

Η ΠΡΩΤΙΚΗ

ΕΣΤΙΑ

Δείγμα

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΕ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 405 - 406 - 407

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1986

Ίδιοκτησία - Διευθυνείς
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Γεν. Γραμμ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(ετήσιαι)

Εσωτερικού	Δρχ. 1.600
Νομ. Προσώπων & Όργανι- σμών, Τραπεζών	» 3.000
Γονιότητων & Σχολείων	» 3.000
Εξωτερικού	Δολλ. 40
Ίμνη τεύχους	Δρχ. 500

Άντεπιστέλλοντα μέλη της Έπιτροπής
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Άθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ίάσιον Ρουμανίας)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Όδός Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Α. J. B. WACE - M. S. THOM-
PSON (μετάφρ. Π. Καρα-
γιώργου)

Πάνου Δ. Τζιόδα :	Ή ιστορία της Σαμαρίνας	Σελ. 1
΄Ασπασίας Μίχα - Λαμπάκη :	Ή νεώτερη πολιτική ιστορία των Ίωαννίνων (ιστορική πραγματεία	» 10

΄Αναστ. Ευθυμίου :	Στοιχεία λαϊκής διαιτητικής της Θίσβης Θηδών (λαο- γραφ. μελέτη)	» 21
--------------------	---	------

Δημ. Οικονομίδη :	Λαογραφικά έπαρχίας Κονίτσης (λαογραφ. συλλογή)	» 42
Ι. Μαυρομμάτη :	Τοπνώμια Ράϊν-ου Ίωαννίνων (λαογρ. πραγματεία)	» 46

Πέτρου Σκουτέλα :	Τά προικιά στην Πυρσόγιαννη (λαογρ. στοιχεία)	» 50
΄Αριάδνης Καμαριανού - CIORAN :	Οί «μπροστάρηδες» τραγουδιστές στο γάμο των Τζου- μέρκων (λαογρ. στοιχεία)	» 52

Νίκου Α. Τέντα :	Ή διείσδυση των φώτων της Δύσης στις Παραδουνάβιες Ήγεμονίες (φιολ. μελέτη)	» 55
------------------	--	------

Γ. Μ. Πολιτάρη :	Έκτέλεση στην αυλή (διήγημα)	» 61
΄Αντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη :	΄Ο αιώνας μου (ποίημα)	» 82

Γιώργου Παπαστάμου :	Γέφυρες (ποίημα)	» 84
Γιάννη Μεστίκα :	Ή κοιλάδα των πεθαμένων (ποίημα)	» 85

Έρσης Λάγκη :	Ή τεχνική των άναστολών (ποίημα)	» 87
Βούλας Π. Μέγα :	Τò Ρυόκιο (διήγημα)	» 88

Ν. Β. Τυπάλδου :	Άπόσταση (ποίημα)	» 90
YUKSEL PAZARKAYA (μετά- φραση Κ. Τσιλιμαντού) :	Ίστορία πενήντα χρόνων (ποίημα)	» 91

Χρυσάνθης Ζιτσαία :	Έξοσι ένα ματωμένα ρόδα (διήγημα)	» 92
΄Ανδρέα Ράδου :	Της άντοχής (ποίημα)	» 95

ΖΟΕ DUMITRESCU - BUSU- LENGA (μετάφρ. Α. Ράδου) :	Ή έκαδημαϊός ΖΟΕ DUMITRESCU - BUSULENGA για την Έλλάδα (είσαγωγή)	» 96
--	--	------

΄Ο ελληνικός πολιτισμός και οί ρίζες του εύρωπαϊκού πνεύματος (δοκίμιο)	» 97
--	------

΄Οσιπ Μάντελσταμ (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη) :	΄Αγιά Σοφιά - «Πέτρα» (ποίηματα)	» 101
---	----------------------------------	-------

Μαρία Μιχαήλ - Δέδε :	Ή ξυνογλωσσία στον Παπαδιαμάντη (μελέτη)	» 102
-----------------------	--	-------

΄Αννας Μπλαντιάνα (μετάφρ. Α. Ζιώγα) :	Πόσο θάβει (ποίημα)	» 104
---	---------------------	-------

Νικολάε Ντράγκος (μετάφρ. Α. Ζιώγα) :	Όταν ή τύχη (ποίημα)	» 104
--	----------------------	-------

Ντανιέλας Κρασνιάρου (μετάφρ. Α. Ζιώγα) :	Έχω ξεχάσει τò όνομά σου (ποίημα)	» 104
--	-----------------------------------	-------

Κορνέλιου Σερμπάν (μετάφρ. Α. Ζιώγα) :	Μόνο μία (ποίημα)	» 105
---	-------------------	-------

Μάνθου Σκαργιώτη :	Πολιορκία (ποίημα)	» 105
--------------------	--------------------	-------

Μιχαήλ Σαντοβεάνου (μετάφρ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου :	Τò χάνι της Άνκούτσας (διήγημα)	» 106
--	---------------------------------	-------

Γ. Δ. Δέπου :	Γεύση μεταφυσικής (δοκίμιο)	» 107
---------------	-----------------------------	-------

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : Τò 8ο Παγκόσμιο Συνέδριο των Ποιητών στην Κέρκυρα (Π. Καραγιώργου). — Μιά συζήτηση τού Γάλλου μυθιστοριογράφου Μισέλ Μπυτόρ με τόν Ζάν - Λουί Ντέ Ραμπύρ (μετάφρ.: Άλ. Ζήρα). — Άλλαγή στην Παιδεία (Α. Τατσιόπουλου). — Διακήρυξη Έλλήνων Συγγραφέων. — Κριτική το ό βιβλίου. — Τεχνοκριτική.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΕ' ♦ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1986 ♦ ΤΕΥΧ. 405 - 406 - 407

A. J. B. WACE — M. S. THOMPSON

(Μετάφραση: ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ)

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ*

Τῇ Σαμαρίνᾳ, λόγῳ τῆς θέσεώς της στὴν Πίνδο, στὰ σύνορα τῆς Ἑνωμένης Μακεδονίας καὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Ἀλβανίας, εἶναι σχεδὸν ἀπίθανο νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦν Εὐρωπαῖοι περιηγητές, ἐκτὸς ἂν πᾶνε ἐκεῖ μὲ κάποιον συγκεκριμένο σκοπό. Ἐπὶ πλέον, τὸ γεγονός ὅτι θρῖσκεται ἀκριβῶς ἔξω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμον Γρεβενῶν — Κόνιτσας συμβάλλει στὸ νὰ διατηρεῖται στὴν ἀφάνεια. Ἀκόμα καὶ αὐτὸς ὁ δρόμος δὲν χρησιμοποιεῖται συχνὰ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους περιηγητές, οἱ ὁποῖοι συνήθως διασχίζουν τὴν ὁροσειρὰ τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸ Μέτσοβο ἢ τὴν Κορυτσά (ποὺ στὰ Βλάχικα λέγεται Κορτσέαου). Ὁ Λήκ (Leake) καὶ ὁ Πουκβίλ (Pouqueville) καὶ παλιότεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν τὸ χωριό, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸ ἐπισκέφτηκαν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους, ὁ μόνος Εὐρωπαῖος ποὺ πῆγε ἐκεῖ καὶ τὸ περιέγραψε ἦταν ὁ Βάιγκαντ (Weigand). Ὁ Ἰταλὸς βοτανολόγος Μπαλντάτσι (Baldacci)¹ πῆγε στὴν περιοχὴ τὸ 1896 ἀλλὰ ὄχι στὴν ἴδια τὴ Σαμαρίνα. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς, ὁ μόνος Εὐρωπαῖος ποὺ πῆγε ἐκεῖ τελευταῖα, σύμφωνα μὲ ὅ,τι μᾶς εἶπαν στὴ Σαμαρίνα, ἦταν ἓνας Γερμανός, ποὺ ἔμεινε μιά νύχτα, ἐνῶ ταξίδευε ἀπὸ τὴν Ἀλβανία ἐπιστρέφοντας στὴ Θεσσαλονίκη. Οἱ χωρικοὶ διηγοῦνται χωρὶς νὰ κουράζονται γιὰ τοὺς γεωλόγους ποὺ πῆγαν ἐκεῖ γιὰ νὰ δοῦν τὰ μεταλλεύματα ποὺ λένε ὅτι ὑπάρχουν στὸν Σμόλικα, ἀλλὰ δὲν ξέρουν τὰ ὀνόματά τους. Τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς παλιότερους περιηγητές δὲν πέρασε ποτὲ πούθενά κοντὰ ἀπὸ τὸ χωριό, σημαίνει ὅτι, γιὰ τὴν ἱστορίαν του πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Λήκ, βασίζομαστε ἐντελῶς πάνω στὴν τοπικὴ παράδοση. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ διάφορα ἐπεισόδια ποὺ συνδέονται μὲ τὴ Σαμαρίνα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ κυριότερη πηγὴ πληροφοριῶν εἶναι ἡ προφορικὴ παράδοση καὶ ἀπλῆ. Ὑπάρχουν ὅμως μερικὲς διάσπαρτες ἀναφορὲς σὲ μερικὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ βιβλία. Ἀπὸ τίς περιγραφὰς τῶν περιηγητῶν καὶ τίς σύγχρονες ἑλληνικὲς ἀναφορὲς μπορέσαμε νὰ γράλουμε μερικὰ συμπεράσματα τῶν ὁποίων οἱ χρονολογίαις μποροῦν νὰ προσδιοριστοῦν κατὰ προσέγγιση. Μὲ δάση αὐτὰ προσπαθήσαμε, στὴν ἱστορίαν τοῦ χωριοῦ ποὺ ἀκολουθεῖ, νὰ ἐνσωματώσουμε ὅ,τι μάθαμε ἀπὸ διάφορους κατοίκους τῆς Σαμαρίνας. Δὲν μποροῦμε, βέβαια, νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τὸ

* Μετάφραση ἀπὸ τὸ 8ο κεφ. τοῦ βιβλίου τῶν Wace-Thompson, *The Nomads of the Balkans*, Λονδίνο 1914.

1. Ἡ περιοδεία τοῦ Μπαλντάτσι δημοσιεύτηκε στὴν «Ἐπετηρίδα Παρνασσού», τόμ. 3, σ. 152 κέξ.

αποτέλεσμα είναι ακριβές, γιατί οι τοπικές παραδόσεις συχνά είναι αντιφατικές. "Ισως ή ιστορία της Σαμαρίνας αναπληρώνει την ανακρίθειά της με την γραφικότητά της και με το γεγονός ότι είναι ίσως χαρακτηριστική του τί υπέστησαν τα Βλαχωχώρια κατά την Τουρκοκρατία.

"Ολες οι τοπικές παραδόσεις συμφωνούν ότι το χωριό δεν θρискόταν πάντοτε εκεί που βρίσκεται τώρα. Παλιότερα υπήρχαν τρία ή τέσσερα χωριουδάκια που αργότερα ενώθηκαν με τη Σαμαρίνα. "Αλλά τότε υπήρξαν ακριβώς αυτά τα χωριουδάκια κανέναν δεν ξέρει" όλοι όμως είναι έντελως σίγουροι πώς ένα απ' αυτά θρискόταν στο μοναστήρι της Σαμαρίνας. Το μέρος αυτό δεν ήταν υγιεινό και οι κάτοικοί του έπρεπε να μετακινηθούν αλλού, γιατί ό τόπος εκείνος ήταν γεμάτος φίδια που δάγκωναν τα παιδιά. "Άλλος ένας συνοικισμός λέγε πώς υπήρχε σ' ένα μέρος που λέγεται Λά Πάλιτα, περίπου δέκα λεπτά της ώρας νότια της Σαμαρίνας, πάνω στο δρόμο για το μοναστήρι. "Εδώ ή πλαγιά του λόφου είναι πιό όμαλη από ό,τι είναι αλλού, είναι σκεπασμένη με χλόη και με άχλαδιές εδώ και εκεί, ώστε φαίνεται έντελως πιθανό πώς τον τόπο αυτό κάποτε τον κατοικούσαν. "Ένα άλλο χωριουδάκι φαίνεται να υπήρξε στη ράχη απέναντι από τη Σαμαρίνα, αλλά οι γνώμες διαφέρουν ως προς τον ακριβή τόπο όπου ήταν χτισμένο. Θα μπορούσε κανείς να το τοποθετήσει στην Τσούνα, μιá θραχώδη και απότομη όχθη πιό κάτω από το δρόμο προς Γρεβενά και κοντά στην Κάτρα Νάγκρα, άλλος θα το τοποθετούσε κοντά στη δρύση που την ονομάζουν Φαντάνα άλ "Αχούρη (δρύση του "Αχούρη) ψηλότερα στην ίδια ράχη, πάνω από τον δρόμο των Γρεβενών, και άλλος ακόμα θα το τοποθετούσε στο Σόπουτ άλ Τσοτύλι. Σύμφωνα με τη διήγηση, ό "Αχούρης ήταν βοσκός και ήθελε να χτίσει το χωριό κοντά στη δρύση του αλλά ανάμεσα στον "Αχούρη και τους άλλους βοσκούς, που ήθελαν το χωριό να χτιστεί κοντά στις ίτιές, όπου βρίσκεται σήμερα το «μεσοχώρι», ξέσπασε βίαιη διαφωνία και ό τσακισμός τέλειωσε αφού τον σκότωσαν εκεί κοντά στη δρύση του. "Η πιό πιθανή από τις τρεις τοποθεσίες είναι ή Τσούνα, όπου υπάρχουν εγκαταλειμμένα δάπεδα και άλλα σημάδια καλλιεργειών, χωρίς να αναφέρουμε τις πολλές άχλαδιές. "Άλλο ένα μικρό χωριό θρискόταν κάπου εκεί που βρίσκεται ή σημερινή Σαμαρίνα, ίσως κοντά στην εκκλησία της Παναγίας. Στους συνοικισμούς αυτούς άλλοι θα προσθέσουν έναν που υποτίθεται ότι υπήρξε στις πλαγιές Γκουργκούλου, πάνω από το δάσος Κιούριστα, σ' ένα σημείο που λέγεται Λά Κράστα. Αυτό δύσκολα φαίνεται πιθανό, αν λάβει κανείς υπόψη του την ανωμαλία του εδάφους και το ύψόμετρο του βουνού. Κανέναν μόνιμος συνοικισμός δεν μπορούσε να είχε υπάρξει στον τόπο αυτό, αν και είναι πολύ πιθανό ότι οι βοσκοί ξεκαλοκαίριαζαν εκεί. "Ισως ή παράδοση ότι ένα από τα πρώτα χωριά θρискόταν στην τοποθεσία Γκουργκούλου οφείλεται στη σύγχυση με τη διήγηση ότι στη ράχη Γκουργκούλου κατέφευγαν οι Σαμαρινιώτες κατά τις επιδρομές των "Αλβανών. "Όμως δεν έχει μεγάλη σημασία που θρискονταν αυτά τα απομονωμένα χωριουδάκια. Είναι αρκετό ότι υπάρχει κοινή συναίνεση της τοπικής παράδοσης ότι ή Σαμαρίνα δημιουργήθηκε με την συνένωση των χωριών αυτών.

Τέσσερες ήταν οι οικογένειες που, όπως λέγε, ανέλαβαν την πρωτοβουλία για την ίδρυση του χωριού, δηλ. οι οικογένειες του Χόνια, του Ντανταλάρη, του Νικούτα και του Μπαριπαράμου. "Απ' αυτές ή οικογένεια Ντανταλάρη είναι ακόμα γνωστή στο χωριό, αλλά για έναν έντελως διαφορετικό λόγο. Μιά φορά κι έναν καιρό, ή φάρα αυτή ήταν πλούσια και δυνατή, αλλά αργότερα, με την παρακμή του τσελιγκάτου, ξέπεσε και έχει καταντήσει τώρα αντικείμενο κοροϊδίας για την περηφάνεια και τη φτώχεια. Κατά γενικό κανόνα, σ' όποιονδήποτε άνύπαντρο νέο από άλλο μέρος, που επισκέπτεται τη Σαμαρίνα, γίνεται πρόταση να πάρει γυναίκα από το χωριό, κι αυτός, αν είναι ένημερωμένος στην τοπική παράδοση, παραδέχεται ότι θα ήθελε αλλά θα προτιμούσε για γυναίκα του μιá από τις θυγατέρες του Ντανταλάρη. "Όποιος

ξένος κάνει μιὰ τέτοια παρατήρηση θὰ ἐκτιμηθεῖ ἀμέσως ὡς πνευματώδης, τουλάχιστον στὴ Σαμαρίνα.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν λέγεται ὅτι ὑπῆρξαν τσελιγκάδες², ἀρχιποιμένες καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ σκορπισμένοι συνοικισμοὶ ποὺ ἐνώθησαν νὰ ἰδρῦσουν τὸ χωριὸ δὲν ἦταν μόνιμες ἐγκαταστάσεις ἀλλὰ ἀπλῶς καλύδες μεγάλων ἀμάδων βοσκῶν ποὺ ἐπιστρέφουν κάθε καλοκαίρι νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸν ἴδιο τόπο, ἀνάμεινα στὰ βουνά τους. Σήμερα τέτοιες ἐγκαταστάσεις εἶναι μικρές, ἀλλὰ παλιότερα εἶχαν πατριαρχικὸ χαρακτήρα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του, ὁ τσελιγκας εἶχε ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησή του πολλοὺς βοσκοὺς ποὺ φύλαγαν τὰ κοπάδια του, καὶ ἐπίσης τίς οἰκογένειές τους. Ἔτσι κατὰ τὴν ἀκμὴ τῆς ποιμενικῆς ζωῆς τῶν Βλάχων, μέχρι πενήντα οἰκογένειες μπορούσαν νὰ ἦταν ἐνωμένες ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ τσελιγκας. Μερικὲς τοπικὲς ἀρχὲς ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἱδρυση τῆς Σαμαρίνας ἐγίνε κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα, ἄλλοι, πὺθ συνετὰ σκεπτόμενοι, διακηρύττουν πλήρη ἄγνοια γιὰ τὸ θέμα. Ἄν καὶ ἴσως νὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι Βλάχοι βοσκοὶ ξεκαλοκαίριαζαν γύρω στὴ σημερινὴ τοποθεσία τῆς Σαμαρίνας κατὰ τὸν 15ο αἰῶνα καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια πρὶν, μὰς φαίνεται πῶς τοποθετώντας τὴν ἱδρυση τοῦ χωριοῦ γύρω στὸν 15ο αἰῶνα, ἡ παράδοση τὸ χρονολογεῖ τουλάχιστον ἕναν αἰῶνα νωρίτερα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν πρώτη μόνιμη ἐγκατάσταση, ἄλλες οἰκογένειες ἤρθαν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κι ἔτσι μεγάλωσε τὸ χωριό.

Κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα οἱ οἰκογένειες Χούτσα, Τσανάρα καὶ Χώτη ἢ Καραντάσιου ἐγκαταστάθηκαν στὴ Σαμαρίνα καὶ τὸν 17ο αἰῶνα τοὺς ἀκολούθησε ἡ οἰκογένεια Χατζημάτη. Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα ποὺ ἡ τοπικὴ παράδοση χαίρεται νὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ ἐλέγξει κανεὶς. Τὸ νὰ ἀνιχνεύσει κανεὶς ὁποιαδήποτε περίοδο τῆς ἱστορίας ὁποιασδήποτε οἰκογένειας τῆς Σαμαρίνας μὲ τὰ ἐπώνυμά τους, ποὺ συνεχῶς ἄλλαζαν, καὶ τὴν συνεχῇ ἀστάθειά τους, εἶναι πέραν τῆς υπομονῆς ὁποιοδήποτε κανονικοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς ἱδρύσεώς της μέχρι τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, ὁπότε ἔχουμε τὰ πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα τοῦ χωριοῦ καὶ τῶν κατοίκων του, ἡ Σαμαρίνα αὐξανόταν σὲ μέγεθος καὶ προκοπή. Οἱ περιγραφές ποὺ δίνουν ὁ Λήκ καὶ ὁ Πουκβίλ δείχνουν πῶς θρῖσκόταν τότε σὲ ἀνθηρὴ κατάσταση καὶ ξέρουμε ἀπὸ τίς περιγραφές ὅτι γύρω στὴν ἐποχὴ αὕτὴ χτίστηκαν καὶ οἱ ἐκκλησίες.

Ἰσως ὁ πλοῦτος καὶ ἡ προκοπή τοῦ χωριοῦ προσήλκυσε τὴν προσοχὴ τῶν Ἀλβανῶν. Ὅπως ἔχει σημειώσει ὁ Λήκ, οἱ Ἀλβανοὶ στὴν Νοτιοανατολικὴ Ἀλβανία γιὰ πολλὰ χρόνια οἰκιστοποιήθηκαν τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, Ἕλληνες, Βλάχους ἢ Βουλγάρους. Συγχρόνως ἔκαναν συνεχεῖς ἐπιδρομὲς πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν τόπων ὅπου ἐγκαθίσταντο. Οἱ ἑλληνικὲς περιοχὲς τοῦ Πωγωνίου καὶ τοῦ Ζαγορίου, λόγου χάριν, ὑπέφεραν πολὺ. Οἱ πὺθ σημαντικοὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐπιδρομῶν ἦταν οἱ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τὸ Τεπελένι, ὁ οἶκος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τὴν Κολώνια, τὴν ἄγρια, βουνίσια περιοχὴ, ποὺ θρίσκεται μεταξὺ Κόνιτσας καὶ Κορυτσᾶς. Λέγεται ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα, Ἀλβανοὶ ἀπὸ τίς περὶ τοὺς ποταμοὺς ἐκάναν συνεχεῖς προσπάθειες νὰ λεηλατήσουν τὴ Σαμαρίνα. Ὅμως ἡ Σαμαρίνα ὑπερῆφανεύεται πῶς ποτὲ δὲν τὴν λεηλάτησαν Ἀλβανοί, ἂν καὶ παραδέχεται ὅτι κάποτε ὅλος ὁ πληθυσμὸς ἔφυγε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Γκουργκούλου. Ἐκεῖ τὰ γυναικοπαῖδα ἐξασφαλίστηκαν στὴν κορυφὴ καὶ οἱ ἄνδρες, πὺθ κάτω, ἔχτισαν θιαστικά μετερίζια μὲ πέτρες καὶ ὑπερασπίσθηκαν μὲ ἐπιτυχία τὴν τιμὴ τῆς Σαμαρίνας. Ἡ τοπικὴ ὑπερηφάνεια φαίνεται πῶς παραδίδει τὸ γεγονός ὅτι, ἂν ὅλος ὁ πληθυσμὸς θρῖσκόταν στὰ ὑψώματα τῆς ράχης Γκουργκούλου, τὸ χωριὸ ἔπρεπε νὰ θρῖσκόταν σὲ ἔλεος τῶν Ἀλβανῶν ποὺ μπορούσαν νὰ τὸ

2. Γιὰ τὸ σύστημα «τσέλνικου» βλ. τὸ βιβλίον τοῦ Weigand, Aromunen, τόμ. 1, σ. 186.

είχαν λεηλατήσει άνεμπόδιστοι. Σχετικά με αυτές τις έπιδρομές μαθαίνουμε για τον πρώτο ήρωα της Σαμαρίνας. Ο μεγάλος ύπερασπιστής και άρχηγός του χωριού έναντίον των Άλδανών ύπηρξε ένας Γιάννης αλ Πρέφτου³. Τό 1743 πιστεύεται ότι καταδίωξε πίσω στο Τεπελένι από την Σαμαρίνα και το Κεράσσοβο τον Βελή Πασά, τον πατέρα του Άλη Πασά, του λέοντα των Ίωαννίνων. Τόσος μεγάλος ήταν ό τρόμος πού προκαλούσε μεταξύ των Άλδανών, ώστε ακόμη και σήμερα, έτσι λένε με ύπερηφάνεια στη Σαμαρίνα, οι Άλδανίδες μητέρες κάνουν τα άτακτα παιδιά τους να ήσυχάσουν φοβερίζοντάς τα ότι έρχεται να τα πάρει ό Γιάννης Πρίφτης. Ός προς αυτό το σημείο ό Γιάννης αλ Πρέφτου μπορεί να συγκαταλεγεί με τους ήρωες όπως ό Άννίδας, ό Ριχάρδος ό Λεοντόκαρδος και ό Ναπολέων, πού τα όνόματά τους χρησιμοποιούνται για να σταματήσουν τα μικρά παιδιά να κλαίνε. Κάποτε άρχηγός των άνδρων της Σαμαρίνας, αντιμετώπισε και κατατρόπωσε τον Άρσάν Μπέη της Κολωνίας, πού έρχόταν με αναρίθμητους Άλδανούς να πατήσει πόδι στο χωριό, όπως λέει ή τοπική έκφραση. Ο Άραβαντινός αναφέρει ότι ό Πρίφτης έπιτέθηκε έναντίον μιας συμμορίας Άλδανών, πού έπέστρεφαν από το Νότο με λάφυρα από τη Θεσσαλία, και τους άρπαξε το μεγαλύτερο μέρος της λείας τους. Όπως, όπως ό Τότσκας, ανάγκασε τους Άλδανούς να φύγουν για την πατρίδα τους γρήγορα μετά την καταστολή της εξέγερσης στην Πελοπόννησο, τό 1770. Ο Γιάννης αλ Πρέφτου, για τον όποιο λέγεται ότι άνηκε στον μεγάλο όικο του Νταντλάρη, πέθανε πολεμώντας όπως ταίριαζε σ' έναν τόσο γενναίο άνδρα. Οι περιγραφές του θανάτου του ποικίλουν. Μερικοί πιστεύουν ότι τον είχαν έγκαταλείψει άνανδρα και τον άφησαν μόνο να πολεμήσει, ένας αυτός, έναντίον πολλών, τρεις Σαμαρινιώτες πού ζήλευαν την φήμη του. Οι τρεις προδότες λένε ότι ήταν ό Νάκη αλ Κόζα, ό Ντζίμα αλ Νικούτα και ό Ντζίμα αλ Κουτουτρίγγκα. Άλλοι λένε πως οι Άλδανοί έπιτέθηκαν ύπουλα και τον σκότωσαν, και να ή περιγραφή πού δίνεται από το τοπικό δημοτικό τραγούδι. Η παραλλαγή πού μάς είπαν στο χωριό είναι:

Τί 'ν' τα μπαίράκια πόρχονται άπ' του Ρουμνιού τη ράχη;
Κι ό Γιάννης χαμογέλασε, ταράζει το κεφάλι,
σέρνει στη ζώνη το σπαθί, παίρνει και το τουφέκι,
και κάνει τον άνήφορο σάν 'μόρφο περιστέρι,
κι ή μάνα του από κοντά του σκούζει και βελάζει:
«Πού πās, Γιάννη μου, μοναχός, δίχως κάναν κοντά σου;»
«Και τί τους θέλω τους πολλούς, πάνω και μοναχός μου.»
Σάν δάνει και κουκούτιζε σάν άλογο βαρβάτο:
«Πού πάτε, σκύλοι Άρβανιτιά, κι έσεις βρέ Κουλουνιώτες;
'Εγώ 'μαι ό Γιάννης του παπά, Γιάνν' του Παπά Νικόλα.
Δέν είν' έδω τα Γριβινά, δέν είναι το Ζαγόρι,
δέν είν' έδω ή Λάιστα κι όλα τα Βλαχουχώρια.
'Εδω το λέν ψηλά βουνά, ψηλά στη Σαμαρίνα,
πού πολεμούν μκρά παιδιά, γυναίκες και κορίτσια.»⁴

Οι δημοσιευμένες παραλλαγές, πού διαφέρουν έλαφρά στο ότι αναφέρουν τον τόπο του θανάτου του το Χασάν Κοπάτσι, μία πηγή στο δρόμο από την κορυφή της ράχης Γκρέκλου προς το Κεράσσοβο, προσθέτουν στο τέλος τους παρακάτω στίχους, τονίζοντας το γεγονός ότι σκοτώθηκε με προδοσία:

3. Άναφορές στον Γιάννη αλ Πρέφτου βρίσκονται στον Άραβαντινό, «Χρονογραφία», στον Λαμπρίδη και στα «Έθνικά άσματα» του Χριστοβασίλη.
4. Το κείμενο βρίσκεται στον Άραβαντινό, «Άσματα Ήπειρου», άριθ. 50. Παράλ. Papahagi, Literatura Poporana, σ. 192, άριθ. XXIV.

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε καὶ βαριαναστενάζει
ἀπὸ τὴν πλάτη τὼρκεται φαρμακερὸ μολύβι.
Μὲ προδοσίᾳ τὸν σκότωσαν τὸν Καπετὰν Γιαννάκη.

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, τὸ 1775, ἓνας Ἀλβανὸς ποὺ ὀνομαζόταν Ἰσμαήλ Ντάμσης, λένε πὼς φύλαγε τοὺς δρόμους Φούρκας καὶ Σαμαρίνας. Φαίνεται πὼς ἦταν πολὺ δραστήριος καὶ γι' αὐτὸ τοῦ ἔστησαν ἐνέδρα καὶ τὸν δολοφόνησαν ληστὲς σὲ μιὰ τοποθεσίᾳ ποὺ τὴν λένε Σκούρτζα, στὴν περιοχὴ τῆς Σαμαρίνας, στὴν κορυφὴ τῆς ράχης, ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Χιλιμόδι. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴ διάβαση ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς Λὰ Λούπου Σπιντζουράτου (Ὁ κρεμασμένος λύκος) στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ντουσκο στὴ Φούρκα. Ὁ θάνατός του ἀπαθανατίστηκε μὲ τὸ ἀκόλουθο τραγούδι:

Δὲν σ' ἄρεγε, Σμαήλαγα, Φούρκα καὶ Σαμαρίνα,
μόν' ἤθελες καὶ τὸ Ντουσκὸ νάχεις ἀρματωλίκι,
καὶ τὸ κακὸ τοὺς ἔκαμε καρτέρι νὰ σοῦ κάμουν.
— Σμαήλη, ρίξε τ' ἄρματα, Σμαήλη, παραδόσου.
— Καὶ πὼς νὰ ρίξω τ' ἄρματα καὶ πὼς νὰ προσκυνήσω,
ἐγὼ εἶμαι ν ὁ Σμαήλιαγας ποὺ μὲ τρομάζ' ὁ κόσμος.
Μιὰ μπαταριά τοῦ ρίχνουνε κι ἀπόμεινε στὸν τόπο'
τὸν ἔκλαψ' ἡ Ἀρβανιτιά, τὸν ἔκλαψε τὸ Δάμζι.⁵

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐπίσης, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὑπῆρχαν παραχαράκτες στὴ Σαμαρίνα ποὺ ἀσκοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τους σὲ μιὰ τοποθεσίᾳ ποὺ λέγεται Λὰ Κάζανε (Τὰ Καζάνια) στὸν Σμόλικα, πάνω ἀπὸ τὴν Βάλε Κάρνα. Τὸ μέρος εἶναι γνωστὸ καὶ λέγεται ὅτι τὰ ἐρείπια τοῦ ἐργαστηρίου μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἰδεῖ ἀκόμη καὶ ὅτι κίβδηλα νομίσματα συχνὰ μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς γύρω ἐκεῖ. Ἕνας ἀπὸ τοὺς παράνομους νομισματοποιοὺς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Ἀδὰμ Τσούτρα, ὁ τσέλιγκας, ποὺ ἦταν ὁ κύριος χρηματοδότης τῶν εἰκονογραφήσεων τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας. Ὅταν τὸν κατέδωσαν στὶς ἀρχὲς καὶ οἱ Τούρκοι ἤρθαν νὰ τὸν συλλάβουν, κρύφτηκε κάτω ἀπὸ ἓναν σωρὸ ἀπὸ μαλλιά ποὺ δὲν εἶχαν ἐπεξεργασθεῖ ἀκόμα, ποὺ βρισκόνταν στὸ σπίτι του, κι ἔτσι γλύτωσε. Ἕνα ἀπὸ τὰ κλέφτικα τραγούδια ἀναφέρεται στὸν Μίχο ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα ποὺ λέγεται ὅτι ὑπῆρξε συμπολεμιστὴς τοῦ Γιάννη ἀλ Πρίφτου. Ὁ Μίχος κατήγγειλε στὶς ἀρχὲς ὡς παραχαράκτη κάποιον Ἰτρίζη ποὺ ἦταν Σαμαρινιώτης. Ὁ Ἰτρίζης στάλθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἔμεινε ἐκεῖ στὴν φυλακὴ γιὰ πολὺν καιρό. Ὅταν ἀποφυλακίστηκε, ἐκδικήθηκε, ὅπως λέει τὸ τραγούδι, καὶ μετὰ πῆγε στὴ Θεσσαλία καὶ κατατάχθηκε στὶς δυνάμεις τοῦ Βλαχάβα. Ἡ χρονολογία, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀραβαντινὸ, εἶναι τὸ 1785. Δύσκολα φαίνεται πιθανὸν κάτοικος τῆς Σαμαρίνας νὰ ὀνομάζεται Ἰτρίζης, πράγμα ποὺ φαίνεται πολὺ πρὸ πιθανὸ νὰ ἦταν ἀλβανικὸ ὄνομα. Τὸ τραγούδι διηγεῖται τὴν ἱστορία ὡς ἐξῆς:

Ὁ Μίχος ἐκατέβαινε ἀπὸ τὴν Σαμαρίνα
μὲ τὸ ντουφέκι στὸ πλευρό, μὲ τὸ σπαθὶ στὴ ζώνη,
νὰ πάει κατὰ τὰ χειμαδιά, στὴ Σκιά καὶ στὸ Πρετόρι.
Πουλάκι πῆγε κι ἔκατσε στὴν δέξια του τὴν πλάτη,
καὶ δὲν λαλοῦσε σὰν πουλί, εἴτε σὰν χελιδόνι,
μόν' ἐλαλοῦσε κι ἔλεγεν ἀνθρώπινη κουδέντα:

5. Τὸ κείμενο βρίσκεται στὸν Ἀραβαντινὸ, ὅπου παραπάνω, ἀριθ. 52 καὶ στὸν Χριστο-
βασίλη, ὅπου παραπάνω, ἀριθ. 46.

— Πέρνα το, Μίχο, διάβα του αυτό τὸ μονοπάτι,
 κι ἄλλη φορὰ δὲν τὸ περνᾷς, κι ἄλλη δὲν τὸ διαβαίνεις.
 Τὰ μάτια του χαμήλωσε, τὰ δάκρυα τὸν ἐπῆραν:
 — Πουλάκι μου, πού τῷμαθες, πού τ' ἄκουσες πουλί μου;
 — Ἐφές ἤμουν στοὺς οὐρανοὺς μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους,
 κι ἄκουσα πού σ' ἀνάφερναν μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
 Τὸ λόγο δὲν ἀπίσωσε, τὸ λόγο δὲν ἀπόδειπε,
 κι ἀκούστηκε μιὰ παταριά μέσ' ἀπὸ τὸ λαγκάδι.
 Ἰτρίζης τὸν καρτέραε ψηλὰ μὲς στὸ μπουγάδι.
 Στὸ χῶμα ἔπεσ' ἀλαλος ὁ Μίχος ὁ λεβέντης,
 πού 'ταν στὴ Φούρκα ἀρματωλός, στὴ Σαμαρίνα κλέφτης.

Ὑπάρχουν συχνές ἀναφορὲς στὴ Σαμαρίνα καὶ τοὺς κατοίκους της κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τυραννίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1788 μέχρι τὸ 1822. Ὁ Ἀλῆς ἦταν ἀνώτατος ἀρχηγὸς στὴν Ἡπειρο, στὴ Νότια Ἀλβανία, στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Νοτιανατολικὴ Μακεδονία καὶ ἐπομένως ἡ μεγάλη πλειονότητα τῶν Βλάχων βρισκόταν στὴ δικαιοδοσία του. Δύο Σαμαρινιώτες λέγεται ὅτι ἦταν στὴν ὑπηρεσία του ὡς γραμματεῖς — χρησιμοποιοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ ὡς ἐπίσημη γλῶσσα — καὶ τὰ ὀνόματά τους παραδίδονται ὡς Ζόγου ἂλ Λάλα ἂλ Χατζηκύριου καὶ Μίχα ἂλ Κύριανου. Φαίνεται νὰ χρησιμοποίησαν καλὰ τὶς εὐκαιρίες πού τοὺς δόθηκαν. Λένε ὅτι κάποιος Ἑλληνας ἀπὸ τὸ Βραδέτο, ὁ Ἰωάννης Τσιγάρας καὶ τὰ τρία ξαδέρφια του ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τους ἀπὸ τὴ Βλαχιά μὲ χρήματα πού εἶχαν κάνει στὸ ἐξωτερικόν. Αὐτοὶ καταγγέθηκαν στὸν Ἀλῆ Πασᾶ ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς Ἑλληνες, ρίχτηκαν στὴ φυλακὴ καὶ καταδικάστηκαν σὲ θάνατο. Σώθηκαν ἀπὸ ἓναν συγγενῆ τους, τὸν Ἰωάννη Κάπα, ἀλλὰ ἔχασαν ὅλα τὰ χρήματά τους καὶ ὑποχρεώθηκαν νὰ ἐπιστρέψουν ἀμέσως στὴ Βλαχιά, νὰ κάνουν περισσότερα. Ἕνας ἄλλος ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα, ὀνομαζόμενος Ἀδάμ, λέγεται ὅτι εἶχε ὑπηρετήσει ὡς τοπικὸς κυβερνήτης τοῦ Δομένικου ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Πέθανε ξαφνικὰ καὶ πιστεύεται ὅτι τὸν εἶχαν φαρμακώσει, ἀσφαλῶς οἱ Τοῦρκοι, στοὺς ὁποίους οἱ Χριστιανοὶ ἀποδίδουν ὅλα τὰ κακὰ πού συμβαίνουν στὰ Βαλκάνια. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐπίσης ἀναφέρειται ὅτι προσπάθησε νὰ πάρει μαζί του μιὰ κοπέλλα ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα, ἀλλὰ ἡ παράδοση δὲν εἶναι βέβαιη ἂν τὴν ἤθελε γιὰ γυναῖκα του ἢ γιὰ κάποιον ἄλλο. Τὸ ὄνομα καὶ οἱ γονεῖς τῆς κοπέλλας ἐπίσης διαφέρουν.

Μερικοὶ λένε πῶς ἦταν ἐρωτευμένος μὲ μιὰ κοπέλλα τῆς οἰκογενείας Χατζηκύριου, πού τὴν πάντρεψαν διαστικὰ μὲ τὸν Ἀδάμ Τσούτρα. Ἄλλοι λένε ὅτι προσπάθησε νὰ κλέψει μιὰ κοπέλλα πού τὴν ἔλεγαν Χάιδα, τοῦ μεγάλου οἴκου τοῦ Ντανταλάρη, γιὰ νὰ τὴν στείλει στὸν Ναπολέοντα γιὰ νύφη. Ὁ Γιάννης ἂλ Πρίφτου πιστεύεται ὅτι εἶχε σώσει τὴν κοπέλλα, γιατί ἐκείνη τοῦ εἶχε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ Σαμαρίνα καὶ τὰ γειτονικὰ χωριά Ἀδδέλα καὶ Περιδόλι ὑπερηφανεύονται ὅτι πάντοτε ἀπέκρουσαν μὲ γενναιότητα ὅλες τὶς ἀπόπειρες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πού εἶχε κάνει γιὰ νὰ σφετεριστεῖ τὴν ἐλευθερία τους. Ἦταν διαδόχτος γιὰ τὴν μετατροπὴ χωριῶν μὲ τὶς περιουσίες τῶν χωρικῶν σὲ τσιφλίκια. Ἐτσι ὁ Ἀλῆς ἔπαιρνε ὅλα τὰ προϊόντα τῶν χωριῶν, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων κατανοῦσαν λίγο καλύτεροι ἀπὸ δουλοπάροικοι. Ἦταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐξουσίας του πού ἡ Σαμαρίνα προσάρτησε τὸ Χιλιμόδι, πού ἦταν ἓνα βουλγάρικο χωριὸ μὲ μικροὺς κλήρους. Συνέβη ἓνας Σαμαρινιώτης νὰ σκοτωθεῖ στὸ Χιλιμόδι καὶ οἱ συμπατριῶτες του ζήτησαν ἱκανοποίηση τῆς ἀδικίας ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπάντησε ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν ὅ,τι ἤθελαν. Κι ἔτσι οἱ Σαμαρινιώτες κατηγορίζοντας ὄρμησαν πάνω στὸ Χιλιμόδι, ἔδιωξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ προσάρτησαν τὸ χωριὸ καὶ τὰ κτήματά του στὴ Σαμαρίνα.

Ἡ τοπικὴ παράδοση λέει ὅτι ὁ Ἀλῆ Πασᾶς εὐνοοῦσε ἰδιαίτερα τὴ Σαμαρίνα καὶ πολλὰς οἰκογένειες μέχρι τὴν τελευταία ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν ἔγγραφα πού τοὺς εἶχε στείλει ὁ ἴδιος. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ λέγεται ὅτι χάθηκαν, ὅταν ὁ Λεωνίδας ἔκαψε μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα σπίτια, ἐμεῖς ὅμως δὲν εἶδαμε ποτὲ ἓνα τέτοιο ἔγγραφο. Σήμερα, σ' ἓνα θράχο στὸ δασάκι τῶν πεύκων στὴν πλαγιά τῆς χαράδρας, ὅπου ἔρρισκεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἠλία, διαβάζει κανεὶς τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή:

1821
ΑΠΟ ΑΛΗ
ΠΑΣΙΑ

Τί σημαίνει αὐτὸ δύσκολα μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς. Ὁ Μπάρθ (Barth) ἔρῃκε στὴν περιοχὴ Ἐλασσόνας τίς λέξεις «Ἀλῆ Πασᾶς 1823» γραμμένες ἐλληνικὰ σ' ἓνα μικρὸ ὄχυρὸ στὸ Σέλο, πού, ἂν καὶ ἦταν θιλαετί, δὲν ἀνῆκε στὸν Ἀλῆ. Ὁ Χούζεϋ (Heuzey) ὅμως ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἀλῆς ἔκτισε ἓνα μικρὸ ὄχυρὸ στὸ Σέλο γιὰ νὰ ἐπιτηρεῖ τὴ διάβαση διὰ μέσου τοῦ Ὀλύμπου στὴν Κατερίνη. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς σκοτώθηκε τὸ 1822, ἀλλὰ ἡ ἐπιγραφή ἴσως νὰ ἔγινε ἀργότερα, γιὰ νὰ λέει ὅτι τὸ ὄχυρὸ εἶχε χτιστεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἔτσι ἡ ἐπιγραφή στὴ Σαμαρίνα μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἱδρυση ἐνὸς ἀρματολικικοῦ ἀπὸ αὐτὸν ἐκεῖ ἢ μπορεῖ νὰ ἔγινε ἀργότερα καὶ νὰ μὴν ἔχει ὅποιαδήποτε σημασία.

Ἕνας ἄλλος Σαμαρινιώτης, κάποιος μοναχὸς Δημήτριος, πέρασε ἄσχημα στὰ χέρια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μετὰ τὴν ἄτυχη ἐπανάσταση τῶν ἀρματολῶν ὑπὸ τὸν Βλαχάβα τὸ 1808, ὁ Δημήτριος τριγυνοῦσε τὴ Θεσσαλία συμβουλευόντας τοὺς Χριστιανούς νὰ εἶναι ὑπομονετικοὶ καὶ ὑποτακτικοί. Καταγγέλλθηκε ὅτι ἐκήρυττε ἐξέγερση καὶ τὸν ἔφεραν μπροστὰ στὸν Ἀλῆ ἀλυσσοδεμένο. Ὁ Πουκδίλ, πού εἶναι ἡ μόνη μας αὐθεντικὴ πηγὴ τῆς ἱστορίας καὶ ὅχι τόσο νηφάλιος ἱστορικός, λέει ὅτι ἡ ἀκόλουθη στιχομυθία ἔγινε μεταξὺ τοῦ τυράννου καὶ τοῦ μοναχοῦ:

- Ἀ λ ῆ ς : Κηρύττεις τὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπομένως τὴν πτώση τῆς δικῆς μας θρησκείας καὶ τοῦ Σουλτάνου;
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Ὁ Θεός μου βασιλεύει ἀπὸ αἰῶνας εἰς αἰῶνας καὶ σέβομαι τοὺς ἁγίους πού μᾶς ἔχει στείλει.
- Ἀ λ ῆ ς : Τί εἶναι αὐτὸ πού φορᾷς πάνω στὸ στήθος σου;
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Ἡ σεβάσμιμα εἰκόνα τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ μητρός.
- Ἀ λ ῆ ς : Θέλω νὰ τὴν ἰδῶ.
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Δὲν πρέπει νὰ βεβηλωθεῖ. Διάταξε καλύτερα νὰ κόψουν ἓνα ἀπὸ τὰ χέρια μου.
- Ἀ λ ῆ ς : Ἔτσι λοιπὸν ἀποπλανᾷς τὰ μυαλὰ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἴμαστε θέβηλοι; Στὰ λόγια σου ἀναγνωρίζω τὸν πράκτορα τῶν ἐπισκόπων πού προσκαλοῦν τοὺς Ρώσους γιὰ νὰ μᾶς ὑποδουλώσουν. Ὁμολόγησε τοὺς συγενόχους σου.
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Συνένοχός μου εἶναι ἡ συνείδησή μου καὶ τὸ καθήκον μου πού μέ ὑποχρεώνουν νὰ παρηγορῶ τοὺς Χριστιανούς καὶ νὰ τοὺς διδάσκω νὰ ὑποτάσσονται στοὺς νόμους σας.
- Ἀ λ ῆ ς : Δηλαδὴ πὲς στοὺς δικούς σας νόμους, σκύλε Χριστιανέ!
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Τὸ ὄνομα Χριστιανὸς ἀποτελεῖ τὴν δόξα μου.
- Ἀ λ ῆ ς : Φορᾷς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἢ ὅποια λένε ὅτι εἶναι πολύτιμη.
- Δ η μ ή τ ρ ι ο ς : Πὲς μᾶλλον, θαυματουργός. Ἡ μητέρα τοῦ Σωτῆρος μας εἶναι ἡ μεσίτρια τῶν Χριστιανῶν παρὰ τῷ ἀθανάτῳ αὐτῆς Ἰῶ καὶ Θεῷ. Κάθε ἡμέρα θαυματουργεῖ γιὰ μᾶς καὶ κάθε ἡμέρα τὴν ἐπικαλοῦμαι.

Ἀλῆς : Ἄς δοῦμε ἂν σὲ ὑπερασπισθεῖ! Δῆμιοι, βασανίστε τον!⁷

Τότε οἱ δῆμιοι τὸν ἔρριξαν κάτω στὰ πόδια τοῦ Πασᾶ, ποὺ τὸν ἔφτυσε στὸ πρόσωπο. Τοῦ ἔμπηξαν σουβλιὰ κάτω ἀπὸ τὰ νύχια τῶν χερῶν καὶ τῶν ποδιῶν του, τοῦ τρύπησαν τὰ χέρια του, ἀλλὰ παρόλον τὸν πόνο του, οἱ μόνες λέξεις ποὺ ἔλεγε ἦταν «Κύριε, ἐλέησον τὸν δοῦλον σου. Βασίλισσα τῶν οὐρανῶν, ἰκέτευσε ὑπὲρ ἡμῶν». Ἐβαλαν γύρω ἀπὸ τὸ μέτωπό του ἀλυσίδα ἀπὸ σπονδύλους καὶ τὴν ἔσφιξαν δυνατά, ἀλλὰ ἔσπασε χωρὶς νὰ τὸν κάνει νὰ ὁμολογήσει. Τότε, κουρασμένοι οἱ δῆμιοι ζήτησαν νὰ ἀναβληθεῖ τὸ μαρτύριο μέχρι τὴν ἐπόμενη ἡμέρα. Πῆραν τὸν Δημήτριο καὶ τὸν ἔρριξαν σ' ἓνα ὕγρὸ κελλί. Τὴν ἄλλη ἡμέρα τὸν κρέμασαν μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀναψαν φωτιά μὲ δαδί ἀπὸ κάτω. Ἐπειδὴ φοβήθηκαν μήπως πεθάνει καὶ ἔτσι γλυτώσει τὰ βασανιστήρια, τὸν ἔλυσαν καὶ τὸν ξάπλωσαν στὸ ἔδαφος βάζοντας σανίδες ἀπὸ πάνω στὶς ὁποῖες χοροπηδοῦσαν γιὰ νὰ τοῦ σπάσουν τὰ κόκκαλα. Τελικὰ ὁ Δημήτριος, ποὺ δὲν ὑπέκυψε σ' ὅλα αὐτὰ τὰ μαρτύρια, χτίσθηκε μέσα σὲ τοῖχο ἔχοντας ἐλεύθερο μόνο τὸ κεφάλι του. Τὸν ταΐζαν γιὰ νὰ παρατείνουν τὴν ἀγωνία του καὶ πέθανε τὴν δέκατη ἡμέρα τοῦ μαρτυρίου του. Τόσο πολὺ θαυμάστηκε ἡ πίστη του κατὰ τὴ διάρκεια τῶν βασανιστηρίων του, ὥστε ἔνας Μωαμεθανὸς ἀπὸ τὴν Καστοριά ζήτησε νὰ βαπτισθεῖ. Γιὰ τὴν πράξη του αὐτὴ ὁ ἴδιος ἀργότερα βασανίστηκε. Γεγονὸς εἶναι ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Δημητρίου ὁ Ἀλῆ Πασᾶς λένε ὅτι σταμάτησε τὸν διωγμὸ τῶν Χριστιανῶν στὴ Θεσσαλία, ποὺ τὸν εἶχε ἀρχίσει γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν ἐξέγερση τοῦ Βλαχάβα.

Ἄν καὶ γενικὰ ἡ Σαμαρίνα περνοῦσε καλὰ ὑπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, οἱ ἀναταραχῆς στὴν Ἠπειρο καὶ ἡ καταστροφή τῆς Μοσχόπολης καὶ ἄλλων πλούσιων βλάχικων χωριῶν μετὰ τὸ 1770, ἔδωκαν τὴν Σαμαρίνα ἐπίσης. Ὁ πληθυσμὸς τους, ποὺ ἀριθμοῦσε τότε δέκα πέντε χιλιάδες ψυχές, σύμφωνα μὲ τὶς τοπικὲς ἐκτιμήσεις, ἀρχίσε νὰ διασκορπίζεται καὶ πολλὲς οἰκογένειες περιπλανήθηκαν πρὸς ἀνατολὰς ἀναζητώντας νέα πατρίδα, μακριὰ ἀπὸ τὸ κέντρο τῶν ταραχῶν, στὰ Γιάννινα. Πολλοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Σιάτιστα. Γύρω στὶς 150—200 οἰκογένειες λένε ὅτι πῆγαν στὴ Νάουσα, ὅπου οἱ ἀπόγονοί τους ἔχουν τελείως ἀφομοιωθεῖ. Ἄλλοι ἐγκαταστάθηκαν στὴν πεδιάδα τῶν Πιερίων στὴν Κατερίνη, καὶ ἄλλοι ἐνώθηκαν μὲ τοὺς συγγενεῖς τους ἀπὸ τὴν Ἀδδέλα καὶ τὸ Περιβόλι καὶ μετακινήθηκαν πρὸς τοὺς λόφους τῆς Βέροιας ποὺ ἀργότερα δέχτηκαν ἐπιπρόσθετους ἀπὸ τὰ ἴδια χωριά. Αὐτοὺς δὲν εἶναι καθόλου πλήρης κατάλογος τῶν τόπων πρὸς τοὺς ὁποίους περιπλανήθηκαν οἱ οἰκογένειες ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα καὶ εἶναι πιθανὸ ὅτι μόνο λίγες πόλεις στὴ Νοτιοανατολικὴ Μακεδονία δὲν δέχτηκαν πληθυσμοὺς Βλάχων τῆς Πίνδου κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα.

Ἡ ἐπόμενη ἱστορικὴ μνεία τῆς Σαμαρίνας συνδέεται μὲ κάποιον Γεώργιο Δερβένα, κάτοικο τοῦ χωριοῦ Δερβένι, κοντὰ στὴν Κόνιτσα, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1821 καὶ μετὰ ἦταν γνωστὸς λήσταρχος στὶς περιοχὲς Γρεβενῶν, Κόνιτσας καὶ Ζαγοριοῦ. Γιὰ νὰ ἐλέγχονται οἱ ἐπιδρομὲς του ἀνακηρύχθηκε ὀπλαρχηγὸς τῶν ἀρμοτολῶν Κόνιτσας καὶ Σαμαρίνας, ἀλλὰ ἐπειδὴ συνέχιζε ἀκόμη νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ προσοδοφόρο του ἐπάγγελμα, τοῦ ἔστησαν ἐνέδρα καὶ τὸν σκότωσαν. Ὁ θάνατός του, ποὺ λέγεται ὅτι συνέβη τὸ 1826, ἀναφέρεται στὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγούδι:

Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλὰ στὸ Ραδοτόπι
ἀπὸ βραδὺς μοιρολογοῦν, καὶ τὸ ταχὺ τὸ λένε.
Στῆς Σαμαρίνας τὰ βουνὰ βγῆκε ὁ Γιωργοδερβένας,
γυρεῦει τὸ χαράτωμα, γυρεῦει τοὺς λουφέδες.

7. Ἡ διήγηση γιὰ τὸν Δημήτριο βρίσκεται στὸν Pouqueville, Hist. de la Régénération de la Grèce, τόμ. 1, σ. 339 κέξ.

Πιάνει καί γράφει γράμματα, στήν Κόντσα νά τὰ στείλει.
 «Σ' ἐσένα, Σουλεπμάνμπεη, σ' ἐσᾶς κοτσαμπασῆδες!
 Στείλτε μου τὸ χαράτωμα, στείλτε μου τοὺς λουφέδες,
 γιὰ νὰ μὴ κάψω τὰ χωριά, νὰ μὴ τὰ λιμουριάξω.»
 Τὸ γράμμα δὲν ἀπόγραψε, καὶ μπαταριὰν ἀκούει,
 δῶδεκα βόλια τὸν τρυπᾶν καὶ λόγον δὲν ἐβγάνει.8

Σύντομα μετὰ ἀπὸ αὐτό, τὸ 1845, μαθαίνουμε ὅτι ἡ μεγαλύτερη δύναμη στὴ Σαμαρίνα θρυσκόταν στὰ χέρια ἐνὸς Γιαννούλη ἀλ Μίχα ἀλ Χατζῆ, πού προφανῶς ἀναγνωρίζοταν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση ὡς ἀρχηγὸς τοῦ χωριοῦ. Ἦταν δραστήριος καὶ ἔξυπνος ἄνθρωπος, καλὸς ρήτορας καὶ εἶχε ἀξιοσημείωτον πλοῦτο καὶ ἐπιρροή. Τὰ μεγάλα σφάλματά του λένε ὅτι ὑπῆρξαν ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὸ χρῆμα καὶ ἡ ἀντίθεσή του σ' ὅποιουδήποτε εἶδους ἀντίδραση. Εἶχε τέτοια ἐξουσία ὥστε ἡ σφραγίδα του ἢ ἡ ὑπογραφή του ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴ νομιμοποίηση ἐγγράφων καὶ πράξεων πού ἀναφέρονταν στὴν πώληση σπιτιῶν ἢ κτημάτων. Λέγεται ὅτι χρησιμοποιοῦσε τὴν ἀκόλουθη φράση: «Ὁ τῆς Σαμαρίνας προεστὼς Γιαννούλης Μίχου βεβαιῶ διὰ τὴν Κοινότητα...». Ἡ ἄμεση αἰτία τῆς πτώσεώς του ἦταν ὅτι ἀποπειράθηκε νὰ προτρέψει τὸ λαὸ τῆς Σαμαρίνας νὰ ἐξεγερθεῖ, ἴσως κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Ἐναντίον του ἀντέδρασαν ὁ Ντζόγα ἀλ Χατζηκύρια καὶ ὁ Ντζίμα ἀλ Παπαγιώργη τοῦ οἴκου τῶν Τσούτρα, οἱ ὁποῖοι τὸν χλεύασαν δημοσίως γιατί φέρθηκε στὴ Σαμαρίνα σὰν νὰ ἦταν τσιφλίκι του. Ἡ προτεινόμενη ἐξέγερση ἀπέτυχε καὶ ἀμέσως μετὰ ὁ Γιαννούλης Μίχας καταγγέλλθηκε στὶς τουρκικὲς ἀρχὲς στὰ Γιάννινα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του πού διαβεβαίωσαν ὅτι εἶχε κάνει κατάχρηση χρημάτων πού εἶχε συγκεντρώσει γιὰ τὸ κράτος. Ἡ ἐπέμβαση τῶν Τούρκων ἐξασφάλισε τὴν τελεία πτῶση του ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ σὲ λίγο καιρὸ πέθανε. Τότε ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀντιπάλων, ὁ Ντζόγα ἀλ Χατζηκύρια, ἔγινε προεστὼς τῆς Σαμαρίνας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ντζίμα ἀλ Παπαγιώργη.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

(Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
1909—1913)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΥΤΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Τὸ σύνολο τῶν ἐσόδων τῆς τότε χριστιανικῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων ἔφτα-
νε, κατὰ τὸ Γιάννη Λαμπρίδη, τὰ 1.146.278 χιλ. γρόσια¹ καὶ κατὰ τὸν Ἀραβαν-
τινὸ στὰ 1.500.000 δραχμές.² Μὲ ἀκρίβεια ὅμως μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι τὰ ἔσοδα
ἔπερνονῶσαν τὸ 1.000.000 γρόσια καὶ ἀναλυτικὰ καὶ κατὰ πηγὴ προέλευσης ἦταν
τὰ παρακάτω:

Ἀπὸ κτήματα ἐκτὸς τῆς Ἡπείρου	γρ.	130.200	
Ἀπὸ κτήματα ἐντὸς τῆς Ἡπείρου	γρ.	34.122	
Ἀπὸ τὴ Βιέννη	γρ.	50.040	
Ἀπὸ τὴν Πετρούπολη καὶ Νίζνα	γρ.	307.916	καὶ
Ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα	γρ.	624.000	

Ὁ γενικὸς ὥστόσο ἰσολογισμὸς τοῦ 1879 ἀνεβάζει τὸ ποσὸ σὲ 1.241.613 γρό-
σια, πὺν σὲ δραχμές φτάνει στὸ τεράστιο γιὰ τὴν ἐποχὴ ποσὸ τῶν 4 ἑκατομμυρίων
δραχμῶν.⁴ Σύμφωνα μὲ πληροφориές πὺν μᾶς δίνει ὁ Ἀραβαντινός, ἡ περιουσία
τῶν ἐλεῶν τῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων ἀνέβαινε σὲ 1.107.000 ρούβλια, σὲ
143.800 φιορίνια χάρτινα καὶ σὲ 511.000 δραχ. Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παραπάνω
κεφαλαίων συγκεντρώνονταν χρονιάτικος τόκος 500.000 γρ., δηλαδὴ 1.500.000
δραχμές.⁵ Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἦταν στὰ Γιάννινα δύο ἑλέη, τὰ κοινά,
πὺν τὰ διαχειρίζονταν οἱ ἐπίτροποι τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ ἀρχαίου νοσο-
κομείου καὶ τὰ Ζωσιμαῖα, πὺν τὰ διαχειρίζονταν οἱ 4 ἔφοροι τῶν ἐκπαιδευτηρίων,
οἱ 2 ἔφοροι τῶν κορασιῶν καὶ οἱ 2 ἔφοροι τοῦ κοινοῦ νοσοκομείου.⁶ Ἡ παραπάνω
ὀλιγαρχία διαχειρίζονταν τὰ ἔσοδα τῆς πόλης μὲ πρόεδρο τὸν Μητροπολίτη μέχρι
τῆ μεταβολῆς τοῦ 1909.

Ἔτσι, κάτω ἀπὸ διαφοροετικά κάθε φορὰ σχήματα, κυριαρχοῦσαν στὴ διοί-
κηση τῆς κοινότητος καὶ τῆς ὑπαίθρου ὁ κλῆρος κυρίως καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἡ ἐκκλη-
σιαστικὴ δηλαδὴ ἀρχὴ καὶ οἱ φρουδάρχεις, ὁ Μητροπολίτης καὶ οἱ ἄρχοντες, πὺν
χωρὶς καμμία λαϊκὴ κρίση ἐξ ὀρφικίου καὶ θέσης, ἐπέβαλαν τοὺς ἑαυτοὺς τους

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου σελ. 486.

δυναμικά, σὰν κυβερνήτες καὶ διαχειριστὲς τῶν θεμάτων καὶ τῶν κοινοτικῶν χρημάτων.⁷

Στὰ 1832 ἄρχισαν νὰ ἔρχονται τὰ μεγάλα δοσίματα τῶν Ζωσιμαδῶν, ἀλλὰ μαζί τους ἄρχισε καὶ ἡ πάλι ἀνάμεσα στοὺς αὐτόχθονες ἀρχαίους πολίτες «γέννημα καὶ θρέμμα» τῶν Ἰωαννίνων, πὺ ἀγωνίζονταν νὰ κρατήσουν ὅλα τὰ δικαιώματά τους καὶ τῶν ἐξωκαστρινῶν, ἐπὶ γλυδων κατοίκων τῆς πόλης, αὐτοὺς δηλαδὴ πὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὰ χωριά καὶ ἀγωνίζονταν νὰ ἰθαγενοποιηθοῦν καὶ νὰ γίνουν Γιαννιώτες πολίτες.⁸

Θὰ παρακολουθήσουμε τὸν ἀγῶνα τῶν ἐξωκαστρινῶν στὰ ἐπόμενα κεφάλαια καὶ σ' αὐτὸ θὰ ἀναλύσουμε τοὺς λόγους πὺ ὁδήγησαν στὴ μεγάλη μάχη, καθὼς καὶ τὶς διενέξεις πὺ γεννήθηκαν στὴν κοινότητα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποφασιστικὴ σύγκρουση.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, ἡ διαχείριση τῶν κοινοτικῶν ἀγαθῶν δὲν γινόταν κατὰ τὴ θέληση τῶν διαθετῶν, ὅπως δηλαδὴ πρόβλεπαν ρητὲς διατάξεις τῶν διαθηκῶν τους, ἀλλὰ ἀντίθετα καὶ σύμφωνα μὲ τὶς τότε ἀνάγκες ὅλα τὰ χρήματα ἔπεφταν στὸ ταμεῖο τῶν ἐλεῶν.³ Βέβαια, μπορεῖ νὰ γινόταν ρητὴ παράβαση τῶν ἐντολῶν τῶν διαθετῶν, ἀλλὰ γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἔτσι καὶ μόνο μπορούσε τὸ κοινοτικὸ ταμεῖο νὰ ἐκπληρώσει τὴ μεγάλη του ἀποστολὴ, ἄσχετα ἂν ἔπεφτε στὰ χέρια κακῶν διαχειριστῶν. Ἀς μὴ μᾶς ξεφεύγει ἡ λεπτομέρεια, ὅτι οἱ πάροικοι τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅλα τὰ χρηματικά ποσὰ τὰ τοποθετοῦσαν στὸ κοινὸ ταμεῖο, μὲ πρώτη τὴν ἀδελφότητα τῆς Βενετίας, πὺ στὴν οὐσία ἀποτελοῦσε μία μεγάλη κοινότητα Ἑλλήνων, πὺ κατὰ γονταν ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας.¹⁰ Ὁ ἱστορικὸς Γιάννης Λαμπριδῆς εἶναι πολὺ σκληρὸς στὴν κριτικὴ του γιὰ τοὺς διαχειριστὲς τῶν κοινῶν καὶ δὲν διστάζει νὰ γράφει: «Ἐκαστος δὲ τῶν φαύλων τούτων διαχειριστῶν μετὰ τὴν πώλησιν τῶν ἀσιγ ἐλάμβανεν ὑπὸ μάλης καὶ σωρὸν τινα χρημάτων πρὸς μυστικὴν διανομὴν αὐτῶν εἰς ἐκπεπτωκυῖας οἰκογενείας ἀγνώστους, ὡς δῆθεν μὴ στερογούσας τὴν ἀπονομὴν βοηθείας δημοσίᾳ» μὲ τὸν αὐτὸ τρόπο ἡ ἐπάρατη ἐκεῖνη ὀλιγαρχία αὐθαίρεται μίσθωνε καὶ τὰ μοναστηριακὰ κτήματα.¹¹

Ὁ λαὸς πὺ ἀκόμη δὲν εἶχε κανένα πολιτικὸ καὶ πολιτειακὸ δικαίωμα, σατίριζε ἀδίστακτα τὴν κλίκα τῶν ἀρχόντων, γιὰ τὶς διαχειριστικὲς ἀτασθαλίες καὶ τοὺς ἔλεγε:

Οἱ ἀρχόντοι τρῶν τὰ λάσσα
κι οἱ φτωχοὶ νουρὲς πὺ πρᾶσσα.¹²

Ὁ λαὸς ἔλεγε, κατὰ συνέπεια, τὴν κακὴ διαχείριση τῶν κοινῶν, καὶ ἡ αἰτία αὐτὴ ἔφερε ἀναστάτωση στὴν κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ λαὸς ἔδινε συνέχεια μάχες καὶ τὶς κέρδιζε καὶ χάρη στὴ μαχητικὴ κριτικὴ του ἀπομακρύνθηκε ὁ τότε μητροπολίτης τῶν Ἰωαννίνων Ἰωακείμ ὁ ἀπὸ Σόφριας¹³ καὶ ἡ μερίδα πὺ ὑποστήριζε. Ἡ ἀπομάκρυνσή του ἔγινε, κατὰ τὸν Λαμπριδῆ στὰ 1834,¹⁴ ἀλλὰ σύμφωνα μὲ συνοδικὴ ἀπόφαση στὰ 1835.¹⁵ Τὸν Ἰωακείμ διαδέχτηκε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1835 ὁ Ἰωακείμ ὁ Χίος,¹⁶ πὺ ἀντικατέστησε ἀμέσως τὴν μερίδα τοῦ προκατόχου του μὲ ἄλλη, πὺ προέρχονταν καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀρχόντων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μερίδα δὲν ἀνταποκρίθηκε στὶς προσδοκίες τῆς πόλης καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἀκόμη καθιέρωσε ἀπὸ τὰ ἐλὲν τὴν πληρωμὴ τοῦ στρατιωτικοῦ φόρου ἐνῶ ἡ πόλη εἶχε καταντήσει φτωχὰ ἐπαιτῶν ἀφοῦ ἀπὸ τὶς 2.000 χριστιανικὲς οἰκογένειες οἱ 1800 ἐλεοδοτοῦνταν ἀπὸ τὸ κοινὸ τῆς πόλεως ταμεῖο.¹⁷

Στὸ μεταξὺ, στὰ 1828, ὁ μόνος πὺ ζοῦσε ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα τῶν Ζωσιμαδῶν, Νίκος Ζωσιμαῆς, διορίζει μόνιμη ἐπιτροπὴ στὰ Γιάννινα, πὺ τὴν ἀποτελέσαν οἱ πρόκριτοι Δ. Δρόσος, Κ. Ἀθανασίου, Ν. Τζίνης, Ι. Λιάμπης καὶ Σ.

Μπογᾶς, γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν του καὶ θέλοντας νὰ τὴν περιβάλει μὲ τὸ κύρος τῆς ἐκλογῆς τῶν κατοίκων, ὑποδεικνύει, τὸν Μάρτη τοῦ 1832, νὰ ἐκλεγοῦν ἀπὸ τὴ γενικὴ συνέλευση τῆς πόλης. Ἡ γενικὴ συνέλευση δέχτηκε τὴν ὑπόδειξη καὶ ἐξέλεξε τοὺς Δ. Δόσο, Κ. Ἀθανασίου καὶ Β. Δημητρίου, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι δύο δὲν δέχτηκαν τὸ ἀξίωμα.¹⁸

Στὰ 1836 μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἐπιτρόπους ἔγραψαν στὸ Νίκο Ζωσιμᾶ νὰ τοὺς στείλει 17.000 τάλληρα γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς σχολῆς στὰ οἰκόπεδα Ἀθανασίου καὶ Μπέρκου, ἀλλὰ οἱ ὑπόλοιποι τοῦ συνέστησαν νὰ μὴ τὰ στείλει γιὰτὶ στὸ μεταξὺ μάλωσαν καὶ χώρισαν τὴν πόλη σὲ δύο μερίδες, πὺν ἀλληλοκατηγοροῦνταν στὸ Ζωσιμᾶ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαιρεθεῖ καὶ ἡ πόλη καὶ ν' ἀρχίσει ἡ πύθλιβερὴ περίοδος τῆς ἱστορίας της.¹⁹

Ἡ διχόνοια αὐτὴ ἀνάγκασε τὸ Νίκο Ζωσιμᾶ νὰ ἀναιρέσει τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους του καὶ νὰ ζητήσει νὰ μεταφερθοῦν τὰ οἰκόπεδα στὸ ὄνομα τῆς Ζωσιμαίας ἀδελφότητος, ἀλλὰ οἱ ἐπιτροποὶ δὲν ἐκτέλεσαν τὴν ἐντολὴ του μὲ ἀποτέλεσμα ὁ Ζωσιμᾶς νὰ διορίσει νέα ἐπιτροπὴ πὺν τὴν ἀποτελέσαν ὁ γαμπρὸς του Ἀλέξιος Φίλιος, ὁ Θεοδόσιος Λαμπαδάριος καὶ ὁ Π. Σαμαρνώτης, ἐνῶ παράλληλα ἡ πόλη ζήτησε λογοδοσίαν τῶν πρώην ἐπιτρόπων μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ τότε Γενικοῦ διοικητῆ τῶν Ἰωαννίνων.²⁰ Ἡ λογοδοσία ἀπόδειξε κατάχρηση ἀπὸ τοὺς διαχειριστὲς καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνον καὶ τὴν ἀπειλὴ τοῦ Ζωσιμᾶ ὅτι θὰ μεταφερθεῖ τὸ κληροδότημα στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ἡ γενικὴ συνέλευση τῶν δικαίουχων πολιτῶν τῶν Ἰωαννίνων καθαίρεσε τὸν προεστὸ τῇ πόλης καὶ ἀντικατέστησε τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἀγαθοεργῶν καταστημάτων.²¹

Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν διενέξεων ἦταν ἡ ἔξωση τοῦ τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων Ἰωακείμ καὶ ἡ ἔξορά του στὸ Ἅγιο Ὄρος. Ὁ λαὸς ὅμως καὶ πιθανὸν ἡ μερίδα ἡ φιλικὴ πρὸς τὸν Ἰωακείμ, ἀποθανάτισε τὴν ἔξωσή του κατηγορώντας τοὺς πρόκριτους καὶ τὸν προεστὸ.

Ἀνάθεμά σε Γκόβελα κι ἐσὺ κι ἡ δωδεκάρα
πὺν βάλαταν καὶ διώξαταν Ἰωακείμ τὸν Κάρα.²²

Πρωταγωνιστὴς αὐτῆς τῆς ἐκρυθμῆς κατάστασης ἦταν ὁ γαμπρὸς τοῦ Ζωσιμᾶ Ἀλέξης Φίλιος, πὺν ἀντικατέστησε τὸν προεστὸ τῆς πόλης, ἀλλὰ ὥστόσο νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐξεταστεῖ ἂν πραγματικὰ ὁ Φίλιος κινοῦνταν ἀπὸ πατριωτικὰ ἐλατήρια, γιὰτὶ ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ μετὰ δύο χρόνια ἐπανάνοδος τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Χίου στὸ θρόνον τῆς μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων.²³ Ἡ ἀπόδειξη ἦλθε πολλὰ χρόνια ἀργότερα καὶ μὲ ἀκρίβεια στὰ 1975, πὺν ὁ ἐρευνητὴς Κώστας Βλάχος δημοσίευσε τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἐλεῶν τοῦ Ζωσιμᾶ, συμπληρώνοντας τὴν ἐργασία τοῦ καθηγητῆ Σαγκούνη, καὶ στὸν πρόλογό του ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Σαγκούνης εἶχε ὑπόψη τὸ κατάστιχο πὺν αὐτὸς δημοσιεύει, ἀλλὰ δὲν προχώρησε στὴ δημοσίευσή του πιθανὸν γιὰτὶ, σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς αὐτές, κατηγορεῖται ὁ Ἀλέξης Φίλιος, μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου εἶχε συνδεθεῖ ὁ Σαγκούνης καὶ ἡ ὁποία τοῦ εἶχε παραδώσει τὸ ἀρχεῖο της πρὸς δημοσίευσιν. Ἀκόμη οἱ ἐπιστολὲς πὺν ἀναφέρονται στὸ Φίλιο εἶναι σηματοδεδεμένες μὲ κόκκινες κάθετες γραμμὲς στὸ περιθώριο.²⁴ Ἔτσι, ἀπὸ τὰ γεγονότα προκύπτει ὅτι δὲν ἔγιναν γνωστὲς ἀπὸ τὸν Σαγκούνη οἱ κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Φίλιου, ἐπειδὴ ἦταν προσωπικὸς φίλος τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο νομίζω ὅτι δὲν γράφουμε ἱστορία. Τὰ γεγονότα, τὰ ἴδια ἔγγραφα, ἀπόδειξαν ὅτι καὶ ὁ Φίλιος δὲν ἦταν ἀθῶο περιστέρι.

Ὑστερα ἀπὸ τὶς μεταβολὲς πὺν ἔγιναν μετὰ ἀπὸ τὴ λογοδοσίαν τῶν κακῶν διαχειριστῶν, ἄρχισε νὰ μπαίνει κάποια τάξη στὸ κατεστημένο τῶν ἀρχόντων. Κάτι τέτοιο μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἀπὸ 12 τοῦ Γενάρη τοῦ 1841 ἐπιστολὴ τῶν νέων ἐπιτρόπων πρὸς τὸν Ζωσιμᾶ, πὺν ἀναφέρει ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ στέλνονταν οἱ ἀποδεί-

ξεις τῶν χρημάτων πού ξοδεύονταν καί λαμβάνονταν πρὸς τὸν Ζωσιμᾶ μετὰ τὴν αἰτιολογία ὅτι «θέλωμεν τὰ ἐλέη σας νὰ εἶναι ἀναγνωρισμένα καὶ τέλος πάντων νὰ σᾶς στέλλωμεν καὶ τὰς ἀποδείξεις καθὼς πρέπει καὶ ὅχι καθὼς τὸ πρότερον ἐγίνοντο».²⁵ Ἡ ἐνργία αὕτη βέβαια ἀποτελοῦσε ἕνα σημαντικό βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλὰ τὸ σκληρὸ κατεστημένο τῶν ἀρχόντων ἦταν πάντα κατεστημένο. Αὐτὸ φάνηκε τρεῖς μέρους ἀργότερα, πού ἡ γενικὴ συνέλευσις συνήλθε στὴ μητρόπολη γιὰ νὰ ἐξετάσει τὴν ἐπιτροπὴ τῶν μοναστηρίων τοῦ Προφήτη Ἡλία²⁶ καὶ τῶν Ἀγίων Πατέρων.²⁷ Στὴ συνέλευσις κατακρίθηκε μὲ δριμύτητα ἡ ἐπιτροπὴ γιατί γιὰ ὅλοκληρα χρόνια δὲν ἔδωσε κανένα λογαριασμὸ²⁸ καί, τέλος, σὲ ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων πρὸς τὸν Ζωσιμᾶ καὶ μετὰ ἡμερομηνία 28 - 4 - 1841, ἀναφέρεται ὅτι «τὰ πράγματα τῆς πατρίδος μας εὐρίσκονται εἰς τὰ ἴδια, διότι αἱ ὑποθέσεις τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, περὶ τῶν ὁποίων σᾶς προεγράψαμεν, δὲν ἔλαβον κανένα τέλος καὶ ὅταν λάβωσι τὴν ἐκβασίν των θέλωμεν σᾶς εἰδοποιήσῃ μετὰ πρῶτον. Αὕτη ἡ ὑπόθεσις, πανευγενέστατε, ἔφερε μεγάλην ταραχὴν εἰς τὴν πολιτείαν μας ἐπειδὴ καὶ εἶναι σημαντικὴ διὰ τὴν χρηματικὴν ποσότητα καὶ παρακινεῖ τὴν αἰσχροκέρδειαν τῶν ἀσυνειδήτων προυχόντων μας Ζαγωρισίων καὶ Ἰωαννιτῶν».²⁹

Μετὰ ἀπὸ δύο μῆνες οἱ νέοι ἐπιτροποὶ τοῦ Ζωσιμᾶ γράφουν στὸν Κ. Πασχάλη στὴ Μόσχα (27 - 6 - 1841) ὅτι τὸ σχολεῖο τῶν Ζωσιμαδῶν ἔκλεισε γιατί «οἱ πρῶην ἐπιτροποὶ τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν ἐν καιρῷ μετὰ μερικὸν πατριώτα ἔκαμαν ἀφανισμόν εἰς τὰ κοινὰ ἐλέη ξοδεύοντες χιλιάδες γρόσια ἀπ' αὐτὰ διὰ νὰ ἐξώσουν τὴν πανιερότητα του διὰ τὰς ὁρέξεις καὶ πάθη των, λοιπὸν οἱ ἴδιοι ἐχρέωσαν τὸ εἰσόδημα τῶν ἐλεῶν καὶ ἀφάνισαν τὴν δυστυχὴ πατρίδα μας».³⁰ Αὕτη ἡ ἐπιστολὴ δικαίῳνι πέρα γιὰ πέρα τὸν Ἰωακείμ ὅπως καὶ παραπάνω ἐγίνε λόγος. Στις 15 - 1 - 1842 καὶ σὲ νέα ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων πρὸς τὸν Ζωσιμᾶ ρητὰ ἀναφέρεται ὅτι «τὰ τῆς πατρίδος μας τρέχουν εἰς τὰ ἴδια, ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀσυμφωνία ὑπερισχθεῖ, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ὁ φθόνος μερικῶν δὲν τοὺς ἀφήνουν ἀπὸ τὸ νὰ κοιτάξουν τὸ καλὸν καὶ τὸ ὠφέλιμον τῆς κοινότητος, καταδυσκολεύεται καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν λάσσων καὶ καμμίαν φροντίδα πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος, οἱ καλοὶ μας πρόκριτοι δὲν λαμβάνουν, ἀνίσως καὶ δὲν τοὺς ἐνεκριθοῦν ἀπὸ τὴν κοινότητα τὰ κακῶς ἐξοδευμένα καὶ συννενοημένα ἀπὸ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν μετὰ βίαν καὶ μετὰ γρόσια βγαλμένον προεστώτα».³¹

Ἀπὸ τὰ ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε γίνεται φανερό, ὅτι οἱ δύο ἀρχοντικὲς παρατάξεις τῆς πόλης ἔκαναν ὅ,τι τοὺς περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι προκειμένου νὰ ἀναλάβουν τὴ διοίκησιν τῶν κοινῶν. Ἀλλὰ ἡ ἰσχὺς τῆς κάθε παρατάξης ἦταν συνάρτησις τοῦ κατὰ καιροὺς ἀρχιερέα, καὶ οἱ τυραννίσκοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν δίσταζαν νὰ ξοδεύουν ἀσυλλόγιστα γιὰ νὰ ἐπιτυγχάνουν τοὺς σκοποὺς των. Ἀκόμη ἦταν πολὺ εὐκόλοι στὴ σύναψιν δανείων, στὸ ὄνομα ὅμως τῶν ἐλεῶν, προκειμένου νὰ πετύχουν ὅ,τι θέλουν, μετὰ ἀησιόγεια, λόγω τῶν μεγάλων χρεῶν, τὰ ἀγαθοεργὰ νὰ κινδυνεύουν μετὰ διάλυσιν.³²

Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸν κίνδυνον, ὁ νέος εὐπατρίδης Ἰωάννης Λιάμπης εἰσάγει τὴν κοινοτικὴ διαχείρισιν τὸν προϋπολογισμό καὶ τὸ ταμεῖο, στὰ 1854, μετὰ ἀποτελεσματὰ νὰ διαχειρίζονται τὰ ἀγαθὰ τῆς πόλης μαζί με τοὺς ἀρχόντες καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ διαφθορὰ μεσαία τάξις.³³ Στὰ 1874, τέλος, καθιερώνεται ἡ μυστικὴ ψηφοφορία, πού ἐπέτρεπε στοὺς ἐκλογεῖς, πού δὲν ξεπερνοῦσαν τοὺς 165, νὰ δίνουν τὴν ψήφον τοὺς ὅπου ἤθελαν γιὰ τὴν ἐκλογὴ 4 ἐφόρων τῶν ἐκπαιδευτηρίων, 2 ἐπιτρόπων τοῦ Γεροντοκομείου, 2 τοῦ Νοσοκομείου, 3 ἐφόρων προικοδοτήσεων καὶ 8 ἐπιτρόπων τῶν τεσσάρων ἐκκλησιῶν τῆς πόλης.³⁴

Ἔτσι, μετὰ τὴ νέα τάξις τῶν πραγμάτων, ὁ ἀρχιερέας, οἱ ἀρχόντες, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἢ πρωτομαῖστρες τῶν συντεχνιῶν συγκροτοῦσαν πλέον τὴ γενικὴ

συνέλευση πού ψήφισε και εξέλεγε τὰ παραπάνω διαχειριστικά τῶν ἀγαθῶν τῆς πόλης ὄργανα,³⁵ δηλαδή μία κλειστή ἐκλογικὴ βάση πού στὰ 1889 ἔφτανε τὰ 256 μόνο ἄτομα.³⁶

Στὰ 1869 ἄρχισε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐπαρχίας γιὰ τὸ βιλαέτι τῶν Ἰωαννίνων, πού στηρίζονταν στὶς διακηρύξεις — ἀμεροληψίας, ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης — διατάγματος, γνωστοῦ στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα «χάτι - χουμαγιούν», ἀλλὰ οἱ διακηρύξεις αὐτὲς ἔμεναν ἕνα γράμμα κενό.³⁷ Μὲ βάση τὴ νέα μεταβολὴ πού ἔφερε ἡ μεταρρύθμιση τοῦ 1869, νέα τροπὴ πῆραν τὰ διοικητικὰ πράγματα τῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων, γιὰτὶ ἀπλούστατα ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ τὸ κυρίαρχο ὄργανο τοῦ ἐλέγχου τῶν διοικητικῶν ἐνεργειῶν τῶν διαφόρων ἐφορειῶν. Ἔτσι γεννήθηκε ἡ Δημογεροντία τῆς πόλης.

Τὴ χρονιά ἐκείνη (1869), μὲ βάση τοὺς ἐθνικοὺς κανονισμοὺς τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινούπολης, προτάθηκε ἡ ἴδρυση ἐνιαίας δημογεροντίας, ἀλλὰ οἱ βέροι Γιαννιώτες, οἱ «γέννημα καὶ θρέμμα», κήρυξαν ἀποχὴ, ὁπότε κατ' ἀνάγκη διατάχθηκε ὁ σχηματισμὸς τῆς ἐπαρχιακῆς δημογεροντίας γιὰ τὴν ἐπαρχία καὶ τῆς πόλης γιὰ τὰ Γιάννινα.³⁸

Ἡ μετάβαση ὅμως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαρχίας ἦταν πολυδάπανη καὶ ἀποφασίστηκε ἀπὸ τοὺς Ζαγορίσιους νὰ ἐκλέγονται οἱ πληρεξούσιοι ἐπαρχιωτὲς ἀπὸ τοὺς πάροικους τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Ζαγορίσιοι, ὕστερα ἀπὸ κοινὴ συνεδρία τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κοινοτήτων τοῦ τμήματός τους, ἔστειλαν στὶς 17 τοῦ Νοέμβριου τοῦ 1869 σφραγισμένο γράμμα, τὸ ὁποῖο ὄριζε ἑξὶ ἀντιπροσώπους γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν μελῶν τῆς ἐπαρχιακῆς δημογεροντίας καὶ τῆς Μοναστικῆς ἐπιτροπῆς.³⁹

Ὅστος ἡ κατάσταση ἦταν ἰδιαίτερα σοβαρὴ γιὰ τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων καὶ οἱ βέροι Γιαννιώτες ἀποφασισμένοι νὰ διατηρήσουν τὰ ἀπαράγραφα, καθὼς διατυπώνιζαν, δικαιώματα τῆς πόλης. Στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1876, στὸ κοινὸ τῆς πόλης κατάστημα, οἱ δικαιοῦχοι πολῖτες ἐξέλεξαν, μὲ μυστικὴ ψηφοφορία, τὴ δημογεροντία τῆς πόλης, πού τὴν ἀποτελέσαν οἱ Ἀλ. Λιάμπης, Θεοχ. Θεοχάρης, Ν. Κίγκας καὶ Κ. Μίσιος.⁴⁰ Ἀκόμη οἱ βέροι Γιαννιώτες δὲν παράλειψαν νὰ ἰσχυροποιήσουν τὸν θεσμὸ «γέννημα καὶ θρέμμα» βάζοντάς τον στὸν κανονισμὸ τῆς πόλης καὶ ἔτσι κατοχύρωσαν τὴ μακρινὴ τους παράδοση στὴ διοίκησιν.⁴¹

Ἡ ὅλη διοικητικὴ δομὴ τῆς πόλης συμπληρώθηκε μὲ τὸ ἱερατικὸ συμβούλιο, πού τὸ ἀποτελοῦσαν ἱερεῖς τῶν διαφόρων ἐνοριῶν τῆς πόλης καὶ ἦταν ἑφταμελές. Τὸ ἱερατικὸ συμβούλιο ἀποφάσιζε τελεσίδικα γιὰ τὶς διαλύσεις τῶν γάμων καὶ τῶν ἀρραβῶνων. Χωρὶς ἀπόφασί του ἦταν ἀδύνατη ἡ ἔκδοση καὶ καταχώριση στὸν κώδικα τοῦ διαζευκτηρίου.⁴²

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὀργανώθηκε καὶ ἡ συνοικία. Οἱ συνοικίες τῆς πόλης σὲ κοινὴ τῶν μελῶν τους συνέλευση, ἐξέλεγαν τοὺς Μουχταροδημογέροντες καὶ τοὺς Ἀζάδες, πού φρόντιζαν γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων τῆς συνοικίας, γιὰ τὶς ἐκδόσεις πιστοποιητικῶν γάμων, βαπτίσεων καὶ θανάτων καὶ εἶχαν ἰδιαίτερη σφραγίδα.⁴³

Γενικὰ ἡ δομὴ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων παρουσιάζεται στὸ παρακάτω διάγραμμα:

Α' Πόλη

1. Ἐφορεῖες ἐκπαιδευτηρίων καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων.
Τὸ σύνολο τῶν Ἐφορειῶν ἀποτελεῖ τὴν Ἐφοροεπιτροπεία.
2. Δημογεροντία πόλης: Ἐξαμελής - Διαχειριστικὸ ἐλεγκτικὸ ὄργανο τῆς Ἐφοροεπιτροπείας πόλεως.⁴⁴
3. Ἱερατικὸ Συμβούλιο.
4. Συνοικιακὲς Μουχταροδημογεροντίες.

Β' Επαρχία

1. Τριμελείς Έφοροι Κοινοτήτων πλήν Συρράκου που είχε τέσσερες.
2. Μουχταροδημογεραντίες Συνοικισμών (μαχαλάδων) - Μουχτάρηδες - Ένας για κάθε συνοικία και για κάθε έθνότητα.
3. Έπαρχιακή Δημογεροντία - Διοικούσα Έπιτροπή τμημάτων εκλέγονταν από τα μέλη της έπαρχιακής Δημογεροντίας.
4. Μοναστική Έπιτροπή - Τετραμελής και εκλέγονταν από τους 24 πληρεξουσίου των τεσσάρων τμημάτων.

Γ' Πόλη - Επαρχία

Έντιπροσωπεία πόλης - έπαρχίας (πληρεξούσιοι 34).

Έκκλησιαστικό Δικαστήριο:⁴⁵ Καθήμενα δικαστηρίου ακόμη ασκούσε ή έπαρχιακή δημογεροντία.

ΈΑπό τα παραπάνω διοικητικά όργανα, ή Δημογεροντία της πόλης δίκασε τις διαφορές μεταξύ των Γιαννιωτών με βάση τη βυζαντινή νομοθεσία του Έρμενόπουλου και ή αντίστοιχη έπαρχιακή τις διαφορές μεταξύ των έπαρχιωτών.⁴⁶

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο

Η ΠΡΩΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΤΩΝ (1897 - 1901)

Η πρώτη μάχη των έπαρχιωτών αποίκων εκδηλώθηκε στις αρχές του Έκτώβρη του 1897, και πήρε πολύ όξεία μορφή από την αρχή, αλλά ώστόσο κατάληξε στη δικαίωσή τους. Βασικός παράγοντας του πρώτου αυτού αγώνα ήταν τόσο ή πρώτη διάταξη του κοινοτικού κανονισμού της πόλης, που στά 1858¹ έγινε νόμος,² ύστερα από πραξικόπημα των βέρων Γιαννιωτών, όσο και ή από 10 του Έκτώβρη του 1897 έπιστολή του πατριάρχη, που διέταξε τη συγκρότηση ένιαιου μητροπολιτικού δικαστηρίου.³ Κατά την πατριαρχική έπιστολή, τó παραπάνω δικαστήριο θα αποτελούνταν από έξι εκλεγμένα μέλη κατά αναλογία, δηλαδή δύο από την πόλη και τέσσερα από την έπαρχία, που θα αντιπροσώπευαν τὰ τέσσερα τμήματα, δηλαδή ένα μέρος για τó κάθε τμήμα.⁴

Έμέσως ό μητροπολίτης των Έωαννίνων διαβίβασε την έπιστολή στην αντιπροσωπεία της πόλης για νά απαντήσει για την κατάργηση της φράσης «γέννημα και θρέμμα»⁵ και παράλληλα ενήμερωσε την αντιπροσωπεία των τεσσάρων τμημάτων. Στην παραπάνω πατριαρχική έπιστολή άντέδρασε άμεσα ή δημογεροντία του Ζαγορίου, που είχε τότε την έδρα της στά Γιάννινα, και ύποστήριξε ότι «ό πληθυσμός του Ζαγορίου ύπερτερεί κατά πολύ του πληθυσμού εκάστου των άλλων τμημάτων με βάση την στατιστικήν του έτους 1860».⁶

Οί δυνατοί Ζαγορίσιοι άνοιχτά κήρυξαν τόν πόλεμο, και έχοντας σάν βασικό άτομ τó έγγραφο, της ένωσης με τὰ Γιάννινα, του 1774, προσπάθησαν νά διατηρήσουν την παράνομη δημογεροντία τους με κύριο σκοπό τó διαχωρισμό της από τὰ υπόλοιπα τμήματα.

Στόν πόλεμο των Ζαγορίσιων άντέδρασαν οί αντιπρόσωποι της πόλης και των τριών τμημάτων και πρόβαλαν σάν όρο την ισότητα των τμημάτων που είχε φαινομενικά καθιερωθεί από τὰ 1857 και κατηγορήσαν με δριμύτητα τη Δημογεροντία του Ζαγορίου γιατί διαιρούσε και καλλιεργοϋσε κλίμα άνισότητας.⁷ Βασιμένοι σ' αυτό τó σκεπτικό, οί αντιπρόσωποι της πόλης και των τριών τμημάτων έγραψαν στον πατριάρχη στις 6 του Έκτώβρη του 1889, παρακαλώντας τον νά διατάξει:

«1) Τὴν διάλυσιν τῆς παρανόμου ἐντὸς τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως ἰδιαιτέρας διοικητικῆς δημογεροντίας τοῦ Ζαγορίου καὶ τῆς ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ τμήματος σύστασις αὐτῆς καὶ 2) τὴν συγκρότησιν τοῦ ἐνιαίου Μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου ἐκ μελῶν 6 ἐκλεγόμενων δύο μὲν παρὰ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ τεσσάρων παρὰ τῶν τμημάτων, ἐκάστου αὐτῶν ἐκλέγοντος ἀνὰ ἓν μέλος».⁸ Στὴν περίπτωσιν ποὺ τὸ Ζαγόρι θὰ ἀρνοῦνταν τὶς παραπάνω προτάσεις καὶ τὴ συνεργασία, προτεινόνταν ὁ σχηματισμὸς ἰδιαιτέρης δημογεροντίας μὲ ἔδρα τοῦ τμήματος καὶ ὄχι τὰ Γιάννινα.⁹

Ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῆς πόλεως πάντα ἐπιφυλακτικῇ, παράπεμψε τὴν ὑπόθεσιν στὴν τριμελῆ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ὁ μητροπολίτης Γρηγόριος ζήτησε μὲ τὴν ἀπὸ 25 τοῦ Νοέμβρι τοῦ 1898 ἐπιστολή του, τὴν ἀπάντησέ τῆς.¹⁰

Στὶς 27 τοῦ Νοέμβρι τοῦ 1898 συνῆλθε ἡ ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀφοῦ σκέφτηκε γιὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ «γέννημα καὶ θρέμμα», ἔστειλε στὸ Μητροπολίτη τὴν παρακάτω ἀνέκδοτη ἐπιστολή:

«Ἀριθ. 1120 Σεβασμιώτατε,

Συνωδὰ τῷ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Σεπτεμβρίου ἐ.ἔ. πρακτικῶ τῆς ἀντιπροσωπεΐας, δι' οὗ ἀνετέθη ἡμῖν ὅπως μελετήσαντες ἀπαντήσωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας δηλωθὲν θέμα, τὸ ἀφορῶν τὴν ἐκ τοῦ κανονισμοῦ ἐξάλειψιν τῆς ἐκφράσεως «γέννημα καὶ θρέμμα τῆς πόλεως», συνελθόντες σήμερον καὶ σκεφθέντες, ὑποβάλλομεν τῇ ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι τὰ ἑξῆς:

Ἐπειδὴ ὁ ἐπὶ τῶν διαθηκῶν, τῶν προηγουμένων κανονισμῶν, τῶν διαφόρων πρακτικῶν τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων καὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἑθιμῶν τῆς κοινότητος ἡμῶν βασιζόμενος καὶ πρὸ ἔτους συνταχθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς Γενικῆς τῶν πολιτῶν Συνελεύσεως κυρωθεὶς κανονισμὸς ἰσχύει ἐπὶ δεκαετίαν ὡς τοῦτο ρητῶς δηλοῦται ἐν τῷ ἀκροτελευταίῳ αὐτοῦ ἄρθρῳ καὶ εἶνε γνωστὸν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ.

Ἐπειδὴ ἡ ἀντιπροσωπεΐα εἶνε ὑπόχρεος εἰς τὴν ἀκριβοῆ τήρησιν τοῦ παρὰ τῆς Γενικῆς τῶν πολιτῶν Συνελεύσεως ἐμπιστευθέντος αὐτῇ Κανονισμοῦ, ἐπειδὴ τὰς πράξεις αὐτῆς ἡ ἀντιπροσωπεΐα ὀφείλει καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ρυθμίξῃ πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ θεμελιώδους τούτου νόμου, διὰ ταῦτα, ἀδυνατεῖ νὰ προβῇ εἰς τροποποίησιν οὐσιώδους μάλιστα διατάξεως, τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀνηκούσης ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἥτις ὡς κυρίαρχος δύναται ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ νὰ σκεφθῇ περὶ τῆς εὐχῆς τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Διατελοῦμεν μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 27 Νοεμβρίου 1898 οἱ ἔφοροι τῆς Γενικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Δ. Κίγκος, Στ. Κ. Χατζῆς, Δημ. Μακρῆς καὶ Ν. Δ. Καζαντζῆς».¹¹

Ἀπὸ τὴν πρὸ πάνω ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ βγαίνει τὸ ἀντικειμενικὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ βέροι Γιαννιώτες ἄφηναν τὸ ζήτημα νὰ χρονίσει καὶ ἔχοντας σὰν αὐτοῦ τὴ δημοκρατικὴ διαδικασίαν ζήτησαν νὰ ἀποφανθῇ ὁ κυρίαρχος λαός, γιὰ τὴν ἂν οἱ ἴδιοι ἔπαιρναν ἀπόφαση θὰ ἦταν ἐπόμενο νὰ πάθουν φθορὰ ἐκλογικῇ. Ἀλλὰ τὸ ὅλο θέμα ἄρχισε νὰ γίνεται λαβύρινθος, γιὰ τὸν οἱ δυνατοὶ Ζαγορίσιοι τῆς Κωνσταντινούπολες πέτυχαν, στὰ μέσα τοῦ Ὀκτώβρι τοῦ 1898, νὰ διατηρήσουν τὴ δημογεροντίαν τους στὰ Γιάννινα καὶ ὁ πατριάρχης μὲ τὴν ἀπὸ 13 - 11 - 1898 ἐπιστολὴν του δίνει τὴν «κατ' οἰκονομίαν λύσιν» μὲ τὸ ἑξῆς σκεπτικόν: «Ἐπειδὴ τὰ συμφέροντα τῶν τριῶν τμημάτων ἐν δευτέρᾳ τίθενται μοῖρα καθόσον παρέχεται αὐτοῖς ἡ περιφρονητικὴ ἐλευθερία νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τὴν Δημογεροντίαν τῆς πόλεως ἢ τὴν τοῦ Ζαγορίου ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῶν αὐθυπάρκτων δικαίων τους».¹²

Μιὰ τέτοια ὅμως ἀπόφασις δὲν θὰ ἦταν ποτὲ δυνατό νὰ τὴ δεχθοῦν τὰ τρία τμήματα καὶ ὅπως ἦταν ἐπόμενο τὴν ἀπέκρουσαν καὶ ἀρνήθησαν «πᾶσαν ὑπαγωγὴν τῶν τριῶν τμημάτων εἰς τὴν Δημογεροντίαν πόλεως ἢ τὴν τοῦ Ζαγορίου ὡς ἄδικον καὶ περιφρονητικὴν ὡς καὶ τὸν σχηματισμὸν ἰδίας τοῦ Ζαγορίου Δημογε-

ροντίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει καὶ δὴ ὑπὸ τὸν τίτλον ἐπαρχιακῆς». ¹³ Ἔτσι τελεσίδικα οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τμημάτων καὶ τῆς πόλης ἐπέμειναν «εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐνὸς μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου ἐξ ἑξ μελῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μετὰ τῶν τμημάτων ἀνέκαθεν κρατούσης ἰσότητος ὡς μόνης ὁρθῆς καὶ δικαίας λύσεως ἀφαιμένου ἐλευθέρου τοῦ Ζαγορίου, ἵνα ἂν δὲν δέχεται τὴν ἐν ἰσότητι συνεργασίαν, σχηματίσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δημογεροντίαν ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ Ζαγορίου καὶ οὐχὶ ἐν Ἰωαννίνους». ¹⁴

Στὶς 5 τοῦ Μάη τοῦ 1899 ὁ τότε μητροπολίτης τῶν Ἰωαννίνων Γρηγόριος Καλλίδης ¹⁵ ἀνακοίνωσε στὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ὅτι ἔλαβε τὶς ὑπ' ἀριθ. 368/19 - 1 - 1899 καὶ 520/17 - 2 - 1899 ἐπιστολὰς τοῦ Πατριάρχου σχετικὰς μὲ τὸ ζήτημα τοῦ μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου, ποὺ πῆρε χρόνια μορφή ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῶν Ζαγορίσιων, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἐπιστολὰς αὐτὲς ἦταν σπουδαῖες καὶ ἀφοροῦσαν ὅλη τὴν ἐπαρχία καὶ ὄχι μόνον τὰ τρία τμήματα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ συμβούλιο τῶν τριῶν τμημάτων ζήτησε νὰ ἀνακοινωθοῦν, παρὰ τὴν πεισματικὴ ἀρνηση τοῦ μητροπολίτη, στὴν ἀντιπροσωπεία τόσο τῆς πόλης ὅσο καὶ τῶν τμημάτων σε κοινὴ του συνεδρίαση. ¹⁶

Ἡ κατάστασις ἦταν ἀρκετὰ σοβαρὴ, γιατί τὸ ζήτημα δὲν λύνονταν καὶ χρόνιζε λόγῳ τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπέμβασης τῶν Ζαγορίσιων, γι' αὐτὸ τὸ τρία τμήματα συνήλθαν στὶς 26 τοῦ Γενάρη τοῦ 1900 καὶ διόρισαν ἕναν μόνιμο κάτοικο τῆς Κωνσταντινουπόλεως σὰν πληρεξούσιό τους τὸν Α. Κ. Μάντη καὶ τοῦ ἔδωσαν τὴν ἐντολὴ «νὰ διορίξῃ καὶ ἄλλους καὶ νὰ παρίσταται ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἵνα ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν τμημάτων ἐνεργῇ πᾶν ὅ,τι ἡ συμφέρον καὶ νόμιμον» καὶ ἀκόμη ἐξουσιοδοτήθηκε ὁ ταμίας Σπ. Σπέγγος ὅπως «διὰ τὰς παρουσιασθησομένας ἀνάγκας ἐξοδεύσῃ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ ταμείου, ὅσα ἡ χρεία το καλέσῃ ἢ καὶ ἐπὶ πλεόν». ¹⁷

Ἡ ἀποφασιστικὴ ἐπέμβαση τῆς πόλης καὶ τῶν τμημάτων ἔφερε οὐσιαστικὰ ἀποτελέσματα, καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος, σωστὰ ἐκτιμῶντας τὴν κατάστασις, ἔστειλε τὴν ἀπὸ 27 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1900 ἐπιστολὴ του, μὲ τὴν ὁποία καταργεῖ κάθε προγενέστερη ἀπόφασις τῆς συνόδου «περὶ σχηματισμοῦ δύο Δημογεροντιῶν» καὶ τελεσίδικα διατάζει τὸ σχηματισμὸ ἐπταμελοῦς μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου. ¹⁵

Ἡ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ διαβάστηκε, ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Γρηγόριο, στὴ συνεδρία τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῶν τριῶν τμημάτων τῆς 13 τοῦ Ἰουλίου 1900 καὶ προκάλεσε «τὴν βαθεῖαν αὐτῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν, διότι κατιδοῦσα τὸ ἀλυσιτελὲς καὶ ἐπιζήμιον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν τῆς ὑπάρξεως κατ' ἰδίαν τῶν δύο πενταμελῶν Δημογεροντιῶν καταργεῖ αὐτὰς καὶ διατάσσει τὴν σύστασιν ἐνιαίου Μικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου». ¹⁹ Καὶ ὅμως ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῶν τριῶν τμημάτων ἐπεφυλάχθηκε νὰ ἀπαντήσῃ γιὰ τὸ μικτὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἔλειπαν ὁρισμένα τῆς μέλη καὶ ζήτησε μικρὴ ἀναβολή, μέχρι 17 - 7 - 1900, ποὺ τῆς δόθηκε ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Γρηγόριο. ²⁰

Πραγματικὰ ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῶν τριῶν τμημάτων συνήλθε ξανά στὶς 17 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1900 καὶ μετὰ ἀπὸ ἀνταλλαγὴ σκέψεων παμψηφεί ἀποφασίζει τὰ παρακάτω: «Ἐπειδὴ λόγοι ὑπαγορευόμενοι ἐκ τῆς περιφρουρήσεως τῶν συμφερόντων τῶν τριῶν τμημάτων ἀπαιτοῦσιν ἵνα ἀπ' εὐθείας ὑποβάλωσι τὴν ἀπάντησιν των εἰς τὴν ἐν τῷ προηγουμένῳ πρακτικῷ ἀναφερομένην Σεβ. πατρ. ἐπιστολὴν ἐγκρίνουσιν ἵνα τὴν ἀπάντησιν των ταύτην ὑποβάλωσιν εἰς τὴν Μητέρα ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ἐν Κων/πόλει ἀντιπροσώπου αὐτῶν». ²¹

Πραγματικὰ, τὸ ὑπόμνημα στάλθηκε στὶς 12 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1900, ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος, ἀπαντᾷ μὲ ἐπιστολὴ στὶς 16 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ

1900, με την οποία επιμένει στο σχηματισμό του μικτού εκκλησιαστικού δικαστηρίου και κατηγόρησε την πόλη γιατί έβαλε δικηγόρο για να υπερασπίσει τα άπαράγραφτα δικαιώματά της, με άμοιβή 150 λίρες Τουρκίας. Η έπιστολή ήταν συνταγμένη σε όξυ ύφος και χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «ή αιτία της παρούσης ανωμάλου καταστάσεως, ως μη θέλουσα καταργήσαι διάταξιν του κανονισμού αυτής πεπαλαιωμένην και άπάδουσιν τη παρούση τάξει των πραγμάτων, περιορίζουσα δέ τα κοινοτικά καθήκοντα και δικαιώματα μόνοις τοίς πολίταις των Ίωαννίνων».²²

Οί άντιπρόσωποι της πόλης και των τριών τμημάτων άντέδρασαν και πάλι και «άναγκάζονται μετά λύπης να μη συμμορφωθώσι τη άποφάσει της εκκλησίας».²³

Στις 30 του Άπριλ του 1901 όμως κατόρθωσαν τα τμήματα να λύσουν τη διαφορά τους με το πατριαρχείο και έτσι εκλέχτηκαν, την παραπάνω ήμερομηνία, οί έπίτροποι για τη σύνταξη του κανονισμού του μικτού εκκλησιαστικού δικαστηρίου από το τμήμα του Μαλακασίου²⁴ και στις 20 του Μάη του 1901 οί έπίτροποι των ύπολοίπων τμημάτων,²⁵ και το θέμα έκλεισε.

Οί βέροι Γιαννιώτες πέτυχαν τον άντικειμενικό τους σκοπό, γιατί δέν καταργήθηκε ή διάταξη του «γέννημα και θρέμμα» από τον κανονισμό της πόλης και το κατεστημένο των προνομιούχων καστρινιών έγκατέλειπε κάθε προσπάθεια κοινοτικής άνάπτυξης και προόδου, και μόνο το Κομιτάτο (Αη Δ/νση) από τα 1907 και με ήγέτη τον Μιχάλη Λάνδο έβαλε μία νέα τάξη πραγμάτων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. Ίωάννου Λαμπρίδη, Περί των έν Ήπειρω άγαθοεργημάτων, Μέρος δεύτερον, Άθήναι 1880, σ. 43.
2. Βλ. Π. Άραβαντινού, ό. π., τόμος Β, σ. 259. Πρβλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 5 - 6.
3. Βλ. Ίωάννου Λαμπρίδη, ό. π., σ. 43, όπου αναλυτικά αναφέρονται όλες οί πρόσοδοι από τα διάφορα της πόλης κληροδοτήματα. Πρβλ. Στεφάνου Μπέτη, Ήπειρωτική Εδποία.
4. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 56.
5. Βλ. Π. Άραβαντινού, ό. π., τόμος Β, σ. 259. Πρβλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 5 - 6.
6. Βλ. Π. Άραβαντινού, ό. π., τόμος Β, σ. 259.
7. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 7.
8. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 19 - 20.
9. Βλ. Ίωάννη Λαμπρίδη, ό. π., σ. 45.
10. Βλ. Φανής Μαυροειδή, Συμβολή στην Ίστορία της Έλληνικής άδελφότητας Βενετίας στο ΙΣΤ' αιώνα, έκδοση Β μητροών έγγραφων (1533 - 1562), Άθήναι, ΜCM2XXVI, όπου γενικά αναφέρονται οί δραστηριότητες της άδελφότητας.
11. Βλ. Ίωάννη Λαμπρίδη, ό. π., σ. 46.
12. Βλ. Δημητρίου Σαλαμάγκα, ό. π., σ. 17.
13. Για τον Ίωακείμ Β. βλ. Μ. Παράνικα, Σχεδιάσμα περί της έν τφ Έλληνικφ ξθνη καταστάσεως των γραμμάτων, Κωνσταντινούπολη 1867, σ. 52. Πρβλ. Φωτίου Γ. Οϊκονόμου, Ή έν Ίωαννίνους Έκκλησία, Άθήναι 1966, σ. 47.
14. Βλ. Ίωάννη Λαμπρίδη, ό. π., σ. 46 - 47.
15. Βλ. Μ. Παράνικα, ό. π., σ. 52. Πρβλ. Φωτίου Γ. Οϊκονόμου, ό. π., σ. 47.
16. Για τον Ίωακείμ τον Χίο βλ. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοί πίνακες, Κωνσταντινούπολη 1884, σ. 781. Πρβλ. Ε. Σαβράμη, Συμβολή εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν των Ίω-

- αννίνων, περ. 'Ηπειρωτικά Χρονικά 7 (1932), σ. 157-172, Φωτίου Γ. Οικονόμου, ὁ. π., σ. 47-48.
17. Βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 46-47.
 18. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, 'Ανέκδοτος ἀλληλογραφία τῶν Ζωσιμαδῶν, τῆς κοινότητος 'Ιωαννίνων καὶ τῶν ἐπιτρόπων του καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τοῦ 'Αρχείου Φίλιου, ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ 'Ηπειρωτικά Χρονικά, 'Ιωάννινα 1931, σ. 195.
 19. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 19.
 20. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 196.
 21. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 196.
 22. Βλ. Γιάννη Εὐαγ. 'Αναστασίου, 'Ανέκδοτον πατριαρχικὸν Σιγίλλιον πρὸς τὴν Μητρόπολιν τῶν 'Ιωαννίνων, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τ. 1 (1952), σ. 780.
 23. Βλ. Φωτίου Γ. Οικονόμου, ὁ. π., σ. 48.
 24. Βλ. Κώστα Π. Βλάχου, 'Η ἀλληλογραφία τῶν ἐλεῶν Ζωσιμᾶ, περ. 'Ηπειρωτικά Χρονικά, ἔτος 1975, σ. 144.
 25. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., περ. 'Ηπειρωτικά Χρονικά, ἔτος (1932), σ. 7.
 26. Γιὰ τὴ μονὴ τοῦ Προφήτη 'Ηλία τῆς Ζίτσας, βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 12, πρὸς Α. Παπασταύρου, Ζίτσα, 'Αθῆναι 1895, σ. 7, Λεοντίου, Μητροπολίτη 'Ελευθερουπόλεως, Σιγίλλιον Προκοπίου Πατριάρχου, ἐφ. Ταχυδρόμος Κωνσταντινουπόλεως, φύλλο 1771/3 - 5 - 1904, Ε. Γεωργιάδου, Ζίτσα, 'Αθῆναι 1869, σ. 31 κ. ἐ., Β. Μυστακίδου, Περὶ συμβολῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν 'Ιωαννίνοις σχολείων, περ. Παρνασσὸς 10 (1885), σ. 55, 71.
 27. Γιὰ τὴ μονὴ τῶν πατέρων βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 13, πρὸς Γ. Οικονόμου, 'Απὸ τὴν χριστιανικὴν ἱστορίαν τῆς 'Ηπείρου, περ. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τ. 1 (1952), σ. 121 κ. ἐ., Α. Παπασταύρου, ὁ. π., σ. 30-31.
 28. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., περ. 'Ηπειρωτικά Χρονικά, ἔτος (1932), σ. 13.
 29. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 20.
 30. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 37.
 31. Βλ. Φιλίππου Σεγκούνη, ὁ. π., σ. 61.
 32. Βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, Περὶ τῶν ἐν 'Ηπείρῳ ἀγαθοεργημάτων, μέρος Β, 'Αθῆναι 1880, σ. 48.
 33. Βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 50, πρὸς Δημ. Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 17.
 34. Βλ. 'Ιωάννη Λαμπρίδη, ὁ. π., σ. 51, πρὸς Δημ. Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 17.
 35. Βλ. Π. 'Αραβαντινοῦ, ὁ. π., τόμος Β', σ. 259.
 36. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, ὁ. π., σ. 12.
 37. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκα, Καθὼς χάραξε ἡ Λευτεριά, Γιάννινα 1963, σ. 25.
 38. Βλ. ΑΜΙ, Κώδικας Δημογεροντίας τοῦ Ζαγορίου, βιβλίο 16, ἔτη 1898-1906, σ. 337, 341.
 39. Βλ. ΑΜΙ, ὑπ' ἀριθ. ἔγγραφο 37/17-11-69, βιβλίο ἐτῶν 1876-1882, σ. 21.
 40. Βλ. ΑΜΙ, βιβλίο ἐτῶν 1876-1882, σ. 2.
 41. Βλ. ΑΜΙ, Κώδικας Δημογεροντίας τοῦ Ζαγορίου, βιβλίο 16, ἔτη 1898-1906, σ. 337, 341.
 42. Βλ. ΑΜΙ, Πρακτικά 'Ιερατικοῦ Συμβουλίου, βιβλίο ἐτῶν 1904-1905, σ. 89. Τα διαζευκτήρια ἦταν πανομοιότυπα ἀπὸ τὰ 1870 καὶ καταχωροῦνταν ὑποχρεωτικὰ στοὺς κώδικες τῶν ἀντίστοιχων δημογεροντιῶν.
 43. Βλ. Δημ. Σαλαμάγκας, ὁ. π., σ. 7-8.
 44. Βλ. Γεωργίου Γάγαρη, Δωδώνη, Εἰκονογραφημένον 'Ηπειρωτικὸν 'Ημερολόγιον, ἔτος πρῶτον, 'Αθῆναι 1896, σ. 54.
 45. Βλ. Γεωργίου Γάγαρη, ὁ. π., σ. 56.
 46. Βλ. Γεωργίου Γάγαρη, ὁ. π., σ. 57.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. ΑΜΙ, 'Ανέκδοτος κώδικας τῆς Δημογεροντίας τοῦ Ζαγορίου, βιβλίο 16, ἐτῶν 1898 - 1906, σ. 337 - 341.
2. Μὲ τὸ 1 ἄρθρο ὁ κανονισμὸς τῆς πόλης ἔδινε τὸ δικαίωμα τοῦ Γιαννιώτη πολίτη σὲ κάθε ὁρθόδοξο χριστιανὸ «ὄντος γέννημα καὶ θρέμμα τῆς πόλεως καὶ ὑπηκόου ὁθωμανοῦ». Βλ. ΑΜΙ, 'Ανέκδοτος κανονισμὸς πόλεως τοῦ 1892, βιβλίο πρακτικῶν διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῶν τριῶν τμημάτων, ἔτη 1898 - 1905, ἄρθρο 1, σ. 52.
3. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 32.
4. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 32 - 33.
5. Βλ. ΑΜΙ, Φάκελλος διαφόρων ἐγγράφων, ὅπου ὑπάρχει πρωτόγραφη ἢ ἀπὸ 25 τοῦ Νοέμβριου τοῦ 1898 ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων Γρηγορίου πρὸς τὴν ἀξιότιμο ἐφορεῖα τῆς ἐνταῦθα ἐλληνικῆς σχολῆς.
6. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 32 - 33.
7. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 33 - 34.
8. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 33 - 34.
9. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 34 - 35 - 36.
10. Βλ. ΑΜΙ, διάφορα ἔγγραφα - παραπομπὴ 5.
11. Βλ. ΑΜΙ, ἀνέκδοτα πρακτικὰ τῆς ἐφορεῖας τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῶν Ἰωαννίνων, βιβλίο ἐτῶν 1892 - 1909, σ. 110 - 111, ἀριθμὸς πρακτικοῦ 68/27 - 11 - 1898.
12. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 49 - 50.
13. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 50.
14. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 50 - 51.
15. Γὰ τὸ Γρηγόριο Καλλίδη, βλ. 'Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 12 (1892), σ. 26, 364 πρὸ βλ. περ. «Θεολογία» ΛΑ, σ. 538, Θεραπευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι αχρ., τόμος 4, σ. 811, Ἑπειρωτικὸ ἡμερολόγιον «Δωδώνη», ἔτος Α, 1896, σ. 71, 72, Φωτίου Γ. Οἰκονόμου, ὁ. π., σ. 49.
16. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 57.
17. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 86, 87.
18. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 89 - 90.
19. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 90.
20. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 90 - 91.
21. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 90 - 91.
22. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 95.
23. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 95.
24. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 98 - 99.
25. Βλ. ΑΜΙ, ὁ. π., σ. 99 - 100.

ΑΣΠΑΣΙΑΣ ΜΙΧΑ - ΛΑΜΠΑΚΗ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΑ·Ι·ΚΗΣ ΔΙΑΙΤΗΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΘΙΣΒΗΣ ΘΗΒΩΝ*

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ - ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΙΣΒΗΣ*

Πόλη τῆς Βοιωτίας στὶς νότιες πλαγιές τοῦ Ἑλικώνα, κοντὰ στὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Πῆρε τὸ ὄνομα τῆς κόρης τοῦ Ἀσωποῦ Θίσβης. Στὴν πόλη λατρεύονταν ὁ Ἡρακλῆς· πρὸς τιμὴν του ἐτελοῦντο τὰ Ἡράκλεια σὲ ἱερό του ποῦ ὑπῆρχε ἐκεῖ. Ἐπίσης ὑπῆρχαν ἱερὰ καὶ λατρεύονταν ἡ Ἀρτεμις Εὐλείθνια, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Διόνυσος, ὁ Ἀσκληπιός, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἀπόλλων.

Ἡ πόλη¹ ἀνῆκε ἀρχικὰ στὰς Θεσπιές, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 338 π.Χ. μετεῖχε στὸ κοινὸ τῶν Βοιωτῶν ὡς αὐτόνομη. Πῆρε μέρος ὡς σύμμαχος τῶν Μακεδόνων στὸν ἀγώνα ἐναντίον τῶν Ρωμαίων καὶ τελικὰ λεηλατήθηκε ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸ στρατό. Στὴ θέση τῆς ἀρχαίας Θίσβης βρίσκεται σήμερα τὸ χωριὸ Κακόσι.

Τὸ χωριὸ ἔχει 550 κατοίκους, βάσει τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς. Γιὰ τὸ μαρμαρὸ εὐθύνονται κυρίως ἡ ἀστυφιλία καὶ ἡ μετανάστευση.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴ μελισσοκομία, τὸ ἐμπόριο· ἄλλοι ἀπασχολοῦνται στὰ λατομεῖα μαρμάρου, ποῦ ἐξάγουν τὰ γνωστὰ μάρμαρα Δομβραίνης.

Ἐχει καλλιεργήσιμη ἔκταση 6.700 στρεμμάτων (2.000 στρ. ἐλαιῶνες, 100 στρ. ἀμπελῶνες καὶ ἡ ὑπόλοιπη ἔκταση ἀροτριαία).

Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ μιὰ μικρὴ συμβολή στὴ μελέτη τῆς διαιτητικῆς² τῶν κατοίκων τῆς Θίσβης. Γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξετασθοῦν: 1) Τὰ προϊόντα ποῦ ἐπιτρέπουν τόσο οἱ κλιματολογικὲς συνθῆκες, ὅσο καὶ ἡ φύση τοῦ ἐδάφους νὰ παράγει ὁ τόπος.

* Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ εὐχαριστήσω τὸ σεβαστὸ καθηγητὴ κ. Δημ. Λουκάτο γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις του.

1. Πληροφορίες γιὰ τὴν τοποθεσία καὶ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία βλ. στὸ ἄρθρ. Thisbe, RE VI. A. 1 (1936), στ. 286-291. Βλ. ἐπίσης Ἀ. Κομίνης, «Λαξευτοὶ τάφοι εἰς τὸ χωριὸν Θίσβη τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν», Πεπραγμένα Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τόμ. 1ος, Ἀθῆναι 1955, σσ. 212-217. J. Koder-F. Hild, Hellas und Thessalia (Tabula Imperii Byzantini 1), Wien 1976, σσ. 52 (σημ. 75), 97, 275 καὶ R. J. Buck, A history of Boeotia, Edmonton, Alberta 1979, σσ. 5, 6, 11, 39, 99, 155.

2. Ἡ μαγειρικὴ καὶ ἡ ἐτοιμασία τῶν φαγητῶν καὶ τῶν ποτῶν (ποῦ μπαίνουν στὸ σπῆτι) ἀποτελοῦν σπουδαιότατο θέμα στὴ μελέτη τῆς οἰκογενιακῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀναγκῶν της. Βλ. Δ. Σ. Λουκάτος, Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Ἀθῆνα 1978, σσ. 1968-70. Ἡ ἐρευνα τῆς τροφῆς ἔχει σὲ πανευρωπαϊκὴ κλίμακα καθυστερήσει καὶ μόνο τελευταία παρατηρεῖται ροπὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Βλ. Σ. Δ. Ἡμελλος, Ἡ τροφή ἀπὸ λαογραφικὴ ἀποψη, ΕΕΦΣΠΑ 28 [(1979-85) 215-48] σ. 216. Ἡ διατροφή τῶν Ἑλλήνων κίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν διαιτολόγων λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμο. Βλ. Ἰ. Στουγιαννάκης, Διαιτολογικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ μας, Ἐδесс. Χρον. 8 (1975) 24-27.

2) Οί άπλές έπινοήσεις στή μαγειρική, τή ζαχαροπλαστική καί στήν ποτοποιία τοῦ σπιτιοῦ.

3) Νά γίνει μία προσέγγιση κοινωνιολογικῆς θεώρησης τῆς διατροφῆς ὡς κοινωνικοῦ φαινομένου ἐπιδεκτικοῦ κοινωνιολογικῆς μελέτης καθόσον δέχεται ἐπιρροές καί ἐπιδρᾷ μέ τή σειρά του στήν κοινωνική ομάδα.³

4) Νά μνημονευθοῦν ἀρκετά ἔθιμα πού σχετίζονται μέ τή διατροφή καί κατόρθωσαν νά ἐπιζήσουν μέσα στήν πορεία τοῦ χρόνου.⁴

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Στήν περιοχή Θηβῶν διακρίνονταν δύο εἶδη οἰκιῶν: οἰκίες μονώροφες πλατυμέτωπες μέ εἴσοδο στό κέντρο τῆς πρόσοψης καί οἰκίες διώροφες κεραμοσκεπεῖς μέ στέγη ἀμφικλινῇ ἢ ἐπικλινῇ.

Στήν ἀρχική καί ἀπλούστερη μορφή τους ἀποτελοῦνταν ἀπό ἓνα δωμάτιο ὀρθογωνίου σχήματος, κατάλληλο γιά τίς ἐξορταστικές τους ἐκδηλώσεις: τὸ δωμάτιο αὐτό μερικοί τὸ χώριζαν μέ ἐσωτερικά ξύλινα χωροσίσματα, τὰ μεσάρια, σέ χώρους μικρότερους, ὥστε ἡ νέα διαρρύθμιση νά διευκολύνει περισσότερο τή συμβίωση τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας καί νά καλύψει κάποιες πρόσθετες ἀνάγκες.

Σ' ἓναν ἀπό τοὺς χώρους, στό χειμωνιάτικο, ὅπως τὸ ἔλεγαν, ἔκτιζαν τὸ τζάκι στή μέση ἐνὸς τοίχου ἢ σέ κάποια γωνία, ἀνάλογα μέ τὸν προσανατολισμὸ τῆς οἰκίας, γιά νά βγαίνει ἄνετα ὁ καπνός. Ὁ εἰδικὸς τεχνίτης, ἀφοῦ κατασκεύαζε μεταλλικὸ σκελετὸ σέ σχῆμα πυραμίδας, τὸν κάλυπτε μέ κεραμίδια κομμένα στή μέση τοποθετώντας τὸ ἓνα πάνω στ' ἄλλο καί συνδέοντάς τα μέ γύψο. Στὴ συνέχεια περνοῦσε σοβά καί κάλυπτε τὴ βάση τοῦ τζακιοῦ, πού ἦταν ὑπερυψωμένη ἀπὸ τὸ δάπεδο, μέ κοπανισμένον κεραμίδι.

Μέσα στήν κυρίως κατοικία δὲν εἶχαν διαμορφώσει ἰδιαιτέρο χῶρο γιά μαγειρεῖο. Στὸ «χειμωνιάτικο» εἶχαν ἐγκαταστήσει κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο πέτρινο νεροχύτη καί κάλυπταν τὸ κάτω τμήμα μέ «ποδιά», ὕφασμα δηλ. μέ ἑγχρωμα σχέδια καί σοῦρες. Μία προεξοχή ψηλὰ στὸ τζάκι χρησίμευε γιά τὴν τοπθέτηση διαφόρων ἀντικειμένων (π.χ. λυχνάρι, καφετιέρα, ζαχαριέρα καί φωτογραφίες προσφιλῶν προσώπων).

Σὲ ντουλάπα ἐντοιχισμένα τακτοποιοῦσαν τὰ πιάτα καί τὰ ποτήρια, ἐνῶ τὰ μαγειρικά σκεύη τὰ τοποθετοῦσαν πάνω σέ ράφια διακοσμημένα μέ ἑγχρωμο χαρτί.

Τὸ μαγεῖρεμα γινόταν στὸ τζάκι, πάνω στή «σιδηροστιά»,⁵ πού ἦταν ἓνας σιδερένιος τρίποδας, πάνω στὸν ὁποῖο τοποθετοῦσαν τὰ μαγειρικά σκεύη.

Στήν αὐτὴ ὑπῆρχε ἓνα δωμάτιο μέ φούρνο καί στή μιὰ γωνία τοῦ δωματίου κατασκεύαζαν τὴ «φωτανάμα», ἓνα μικρὸ δηλ. τζάκι, ὅπου ἔκαναν διάφορες χοντροδουλειές (π.χ. ἔβραζαν τὸν τραχανά καί τὸ μούστο ἢ ζέσταιναν στὸ μεγάλο χαλκωματένιο καζάνι νερὸ γιά πλύσιμο).

3. Βλ. Ἡμελλος, ὅ. π., σσ. 246-47.

4. Πβλ. Ἡμελλος, ὅ. π., σ. 215: «τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα, ὁ ἀντιλήψεις, ὁ προλήψεις καί οἱ δεισδαιμονίες, μέ τίς ὁποῖες εἶναι συνδεδεμένη ἡ κατανάλωση τῆς τροφῆς, ἐξαρτῶνται ἀπὸ μορφές οικονομικῆς ὑφῆς, τεχνικῶν δυνατοτήτων καί κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἀπὸ ἱστορικὲς διαδικασίες καί ἀλλαγές, θρησκευτικὲς πεποιθήσεις καί προκαταλήψεις, πού τὴν καθιστοῦν σημαντικώτατο πολιτιστικὸ παράγοντα» καί σσ. 232-33.

5. Γιά τὸ μελετητὴ τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς χρησιμότητα εἶναι ἡ συγκεντρωτικὴ ἀνατύπωση μελετῶν τοῦ Γ. Α. Μέγα στή «Λαογραφία» τόμ. 26 (1968-69).

6. Βλ. καί Δ. Λουκόπουλος, Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκεύη καί τροφαί, Ἀθήνα 1925, (ἀνατ. Ἀθήνα 1984), σσ. 76-77.

Ὁ «φούρνος» ἦταν ἀπαραίτητο συμπλήρωμα κάθε ἀγροτικῆς κατοικίας. Τὸν κατασκεύαζαν εἰδικοὶ τεχνίτες στὴ μέση τῆς αὐλῆς ἢ σὲ κάποια γωνιά, φροντίζοντας ὥστε τὸ στόμιό του νὰ εἶναι στραμμένο πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τὰ βασικὰ ὕλικά του εἶχαν στὴ διάθεσή τους οἱ τεχνίτες ἦταν ὀγκόλιθοι καὶ συνηθέστερα κεραμίδια. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς στέγης ποὺ ἦταν ἀμφικλινῆς, ἄλλοτε μὲ εὐθεῖες καὶ ἄλλοτε πάλι μὲ καμπύλες γραμμές, παρασκεύαζαν εἰδικὴ λάσπη, ἀνθεκτικὴ στὴν ὑψηλὴ θερμοκρασία. Ἡ πόρτα ποὺ ἔκλεινε τὸ στόμιο τοῦ φούρνου ἦταν σιδερένια καὶ ἔργο τοῦ σιδηρουργοῦ (τοῦ «γύφτου», ὅπως ἀποκαλοῦσαν παλιὰ τοὺς σιδηρουργούς).

ΜΑΓΕΙΡΙΚΑ ΣΚΕΥΗ

Τὰ πῆλινα σκευὴ μαγειρικῆς, διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, ποὺ ἦταν σὲ χρῆση κατὰ τὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα μας, ἔδωσαν τὴ θέση τους στὰ χαλκοματένια. Τὰ κατασκεύαζαν οἱ «γανωτζῆδες» ἀπὸ φύλλα χαλκοῦ καὶ μὲ κατάλληλη σφυρηλάτηση τοὺς ἔδιναν ποικίλα σχήματα.⁷ Αὐτὰ πρέπει κατὰ διαστήματα νὰ «γανώνονται», νὰ ἐπικαλύπτονται δηλ. ἐσωτερικὰ μὲ λεπτὸ στρώμα κασσιτέρου, διότι διαφορετικὰ προκαλοῦν τροφικὴ δηλητηρίαση. Τὰ βασικὰ σκευὴ ἦταν τὰ ἑξῆς: ὁ «τέντζερης», εἶδος χύτρας χωρὶς λαβὲς καὶ σκεῦος ἀναγκαιότατο σὲ κάθε νοικοκυρὰ, τὸ «τηγάνι», τὸ «ταψί» καὶ ὁ «ταβάς», μικρὸ ταψί μὲ 2 «χερούλια» (λαβές).

Ἡ «γάστρα» ἀναπλήρωνε τὸν κλίβανο στὰ χωριὰ καὶ ἦταν ἀπαραίτητο ἐφόδιο κάθε χωρικοῦ, ἰδιαίτερα στὰ ὄρεινά μέρη.⁸ Εἶχε σχῆμα ταψιοῦ μὲ θόλο ἀπὸ λαμαρίνα, μέσα στὴν ὁποία ἔβηναν φαγητὸ ἢ ψωμὶ καλύπτοντας τὴν ἐπιφάνεια τοῦ σκεύους μὲ κάρβουνα.

Ἡ «σχάρα»⁹ λεπτὲς σιδερένιες ράβδοι, σὲ μικρὴ ἀπόσταση μεταξύ τους, τοποθετημένες παράλληλα σὲ ὀρθογώνιο πλαίσιο⁹ μὲ οὐρά, ἐχρησιμοποιεῖτο προκειμένου νὰ ψήσουν κρέας στὴ χόβολη.

Ἡ «σούβλα», ἐπιμήκης σιδερένια ράβδος¹⁰ ποὺ κατέληγε σὲ αἰχμηρὸ ἄκρο, στερεωνόταν σὲ μικροὺς διχαλωτοὺς πασσάλους καὶ ἔβηναν σ' αὐτὴν σφαχτά, κοροῖται καὶ σπληνάντερο.

ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΑ ΣΚΕΥΗ

Ἡ ποιότητα τῶν σκευῶν αὐτῶν ξαρτᾶται ἅμεσα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν. Ἐπομένως σκευὴ ἀπὸ πρόχειρη καὶ εὐτελεῖ ὕλη χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τὶς φτωχότερες κοινωνικὲς τάξεις, ἐνῶ σκευὴ ἐπαργυρωμένα ἢ ἐπichρυσωμένα ἀπὸ σχετικὰ εὐπορεῖς.¹¹

Τὰ πιάτα ἦταν πῆλινα, λευκοῦ ἢ μπῆζ χρώματος· τὰ καθημερινὰ ἦταν πολὺ ἀπλά, διακοσμημένα μόνο μὲ μία ἑγχρωμὴ ρίγα, συνήθως μπλὲ χρώματος, γύρω στὴν περιφέρεια· ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὰ ἐπίσημα γεύματα εἶχαν πὺδ συνθετὴ διακόσμηση, κατὰ κανόνα φυτική. Οἱ πολὺ ἡλικιωμένοι ἔτρωγαν στὴ «γα-

7. Πβλ. Γ. Χ. Παπαχαλαράμπος, Κυπριακὰ οἰκοκυρὰ σκευὴ, Λαογραφία 31 [(1976-78) 151 - 166] σ. 153. Λουκόπουλος, ὁ. π., σ. 51.

8. Λουκόπουλος, ὁ. π., σσ. 52 - 53.

9. Παπαχαλαράμπος, ὁ. π., σ. 156.

10. Παπαχαλαράμπος, ὁ. π., σ. 156. Λουκόπουλος, ὁ. π., σ. 65.

11. Ἡμελλος, ὁ. π., σ. 245.

βάθα», ένα βαθύ πλήνιο πιάτο. Ἀργότερα καθιερώθηκαν τὰ ἐμαγέ πιάτα. Πήλινες καὶ ἐμαγέ ἦταν ἐπίσης καὶ οἱ πιατέλες (ρηχές καὶ βαθιές).

Τὰ ποτήρια ποὺ προορίζονταν γιὰ καθημερινή χρήση ἦταν ἀπλά. Εἶχαν ποτήρια τοῦ νεροῦ («κατοστάρια»), τοῦ κρασιοῦ, τοῦ οὔζου καὶ τοῦ κονιάκ. Τὸ «ἀκοτσούκι»¹² ἦταν χαλκωματένια κανάτα ἢ κύπελλο ποὺ ἔπιναν νερό. Τὰ ἐπίσημα ποτήρια ἦταν λεπτοκαμωμένα μὲ σκαλιστὸ διάκοσμο. Εἶχαν κανάτες τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ κρασιοῦ γυάλινες, ἐμαγιέ καὶ πήλινες μὲ διακόσμηση.

Τὰ κουταλοπήρουνα ἦταν χαλκωματένια καὶ τὰ «γάνωνε ὁ γανωτζής», ποὺ «γάνωνε» ἐπίσης τὰ ταψιά, τὰ μπρίκια, τοὺς τεντζερέδες καὶ τὰ καζάνια τοῦ πλυσίματος.

Ἀνακάτευαν τὸ φαγητὸ μὲ ξύλινη κουτάλα¹³ καὶ τὸ σερβίριζαν μὲ μεγάλες χαλκωματένιες κουτάλες.

ΤΑ ΓΕΥΜΑΤΑ

Καθημερινά

Τὰ χαράματα, πρὶν ξεκινήσουν γιὰ τὴ δουλειὰ ἢ πρὶν ἀρχίσουν οἱ γυναῖκες τὶς οἰκιακὲς ἐργασίες, ἔπαιρναν ἓνα πολὺ λιτὸ πρόγευμα: καφέ ἢ τσάι. Γάλα ἔπιναν μόνο ἄτομα ποὺ εἶχαν ἀπόλυτη ἀνάγκη ἀπὸ θρεπτικὲς οὐσίες: οἱ ἀσθενεῖς, οἱ λεχῶνες καὶ τὰ παιδιά, ἐπειδὴ διάνυαν τὸ στάδιο τῆς ἀνάπτυξης.

Κατὰ τὶς 9 π.μ. ἔτρωγαν τὸ «κολατσιό», ποὺ περιλάμβανε ψωμί, τυρί, ἐλιές, κρεμμύδι σπαστὸ μὲ τὴ γροθιά. Ἀκολουθοῦσε κατὰ τὶς 12 τὸ κυρίως γεῦμα, τὸ «μεσημεριανό», καὶ στὶς 7 μ.μ. τὸ δείπνο, τὸ «δειλινό».

Ἑορταστικά

Ἐπίσημα γεύματα συνήθιζαν νὰ παραθέτουν τόσο στὶς γιορτὲς τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας καὶ κυρίως τοῦ νοικοκύρη, ὅσο καὶ στὰ γεγονότα-σταθμοὺς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (π.χ. ἀρραβῶνες, γάμους, βαφτίσια, κηδεῖες, μνημόσυνα, ἀναχώρηση ἢ ἐπιστροφή ἀπὸ ταξίδι ἢ τὸ στρατιωτικὸ κλπ.).

Ὁ νοικοκύρης ἢ ἡ νοικοκυρὰ λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ τραπέζι πήγαιναν στὸ σπίτι καὶ ἔδιναν τὴν πρόσκληση στοὺς καλεσμένους. Τὶς ἡμέρες ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἡ νοικοκυρὰ ὀργάνωνε κατὰλληλα τὶς προετοιμασίες, ὥστε νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἑτοιμὴ τὴ συγκεκριμένη στιγμή καὶ νὰ δώσει ἀριστη εἰκόνα νοικοκυροσύνης. Τὰ ἔγχρωμα τραπεζομάντηλα τὰ ἀντικαθιστοῦσαν τὰ δόλοευκα «οὐγιωτά»¹⁴ καὶ τὰ σκαλιστὰ σερβίτσια ἔπαιρναν τὴ θέση τῶν ἀπλῶν τῆς καθημερινῆς χρήσης.

Οἱ ἡλικιωμένοι καὶ οἱ ἐπίσημοι προσκεκλημένοι ἔπαιρναν τιμητικὴ θέση στὸ τραπέζι καὶ ἐκλεκτὲς μερίδες. Στὸ τραπέζι ἀρραβῶνων ἐξέχουσα θέση κατεῖχε ὁ νονὸς τῆς νύφης καὶ εἶχε τὸ γενικὸ πρόσταγμα, ἐνῶ στὸ γάμο ὁ νονὸς τοῦ γαμπροῦ.¹⁵

12. Πβλ. Παπαχαράλαμπος, ὁ.π., σσ. 156 - 57. Τὸ «ἀκοτσούκι» ἦταν κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ «μαστραπί».

13. Βλ. καὶ Λουκόπουλος, ὁ.π., σσ. 58 - 59.

14. Τὰ «οὐγιωτά» εἶχαν στὸ στημόνι κατὰ τὴν ὕφανση ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βαμβακερὸ νῆμα καὶ μία ἄλλη γυαλιστερή, χοντρὴ κλωστή ποὺ τὴν ὀνόμαζαν «οὐγία» ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τ' ὄνομά τους.

15. Μὲ τὴν ἐθιμοτυπία τῶν γευμάτων συνδέονται πολλὰ ζητήματα, ὅπως ἡ παρουσία τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, ἡ σειρὰ τοποθέτησης τῶν συνδαιτημόνων, οἱ κανόνες ποὺ ἐπικρατοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ γεύματος, ἡ παρουσία γυναικῶν κ.ἄ. Βλ. Ἡμελλος, ὁ.π., σ. 246.

“Όταν πλέον όλοι οί προσκεκλημένοι είχαν τακτοποιηθεῖ στίς θέσεις τους, ή νοικοκυρά, πού σέ όλη τή διάρχεια τού γεύματος δέν καθόταν μαζί μέ τούς ύπολοίπους, άρχιζε τό σεργιάνισμα βοηθούμενη καί από συγγενικές γυναικες.

Στήν άρχή σεβρίζε σέ άτομικό πιάτο «μακαρονάδα» ή «πιλάφι» καί στή συνέχεια «ψητά» σέ πιατέλες γιά όλους τούς συμπασιαστές.

“Αν ήταν προσκεκλημένος ιερέας, άπάγγελλε ευχή γιά νά ευλογήσει τήν «βρωσιν» καί τήν «πόσιν». “Όταν όμως δέν παρευρισκόταν κληρικός, οί συνδαιτυμόνες άρχιζαν μέ τό σημείο τού σταυρού.¹⁶

‘Ο νοικοκύρης σεβρίζε τό κρασί καί όταν σήκωναν ποτήρι γιά νά ευχηθούν, έπρεπε ν’ άδειάσουν όλο τό περιεχόμενο. Μετά τό φαγοπότι έπακολουθούσε τραγούδι, χορός, στοιχήματα μέ τό κρασί καί πολλές ευχές άνάλογα μέ τήν περίπωση. Π.χ. σέ γιορτή: «Χρόνια πολλά»· «νά χαίρεσαι τ’ άσκέρι σου ή τό μπουλούκι σου»· σέ άρραβώνες: «καλορρίζικα καί καλά στέφανα»· σέ γάμο: «τέ τέ ρονζ μπλζακένε¹⁷ = νά σου ζήσουν», «ν’ άσπρίσουν»· σέ βαπτίσια: «τέ τέ ρόνζ = νά σου ζήσει»· σέ ταξίδι: «καλό κατευόδιο καί γοήγορο γυρισμό»· σέ στρατιώτη: «καλό στρατιωτικό» κλπ.

ΧΩΡΟΣ ΦΑΓΗΤΟΥ

Κατά τό χειμώνα γευνάτιζαν στό «χειμωνιάτικο» δωμάτιο, όπως τό όνόμαζαν, στό χώρο δηλ. πού ύπήρχε τό τζάκι· τό καλοκαίρι πάλι, γιά περισσότερη δροσία, έξω στό χαγιάτι (μπαλκόνι).

Παρέθεταν τά φαγητά σέ χαμηλά τετράγωνα ή στρογγυλά τραπέζια, τούς «σοφράδες» καί κάθονταν σέ σκαμνιά ή σέ μαξιλάδες από «βρούλι» (άχυρο). Πάνω στό σοφρά έστρωναν χειροποίητα τραπεζομάντηλα ύφαντά, βαμβακερά, «αργαλίσια», «μονόκλωνα» ή «δίκλωνα», ριγέ ή καρρέ σέ χρώματα «λαζούρ», «δάμμα», «μπότεξα» καί «άλζα».¹⁸ Τά τραπεζομάντηλα αυτά τά χρησιμοποιούσαν τics καθημερινές· τics «καλές ήμέρες» (δηλ. προκειμένου γιά έπίσημα γεύματα) έστρωναν άσπρα «ουγιωτά» τραπεζομάντηλα.

Στό τραπέζι ό καθένas είχε συγκεκριμένη θέση. Πρώτα κάθονταν ο γεροντότεροι (παππούς - γιαγιά, αν έμεναν στό ίδιο σπίτι), στή συνέχεια οί γονεις καί τέλος τά παιδιά, τά όποια αν δέν χωρούσαν στό τραπέζι, έπαιρναν τά σκαμνάκια τους καί κάθονταν γύρω από τήν «παρωστιά» (τζάκι). Στό «κεφάλι» τού τραπέζιου (στή στενή δηλ. πλευρά, αν το τραπέζι ήταν μακρόστενο) καθόταν ό νοικοκύρης τού σπιτιού. ‘Η νοικοκυρά καθόταν τελευταία καί σέ θέση πού νά διευκολύνονται οί κινήσεις της, ώστε νά μπορεί νά έξυπηρετεί τούς ύπόλοιπους. Τό ύπη-

16. Πβλ. Γ. Χ. Παπαχαράλάμπους, ‘Από τήν κοινωνικήν ζωήν των ευτυχών ήμερών τής Κύπρου, Λογογραφία 30 [(1975 - 76) 302 - 13], σ. 305.

17. Θα πρέπει να τονισθεῖ ότι τήν περιοχή κατοικοῦν ‘Αρβανίτες. Γιά σωστότερο διάβασμα τού αρβανίτικου κειμένου: ε = e άφωνο, νj = νι, λj = λ έτερόρροπο π.χ. Ν. Ε. παλιός, sh = σ βαθύ, h = χ ύπερωικό (χαρά).

18. Τό «δάμμα» ήταν τό βαθύ κόκκινο χρώμα πού γινόταν άνεξίτηλο, αν βραζόταν μέ σήνο· τό χρησιμοποιούσαν γιά τά βαμβακερά. Τό «λαζούρ» ήταν μπλε χρώμα πού γινόταν καί αυτό άνεξίτηλο μέ τήν προηγούμενη διαδικασία. Γιά τήν «άλζα» εργάζονταν ως έξης: τó νερό πού έπλεναν τó μαλλί, τó άφηναν στόν ήλιο κάμποσες μέρες καί έριχναν άγοραστή λουλακι μπουγιά· τó νερό έπαιρνε τότε ένα γκριζο χρώμα καί σ’ αυτό έβαφαν τó μαλλί ή τó βαμβάκι. «μπότεξα»: σέ βρασμένη άλσίδα έριχναν χρώμα ειδικό καί τó μίγμα έπαιρνε μπέζ χρώμα, στό όποιο έβαφαν νήματα βαμβακερά.

ρετικό προσωπικό (ἂν ὑπῆρχε, καὶ μόνο στὰ πλουσιόσπιτα) ἔτρωγε πρὶν ἢ μετὰ τ' ἀφεντικά ποτὲ μαζί.

Ἡ νοικοκυρὰ σερβίριζε τὰ φαγητὰ σὲ ἀτομικὸ πιάτο· (τὰ ἀνθρώγυνα ἔτρωγαν σὲ κοινὸ πιάτο)· πρῶτα σερβίριζε τοὺς ἡλικιωμένους καὶ στὴ συνέχεια τοὺς ἄλλους. Τὸ ψωμὶ τὸ ἔφερνε σὲ «καρβέλι» καὶ τὸ ἔκοβε σὲ φέτες ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ, ποὺ ἦταν ἐπίσης ἀρμόδιος καὶ γιὰ τὰ κέρασμα τοῦ κρασιοῦ ποὺ ἔφερνε ἡ νοικοκυρὰ σὲ κανάτες. Ἀφοῦ τελείωνε τὸ σερβίρισμα, ὁ γεροντότερος ἔκανε τὸ σταυρὸ του καὶ μαζί του οἱ ὑπόλοιποι· τότε μόνον ἀρχίζαν νὰ τρῶνε. Τὸ ἴδιο ἄτομο στὸ τέλος τοῦ φτηνητοῦ, κάνοντας πάλι τὸ σταυρὸ του, ἔδινε τὸ σύνθημα καὶ στοὺς ἄλλους νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ τραπέζι.

ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ ΚΑΙ ΦΥΛΑΣΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Κάθε νοικοκυρὸ φρόντιζε ἤδη τὸ καλοκαίρι νὰ κάνει προμήθειες γιὰ τὸ χειμῶνα καὶ ἔτσι συγκέντρωνε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἀγαθὰ.

Δημητριακὰ

Τὸ ἀλεύρι τὸ ἀποθήκευαν σὲ ξύλινη κάδη· τὰ ζυμαρικά, τὶς χυλοπίττες καὶ τον τραχανὰ ποὺ ἔφτιαχναν τὸ καλοκαίρι, τὰ συγκέντρωναν σὲ πάνινες σακκοῦλες καὶ τὰ κρεμοῦσαν σ' ἓνα ξύλο τῆς σκεπῆς.¹⁹ Στὸ ἴδιο ξύλο καὶ πάλι μέσα σὲ πάνινες σακκοῦλες κρεμοῦσαν καὶ τὰ ὄσπρια. Τὰ καρβέλια τοῦ ψωμιοῦ ποὺ ζύμωνε ἡ νοικοκυρὰ κάθε ἐβδομάδα τὰ τύλιγε σὲ ὑφαντὲς πετσέτες καὶ τὰ τοποθετοῦσε ψηλὰ εἴτε πάλι σὲ κάποιο ξύλο τῆς σκεπῆς εἴτε στὸ «κόσι».²⁰

Κηπευτικά

Τὰ κρεμμύδια καὶ τὰ σκόρδα τὰ ἔπλεκαν πλεξοῦδες καὶ τὰ κρεμοῦσαν σ' ἓνα ξύλο τοῦ υπογείου γιὰ νὰ παίρνουν ἀέρα καὶ νὰ μὴ σαπίζουν.

Γιὰ τ' ἄλλα λαχανικὰ πῆγαιναν μιὰ - δυὸ φορὲς τὴν ἐβδομάδα στὰ περιβόλια τους καὶ ἔκοβαν φρέσκα: κολοκύθια, φασολάκια, ντομάτες κ.ἄ. Αὐτὰ τὰ διατηροῦσαν σὲ καλάθια. Γενικὰ δὲν συνήθιζαν νὰ συντηροῦν λαχανικὰ στὴν ἄλμη καὶ τὸ τουρσί τοὺς ἦταν ἄγνωστο.

Φρούτα

Ἡ ντόπια παραγωγή σὲ ὀπωρικά ἦταν πολὺ περιορισμένο. Κατανάλωναν συνήθως καρποὺς τῶν ὀπωροφόρων ποὺ ὑπῆρχαν στὰ κτήματά τους: κυδῶνια, ἀγκόριτσες, σταφύλια, ρόδια, σῦκα. Τὰ κυδῶνια τὰ κρεμοῦσαν στὸ «πάτερο». Τὶς ἀγκόριτσες (εἶδος ἄγριων ἀχλαδιῶν) τὶς μάζευαν ἄγουρες τὸν Αὐγουστο καὶ τὶς ἔβαζαν στὸ κριθάσι «γιὰ νὰ γίνουν». Τὰ σταφύλια τὰ κρεμοῦσαν ἐπίσης στὰ «πάτερα» γιὰ ὅλο τὸ χειμῶνα ἢ τὰ ζεμάτιζαν σὲ ἀλισίβα καὶ ἔκαναν σταφίδες. Ἀπὸ τὴ μουνσταλευριά ἔφτιαχναν σουτζούκια μὲ καρύδια καὶ τὰ κρεμοῦσαν στὰ πάτερα, ὅπου κρεμοῦσαν καὶ τὰ ρόδια, μὲ τὰ ὁποῖα πότιζαν τὰ βρέφη καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ γιὰ νὰ κάνουν ροδοκόκκινα μάγουλα. Τὰ σῦκα τὰ περνοῦσαν σὲ κλωστή, τὰ ξέραιναν στὸν ἥλιο καὶ ἔφτιαχναν τὰ «τσοπέλια», μὲ τὰ ὁποῖα περνοῦσαν τὰ κορὰ χειμωνιά-

19. Τὸ ξύλο αὐτὸ τὸ ἔλεγαν πάτερο.

20. Τὸ «κόσι» ἦταν κοφίνι μὲ σκέπασμα, τοῦ ὁποῖου ἡ πλατιὰ βάση καὶ τὰ πλαϊνὰ κολωνάκια (τὰ στηρίγματα) ἦταν φτιαγμένα ἀπὸ λυγαριά· γύρω ἀπὸ τὰ στηρίγματα αὐτὰ ἔπλεκαν τὸ καλάμι. Τὸ τοποθετοῦσαν σὲ μιὰ γωνιά πάνω στὸ πάτωμα.

τικά βράδνα κοντά στην παρωσιά. Μήλα δὲν παρήγε τὸ χωριό, ἀλλὰ ἔφερναν ἀπὸ ἄλλου· τὰ μήλα τὰ κρεμοῦσαν στὸ πάτερο σὰν τὰ κυδώνια. Τὰ πολὺ ὥριμα τὰ ἔσκιζαν σὲ μεγάλα κομμάτια, τὰ περνοῦσαν σὲ κλωστή, ἔκαναν ἀρμαθιὲς καὶ τὰ στέγνωναν στὸν ἥλιο.

Λάδι

Τὸ λάδι ποὺ ἀποτελοῦσε καὶ ἀποτελεῖ ἀκόμη ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προϊόντα τῆς ντόπιας παραγωγῆς, τὸ διατηροῦσαν μέσα στίς «λαδίκες»· αὐτὲς ἦταν μεγάλα δοχεῖα, ποικίλης χωρητικότητος, στὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ λαμαρίνα καὶ ἐξωτερικὰ ἐπενδυμένες μὲ σανίδια· ἄλλοτε πάλι ἀποθήκευαν τὸ λάδι σὲ πήλινα «κιούπια». Γιὰ τὸ λάδι ποὺ χρησιμοποιοῦσαν καθημερινὰ στὴ μαγειρικὴ εἶχαν τὸ «ρόϊ», ἓνα ἀγγεῖο ἀπὸ λευκοσίδημο μὲ χωνοειδῆ λαμὸ καὶ ἓνα λεπτὸ σωλήνα, ἀπ' ὅπου χυνόταν τὸ λάδι.

Γαλακτοκομικὰ προϊόντα

Τὸ γάλα ποὺ ἄρμεγαν καθημερινὰ τὸ ἔβραζαν καὶ τὸ διατηροῦσαν δροσερὸ στὸ «φανάρι»,²¹ γιὰ νὰ μὴ ξινίσει. Τὴ φέτα τὴ διατηροῦσαν σὲ ξύλινο βαρέλι στὸ ὑπόγειο. Τὶς μυζήθρες, ἀφοῦ τὶς ξέραιναν στὸν ἀέρα, τὶς κρεμοῦσαν στὸ πάτερο.

Κρέας

Ὅταν ἔσφαζαν — καὶ αὐτὸ δὲν γινόταν συχνά, γιατί ἡ κτηνοτροφία δὲν ἦταν ιδιαίτερα ἀναπτυγμένη στὴν περιοχὴ — μοίραζαν τὸ κρέας συγγενεῖς, γείτονες καὶ φίλοι μεταξύ τους καὶ ἔτσι δὲν ἔμενε μεγάλη ποσότητα γιὰ κάθε οἰκογένεια. Ὅ,τι περισσεύε μετὰ τὴν κατανάλωση τῆς ἡμέρας τὸ διατηροῦσαν γιὰ δροσιὰ στὸ «φανάρι».

Μπαχαρικά

Τὸ τσαΐ, τὸ χαμομήλι, τὸ δυόσμο, τὴ ρίγανη, τὴ μολόχα τὰ διατηροῦσαν σὲ πάνινα σακκουλάκια ποὺ κρεμοῦσαν στὸ ὑπόγειο.

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗ ΥΛΙΚΑ ΜΑΓΕΙΡΙΚΗΣ

Τὰ βασικὰ ὑλικά μαγειρικῆς ἦταν τὸ βούτυρο καὶ τὸ λάδι. Παρασκεύαζαν τὸ βούτυρο ὡς ἑξῆς: ἔβαζαν τὸ γάλα σὲ καζάνι καὶ τὸ ἄφηναν ὅλη τὴ νύχτα γιὰ νὰ «πιάσει κρούστα». Τὸ πρῶν μάζευαν τὴν κρούστα μὲ τρυπητὴ κουτάλα καὶ τὴν ἄδειαζαν σ' ἓνα εἰδικὰ κατασκευασμένο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ βαρελάκι μὲ στενὴ βάση καὶ μεγάλο στόμιο. Μ' ἓνα μακρὸ κοντάρι στερεωμένο σὲ στρογγυλὴ βάση μὲ ὅπες κτύπαγαν τὴν κρούστα· μὲ τὸ κτύπημα κατακάθιζε τὸ τυρόγαλο καὶ ἀνέβαινε τὸ βούτυρο στὴν ἐπιφάνεια. Τὸ μάζευαν σὲ δοχεῖο καὶ ἄλλοτε τὸ πούλαγαν ἀνάλατο γιὰ φρέσκο ἄλλοτε πάλι τὸ ἀλάτιζαν καὶ γινόταν τὸ βούτυρο γάλακτος.

Τὸ λάδι ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὸ διαιτολόγιό τους καὶ τὸ εἶχαν ἐξασφαλισμένο, γιατί ἡ περιφέρεια εὐνοεῖ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐλιάς καὶ ὑπάρχουν θαυμάσιοι ἐλαιῶνες. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἐλαιοκάκρου γιὰ τὴν ἐξαγωγή τοῦ λαδιοῦ γινό-

21. Τὸ «φανάρι» ἦταν ἓνα ντουλαπάκι σὲ σχῆμα κύβου ἀπὸ σίτα καὶ γωνίες ἀπὸ λαμαρίνα. Στὸ ἐσωτερικὸ εἶχε ἓνα ράφι γιὰ τὰ τρόφιμα. Ἦταν φορητὸ· τὸ κρεμοῦσαν συνήθως στὴν κουζίνα.

ταν στὰ ἐλαιοτριβεία, πού ἀρχικά δούλευαν μὲ τὴ «μαίνα» καὶ ἀργότερα ἐξελίχθηκαν σὲ μηχανοκίνητα.

ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ

Ἀπὸ τὰ δημητριακὰ συνηθέστερα καλλιεργοῦσαν τὸ στάρι καὶ τὸ κριθάρι.²² Ὁ θερισμός, πού γινόταν ἀπὸ ἄτομα καὶ τῶν δύο φύλων, ἀπαιτοῦσε γενικὴ ἐπιστάτευση τῶν ἐργατικῶν χεριῶν καὶ ἀποτελοῦσε ἔργο ἐπίπονο· θέριζαν μὲ δρεπάνια καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σωματικὸ κόπο εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ τὸν ἀνυπόφορο κατὰ τὶς μεσημβρινὲς ὥρες καύσωνα. Τὸ ἀλώνισμα γινόταν ἀπὸ τὰ τετράποδα σὲ πλακόστρωτο ἀλώνι σὲ ἐποχὴ ὑπερβολικῆς ζέστης, «γιά νὰ κόβεται τὸ ἀλώνι», ὅπως ἔλεγαν χαρακτηριστικά. Λίχνιζαν μὲ τὰ «δικούλια», τοὺς «καρπεούς», σὲ κατάλληλο ῥῶο καὶ μὲ βοηθητικὸ καιρὸ, ὅταν δηλ. ἔπνεε ἄνεμος εὐνοϊκός, γιά νὰ διασκορπίζονται τὰ ἄχυρα καὶ νὰ παραμένει ὁ καρπός. Συγκέντρωναν τὸν καρπὸ στὶς ἀποθήκες, μέσα σὲ ξύλινα κασόνια, τὰ «ἀμπάρια», ἀφοῦ προηγουμένως εἶχαν ξεχωρίσει σὲ τσουβάλια τὸν καρπὸ πού θὰ χρησιμοποιοῦσαν γιά τὴ σορᾶ. Τέλος ἔπλεναν τὰ δημητριακὰ, τὰ στέγνωναν καὶ τὰ ἄλεθαν στὸν ἀτμοκίνητο μύλο τοῦ χωριοῦ. Τὸ ἀλεύρι τὸ ἀποθήκευαν σὲ ξύλινη κάδη.

ΨΩΜΙ²³

Τὸ προζύμι («μπροῦμ») ἦταν τὸ ξινισμένο ζυμάρι, ἀναγκαῖο συστατικὸ τοῦ ψωμοῦ καὶ ὅλων τῶν ζυμαρικῶν. Ἀπαραίτητη φροντίδα τοῦ σπιτιοῦ κάθε ὁδομάδα ἦταν τὸ «ἀνάπιασμα τοῦ προζυμιού» δηλ. ζύμωναν μὲ μαγιά τὸ προζύμι πού εἶχε ξινίσει ἀπὸ τὴν προηγούμενη φορὰ.

Ἡ νοικοκυρὰ πού εἶχε σκοπὸ νὰ ζυμώσει τὴν ἐπομένη, κοσκίνιζε ἀποβραδὺς τὸ ἀλεύρι σὲ ξύλινη σάφη. Διέλυε τὸ ξινισμένο προζύμι, πού εἶχε φυλάξει ἀπὸ τὴν προηγούμενη φορὰ σὲ πῆλινο τσουκαλάκι, σὲ χλιαρὸ νερὸ μέσα στὸ ὅποιο εἶχε διαλύσει χοντρὸ ἀλάτι. Τὴ μαγιά πού «ἔπιανε» ἀποβραδὺς, γιά νὰ εἶναι ἔτοιμη τὸ πρωί, τὴν σκέπαζε μὲ καθαρὴ ἄσπρη πετσέτα.

Πρὶν ἀρχίσει τὸ ζύωμα, φοροῦσε ἄσπρο μαντήλι καὶ καθαρὴ ποδιὰ καὶ σαπούνιζε τὰ χέρια της, ὥστε νὰ ἀστράφτουν ἀπὸ καθαριότητα. Ἀνακάτευε τὸ προζύμι μὲ νερὸ καὶ ἀλεύρι, ὅσο νὰ γίνεи πυκνὸς πολτός, καὶ τότε μὲ σφιγμένες γροθιὲς ἄρχιζε νὰ γρονθίζει μὲ τέτοια δύναμη στὸ ζυμάρι, πού ἔχωνε τὰ μπράτσα της μέχρι τοὺς ἀγκῶνες (γιεπ, γκοῦshre: ζυμώνει).

Κάθε λίγο ἔριχνε ὅσο ξερὸ ἀλεύρι ἤθελε γιά νὰ κάνει τὴ ζύμη σφιχτὴ καὶ ἂν τῆς φαινόταν πολὺ σφιχτὴ, ἔβρεχε τὰ χέρια της σὲ χλιαρὸ νερὸ καὶ ἀφοῦ ἄλειφε τὸ ζυμάρι τὸ ξαναζύμωνε γιά ν' ἀποκτήσει τὴν ἀρεστὴ πυκνότητα.

Μετὰ τὸ ζύωμα μάζευε τὰ ψωμιὰ σὲ καρβέλια²⁴ (2 - 3 ὀκάδες τὸ καθένα)

22. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τὰ σιτηρὰ αὐτὰ κατεῖχαν πρωτεύουσα θέση στὴ διατροφή τῶν Ἑλλήνων. Βλ. Ἀ. Μίχα - Λαμπάκη, Ἡ διατροφή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἀρχαίους κωμωδιογράφους, Ἀθήνα 1984 (διδ. διατρ.), σσ. 24 - 25.

23. Γιά τὸ σημαντικὸ ρόλο πού παίζει τὸ ψωμὶ στὸ διαιτολόγιο τῶν Ἑλλήνων βλ. Ἡμελλος, ὁ. π., σσ. 218 - 19.

24. Τὰ «καρβέλια» ἦταν στρογγυλόσχημα ψωμιὰ ἐνῶ οἱ «προπίρες» ἢ «φρατζόλες» εἶχαν σχῆμα ὠοειδές.

καὶ τὰ ἔβαζε στὴν «πανακωτή»,²⁵ ὅπου εἶχε στρώσει προηγουμένως τὸ «μισάλι». ²⁶ Ἐκεῖ ἄφηνε τὰ ψωμιά νὰ φουσκώσουν ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ προζυμιοῦ καὶ γιὰ νὰ ἔχουν σταθερὰ ζεστό περιβάλλον, πάνω ἀπὸ τὸ μισάλι τὰ σκέπαζε μὲ μάλλινη κουβέρτα.

Μόλις ἄρχιζαν νὰ φουσκώνουν τὰ ψωμιά («νὰ ἔρχονται») ἀναθε το φούρνο μὲ ἐλατίσια ξύλα, ἐλίσια, πουρνάρι ἢ σκίνο. Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα, ὅταν ὁ φούρνος εἶχε κάψει, σκορποῦσε μὲ τὸ «πουρπούσουρι»²⁷ τὴ φωτιά καὶ τὰ κάρβουνα σὲ ὅλο τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ φούρνου καὶ περιέμενε ν' ἀσπρίσει τὸ στόμιο, σημάδι πὼς ὁ φούρνος πύρωσε.

Ὅταν ἔκρινε ἡ νοικοκυρά, ὅτι ἡ πυρὰ τοῦ φούρνου εἶναι καλή, φούρνιζε τὰ ψωμιά μὲ τὴ «λζοπάτα»²⁸ καὶ ξεφούρνιζε μετὰ ἀπὸ μία ὥρα τὶς «φρατζόλες» ἢ «προπίρες» καὶ μετὰ ἀπὸ δύο ὥρες τὰ «καρβέλια», πού ἦταν ὀγκωδέστερα.

Ὅταν ξεφούρνιζε, μοίραζε ζεστὸ ψωμὶ (μποὺν τε γχροητε) στοὺς περαστικούς καὶ «προπίρες» πῆγαιναν τὰ ἐγγονάκια στὸν παπποῦ καὶ τὴ γιαγιά, στή νονά ἢ σὲ καμιά φιλικὴ οἰκογένεια.²⁹ Ἀφοῦ ξεφούρνιζε, «μπουφάριζε» μὲ νερὸ τὰ ψωμιά γιὰ νὰ γίνουν ψιλόφλουδα καὶ τὰ τύλιγε σὲ καθαρὸ τραπεζομάντηλο. Τὰ διατηροῦσε φρέσκα στὸ «κόσι» ἢ στὴν τάβλα πού κρεμόταν ἀπὸ τὰ «πάτερα» τῆς ὁροφῆς.

Ἡ ἡμέρα τοῦ ζυμώματος δὲν ἦταν συγκεκριμένη· ὅταν ζύμωνε Σάββατο, πρὶν ζυμώσει τὰ ψωμιά, ζύμωνε τὸ πρόσφορο.³⁰ Συστηματικὰ ἀπέφευγε νὰ ζυμώνει Παρασκευή.

Γιὰ τὸν ἁγιασμένο βασιλικὸ τῆς γιορτῆς τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) πίστευαν ὅτι ἔχει τὴ δύναμη νὰ ξινίζει τὸ ζυμάρι καὶ νὰ τὸ μετατρέπει σὲ προζύμι. Ἀποθραῦς ἔπιαναν προζύμι μὲ τὸ νερὸ πὺν εἶχαν βάλει μέσα τὸ βασιλικό. Στὸ προζύμι ἔκαναν τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, ἔβαζαν τὸ κλωνάρι βασιλικοῦ στὴ μέση καὶ τὸ ἄφηναν ἐκεῖ ὅλη τὴ νύχτα γιὰ νὰ «ἔρθει τὸ προζύμι». Κάτι ἀνάλογο πίστευαν καὶ γιὰ τὸ νερὸ πὺν μάζευαν ἀπὸ τὰ πρωτοβρόχια.

Στὴν κατοχὴ πὺν τὸ σταρίσιο ἀλεύρι ἦταν λιγοστό, προκειμένου νὰ καλύψουν τὶς ἀνάγκες τῆς διατροφῆς τοὺς ζυμώναν ψωμὶ μὲ πατάτα καὶ λίγο ἀλεύρι.³¹ Ζύμωναν ἐπίσης καὶ «μπομποτά» μὲ ἀλεύρι καλαμποκίσιο: κοσκίνιζαν τὸ ἀλεύρι καὶ τὸ ξεμάταγαν μὲ βραστὸ νερὸ γιὰ νὰ μουλιάσει καὶ νὰ μπορέσουν νὰ ζυμώσουν.

25. Ξύλινο ὀρθογώνιο σκεῦος μὲ ἐσωτερικὰ μεσοχωρίσματα γιὰ νὰ μὴν κολλᾶνε τὰ ψωμιά, ὅταν φουσκώνουν. Ἵπληχαν διάφορα μεγέθη ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες κάθε οἰκογένειας.

26. Τὸ «μισάλι»: βαμβακερὴ πετσέτα μὲ ἄσπρες καὶ κόκκινες ρίγες.

27. Σιδερένιο κοντάρι εἰδικὰ κατασκευασμένο γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

28. Λζοπάτα: ξύλινο φτυάρι, μὲ τὸ ὁποῖο φούρνιζαν τὰ ψωμιά.

29. Γιὰ τὴν πρόσφορὰ ψωμιοῦ βλ. τὴ μελέτη τοῦ Ἀ. Ν. Δευτεραίου, Τὸ ψωμὶ ὡς δῶρο στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ΕΚΕΕΛ 25 (1977-80), σσ. 136-49.

30. Τὸ ψωμὶ σὰν βασικὴ τροφὴ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους ἱερό, ἡ δὲ ἱερότητά του αὐτὴ αὐξήθηκε μετὰ τὴ σύνδεσή του ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία μὲ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Βλ. Ἵμελλος, ὅ. π., σ. 223. Γιὰ τὸ σύνδεσμο τοῦ ψωμιοῦ μὲ ποικίλες ἐθιμικὲς ἐνέργειες, μαγικὲς ἢ δεισιδαίμονες πράξεις καὶ ἀντιλήψεις κ.ἄ. βλ. Ἵμελλος, ὅ. π., σσ. 222-24.

31. Τὰ διάφορα εἶδη τοῦ ψωμιοῦ — ὅπως ἐξάλλου γενικὰ ἡ τροφὴ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ — ποικίλλουν κατὰ τόπους καὶ ἐποχὲς λόγῳ τῶν τοπικῶν, ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν. Βλ. Ἵμελλος, ὅ. π., σσ. 210 καὶ 239, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς ποικίλες ἀνάγκες καὶ τὶς δυσχέρειες πὺν δημοουργοῦν δυσμενεῖς ἱστορικὲς συγκυρίες.

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΦΑΓΗΤΩΝ

Τὸ ἐδεσματολόγιο τῆς κάθε οἰκογένειας διέφερε ἀνάλογα μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους καὶ τὸ χρηματικὸ ποσὸν ποὺ διέθετε γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν εἰδῶν διατροφῆς.³²

Ἡ ταξινόμηση τῶν ἐδεσμάτων στηρίζεται στὴν προέλευση τῶν ὑλικῶν παρασκευῆς τους.

ΑΛΕΥΡΙΚΑ

Τὰ κρύα χειμωνιάτικα βράδια, ὅταν ὅλη ἡ οἰκογένεια συγκεντρωνόταν γύρω ἀπὸ τὸ τζάκι καὶ ἀπολάμβανε τὴν οἰκογενειακὴ θालπωρή, ἡ νοικοκυρὰ ἔφτιαχνε «κουκούες» ἢ «λιψή»³³ ἦταν ἓνα πέμμα, γιὰ τὴν παρασκευή τοῦ ὁποῖου χρησιμοποιοῦσε ἀλεύρι, λάδι, σόδα καὶ ἄφθονο ἀλάτι (ὄχι προζύμι). τὶς κουκούες τὶς ἔβηνε στὴ χόβολη, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε κάψει καλὰ τὴν παρωστιά.

Ὅταν ἡ νοικοκυρὰ ζύμωνε, κράταγε λίγο ζυμάρι καὶ ἔφτιαχνε «τηγανόπιττες» («πιταστιές»). ἄλλοι συνόδευαν τὶς τηγανόπιττες μὲ τυρὶ φέτα καὶ ἄλλοι μὲ μέλι.

Ἐνα ἄλλο χειμωνιάτικο φαγητὸ ἦταν οἱ «ντρούμες»· κοσκίνιζε ἀλεύρι σ' ἓνα ταψί, ἔριχνε λίγο ζεματιστὸ νερὸ, λίγο λάδι, κόκκινο πιπέρι, ἓνα φυλλαράκι δάφνη. Ὅταν τὸ μῆγμα αὐτὸ γινόταν χυλὸς, τὸ ἐπλαθάν σὲ λεπτὰ ζυμαράκια καὶ τὰ ἔβραζαν στὸν τέντζερη.

Τὶς Ἀπόκριες καὶ συγκεκριμένα τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς, χρησιμοποιώντας σὰν ὑλικά ἀλεύρι, νερὸ καὶ ἀλάτι, ἔφτιαχναν τὰ «τριφτάρια» (ἓνα εἶδος ζυμαρικῶν σὰν μακαρόνια), τὰ ὁποῖα ἔβραζαν νωπά.

Τραχανὰς

Τὸ πανελλήνιο καὶ γνωστότατο αὐτὸ πηκτὸ παρασκευάσμα τὸ ἐτοίμαζαν οἱ οἰκογένειες ἀπὸ τὸ καλοκαίρι ὡς ἐξῆς: ἀφοῦ ἔπλεναν τὸ σῆτο, τὸ στέγνωναν καὶ τὸ ἔκοβαν στὶς «μόρες»,³⁴ ὥστε νὰ γίνῃ «μπουλουγούρι» («μπλῆμου»).

Τὰ ὑλικά ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ μιὰ δόση ἦταν: 3 ὀκάδες γάλα καὶ μία ὀκά σῆτο. Ἐβράζαν τὸ γάλα σὲ φρεσκογανωμένο χαλκωματένιο καζάνι, εἰδικὸ γιὰ τὸ μαγείρεμα μεγάλων ποσοτήτων³⁵ ὅταν κόχλαζε τὸ γάλα, ἔριχναν τὸ σῆτο καὶ τὸ ἀνάλογο ἀλάτι. Ἀνακατεύοντάς το μὲ εἰδικὴ μεγάλη ξύλινη κουτάλα, τὸ ἄφηναν στὴ φωτιά μέχρι ποὺ νὰ φουσκάσει τὸ σῆτο καλὰ καὶ στὴ συνέχεια τὸ κατέβαζαν ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ τὸ σκέπαζαν μέχρι νὰ ἰδρώσει τὸ ἐπάνω τμήμα τῶν τοιχωμάτων τοῦ καζανιοῦ. Τότε οἱ γυναῖκες, ποὺ βοηθοῦσαν στὸ ἔργο, ἔκοβαν τὸν τραχανὰ σὲ κομμάτια πάνω σὲ τραπέζια, στὰ ὁποῖα εἶχαν στρώσει καθαρὰραπεζομάντηλα. Μόλις στέγνωναν τὰ κομμάτια αὐτά, τὰ ἔκοβαν σὲ μικρότερα καὶ συνέχιζαν αὐτὴν τὴ διαδικασία, ἕως ὅτου στέγνωνε ἐντελῶς μὲ τὸν ἀέρα καὶ τότε τὸν περνοῦσαν ἀπὸ τὸ κόσκινο καὶ τὸν μάζευαν σὲ πάνινη σακκούλα. Ἡ χρῆση τοῦ ἄρχιζε μὲ τὰ πρῶτα ψύχη καὶ τρωγόταν σὰν ἀχνιστὴ σούπα.

32. Τὸ ἐδεσματολόγιο τῶν Θισβίων παρουσιάζει πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὸ ἐδεσματολόγιο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀγροτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὲς διαφορές. Θὰ φροντίσουμε νὰ παραθέσουμε ἐδῶ ὅσο εἶναι δυνατόν λεπτομερῆ κατάλογο ὅλων τῶν φαγητῶν μὲ τὸν τρόπο παρασκευῆς τους.

33. Πβλ. Ἡμελλος, ὁ. π., σ. 226, ὅπου μιλάει γενικὰ γιὰ τὸ ἄζυμο ψωμί.

34. Ἦταν χειροκίνητες μυλόπετρες.

35. Τὸ καζάνι αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαν στὰ γλέντια, ὅταν ἔπρεπε νὰ ἐτοίμασουν φαγητὸ ἄφθονο γιὰ τοὺς προσκεκλημένους.

Ξινός τραχανάς

Ἐβραζαν τὸ γάλα καὶ τὸ ἔριχναν σὲ πῆλινη λεκάνη γιὰ νὰ κρυώσει. Ἀφοῦ κρύωνε, ἔβαζαν τὸ προζύμι καὶ τὸ ἄφηναν 2-3 ἡμέρες γιὰ νὰ ξινίσει τὸ γάλα. Στὴ συνέχεια πρόσθεταν αὐγά, τὸ ζύμωναν καὶ τὸ ἄφηναν «νὰ ἔλθει καλὰ» μέχρι νὰ ξινίσει· ἂν ἤθελαν, πρόσθεταν καὶ χυμὸ ὠριμῆς ντομάτας. Ἐπακολουθοῦσε τὸ στέγνωμα· στὸν ἀέρα μὲ τὴν ἴδια διαδικασία ὅπως καὶ πρίν.

Χυλοπίττες ἢ φύλλο

Γιὰ τὶς νοστιμότητες καὶ θρεπτικότητες χυλοπίττες ἔβραζαν τὸ γάλα καὶ ὅταν κρύωνε, ἔριχναν αὐγά καὶ ἁλάτι, τὰ χτυποῦσιν ὅλα μαζὶ σὲ πῆλινη λεκάνη καὶ πρόσθεταν ἀλεύρι, ὥστε νὰ γίνει ἡ ζύμη μαλακή. Ἐπλάθαν τὴ ζύμη αὐτὴ σὲ μπαλάνια καὶ «ἄνοιγαν φύλλα» μὲ τὸν πλάστη. Ὅταν στέγνωναν τὰ φύλλα, τὰ ἔκοβαν σὲ ποικίλα σχήματα καὶ στέγνωναν τὶς χυλοπίττες στὸν ἀέρα πρίν τὶς μαζέψουν σὲ πάνινη σακκούλα.

Πίττες

Ἐφτιαχναν πίττες μὲ τραχανά, τυρὶ καὶ σπανάκι. Φύλλα γιὰ τὸ «στρώσιμο τῆς πίττας» ἀνοίγαν μόνες τους· ἀγοραστὰ δὲν ὑπῆρχαν. Ἡ «μουδούντα»³⁶ ἦταν πίττα μὲ διάφορα χόρτα καὶ κρεμμύδια, ποὺ ἀντὶ γιὰ φύλλα εἶχε χυλό.

ΖΩΙΚΕΣ ΤΡΟΦΕΣ

Οἱ ζωικὲς τροφὲς τοῦ διαιτολογίου τῆς Θίσβης προήρχοντο κυρίως ἀπὸ οἰκόσιτα ζῶα (τετράποδα καὶ πουλερικά), ψάρια καὶ σπανιότερα θηράματα. Ἐξέτρεφαν ἀρνιά, κατσίκια, τραγόπουλα, ζυγούρια καὶ μερικὲς φορὲς κουνέλια. Ἐσφαζαν συνήθως στέρφες γίδες καὶ προβατίνες ποὺ εἶχαν νὰ γεννήσουν πάνω ἀπὸ δύο χρόνια.³⁷ Βοῦδινα κρέατα δὲν ἔτρωγαν.³⁸

Ὅταν ἔσφαζαν, ἔκοβαν τὸ κρέας κομμάτια καὶ τὰ ἔψηναν στὰ κάρβουνα ἢ ἔκοβαν τὸ μπούτι καὶ τὸ σούβλιζαν. Ὀλόκληρο σφαχτὸ σούβλιζαν στὶς ἐπίσημες ἐκδηλώσεις τους: γάμους, βαφτίσια, ἀρραβῶνες, ἐπιστροφή ξενιτεμένου κλπ.³⁹

Μαγεύρουν τὸ κρέας μὲ τοὺς ἀκόλουθους τρόπους:

Κρέας καπαμά

«Περνοῦσαν» τὸ κρέας ἀπὸ τὸ τηγάνι καὶ ὕστερα τὸ ἔβραζαν στὸν τέντζερη μὲ ντομάτα (μπελντέ), ἁλάτι, πιπέρι καὶ κοτσάνια κανέλλας. Συνόδευαν τὸ κρέας μὲ μακαρονάδα καὶ παρασκεύαζαν τὸ μαγεύρευμα αὐτὸ ἰδίως ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φιλοξενήσουν ξένους.

36. Κάτι ἀνάλογο ἦταν ἡ «μπαρμπανέτσα» ἢ «μουσούντρα» τῶν Αἰτωλῶν. Βλ. Λουκόπουλος, ὁ.π., σσ. 115-16.

37. Ἡ κατανάλωση τοῦ κρέατος — ὅπως καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ χῶρο — περιοριζόταν στὶς μεγάλες γιορτὲς καὶ τὶς σημαντικὲς ἡμέρες, ἀνάλογα πάντοτε μὲ τὴν οἰκονομικὴ δυνατότητα τῆς κάθε οἰκογένειας. Πβλ. Ἡμελλος, ὁ.π., σ. 227.

38. Ἀπέφευγαν νὰ τρῶνε κρέας βοῦδινο ὅχι διότι ὑπάκουαν στὴ διαταγὴ τῶν Πυθαγορείων «ἀπέχεσθαι ἀρσενικοῦ βόου» ἀλλὰ διότι ἡ παρουσία τῶν ζώων αὐτῶν ἦταν ἀγνωστή στὴν περιοχὴ.

39. Πβλ. Λουκόπουλος, ὁ.π., σ. 117.

Στιφάδο

«Περνοῦσαν» τὸ κρέας καὶ τὰ κρεμμύδια ἀπὸ τὸ τηγάνι γιὰ νὰ νοστιμίσουν καὶ στη συνέχεια τὰ ἔριχναν στὸν τέντζερη καὶ πρόσθεταν σκόρδα, ρίγανη, ντομάτα, δάφνη, κωτσάνια κανέλλας, μπαχάρι καὶ ἓνα ποτήρι ξύδι. Ἐκλείναν ἔπειτα τὸ καπάκι ἐρμητικά μὲ προζύμι γιὰ νὰ μὴν «παίρνει ἀνάσα καὶ ξεθυμάνει».

Κρέας μὲ κριθαράκι (μανέστρα)

Τὸ μαγεύουν ὄχι μόνο στην κατσαρόλα, ἀλλὰ καὶ στὸν ταβὰ καὶ τὸ ἔψηναν στὸ φουῆρο (γιουβέτσι).

Γενικὰ θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι πρὶν βράσουν τὸ κρέας, τὸ «περνοῦσαν» ἀπὸ τὸ τηγάνι προηγουμένως. Ἄλλοι τρόποι μαγειρικῆς κρέατος ἦταν: κρέας μὲ μακαρόνια, κρέας μὲ μπάμιες ἢ μελιτζάνες ἢ κολοκυθάκια, κρέας μὲ πατάτες, κρέας μὲ χυλοπίττες, κρέας μὲ σέλινο ἢ ἀντίδια, κρέας μὲ ρύζι πιλάφι, κρέας μὲ τραχανά.

Μὲ τὸν κιὰμ τηγάνιζαν κατὰ κανόνα κεφτέδες.

Ἰδιαίτερα προσφιλὲς φαγητὸ ἦταν ὁ πατσάς: ἀφοῦ ξεκοίλιζαν τὸν πατσά γιὰ νὰ φύγουν οἱ ἀκαθαρσίες, τὸν ἔπλεναν καλά, τὸν ζεμάτιζαν σὲ βραστὸ νερὸ καὶ τὸν ἔψυναν. Τὸν ἔκοβαν σὲ μικρὰ κομματάκια καὶ τὸν ἔβαζαν στὴ φωτιά νὰ βράσει. Μόλις εἶχε βράσει καὶ εἶχε «πιεῖ» τὸ ζωμὸ του, ἔριχναν κρεμμύδι καὶ φρέσκια ντομάτα καὶ γινόταν γιαχνιστός. Ἄλλοι μὲ διαφορετικὲς γαστρονομικὲς προτιμήσεις ἔφτιαχναν «πηχτή» ἔψιζαν δηλ. τὸν πατσά μὲ ξύδι καὶ σκόρδο. Ὁ πατσάς κατεῖχε σημαντικὴ θέση στὰ ἐπίσημα συμπόσια καὶ τὶς «καλὲς ἡμέρες»: γιορτὲς τοῦ Δωδεκαήμερου, Ἀπορόριες κλπ.

Ἐντόσθια

Δὲν ἄφηναν ἀνεκμετάλλευτα καὶ τὰ ἐντόσθια. Ὅταν ἔσφαζαν, γέμιζαν τὰ ἔντερα μὲ τραχανά, κόκκινο πιπέρι, ἄλατι, κανέλλα, δυόσμο καὶ τὰ ἔβραζαν. Ἡ ἀφθονία τῶν μπαχαρικῶν ἐξασφάλιζε ἓνα γευστικότατο ἔδεσμα.

Γαρδουμπάκια

Ἐκοβαν πνευμόνι, συκώτι καὶ σπλήνα σὲ μακρόστενο σχῆμα, τὰ τύλιγαν μὲ ἔντερα σὲ σχῆμα φιόγκου καὶ τὰ ἔψηναν στὸ φουῆρο μὲ λαδορίγανη.

Κοκορέτσι

Ἐκοβαν τὴ συκωταριά μικρὰ κομμάτια (σπλήνα - καρδιά - πνευμόνι - μαῦρο συκώτι), τὰ περνοῦσαν σὲ μικρὴ σούβλα καὶ τὰ τύλιγαν μὲ τὸ ψιλὸ ἔντερο.

Σπληνάντερο (μπουμπάρι)

Τεμάχιζαν τὶς σπλήνες, τὶς καρύκνουν μὲ σκόρδο, πιπέρι, ἄλατι, τὶς τύλιγαν μὲ τὴν «μπόλια»,⁴⁰ καὶ τὸ κυλινδρικοῦ αὐτοῦ παρασκευάσμα τὸ σούβλιζαν, ὅχι ὅμως σὲ ὅλο του τὸ μῆκος, ἀλλὰ κατὰ διαστήματα.

Τὰ κουνέλια τὰ μαγεύουν μὲ δύο τρόπους: στιφάδο (κατὰ τὸ γνωστὸ τρόπο) καὶ «σαλμί»: τὰ ἀλεύρουν, τὰ «περνοῦσαν» ἀπὸ τὸ τηγάνι καὶ τὰ σιγόβραζαν

40. Τὸ διαφανὲς λίπος ποὺ κάλυπτε τὴ συκωταριά.

μέ βούτυρο ἢ λάδι καρυκεύοντάς τα μέ ἀλάτι καί πιπέρι· τὰ σερβίριζαν μέ λευκή σάλτσα.

Τὰ κοτόπουλα τὰ μαγεύεσαν πιλάφι. Στις λεχώνες καί στοὺς ἀσθενεῖς ἔδιναν κοτόπουλο σούπα.

Τὰ πουλιά πού ἔπιαναν οἱ κυνηγοί, τὰ τσιγγάριζαν στήν κατσαρόλα μέ λάδι, ἀλάτι, πιπέρι, λεμόνι καί τὰ «ἔσβηναν» μέ ἄσπρο κρασί. Τοὺς λαγούς τοὺς ἔκαναν στιφάδο καί τὰ σαλιγκάρια πού μάζευαν μετὰ τὶς βροχερὲς μέρες τὰ ἔβραζαν μέ κοκκινιστὴ σάλτσα καί κρεμμυδάκι.

Αὐγά⁴¹

Αὐγά μάτια: ἔκαιγαν στὸ τηγάνι τὸ λάδι ἢ τὸ βούτυρο (πού τὸ εἶχαν στὴ διάθεσή τους μόνο οἱ εὐποροὶ) καί μετὰ ἔριχναν τ' αὐγά ἀχτύπητα.

Αὐγά μέ πατάτες - αὐγά ὀμελέτα στὸ τηγάνι - αὐγά βραστά μελάτα καί σφιγτὰ πού τὰ ἔτρωγαν σαλάτα μέ λάδι καί ξύδι - αὐγά ψητὰ στὴ χόβολη στὸ τζάκι. Αὐγά χτυπητὰ ἔτρωγαν μόνο οἱ ἀσθενεῖς γιὰ νὰ δυναμώσουν.

ΠΑΡΑΓΩΓΑ ΤΟΥ ΓΑΛΑΚΤΟΣ

Τυρί: Τὸ χρησιμοποιοῦσαν στὶς πίττες, τὸ εἶχαν ὅμως καί σὰν προσφάϊ.

Κεφαλοτύρι

Ἐβραζαν τὸ γάλα μέχρι νὰ γίνει μαστίχα, τὸ μάζευαν μέ τὸ χέρι, τὸ ζύμωναν καί τὸ ἔβαζαν σὲ καλούπια· ἐκεῖ κρύωνε, ἔπαιρνε φόρμα καί τὴν ἐπομένη τὸ ἀλάτιζαν γύρω - γύρω μέ ψιλὸ ἀλάτι καί τοῦ ἔριχνα «ζαφορά»,⁴² γιὰ νὰ πάρει χροῶμα.

Φέτα

Ἐριχναν τὸ γάλα στὰ καζάνια, περνώντας το ἀπὸ τὶς «μαντῆλες» γιὰ νὰ καθαρίσει καί τὸ ἔβραζαν· ὅταν κρύωνε, ἔριχναν τὴν «πιτιά»⁴³ καί ἀνακατεύντάς το περίπου μία ὥρα ἔπηξε. Ὅταν πλέον εἶχε πῆξει, τὸ ἔκοβαν μ' ἓνα μεγάλο μαχαίρι σὲ κομάτια καί ἔμεναν «τρίμματα». Μ' ἓναν κουβὰ ἔριχναν τὰ τρίμματα σὲ «τσαντήλα»,⁴⁴ τὴν κρεμοῦσαν καί ἀπὸ κάτω σὲ μιὰ καρδόρα πού εἶχαν τοποθετήσει γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἔσταζε τὸ τυρόγαλο. Αὐτὸ τὸ ἔσφιγγαν πολὺ μέσα στὶς «νάπες»⁴⁵ καί ἔτσι εἶχαν στὴ διάθεσή τους τὴ φέτα.

Μυζήθρα

Συνεχίζοντας τὴν προηγούμενη διαδικασία, ἔβραζαν τὸ τυρόγαλο, πρόσθεταν τὴν ἀνάλογη ποσότητα γάλακτος καί ἀπὸ αὐτὸ τὸ μῆγμα παρασκεύαζαν τὴ μυζήθρα. Τὴ χλωρὴ μυζήθρα, τὴν ἀνάλατη, γνωστὴ σὰν «γκίζα», τὴν ἔτρωγαν μέ ζάχαρη.

41. Τὸ αὐγὸ, καί μάλιστα τῶν κατοικιδίων ὀρνίθων, ἀποτελεῖ συνηθισμένη λαϊκὴ τροφή, φθινὴ καί δυναμωτικὴ. Πβλ. Ἡμελλος, ὁ.π., σ. 230.

42. Χημικὴ οὐσία μέ ὑποκίτρινο χροῶμα.

43. Κοιλίτσες ἀπὸ μικρὰ ἀρνάκια.

44. Ἀραχνοῦφαντο ὕφασμα σὰν τουλουπάνι.

45. Οἱ «νάπες» ἦταν πιὸ χοντρά ὑφάσματα ἀπὸ τὶς «τσαντῆλες».

Γιαούρτι

Ἄφου ἔβραζε τὸ γάλα σὲ ὑψηλὴ θερμοκρασία, τὸ κατέβαζαν ἀπὸ τὴ φωτιά γιὰ νὰ κρύνει σὲ μέση θερμοκρασία. Τὴν «πιτιά»⁴⁶ ποὺ εἶχαν κρατήσῃ κατὰ μέρος τὴν τελευταία φορὰ ποὺ ἔφτιαξαν γιαούρτι, τὴν ἔριχναν στὸ γάλα γιὰ νὰ πῆξει καὶ σκέπαζαν τὸ καζάνι μὲ μάλλινα ρούχα γιὰ 2-3 ὥρες (ἢ ἂν τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ καιρὸς καὶ περισσότερο χρόνο). Ὅταν ἔπηξε, τὸ ξεσκέπαζαν καὶ κρύνει.

Ἄν ἐνδιαφέρονταν γιὰ «γιαούρτι σακκούλας», τότε γέμιζαν εἰδικὲς σακκούλες ἀπὸ κάμποτ μὲ 2-3 κιλὰ γιαούρτι καὶ στράγγιζε· αὐτὸ ἦταν τὸ «γιούρτι σακκούλας»· ἄλλοτε συγκέντρωναν τὸ γιαούρτι ποὺ στράγγιζε σὲ πῆλινα τσουκάλια, τὰ «κούδια», χωρητικότητας μισῆς ἢ μιᾶς ὀκάς.

ΨΑΡΙΑ

Ἰδιαίτερα προσφιλὴς τροφὴ ἔθεωροῦντο τὰ ψάρια, τὰ ὁποῖα προμήθευαν στοὺς Θίσβιους οἱ ψαράδες ἀπὸ τὶς γειτονικὲς παραλίες (Ἀϊ-Γιάννη, Ἅγιο Νικόλα, Ἀλυνκή, Σαράντη). Μόλις τ' ἀγόραζαν, τὰ ἔτρωγαν συνήθως φρέσκα, διότι δὲν ὑπῆρχε συντήρηση· ἂν ἤθελαν νὰ τὰ μαγειρέψουν τὴν ἐπομένη, τὰ περνοῦσαν σὲ βούρλα καὶ τὰ κρεμοῦσαν σὲ δροσερὸ μέρος ἢ τὰ προστεάτευαν ἀπὸ τὶς μύγες μέσα στὸ «φανάρι».

Ἄλειυναν ποικιλία ψαριῶν μὲ τοὺς ἀκόλουθους τρόπους: μὲ ἀνεμότρατα, παραγάδια, δίχτυα, πετονιές, καθετὴ, δυναμίτη (παράνομο μέσον ἀλιείας), πυροφάνι, γοῖ - γοῖ καὶ τράτες.

Οἱ συνηθέστεροι τρόποι μαγειρικῆς ψαριῶν ἦταν οἱ ἑξῆς:

Γαλεοειδῆ: γαλέος - ρίνα - σκυλάκι - σαλάχι. Γιὰ ν' ἀφαιρέσουν τὸ τραχὺ δέρμα τους, τὰ ἄφηναν μέσα σὲ βραστὸ νερὸ γιὰ νὰ μαλακώσουν, τὰ ἔγδερναν, τὰ τεμάχιζαν, τὰ ἀλεύρωναν καὶ τὰ τηγάνιζαν. Κατὰ κανόνα τὰ συνόδευαν μὲ σκορδαλιά.

Γόπες: τηγανητές.

Κεφαλόπουλα: σούπα.

Λιθρινία: ψητά, τηγανητὰ ἢ πλακὶ στὸ φούρνο. Ἐκοβαν τὸ κρεμμύδι, τὸ ἔβραζαν καλὰ, τὸ ἔστρωναν στὸ ταψὶ ἢ στὸν ταβὰ καὶ ἐπάνω τοποθετοῦσαν τὰ ψάρια. Πρόσθεταν ἐπίσης διάφορα μπαχαρικά, φύλλα δάφνης, ἀλατοπίπερο, λεμόνι, ντομάτα, δυόσμο καὶ σκόρδο.

Μαρίδες: τηγανητὲς συνήθως· ἂν ὅμως ἦταν χοντρὴ μαρίδα, τὴν ἔκαναν ριγανάτη στὸ ταψὶ ἢ στὸν ταβὰ καὶ τὴν ἔψηναν στὸ φούρνο μὲ λίγη ντομάτα, δυόσμο, ψιλοκομμένο σκόρδο καὶ λάδι.

Μένουλες: τὶς θεωροῦσαν ὑποδεέστερα ψάρια καὶ τὶς ἔκαναν συνήθως τηγανητές.

Μπακαλιάρος: τὸ μεγάλο τὸν μαγείρευαν σούπα καὶ τὸ μικρὸ τηγανητὸ μὲ σκορδαλιά.

Μπαρμπούνια: τηγανητὰ ἢ ριγανάτα μὲ δεντρολίβανο.

Πέρεκες - χάνσι: τηγανητὰ ἢ «μπουργέτο» ποὺ ἦταν φαγητὸ τῶν θαλασσινῶν. Ἐκοβαν ἄφθονο ξερὸ χοντροκομμένο κρεμμύδι, τὸ ἔβραζαν σὲ σιγανὴ φωτιά καὶ ἀφου πρόσθεταν τὸ λάδι, τὰ ψάρια, ντομάτα, φύλλα δάφνης, συνέχιζαν τὴ βράση. Ὅταν τὰ κατέβαζαν ἀπὸ τὴ φωτιά, τὰ περιχύναν μὲ λεμόνι.

Ροφοί: σούπα κακαβιά. Ἄφου ἔσφαζαν τὸ ροφό, ἀφαιροῦσαν τ' αὐγὰ ποὺ

46. Ἡ «πιτιά» ἐδῶ εἶναι μία μικρὴ ποσότητα ἀπὸ τὸ γιαούρτι ποὺ εἶχαν φτιάξει τὴν τελευταία φορὰ.

γίνονταν νοστιμότατοι κερπίδες, τὸν τεμάχιζαν καὶ γιὰ νὰ φύγει τὸ λέπι τοῦ ποῦ ἦταν χοντρό, ἄφηναν τὸ ψάρι γι' ἀρκετὴ ὥρα σὲ βραστό νερό. Τὸν μαγείρευαν ὡς ἐξῆς: μέσα στὸν τέντζερη ἔριχναν τὸ ψάρι καὶ τὸ σκέπαζαν μὲ νερό καὶ λάδι· τὸ καρύκευαν μὲ ἀλάτι καὶ πιπέρι. Πρὶν τὸ κατεβάσουν ἀπὸ τὴ φωτιά, ἐτοιμάζαν σ' ἓνα πιάτο μίγμα μὲ τὰ ἐξῆς ὑλικά: 1 κουταλάκι ἀλεύρι, διαλυμένο ξινὸ καὶ λίγο λαδάκι. Τὸ χτυποῦσαν καλά, τὸ ἔριχναν στὴ σούπα καὶ ἄφηναν νὰ πάρει βράσεις.

Σαρδέλλες: τηγανητές. Εἶδος σαρδέλλας ἦταν ἡ ἀθρίνα: μόλις τὴν ἔβγαζαν ἀπὸ τὴν τράτα, τὴν ἔβαζαν σὲ βαρελάκια «ντάνες - ντάνες»⁴⁷ καὶ τὴν ἀλάτιζαν μὲ χοντρὸ ἀλάτι.

Σαφρίδια: τὰ θεωροῦσαν ψάρια κατώτερης ποιότητος καὶ τὰ μαγείρευαν τηγανητὰ ἢ ψητὰ.

Σακλιμποῦδες: σούπα κακαβιά.

Συναγορίδες:⁴⁸ τὶς ἔκαναν τηγανητές, ἢ λεμονάτες στὸ φούρνο ἢ πλακί.

Σκορπιοί:⁴⁹ τοὺς μαγείρευαν σούπα μὲ κρεμμύδια, πατάτες, λάδι καὶ ξινό.

Φαγγριά: βραστὰ ἢ πλακί.

Χριστόψαρα:⁵⁰ σούπα.

Μαλάκια

Καλαμάρια: τοὺς ἀφαιροῦσαν τὸ «σαμαράκι» καὶ τὰ τηγάνιζαν, τὰ ἔβραζαν μὲ ρύζι ἢ τὰ ἔψηναν στὰ κάρβουνα.

Σουπιές: τοὺς ἀφαιροῦσαν τὸ «σαμάρι» καὶ τὶς ἔπλεναν γιὰ νὰ φύγει ἡ ἄμμος· τὸ μελάνι τὸ ἄφηναν γιὰ νὰ διατηρήσει τὴ νοστιμιὰ. Ἄν ἦταν μικρές, τὶς τηγάνιζαν· τὶς μεγάλες τὶς μαγείρευαν μὲ σπανάκι ἢ μὲ ρύζι.

Χταπόδια: Ἀποῦ τὰ ἔπιαναν, τὰ χτυποῦσαν στὸ τσιμέντο πολλὲς φορὲς καὶ τοὺς ἔσκιζαν τὰ πλοκάμια γιὰ νὰ μαγειρευτοῦν καλύτερα. Τὰ ἔψηναν στὴ σχάρα ἢ τὰ μαγείρευαν στὸν τέντζερη στιφάδο ἢ κοκκινιστὰ μὲ μακαρονάκι.

Ὄστρακόδεσμα

Τοὺς ἀχινούς, γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν ὁποίων χρειάζοταν ἐπιτηδειότητα, τοὺς ἔτρωγαν μὲ λεμονάκι.

Τὶς πεταλίδες, ὅπως ἐξάλλου τὰ περισσότερα ὀστρακόδεσμα, τὶς ἔτρωγαν ὠμές ἀμέσως μόλις τὶς ἀποσποῦσαν ἀπὸ τοὺς βράχους.

Πίννες: τὶς ἀνοίγαν καὶ τὶς ἔτρωγαν ὠμές μὲ λεμόνι ἢ τηγανητὲς μὲ ξύδι.

Τὰ σαλιγκάρια τὰ ἔβραζαν σὲ θαλάσσιο νερό καὶ στὴ συνέχεια ἀφαιροῦσαν ἀπὸ τὸ κέλυρος τὸ κρέας μὲ μιὰ βελόνα.

Τὰ μύδια τὰ μαγείρευαν μὲ ρύζι ἢ τὰ ἔβραζαν μὲ θαλασσινὸ νερό.

Οἱ θαλασσινοὶ τῆς περιοχῆς, ποὺ γνώριζαν βῆμα πρὸς βῆμα τὶς γύρω θάλασσες, συνέλεγαν κάτω ἀπὸ τὰ φύκια κάτι σπειρωτὰ θαλασσινὰ ποὺ σπινθίριζαν μέσα στὸ σκοτάδι (γι' αὐτὸ καὶ ἡ συλλογὴ τους γινόταν συνήθως τὶς νυκτερινὲς ὥρες).

47. Κατὰ στρώσεις.

48. Ἐπάρχει τοπωνύμιον «Ταπὶ τῆς συναγορίδας» λόγῳ τῆς ἀφθονίας τοῦ εἶδους στὴν περιοχή.

49. Ἄν σὲ χτυπήσει δράκαινα ἢ σκορπιός, πρέπει ἀμέσως νὰ βάλεις στὸ χτύπημα καντὸ πικρὸ καφέ. Γιὰ λόγους προληπτικοὺς καὶ πρὸς ἀποφυγὴν ἀτυχημάτων οἱ ψαράδες μόλις τὰ ἔπιαναν τοὺς ἔδιναν γερὸ χτύπημα στὸ κεφάλι.

50. Πιστεῖται ὅτι τὸ ψάρι αὐτὸ τὸ ἔχει εὐλογίασει ὁ Χριστός, γι' αὐτὸ ἔχει καὶ μία βούλα στὸ σημεῖο ποὺ τὸ ἔγγιξε. Τὰ κόκκαλά του θυμίζουν ξυλουργικὰ ἐργαλεῖα.

Μὲ τὰ θαλασσινὰ αὐτὰ καὶ διάφορα καρυκεύματα, σκόρδο, κρεμμύδι, дуόσμο καὶ ψωμί ζύμωναν κεφτέδες.

ΦΥΤΙΚΕΣ ΤΡΟΦΕΣ

Οἱ φυτικὲς τροφὲς κατεῖχαν σημαντικὴ θέση στὸ διαιτολόγιο τῶν Θισβίων, ὅτι εἶχαν περιβόλια καὶ καλλιεργοῦσαν κηπευτικά καὶ χωράφια ποὺ τὰ ἔσπερναν μὲ ὄσπρια.

Ὅσπρια

Ἀπὸ ὄσπρια καλλιεργοῦσαν φακὴ, φασόλια, λαθούρια καὶ ρεβύθια. Τῇ φακῇ καὶ τὰ φασόλια τὰ μαγεύρουν κατὰ τὸ γνωστὸ τρόπο, ἐνῶ ἀπὸ τὰ λαθούρια παρασκεύαζαν τὴ φάβα, ἓνα εἶδος χυλοῦ ποὺ θυμίζει τὸ «ἔτνος» τῶν ἀρχαίων. Ἀπὸ τὰ ρεβύθια ἔφτιαχναν καὶ ρεβυθοκεφτέδες ὡς ἑξῆς: ἀφοῦ ἔβγαζαν τὰ ρεβύθια ἀπὸ τὸ «μουσκιό», τὰ κοπανάγανε καλὰ, ἔριχναν дуόσμο, κρεμμυδάκι, ἀλάτι, ψωμί γιὰ νὰ δέσει τὸ μίγμα καὶ τὰ ζύμωναν. Μαγεύρουν ρεβυθοκεφτέδες συνήθως τὶς ἡμέρες νηστείας.

Κηπευτικά

Στοὺς κήπους φύτευαν μαρούλια, σκόρδα, κρεμμύδια, ντομάτες, σπανάκι, κάρδαμο, σινάπι, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν ἄλλοτε ὡς ἡδύσματα, ἄλλοτε πάλι τὰ ἔτρωγαν ὑπὸ μορφήν σαλάτας.

Καλλιεργοῦσαν ἐπίσης ἀγκινάρες καὶ κουνιά: τὰ κουνιά ἀφοῦ «ἔπαιρναν βράση», τοὺς ἔριχναν σέλινο καὶ τ' ἄφηναν νὰ ξαναβράσουν.

Τὰ κολοκύθια τὰ μαγεύρουν τηγανητὰ ἢ βραστὰ καὶ τὰ σεβρίζαν σὰν σαλάτα μὲ λάδι καὶ ξύδι. Τὰ λάπαθα τὰ ἔκαναν γιαχνιστὰ καὶ τὶς πατάτες γιαχνὶ ἢ νερόβραστες καὶ τοὺς ἔριχναν λάδι, ἀλάτι καὶ ρίγανη· ἔφτιαχναν ἐπίσης πατάτες στὸν ταβὰ (πατάτες τοῦ φούρνου).

Δὲν ἔλειπαν βέβαια καὶ οἱ συνδυασμοί: καπνολάχανο μὲ ρύζι, ρύζι μὲ ντομάτα (ντοματόρυζο), στὸ ὁποῖο πρόσθεταν καὶ λίγο κρεμμυδάκι καὶ ἓνας ἄλλος συνδυασμὸς κολοκύθια μὲ πατάτες στὸ φούρνο.

Μεταξὺ τῶν φυτικῶν τροφῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ πράσα ποὺ ἦταν προϊὸν τῆς Θήβας.

Χορταρικά

Τὰ χορτα τοῦ βουνοῦ ἦταν σὲ ἡμερήσια διάταξη τὶς κρύες ἡμέρες τοῦ χειμῶνα. Ὅσα ἦταν πικρὰ (τὶς πικραλίδες καὶ τὶς κανκαλίδες) τὰ ἔβραζαν, τοὺς ἔριχναν λάδι καὶ λεμόνι καὶ τὰ ἔτρωγαν σαλάτα. Στὰ χωράφια μάζευαν «παπαροῦνες» καὶ «μερουδιές» καὶ τὰ γιάχνιζαν ρίχνοντας ρύζι ἢ τραχανὰ καὶ καρυκεύοντάς τα μὲ «πουρίτζ», κάτι σὰν κρεμμύδι. Ἔτσι ἔφτιαχναν καὶ τὸ σπανακόρυζο.

Τῇ ῥιζαν ἄτομα ποὺ ἔτρωγαν καὶ μανιτάρια: αὐτὰ φύτευαν κυρίως κοντὰ στὰ μαντριά, ὅπου ὑπῆρχε ἄφθονη «φουσκή».⁵¹ Γιὰ τὴ συλλογὴ τοὺς ὑπῆρχαν οἱ εἰδικοί, ποὺ ἤξεραν νὰ ξεχωρίζουν τὰ «ἄσπρα» καὶ τὰ δηλητηριώδη, τὰ «μανιτάρια τοῦ φιδιοῦ». Τὰ ἔψηναν στὰ κάρβουνα ἢ τὰ τηγάνιζαν.

51. Κοπριά ἀπὸ γιδοπρόβατα.

ΜΠΑΧΑΡΙΚΑ — ΗΔΥΣΜΑΤΑ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βασικά καρυκεύματα (ἀλάτι - πιπέρη), χρησιμοποιοῦσαν καὶ ἄλλα — κυρίως φυτικά ἀρτύματα (σπέρματα ἢ φύλλα) — γιὰ νὰ ἡδύνουν τὰ φαγητά τους: διόσμο, δάφνη, μπαχάρι ἢ μοσχοπίπερο, μοσχοκάρυδο, δεντρολίβανο, ρίγανη, μαϊδανό, σέλινο, ἄνηθο κ.ἄ.

ΓΛΥΚΙΣΜΑΤΑ

Οἱ οἰκογένειες κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς Χριστιανοσύνης ἀντάλλασσαν ἐπισκέψεις καὶ σπιτικά γλυκά: μελομακάρονα καὶ δίπλες τὸ Δωδεκαήμερο καὶ κοσόνες τσουρέκια δηλ. τὸ Πάσχα. Οἱ νοικοκυρὲς ζύμωναν ἐπίσης καὶ διακοσμοῦσαν μὲ ἀνάγλυφες ἢ ἐγχάρακτες παραστάσεις χρυστόψωμο καὶ βασιλόπιτα,⁵² πὺν τὰ ἔκοβαν ἀντίστοιχα στὸ χρυστουγεννιάτικο καὶ στὸ πρωτοχρονιάτικο ἑορταστικὸ τραπέζι. Τὸ Πάσχα, στὶς ἀρχὲς τῆς Μεγαλοβδομάδας συνήθως, ζύμωναν κουλούρια καὶ κερνοῦσαν τοὺς ἐπισκέπτες μέχρι τῆς Ἀναλήψεως.

Τοπικὸ γλύκισμα πὺν συνδυαζόταν μὲ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἦταν τὸ «κοφτό», πὺν τὸ παρασκεύαζαν οἱ κοπέλλες τῆς οἰκογένειας μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: κοπάνιζαν στάρι, τὸ ἔβραζαν καὶ ὅταν τὸ κατέβαζαν ἀπὸ τὴ φωτιά, πρόσθεταν ζάχαρη, μαύρη σταφίδα καὶ κανέλλα. Τὰ σερβίριζαν γιὰ τὰ «Χρόνια Πολλά» τοῦ Ἀγίου, πὺν τὰ γηρατειὰ τοῦ εἶχαν στερήσει τὰ δόντια γιὰ νὰ γευθεῖ καὶ ν' ἀπολαύσει ἄλλο γλυκὸ.

Ἀποκριάτικο γλύκισμα ἦταν τὸ «πουπέκι» (γαλακτομπούρεκο) καὶ τὸ πρόσφεραν σὲ ὅλα τὰ ἀποκριάτικα γλέντια.

Τὰ κατ' ἐξοχὴν γλυκὰ τοῦ κουταλιοῦ πὺν ἔφτιαχνε μόνη τῆς ἢ νοικοκυρὰ ἦταν τὸ κινδὼν καὶ τὸ σταφύλι. Ὅταν ἡ οἰκογένεια ἔβγαζε τὴν καινούργια σοδειὰ τὸ λάδι, ἢ κυρὰ τοῦ σπιτιοῦ ἔφτιαχνε λουκουμάδες.

Γλύκισμα πὺν συνδεόταν μὲ γεγονότα - σταθμοὺς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (ἀρραβῶνας - γάμος) ἦταν οἱ «τηγανίτες» μὲ μέλι. Ὅταν ἡ πεθερὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐπισκεφθεῖ κατὰ τοὺς ἀρραβῶνες τὴ νύφη, ετοίμαζε «τηγανίτες» περιχυμένες μὲ μέλι, γλύκισμα συμβολικὸ πὺν θυμίζει τὴ «σησαμῆ» καὶ τὴ «μελιτοῦττα»⁵³ τῶν ἀρχαίων. Τηγανίτες («πέτονες») ετοίμαζαν ἐπίσης, ὅταν μετὰ τὸ «δώσιμο τοῦ λόγου» πήγαινε τὸ σὺ τῆς νύφης στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ τὸν πάρουν καὶ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴ νύφη. Ἀκόμη ὅταν ἔπλεναν τὰ προικιά, ὅταν ἔκανα ἁλώνια καὶ ἔβγαζαν στάρι, καθὼς ἐπίσης στὶς ὀνομαστικὲς γιορτές.

ΠΟΤΑ

Τὸ βασικὸ ποτὸ ἦταν τὸ κρασί καὶ συνόδευε ὅλα τὰ γεύματά τους, ἄσχετα ἀπὸ τὰ φαγητά. Ὅσες οἰκογένειες διέθεταν ἀμπέλια, φρόντιζαν ὥστε μετὰ τὸν τρύγο νὰ «βάλουν ἓνα βαρελάκι κρασί». Ἀρχίζε λοιπὸν ἡ προετοιμασία: πρῶτα - πρῶτα ἔπλεναν τὰ βαρέλια. Τὸ πλύσιμο γινόταν ὡς ἑξῆς: ἂν τὰ βαρέλια ἦταν μεγάλης χωρητικότητας καὶ μὲ εὐρὺ στόμιο, ἔμπαινε ἄνθρωπος μέσα γιὰ νὰ τὰ καθαρίσει· γιὰ νὰ καθαρίσουν ὅμως τὰ μικρά, τὰ «ξεφουντώνανε», ἀφαιροῦσαν δηλ.

52. Βλ. ἐπίσης Ἀ. Μίχα - Λαμπάκη, Οἱ λατρευτικὲς πίττες τῆς Μεσσηνίας, Πελοποννησιακά 15 (1981 - 84), παράρτημα (Πρακτικά 1ου τοπικοῦ Συνεδρίου Μεσσ. Σπ.), σσ. 226 - 27.

53. Πβλ. Σ. Π. Κυριακίδης, Τὰ σύμβολα ἐν τῇ ἑλληνικῇ λαογραφίᾳ (Λαογρ. 12 [1938 - 46] 503 - 46), σσ. 511 - 12.

τὴ μιὰ πλαϊνὴ πλευρά.⁵⁴ Τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα γιὰ τὸν καθαρισμὸ ἦταν μία ξύστρα καὶ μιὰ θυμαρίσια σκούπα. Μὲ αὐτὴν τὴν εἰδικὴ ξύστρα ἀφαιροῦσαν τὸ συρὶ πού εἶχε πιάσει τὸ βαρέλι ὅλη τὴν προηγούμενη χρονιά. Στὴ συνέχεια μὲ τὴ θυμαρίσια σκούπα καὶ μὲ βραστὸ νερὸ πού εἶχαν ἀρωματίσει μὲ δεντρολίβανο, φύλλα καρυδιᾶς καὶ σκίνο ἔπλεναν τὰ βαρέλια. Τ' ἄφηναν 2-3 ἡμέρες ἔξω νὰ στεγνώσουν καὶ ὅταν πλέον ἦταν ἔτοιμα, τὰ τακτοποιοῦσαν στὸ ὑπόγειο καὶ τὰ θυμιάτιζαν μὲ θειάφι γιὰ ἀποστείρωση, «γιὰ νὰ ψοφήσουν τὰ μικρόβια», ὅπως ἔλεγαν.

Στὰ καθαρά πλέον βαρέλια ἔριχναν μουστο καὶ ρετσίνι καὶ ἄφηναν γιὰ νὰ «βράσει» τὸ περιεχόμενο. Ὁ χρόνος καθοριζόταν ἀπὸ τὶς καιρικὲς συνθῆκες· συνήθως τ' ἄφηναν 20-30 ἡμέρες. Μετὰ τὸ βρασμὸ ἔκλειναν τὸ στόμιο καὶ γιὰ νὰ μὴν παίρνει ἀέρα, τὸ σφράγιζαν μὲ ρετσίνι ἢ γύψο. Ἐτοιμο ἦταν τὸ κρασί, ὅταν εἶχε πλέον ξεθολώσει. Συνήθως ἀνοίγαν τὰ καινούργια κρασιά τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, 40 ἡμέρες περίπου μετὰ τὸ σφράγισμα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κρασί σερβίριζαν οὔζο μετὰ τοὺς μεζέδες καὶ «σούμα» πού ἔβγαίνει ἀπὸ τὰ τσίπουρα. Στους ἐπισκέπτες συνήθιζαν νὰ προσφέρουν ἡδύποτα: πίπερμαν καὶ τριαντάφυλλο συνήθως. Κονιάκ ἀπέφευγαν νὰ σερβίρουν σὲ χαρμόσυνα γεγονότα, γιατί ἦταν συνδεδεμένο τὸ ποσὸ αὐτὸ μὲ λυπηρὲς ἐκδηλώσεις (κηδεῖες - μνημόσυνα). Τέλος, χρησιμοποιοῦσαν τὸ κονιάκ ὡς θερμαντικὸ τὶς κοῦρες χειμωνιάτικες ἡμέρες.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε καὶ τ' ἀφεψήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν ἐφοδιασμένο τὸ κάθε νοικοκυριό: δυόσμο καὶ ματζουράνα γιὰ τοὺς στομαχικοὺς πόνους· τσαΐ τοῦ βουνοῦ καὶ εὐρωπαϊκὸ γιὰ πονόλαμπο καὶ δυσκοιλιότητα· χαμομήλι πού τὸ μάζευαν πάντοτε μετὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ εἶχαν γιὰ μαλακτικὸ καὶ γιὰ κοιλιακοὺς πόνους.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ⁵⁵

Περιπτώσεις ἀλληλοβοήθειας γιὰ τὴν παρασκευὴ φαγητῶν

Οἱ νοικοκυρὲς συνεργάζονταν συνήθως κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ θέρους, τὶς ἡμέρες πού «ἀνοίγαν» χυλοπίττες καὶ τραχανά. Τότε 4-5 γυναῖκες, συγγενεῖς ἢ γειτόνισσες πού συνέδονταν μὲ φιλία καὶ εἶχαν οἰκειότητα μεταξὺ τους, συγκεντρώνονταν ἐκ περιτροπῆς στὰ σπίτια τους, διότι αὐτὴ ἡ δουλειὰ «ντὸ ντοῦαρ» θέλει χέρια, ὅπως ἔλεγαν. Προκειμένου γιὰ τὶς χυλοπίττες μιὰ ἐπιτήδεια γυναῖκα «ἀνοίγε φύλλα» (χαπ φιλј) καὶ ὅταν αὐτὰ στέγνωναν, τὰ ἔπαιρναν οἱ ὑπόλοιπες τῆς συντροφιάς καὶ τὰ ἔκοβαν σὲ μικρὰ ρομβοειδῆ ἢ μακρόστενα κομμάτια.

Ὁ τραχανὰς χρειαζόταν ἄτομα γιὰ τὴ φύλαξη· τὸν ἄπλωναν σὲ τραπέζια γιὰ νὰ στεγνώσει καὶ ἐπέβλεπαν γιὰ νὰ μὴ πλησιάσουν ἔντομα ἢ γάτες. Ἡ ὥρα περνοῦσε εὐχάριστα μὲ εὐτράπελες διηγήσεις καὶ διάφορα σχόλια.

Ἡ ἀλληλοβοήθεια καὶ ἡ συνεργασία ἦταν συνήθεις ἐπίσης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν σὲ περιπτώσεις πού παρέδεται γεύματα σὲ ἐκδηλώσεις - σταθμοὺς τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς: ἀρραβῶνες, γάμους, βαπτίσεις, κηδεῖες, μνημόσυνα.

Ἀμοιβαία προσφορὰ φαγητῶν

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν ἑορτῶν οἱ φιλικὲς οἰκογένειες

54. «Φούντι» λεγόταν ἡ πλαϊνὴ πλευρὰ τοῦ βαρελιοῦ.

55. Βλ. Ἡμελλος, β. π., σσ. 246-47.

και οι συγγενείς συνήθιζαν ν' ανταλλάσσουν γλυκίσματα· δίπλες και μελομακάρονα τὸ Δωδεκαήμερο, κουλούρια, τσουρέκια και αὐγά τὸ Πάσχα.

Περιπτώσεις προσφορᾶς φαγητῶν — χωρὶς ἀνταλλαγὴ ὅμως — μπορούμε ν' ἀναφέρουμε τὶς ἀκόλουθες:· στὶς ἐγκυμονοῦσες πρόσφεραν φαγητὸ τὰ σπίτια τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ φιλικοῦ τους περιβάλλοντος, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ γειτόνισσες ἀπὸ φόβο μήπως τοὺς μυρίσει τὸ φαγητὸ καὶ ἀποβάλουν. Στὶς παρηγοριῆς πρόσφεραν φαγητὰ οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς οἰκογένειας πού εἶχε ὑποστεῖ τὸ πλῆγμα. Τὶς Ἀπόκριες ἐπίσης οἱ νοικοκυρὲς ἐτοίμαζαν πίττες καὶ γαλακτομπούρεκο γιὰ τὸ σπίτι πού ἦταν καλεσμένοι γιὰ νὰ διασκεδάσουν. Κάτι ἀνάλογο συνέβαινε καὶ τὴν Καθαρὴ Δευτέρα· δὲν πηγαιναν πουθενὰ μὲ χέρι ἀδειανὰ· εἶχαν πάντοτε σαρακοστιανὰ νὰ συνεισφέρουν στὸ «ἀπὸ σπυρίδος γεῦμα». Τέλος, τὰ Ψυχασάββατα, ὅσες εἶχαν χάσει παιδιά ζύμωναν κουλούρια καὶ τὰ ἔστελναν σὲ συγγενικά σπίτια γιὰ τὰ παιδάκια.

ΦΑΓΗΤΑ ΣΕ ΤΑΚΤΕΣ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ

Θρησκευτικὲς γιορτὲς

Γενικά, ἡ διατροφή τῶν Θισβίων ἦταν λιτὴ καὶ ἡ μαγειρικὴ δὲν ἀποτελοῦσε πρόβλημα πού νὰ τοὺς ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα. Τὸ πρωὶ ἡ νοικοκυρά, πού εἶχε ἀπὸ μικρὴ ἡλικία ἐξασκηθεῖ κοντὰ στὴ μητέρα της, μόλις ξυπνοῦσε, ἀποφάσιζε γιὰ τὸ φαγητὸ τῆς ἡμέρας, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέταζε τὸ «φανάρι» καὶ τὰ ντουλάπια γιὰ νὰ ἐξακριβώσει ἂν εἶχε στὴ διάθεσή της τ' ἀπαιτούμενα ὑλικά.

Ὅρισμένες ὅμως ἡμέρες τοῦ ἐορτολογίου τὶς συνδύαζαν μὲ συγκεκριμένα φαγητά. Ἔτσι, κατὰ τὴ διάρκεια νηστειῶν μὲ τὶς αὐστηρὲς ἀπαγορεύσεις, ἔγιναν κάποιες εἰδικὲς παραχωρήσεις· π.χ. τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῶν Βαΐων, τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου μαγεύεραν ψάρι⁵⁶ κατὰ κανόνα μπακαλιάρο σκορδαλιά.

Οἱ Θισβιοί, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες, τοὺς ὁποίους διέκρινε παροιμιώδους λιτὴ δίαιτα, στὶς μεγάλες γιορτὲς ἐγκατέλειπαν τὴν ἀναγκαστικὴ ἐγκράτεια καὶ ἔπεφταν μὲ βουλιμία στὸ φαγητό. Τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Πρωτοχρονιά, ὅσοι εἶχαν ἔσφαζαν γαλοπούλα⁵⁷ οἱ ἄλλοι ἀρκοῦνταν σὲ κότα. Κατέλυαν τὴ νηστεία τὸ πρωὶ τῶν Χριστουγέννων μετὰ τὴν ἐκκλησία τρώγοντας σούπα πού ἀποτελεῖ τὸ μεταβατικὸ φαγητό⁵⁸ ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια στὴν καλοπέραση, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ μαγειρίτσα στὸ πασχαλινὸ τραπέζι.

Τὶς Ἀπόκριες, τὴν Κυριακὴ τῆς Κρεατινῆς ἔσφαζαν μανάρια καὶ μαγεύεραν μακαρονάδα γιὰ τὸ ἴδιο συμπόσιο,⁵⁹ ὅπου συγκεντρώνονταν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας στὸ σπίτι τοῦ πατέρα ἢ τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, ἔπηναν καὶ πίττες μὲ τραχανά, γάλα, τυρὶ καὶ αὐγά. Τὴν Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου ἔτρωγαν «στριφτάρια»,⁶⁰ πού «ἄνοιγαν» οἱ ἴδιες οἱ νοικοκυρὲς.

Γιὰ τὸ Μεγ. Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα γίνονταν πολλὲς καὶ ποι-

56. Βλ. Ἡμελλος, ὁ. π., σ. 236, σημ. 4.

57. Ἀναγκαστικὰ ἀκολοθοῦσαν τὴν ἀστικὴ συνήθεια τρώγοντας πουμενικά, γιὰ τὸ χοιρινὸ πού συνήθιζαν νὰ τρώγουν οἱ χωρικοὶ ἦταν ἄγνωστο στὴν περιοχὴ.

58. Ἀ. Κυριακίδου-Νέστορος, Λαογραφικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1975, σ. 143.

59. Γιὰ τὰ φαγοπότια πού ἀποτελοῦν καὶ αὐτὰ ὁμοιοπαθητικὲς προσπάθειες γιὰ τὴν εὐφορία τῆς γῆς βλ. Λουκάτος, ὁ. π., σ. 262.

60. Εἶδος μακαρονῶν.

κίλες προετοιμασίες. Ἀπὸ τὴ Μεγ. Πέμπτη ἔβαφαν τὰ κόκκινα αὐγά⁶¹ καὶ τὸ Μεγ. Σάββατο ἔσφαζαν τ' ἄρνια πὺν θὰ ἔψηναν ἀνήμερα τὸ Πάσχα. Τὸ ἀπόγευμα τοῦ Μεγ. Σαββάτου ἐτοίμαζαν τὴ συκωταριά γιὰ τὸ κοκορέτσι, σούβλιζαν τ' ἄρνια καὶ τὸ κοκορέτσι καὶ ὅλα ἦταν ἔτοιμα γιὰ τὸ πρωὶ τῆς Λαμπρῆς.

ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Γάμοι

Τὸ τραπέζι τοῦ γάμου διέφερε ριζικὰ ἀπὸ τὰ καθημερινά· ὑπῆρχε ποικιλία φαγητῶν μὲ βάση τὸ κρέας, εἶδος σπάνιο στὸ συνηθισμένο τους διατολόγιο. Τὸ Σαββατόβραδο, στὴν τελετὴ τοῦ «κινά», ἔτρωγαν κρέας μαγειρευτὸ (δηλ. κοκκινιστὸ) καὶ «γαρδοῦμπες» μὲ ρύζι. Τὴν Κυριακὴ, μετὰ τὸ μυστήριο, παρέθεταν στὴν ἀρχὴ μακαρονάδα καὶ στὴ συνέχεια κρέας ψητὸ μὲ πατάτες. Τέλος, τὴ Δευτέρα, τὴν ἐπομένη τοῦ γάμου, ὅταν τὸ σόι τῆς νύφης πῆγαινε στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ γιὰ νὰ γλεντήσουν μαζί τὰ δύο συμπεθεριά, ἔτρωγαν τὰ «πατσοκέφαλα» σουπά.

Κηδεῖες — Μνημόσυνα

Στὴ μακαριὰ δὲν ἔτρωγαν κρέας. Μαγεύειαν ὄσπρια, ψάρια (συνήθως μπακαλιάρο) καὶ ἔψηναν πίτες. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ, ἡ οἰκογένεια δηλ. τοῦ νεκροῦ, δὲν ἔτρωγαν κρέας μέχρι «τὰ σαράντα».

Λεχῶνες καὶ ἀσθενεῖς

Ἰδιαίτερη περιποίηση προσέφεραν στὶς λεχῶνες καὶ στοὺς ἀσθενεῖς. Σπίτι πὺν εἶχε λεχῶνα καὶ ἄρρωστο ἔσφαζε ἀπαραιτήτως κότα. Ἡ λεχῶνα ἐπίσης ἔτρωγε πράσο πὺν τὸ θεωροῦσαν δυναμωτικό, αὐγά, κεφαλάκια σουπά καὶ ἔπινε γάλα καὶ μαραθόσπορο γιὰ νὰ «κατεβάσει γάλα».

ΝΗΣΤΕΙΕΣ⁶²

Οἱ Θίσβιοι πιστοὶ στὶς ἐπιταγὲς τοῦ θρησκευτικοῦ ἐφορτολογίου, ἀκολουθώντας τὶς αὐστηρὲς ἀπαγορεύσεις φρόντιζαν νὰ τηροῦν τὶς ἀκόλουθες ἡμέρες νηστείας: τὴν παραμονὴ τῶν Φώτων, τὴ Σαρακοστὴ τοῦ Πάσχα, τὸν Ἰούνιο (ὅσοι σκόπευαν νὰ μεταλάβουν κατὰ τὴν ἐορτὴ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων στὶς 30 τοῦ μήνα), τὸ Δεκαπενταῦγουστο, τὴν 14η Σεπτεμβρίου ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τὸ Σαρανταήμερο τῶν Χριστουγέννων. Οἱ γυναῖκες φρόντιζαν νὰ μὴν ἀρτυθοῦν Τετάρτῃ καὶ Παρασκευῇ.

Ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς νηστείας ἦταν σὲ χρῆση τὰ λαχανικά, τὰ ὄσπρια, τὰ θαλασσινὰ καὶ τὰ σαλιγκάρια.

ΠΕΡΙΠΟΙΗΣΗ ΞΕΝΟΥ

Ὁ μουσαφίρης πὺν ἐπισκεπτόταν τὸ σπιτικό τους, «τὸ κονάκι τους», ἄλλοτε γιὰ νὰ συμμετάσχει σὲ κάποια κοινωνικὴ τους ἐκδήλωση καὶ ἄλλοτε διότι ἔπρεπε νὰ

61. Ἐβαφαν τ' αὐγά μὲ μπογιὰ πὺν χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴ βαφὴ τῶν νημάτων· στὸ διάλυμα αὐτὸ πρόσθεταν ξύδι καὶ ἄλατι.

62. Γιὰ τὸ ρόλο τῆς νηστείας στὸν καθορισμὸ τῆς τροφῆς στὸν ὁρθόδοξο ἐλληνικὸ χῶρο βλ. Ἡμελλος, ὁ. π., σσ. 233 - 38, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

παραμένει στο ξένο χωριό για να διευθετήσει κάποιες υποθέσεις του, κατέλυε σε σπίτια οίκεια — φιλικά ή συγγενικά — και ἐτύγγανε ἰδιαιτέρων περιποιήσεων.

Ἐπαιρνε θέση στήν κορυφή τοῦ τραπεζιοῦ, δίπλα στο νοικοκύρη καί ἀπολάμβανε τήν ἀχνιστή μακαρονάδα καί τίς εὐγευστες σπιτικές πίττες, τὰ συνηθέστερα φαγητά τῆς φιλοξενίας παρασκευασμένα ὅλα μέ ἀγνά ὕλικά ἀπό τὰ χέρια τῆς κυρᾶς.⁶³

ΤΡΟΦΗ ΕΡΓΑΤΩΝ

Οἱ ἐργάτες οἰκοδομῶν ξεκινοῦσαν τὸ πρωὶ γιά τὸ μεροκάματα ἐφοδιασμένοι μέ λίγες ἐλιές, τυρί, πατάτες βραστές καί κρεμμύδι. Τὸ μεσημέρι καί τὸ βράδυ ἀναλάμβανε τὴ διατροφή τους τὸ ἀφεντικό.

Ὅσοι εἶχαν ἢ δούλευαν σὲ μαγαζιά ἢ σὲ βιοτεχνίες ἔτρωγαν γιά κολατσιό: τυρί, ἐλιές, ψωμί καί κρεμμύδι. Τὸ μεσημέρι γευμάτιζαν σπίτι τους μέ τὴν οἰκογένειά τους.

Οἱ ράφτες στο σπίτι πού ἔραβαν τὰ χοντρά χειμωνιάτικα ρούχα: σεγκούνια, καμπάδες,⁶⁴ πατατούκες,⁶⁵ μάλλινα παντελόνια, γιλέκα καί μάλλινα σακκάκια, ἔπιναν πολλοὺς καφέδες, ἔτρωγαν «δεκατιανὸ» καί μεσημεριανὸ φαγητό.

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Μπένετ κούγκουλι φαῖ ε δε κρούσσηζου shigziení; = Γίνεται τὸ κολοκύθι φαγητό καί ὁ συμπέθερος συγγενής; (Ἡ παροιμία χρησιμοποιεῖται γιά πράγματα πού δύσκολα ἀποδέχεται ὁ λαός).

Ατία ι θὸν κετοὺ γιά λῆέπουρι ε δὲ αἱ κερκὼν τορὸν = Αὐτουνοῦ τοῦ λένε ἐδῶ εἶναι ὁ λαγὸς κι ἐκεῖνος ζητάει τ' ἀχνάρια του. (Προκειμένου γι' ἄτομα ἀνόητα).

Ὁ βίνιζ ζίτουλζάρι πούρ μπούκ = Θὰ ἔρθει ὁ ζητιάνος γιά ψωμί. (Ἀφορᾷ ἄτομα πού πολὺ συχνὰ ζητοῦν χάρες κι ἐξυτηρητήσεις ἀπὸ τοὺς ἄλλους).

Ἀνάθεμα παλῳκερὸν πᾶ σοῖντις μόουα μέ φτόν = Ἀνάθεμα τὸν παλιοκαιρὸ ἀλλὰ δὲν ταιριάζει τὸ μῆλο μέ τὸ κυδῶνι. (Πρόκειται γιά πράγματα ἀσυμβίβαστα).

Σὰ τὲ σάου μαστρ' Ἀντώνη ἡάνι πίνι ε δὲ κεντόνι = Μέχρι νὰ φέρει (δηλ. νὰ σερβίρει) ὁ μαστρ' Ἀντώνης, φᾶτε, πιεῖτε καί τραγουδεῖστε. (Ὅταν πρόκειται γιά μεγάλες καθυστερήσεις καί γιά ἄτομα ὀκνά).

Τέλος, θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ διατροφή ἀποτελεῖ τὴν πρὶ συντηρητικῇ ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί τοῦτο διότι οἱ ἀλλαγές στο διαιτολόγιο εἶναι ὀμαλές καί ἀνεπαίσθητες μέσα στὴν πορεία τοῦ χρόνου.

63. Ἡ φιλοξενία ἐπηρεάζει τὴν παρασκευὴ τῆς τροφῆς καί τίς σχετικές ἐθιμικὲς ἐνέργειες. Ἐκεῖνος πού προσφέρει τὴ φιλοξενία ὑπακούοντας μόνο στὸν ἄγραφο νόμο, θεωρεῖ ἀπαραίτητη τὴν ἀπογὴν περιποίηση τοῦ ξένου. Πβλ. Ἡμελλος, ὁ. π., σ. 239.

64. Κάπες ἀπὸ γιδίσιο μαλλὶ πού φοροῦσαν οἱ τσοπάνηδες.

65. Ἡμίπαλα τῆς νεροτριβῆς.

ΑΝΑΣΤ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

Μή τηρᾷς τὸ στραβὸ μου τὸ ποδᾶρι, τήρα μου τήν ἴσια μου τήν τύχη.

Μὲ κερνᾷς νὰ σὲ κερνῶ, κι' ὅχι νὰ σὲ παινῶ.

Μή δεῖς ψηλὸν καὶ φοβηθεῖς, κοντὸν καὶ ξεθαρρέψεις.

Μὲ φίλο φάει καὶ πιέ, κι' ἀλισθερίσ' μὴν ἔχεις.

Μή τηρᾷς τὸ γκαβαλάρη, πῶς ταραῖζει τὸ ποδᾶρι.

Μ' ἔνα σαμάρ' δὲ γεράζ' ὁ ἄνθρωπος.

(Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ χωρίζουν τὴ γυναῖκα τους καὶ ξαναπαντρεύονται).

Μὲ τί κοιμᾷσαι θράδῦ, κι' ἀπ' ὧς αὔριγιό θράδ' ἔχ' ὁ Θεός.

(Νὰ βοηθοῦμε αὐτοστιγμὴ τοὺς πᾶσχοντες κι' ὅχι νὰ τοὺς παρηγοροῦμε μὲ ψευτοῦποσχέσεις).

Μέρες χαρὰ καὶ χρόνους λύπη.

Μᾶς κἀήκε τὸ σκῶτι.

(Ὅταν καταφθάνει ἀνεπιθύμητος ἐπισκέπτης).

Μᾶς γέννησ' ἡ κόττα.

(Καὶ πάλι δταν ἔχουμε ἐνοχλητικούς ἐπισκέπτες).

Μέτρα ὡς τὰ δέκα καὶ ρῶτα καὶ τὴ γυναῖκα.

(Μὴ ἀποφασίζεις κάτι βιαστικὰ καὶ θυμωμένος καὶ χωρὶς τὴ συμβουλὴ τῆς γυναίκας σου).

Μαζώνει τοὺς αἵτούς.

«Λέγεται δταν κάποιος ἄρρωστος ἢ πληγωμένος ὑποφέρει ἀπὸ ἀφόρητους πόνους». (Μήπως ἀπὸ τὸν μυθικὸ Προμηθέα);

Μαζώνει τὸ σκοινί.

(Λιγοστεύουν τὰ χρόνια ἐκείνου ποὺ πέρασε τὴ μέση ἡλικία).

Μᾶς ἤρθαν οἱ γύφτ' ἀπὸ τὸ θέρο.

(Μᾶς κουβαλήθηκαν ἀνεπιθύμητοι ἐπισκέπτες).

Μαζώθηκαν οἱ ζουρλοί, νὰ φᾶν τοῦ φρόνιμου τὸ διό.

(Ὅταν κάποιος φιλόανθρωπος ταῖζει τεμπέληδες καὶ χαραμοφάγες).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τόμου σελ. 521.

Νά παντρευτείς, ν' ἀγκαστροωθείς, νά ἰδῶ τὴ λεβεντιά σου.

Νά χαλάσωμε τὸ γυνὶ νά φιάκωμε θελόγι.

(Ὅταν κάνομε τεράστια ἔξοδα γιὰ εὐτελῆ πράγματα).

Νά ἰδρῶν'ς στὸ παζάρι, κι' ὄχι στὴ δουλειά.

(Ἐννοεῖ, ὅτι πρέπει νά εἶσαι ἐπιτήδειος στὴ συμφωνία τῆς ἐργασίας). (Ἄλ. Σκούρτης, Χιονάδες).

Νά ξυστῆς μοναχός σου ὅπου σέ τρώει

Νά μπάρμπα λιλί, νόμιου μπόμπο.

(Λέγεται γιὰ τοὺς μωροὺς καὶ ἀνόητους). (Κωστ. Ζηδρος, Κόνιτσα).

Νηστεύ' ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, νηστεύει σὰν δὲν ἔχει.

Νάσκαινε! Νά σκίς' ἡ γῆς νά πιῇ καὶ νά καταρροφήξῃ.

(Λέγεται γιὰ τοὺς ἀδιάντροπους).

Νίφου κι' ἀποφάγαμαν.

(Ὅταν γίνεται κάτι ἄκαιρα, πρὶν ἢ μετὰ τὴν κατάλληλη στιγμή ἢ ὥρα).

Νά κουδεντιάξῃς μ' ἄνθρωπο πῶχ' ἀμπέλι καὶ χωράφι.

Εὐλο κούτσουρο δαυλὶ καμένο.

(Λέγεται γιὰ κείνους που εἶναι ἀνίκανοι, ἢ λένε ὅλο ἀνοησίες).

Εὐδι χάρισμα γλυκὸ σὰ μέλι.

(Ἄθαν. Ν. Ζακόπουλος, Κόνιτσα).

Εημερώνει σὰν τὸ σκυλὶ στὸν ἄλυσσο.

(Ὅταν ὁ ἄρρωστος ὑποφέρει πολὺ).

Ὁ ἄντρας μὲ τὸ σακκὶ κι' ἡ γυναῖκα μὲ τὸ θελόγι.

(Ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ἄντρας πρέπει νά κουβαλᾷ πολλὰ καὶ ἡ γυναῖκα νά ξεθεύει λίγα).

Ὅτι κάνῃς πάθης, καρδιά μὴ σέ πονέσῃ.

(Νά μὴν παραπονεῖσαι, ὅταν σοῦ ἀνταποδίδουν τὰ κακὰ ποὺ ἔκανες).

Ὅποιος δὲ φύτεψ' ἀμπέλι, δὲ μπάντρεψε κόρη, καὶ δὲν ἔφιακιε σπίτι, δὲ γκξέρ' ἀπὸ κόζιμο.

Ὅσο θέλεις κόσιευε, ὅσο ἔχ' ὁ Θεὸς θὰ σ' δώκῃ.

Οἱ γκαβὲς οἱ κόττες, τὴ νύχτα ψειρίζονται.

Ὅπου χάνει δρόμους, γυρεύει μονοπάτια.

“Οπου χάνει, χάν’ και τή μψυχή.

(Λέγεται όταν υποφιαζόμαστε κάποιον για δράστη όρισμένης πράξεως, χωρίς νά είμαστε καί βέβαιοι).

“Όλα τὰ τζιάκια πού καπνίζουν δέ μαερεύουν.

Ούτε κόττες έχω, ούτε μέ τήν άλουπού μαλώνω.

“Οπου φτούν πολλοί κινάει ποτάμι.

“Οψιμη παντρεϊγιά, πρώϊμα όρφανά.

“Ο άνθρωπος ως τὰ είκοσπέντε χρόνια τ’ είν’ αύταξούσιος (διότι είναι άγαμος). Άπό τὰ είκοσπέντ’ ως τὰ πενήντα γιένεται γοιάρι (κουβαλάει συνεχώς για τήν οικογένειά του). Άπό τὰ πενήντα ως τὰ έβδομήντα γιένεται σκυλι (γκρινιάζει μέ τὰ παιδιά του). Κι’ άπό τὰ έβδομήντα κι’ άπάνω γιένεται μαϊμού (τόν κοροϊδεύουν καί γελούν μαζί του τὰ παιδιά καί τὰ έγγόνια του).

(Παροιμία Γεωργ. Μπίλη - Πορφύρη άπό τò χωριό Δερβένι).

Ούτ’ είχ’ ό παπᾶς θόϊδι, ούτε θ’ άποχτήσει.

“Οχι κόκο, μόν’ αύγό.

“Όσα κλειάει ή πόρτα σου, δέ ντά ξέρ’ ή γειτονιά.

“Όσα πᾶν κι’ όσα έρθουν.

(Η παροιμία έχει τήν προέλευσή της άπό κάποιο τεμπέλη τσομπάνη πού δέ νοιαζόταν καθόλου για τὰ πρόβατά του καί λέγεται για κείνους πού δέ νοιάζονται για τίποτε).

“Όσοι νίδουνται, δέν τρών όλοι μέ τò Δεσπότη.

“Ο μόναχος ούτε στόν παράδεισο.

“Όποιος ρωτάει, δέ χάνει.

“Όταν σκοντάφτει τ’ άλλογο, όλοι «τύφλα» τού λιέν.

“Ορμπος καί καταχνιά.

(Γαϊα πυρί μιγήτω). (Άπό τò βλάχικο, όρμπου = τυφλός).

“Όταν τρέχουν, τρέχα.

“Όσο ό νοῦς μου στό χωράφι, τόσοι Τούρκοι ν’ άπομείνουν.

Πουλήθη’ ή γκαμήλα για έν’ άσπρο καί τ’ άσπρο πούντο;
(Άκρίβεια καί άναπαράδιά).

Πετάζειτ’ άπό σοινι σέ παλούκι.

(Λέει άσυναρτησίως).

Παίρει πρώτα τὸ σαμάρ' κι' ὕστερα τὸ γομάρι.

Πρώϊμα θλάχε τὴν ταή, νὰ μὴ ᾽ποστάση τ' ἄλογο.

Πιάσ' τὸ λαγὸ καὶ πάρτου τὰ τσαρούχια.
(Δηλαδή ἐκ τοῦ μὴ ἔχοντος οὐκ ἂν λάβης).

Παππᾶ νὰ μὴ γελάσης (κοροϊδέψης), παππᾶς δὲ γιένεσαι.

Ποῦ πάνεις κουτσοπέτεινε;
(Λέγεται σ' ἐκείνους ποὺ ἀπειλοῦν: τοὺς γονεῖς, συζύγους, προστάτες, προϊσταμένους των κλπ. πὼς θὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν καὶ θὰ φύγουν, ἐνῶ δὲν ἔχουν, ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει).

Πά (ει) ἡ μπάμπω γι' ἄλας.
(Ὅταν κάποιος λίγο δουλεύει καὶ πολὺ κουράζεται).

Πῆρε τὸ χουλιάρι του νερό.
(Ἐγίνε εὐπορος, ἢ ἀπέκτησε προσάτη).

Πρώϊμο πουλι γρήγορα λαλεῖ.

Πέτρωσαν μὲ τὸ μετέμι.
(Μαζεύτηκαν ἄθροοι).

Ποιὸς εἶχε γνώμη κούρευε, δὲν κωλοκούρευε.
(Λέγεται γιὰ κείνους ποὺ δὲν ἀφήνουν καμμιά εὐκαιρία νὰ τοὺς ξεφύγει, καθὼς καὶ γιὰ κείνους ποὺ δὲν ἐπωφελοῦνται).

Ποιὸς πολυπαινεύεται, γλήγορα πομπεύεται.
(Συνήθως οἱ φαῦλοι καὶ ἀνίκανοι αὐτοεπαινῶνται).

Ποῦ πάν'ς μὲ τρίγρια καὶ ρούπι στὸ γάμο;
(Μὴ ξεκινᾷς μιὰ δουλειά ποὺ δὲν ἔχεις τὰ ἀπαιτούμενα νὰ τὴν τελειώσης).

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΡΑΪΚΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

44. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΙΝΑ. Ἀγνωστο ἀπὸ ποῦ πῆρε τὸ ὄνομά της ἡ περιοχή. Κανένας δὲ θυμᾶται κάτι σχετικὸ μ' αὐτή. Ἡ περίπτωση ν' ἀνῆκε σὲ κάποια Μαυροκώσταινα, χαροκαμμένη ἢ δυστυχισμένη γυναίκα κάποιου Κώστα, ἢ κάποια μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα πὺν σκοτώθηκε ἢ ἀτιμάστηκε πάνω σ' αὐτή, καὶ πιθανὴ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὅχι.

45. ΚΑΡΤΣΙΩΤΙΚΑ. Πολλοὶ ἡλικιωμένοι τοῦ χωριοῦ μὲ διαβεβαίωσαν, πὺς ποτὲ ἡ περιοχή αὐτὴ δὲν ἀνῆκε στοὺς Καριτσιῶτες, δηλ. στοὺς κατοίκους τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ Καρίτσα. Ἡ πιὸ πιθανὴ ἱστορία γιὰ τὴν ὀνομασία της, κι αὐτὴ πρέπει νᾶναι ἡ πιὸ σωστή, εἶναι ὅτι τὸν καιρὸ τῶν μπεήδων, τῶν ἀγάδων κλπ. στὸ μέρος αὐτὸ μάζευαν οἱ μπαστινοῦχοι, ἢ οἱ κάθε εἶδους ἐνοικιαστὲς σε σωρούς, καὶ ὁ καθένας χωριστὰ, τὰ ἀραποσίτια πὺν καλλιεργοῦσαν στὸν κάμπο τὸ μετόχι, γιὰ νὰ τὰ ζυγιάσουν παρουσία τῶν δεκατιστῶν ἢ τῶν ἀγάδων, καὶ νὰ τοὺς δώσουν τὸ δέκατο τῆς παραγωγῆς τοὺς. Ὅπως ἰσχυρίζονται, ἔνευ, ὅτι σὲ ὠρισμένο μέρος αὐτῆς τῆς τοποθεσίας μάζευαν καὶ μερικοὶ Καριτσιῶτες, πὺν καλλιεργοῦσαν στὸν κάμπο ἰδιόκτητα χωράφια ποτιστικὰ τῶν ἀγάδων τοῦ χωριοῦ μας, καὶ ἐκεῖ δίνονταν ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἀνάλογος φόρος. Ἀπὸ κεῖ θὰ βγῆκε καὶ ἡ ὀνομασία της. Αἰτία γιὰ τὸ μοῖρασμα τῆς συγκομιδῆς στὸ μέρος αὐτό, εἰδικώτερα γιὰ τοὺς Καριτσιῶτες, ὁ Καλαμᾶς πὺν στὴν περίοδο τῆς συγκομιδῆς πλημμύριζε πολλὲς φορὲς καὶ καθιστοῦσε δύσκολη τὴ συγκέντρωση ἐπὶ τόπου. Ἄλλη ἐκδοχὴ εἶναι καὶ τούτη. Ἡ περιοχή αὐτὴ εἶχε καὶ ἔχει ἀρκετὰ δέντρα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺν πουρνάρια, τὰ ὁποῖα ἔκοβαν λαθραῖα τῖς περισσότερες φορὲς ἢ φανερά γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν τὸ χεῖμῶνα γιὰ καυσόξυλα, ἢ γιὰ τῖς σπιτικές ἀνάγκες τοὺς, ἐπειδὴ τὸ χωριὸ τοὺς ἦταν σχεδὸν ἄδενδρο. Ἔτσι νὰ σημαίνει τὸ μέρος στὸ ὁποῖο ξυλεύονταν οἱ Καριτσιῶτες.

46. ΚΡΟΥΝΕΣ. Τοποθεσία κοντὰ στὴν παραπάνω περιοχή. Νὰ πῆρε ἄραγε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τῖς κουροῦνες, τὰ γνωστὰ ἀρπακτικὰ πουλιά, πὺν κάθονταν ψηλὰ στὰ δένδρα τῆς περιοχῆς αὐτῆς, γιὰ νὰ ἐπιτίθενται, περιοδικά, στὰ καλαμπόκια στὸν κάμπο, ἢ στοὺς σωρούς πὺν μάζευαν ἐκεῖ οἱ νοικοκυραῖοι γιὰ τὸ μοῖρασμα;! Πιθανόν. Ἴσως πάλι ἡ περιοχή αὐτὴ νὰ χρησίμευε γιὰ τὸ κούρνιασμα τῶν πουλιῶν αὐτῶν, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ κοντὰ στὴ λεία τοὺς, τὸν κάμπο. Κρούνα: Λέξη Ρουμανικὴ πὺν σημαίνει πηγὴ νεροῦ. Τὸ νὰ βγῆκε τὸ ὄνομα τῆς τοποθεσίας ἀπὸ τὴ Ρουμανικὴ αὐτὴ λέξη καθόλου ἀπίθανο. Καὶ στηρίζομαι στὸ ὅτι στὴν περιοχή αὐτὴ, ἰδιαίτερα τὴ χειμερινὴ περίοδο, ξεπηδᾶνε σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς μικροστηγῆς, πὺν κρατᾶνε μέχρι τὸ Μάη μῆνα πολλὲς φορὲς. Ἴσως στὰ περασμένα νὰ ὑπῆρχε καὶ καμμιά μεγαλύτερη πηγὴ, πὺν χάθηκε ἀργότερα ἀπὸ ἐδαφικὲς μεταβολές.

47. ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ. Τὰ χωράφια τῆς τοποθεσίας αὐτῆς ἀνῆκαν κάποτε στὸ Μοναστήρι τῶν Πατέρων, πὺν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν μεγάλο καὶ ἱερατικό. Τελευταῖα ἀντιπρόσωπος καὶ διαχειριστὴς τοῦ ἦταν κάποιος ἀνάποδος καλόγερος, πὺν συχνὰ ἔρχονταν σὲ προστριβὲς μὲ τοὺς ἐνοικιαστὲς τῶν βακούφικων αὐτῶν χωραφίων. Κάποτε ὅμως τὸ μαχαίρι ἔφτασε στὸ κόκκαλο φαίνεται καὶ ὁ καλόγερος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τόμου σελ. 526.

ἔμεινε αἰώνιος ἀγροφύλακας τῆς περιοχῆς. Ὁ Καλόγερος. Παιγνίδι πού παίζονταν μπροστά ἀπὸ λίγες δεκαετίες. (Περ. Εἰδομαὶς 1884 σελ. 121). Τὸ νὰ βγῇκε τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὸ παιγνίδι αὐτὸ εἶναι κάπως ἀπίθανο, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποκλείεται.

48. ΚΟΝΤΡΕΣ. Τοποθεσία τοῦ χωριοῦ Ν.Α. μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ κάτι πέτρες - κόντρες, διαφορετικῆς κατασκευῆς καὶ σύστασης ἀπὸ τὶς ἀσβεστολιθικές. Στερναροκόντρες. Κάτω ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀναβλύζει μιὰ ἀσήμενη πηγὴ. πὺν τὸ νερὸ τῆς, τελείως ἀκατάλληλο, χρησίμευε μονάχα γιὰ νὰ πίνουν νερὸ τὰ ζῶα καὶ τ' ἀγοῖμια τῆς περιοχῆς. Δίπλα τῆς βρίσκεται ἀκόμη ἓνα φουντωτὸ πουρνάρι, μὲ μιὰ ἀγριοπεργουλιὰ στὰ κλώνια του.

49. ΚΑΜΠΟΣ, ΜΕΤΟΧΙ. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος κάμπος τῆς περιοχῆς. Πεδιάδα ποτιστικὴ πὺν ἔχουν νὰ κάνουν πολλοὶ κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν καὶ πὺν γι' αὐτὸ λέγεται καὶ μετόχι.

50. ΚΑΜΙΣ. Ἀγνωστὴ ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ προέλευση τῆς λέξης. Πιθανῶς νὰ εἶναι Τουρκικὴ ἢ Σλαβικὴ. Εἶναι ἓνας λάκκος, μεγάλη ρεματιά, πὺν χωρίζει τὰ γειτονικά χωριά, τὸ Ράϊκο καὶ τὸ Λίθινο, γεωγραφικὰ καὶ συνοριακά. Ἀπὸ ἓνα σημεῖο του, πὺν ἀπέχει ἐλάχιστα ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ Καλαμά, βγαίνει, ἀναβλ-ζει ἓνα ἀπίθανο σὲ γεύση, γάργαρα καὶ δροσερὸ νερὸ. Μιὰ μάνα ὅπως τὴ λένε. Τὰ καλοκαίρια, τότε πὺν ἔσφυζε ἡ ζωὴ στοὺς δύο ἀπέναντι κάμπους (τοῦ Λίθινου καὶ τῆς δικῆς μας Νίσσας), ἡ ἐργατιά καὶ ἡ ἀγροτιά ἐκεῖ καὶ ἀπὸ κεῖ παίρνανε νερὸ γιὰ νὰ ξεδιψάσουν καὶ νὰ δροσιστούν. ΚαμίCH στὰ Τούρκικα εἶναι καλάμι, τὸ καλαμάκι. Τὴ λέξη αὐτὴ μοῦ τὴ μετέφρασε προφορικὰ ὑπάλληλος τῆς Τουρκικῆς Προεσθείας στὴν Ἀθήνα. ΚαμίCH σὲ ἄλλη γλώσσα σημαίνει τὸ πονκάμισο. (Περ. Εἰδομαὶς 1884, σελ. 121). Τὸ πιθανότερο ἡ ὀνομασία τῆς τοποθεσίας βγῇκε ἀπὸ τὴν Τούρκικη λέξη, γιὰτὶ στὴν περιοχὴ αὐτὴ καὶ ἀκριβῶς γύρω ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς φυτρώνουν, χεῖμωνα - καλοκαίρι, μερικὰ ὕδροχαρῇ φυτὰ μὲ καλαμένιο κορμό. Εἶναι ἡ λογικώτερη ἐκδοχὴ.

51. ΚΑΛΑΜ'. Δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει κανεὶς γιὰτὶ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἡ τοποθεσία αὐτὴ. Γιὰτὶ οὔτε καλάμια φύτρωναν ἢ φυτρώνουν ἐκεῖ, δηλ. στὸ μέρος τῆς, οὔτε ἄλλα φυτὰ πὺν νὰ μοιάζουν μὲ καλαμιές. Ἀπεναντίας εἶναι ἓνας ξερόλακος πὺν στὶς ὄχθες του καὶ στὶς παρακείμενες πλαγιὰς ὑψώνονταν μέχρι πέρισι θεόρατα καὶ παρθένα πουρνάρια καὶ ντούσκα, τὰ ὅποια ἀφάνισε ἡ μπολντόζα γιὰ τὴ διάνοιξη τοῦ νέου δρόμου πὺν μνημόνευσα ἄλλου. Κατὰ τὴ γνώμη μου, πρέπει νὰ τὴν εἶπαν ἔτσι, γιὰτὶ τὰ νερά του τὸ χειμῶνα χύνονται στὸν Καλαμά, πὺν δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ. Τὸ νὰ φύτρωναν, παλιά, στὸ λάκκο αὐτὸ τίποτε καλάμια ἢ παραπλήσια ὕδροχαρῇ φυτὰ, ἄγνωστο.

52. ΚΑΣΤΕΛΑΝΙΑ. Τοποθεσία Β.Δ. τοῦ χωριοῦ περίοπτη καὶ ἀρκετὰ ὑπερυψωμένη τῶν περισσώτερων γύρω περιοχῶν τῆς. Χωρὶς νὰ ὑπάρχει συγκεκριμένο ἀπὸ ἱστορικὴ πλευρά, καὶ χωρὶς νὰ θυμᾶται κανεὶς κάτι γι' αὐτὴ, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁπωσδήποτε στὴν τοποθεσία αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, ἄγνωστο πότε, μικρὸ φρούριο γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς περιοχῆς, καὶ ἀκόμη ἐνὸς παλιοῦ δρόμου, ὁ ὁποῖος περνοῦσε ἀπὸ κεῖ καὶ φαίνεται καὶ σήμερα ἀκόμη. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς γέροντες τοῦ χωριοῦ θυμοῦνται ὅτι ὁ δρόμος αὐτὸς ἦταν ὁ μοναδικὸς πὺν ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὴ γέφυρα τοῦ Καλαμά πρὸς τὰ κρεμμυδοχώρια, ἢ τὰ χωριά τῆς λάκκας Πωγωνίου καὶ τὴν Ἀλβανία. Καστελάνια ἢ Καστελάκια λέγονταν, στὰ παλιά, τὰ μικρὰ καὶ ἐπανδρωμένα φρούρια.

53. ΚΟΥΤΣΟΚΕΦΑΛΟΣ. Ἡ ἀνάλυση τῆς λέξης ἐξηγεῖ γιὰτὶ βγάλανε

ἔτσι τὴν περιοχή. Εἶναι πρόσφατη, δυστυχῶς, ἡ ἱστορία της. Τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς, 41—44, τρεῖς χριστιανοὶ Τσαίμηδες ἀγωγιάτες μὲ τρία ζῶα φορτωμένα μὲ ἄσκιὰ λάδι κι ἑλῆες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ γειτονικά χωριά, γιὰ νὰ πουλήσουν τὸ ἐμπόρευσμά τους, καὶ ἀκριβῶς στὸ μέρος τώρα ποὺ εἶναι μιὰ μεγάλη στροφή τοῦ αὐτοκινητόδρομου Ράϊκου — Βασιλόπουλου, ἔπασαν σὲ ἐνῆδρα δύο ψευτοληστών ἀπ' τὸ Ζαγόρι, μὲ πρόθεση νὰ τοὺς ληστέψουν καὶ νὰ τοὺς πάρουν καὶ τὰ ζῶα φορτωμένα. Φαίνεται τοὺς θέριζε ἡ πείνα τῆς κατοχῆς. Ἀφοῦ τοὺς ἔδεσαν, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ληστές πῆρε τὰ ζῶα καὶ τὰ ξεμάκρυνε λίγο γιὰ νὰ τὰ κρύψει, καὶ ὁ ἄλλος βάλθηκε νὰ τοὺς ξαφρῖσει ἀπὸ λεφτά. Σὲ μιὰ στιγμή ὅμως ποὺ ὁ φύλακας ληστής πῆγε ἀργότερα ν' ἀνάψει ἓνα τσιγάρο ἐνὸς δεμένου, ποὺ εἶχε στὸ μεταξὺ κρυφὰ λυθεῖ, ὁ ἀγωγιάτης τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ σὲ σκληρὴ πάλη τὸν σκότωσε μὲ τὸ ἴδιο τὸ ντουφέκι του. Συνηθισμένο κόλπο ποὺ ἐφαρμόστηκε πολλὲς φορές. Ἔλυσε μετὰ τοὺς δυὸ ἄλλους καὶ τρέχοντας φθάσανε στὸ χωριὸ γιὰ νὰ ποῦνε τὰ διατρέξαντα καὶ νὰ καταγγεῖλλουν τὴν πράξη σὲ τμῆμα τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκεται ἐκεῖ. Ἀμέσως κινητοποιήθηκαν πολλοὶ καὶ τρέξανε, ἄλλοι ἀπὸ περιέργεια, ἄλλοι ἀπὸ φόβο, στὸ μέρος τῆς συμπλοκῆς, ἀλλὰ γιὰ μεγάλη ἐκπληξή τους βρῆκαν μόνο τὸ πτώμα τοῦ ληστή ἀκέφαλο. Τὸ κεφάλι του, γυρίζοντας ὁ ἄλλος, γιὰ νὰ μὴ προδοθεῖ τὸ ἔκοψε καὶ τὸ πῆρε μαζί του.

64. ΚΕΡΑΜΑΔΕΣ. Τοποθεσία κοντὰ στὸν Καλαμᾶ καὶ στὴν περιοχή τῆς Νίσσας. Εἵκοιλα μαντεύει ὁ καθένας γιὰτὶ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτό. Ἦταν τόπος ποὺ κατασκεύαζαν οἱ κεραμοποιοί, οἱ κεραμάδες τότε, τὰ χωριάτικα κεραμίδια ἀπὸ πηλὸ κι ἀπὸ νερό. Λένε ὅτι ἦταν τόσα πολλὰ, ποὺ ἡ παραγωγή τους κάλυπτε τὶς ἀνάγκες ὅλων τῶν γειτονικῶν χωριῶν, καὶ πὼς δλόκληρη συνοικία ἀπὸ καλύβες εἶχε κτισθεῖ ἐκεῖ γιὰ τὶς φαμίλιες τῶν μαστόρων. Σήμερα σώζονται ἐρείπια ἀπ' αὐτὲς καὶ σκόρπια σπασμένα κεραμίδια. Κεραμάς. Συνοικία τῶν Γιαννίνων.

55. ΚΟΥΜΠΙΑ. Ὄνομα χωραφιοῦ μὲ χαρακτηριστικὸ σημεῖο μιὰ κουμπλιά, μιὰ κορομηλιά ὅπως τὴ λένε κι ἄλλιῶς, σὲ κάποιο σημεῖο του. Λένε πὼς ἦταν ξακουστὴ γιὰ τὰ μεγάλα, ὠραῖα καὶ νόστιμα κορόμηλά της.

56. ΚΟΥΤΣ' ΠΙΑ. Χωράφι, ποὺ εἶχε μιὰ κουτσουπιά στὸ κέντρο του σχεδὸν φυτρωμένη πάνω σ' ἓνα βράχο, πουρόβραχο. Σήμερα στὴ θέση της ὑπάρχουν φανερά ὑπολείμματα της.

57. ΚΗΠΟΣ. Δὲν πρόκειται γιὰ κῆπο ἀλλὰ γιὰ χωράφια στὸν κάσμο, τὸ μετόχι. Τὴν ὀνομασία τὴν πῆραν γιὰτὶ τὰ ἀφεντικά τους, οἱ ἰδιοκτῆτες τους, τὰ εἶχαν μεταβάλλει σὲ κήπους, μπιστάνια, σπέρνοντας σ' αὐτὰ διάφορα λαχανικά, κρομμύδια, πατάτες, καὶ φυτεύοντας διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα, ἐπειδὴ στοὺς πραγματικοὺς κήπους τους στὸ χωριό, τὰ λεγόμενα σωκήπια, δὲν εἶχαν νερὸ νὰ τὰ ποτίσουν. Ὅπως εἶναι γνωστὸ σὲ πολλοὺς σήμερα, οἱ δύο βρυῖσες τοῦ χωριοῦ, ἡ κύρια καὶ τῆς ἐλῆας, μόλις καὶ μετὰ βίας ἐπαρκοῦσαν νὰ καλύψουν τὶς ἀνάγκες, τὶς στοιχειώδεις, τῶν οἰκογενειῶν τους, κι ἀκόμη πολλὲς φορές, δὲν ἔφταναν οὔτε γιὰ νὰ ποιοῦν νερὸ κι αὐτοὶ καὶ τὰ ζωντανά τους.

58. ΚΕΡΑΣΙΑ. Τοποθεσία ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ δμώνυμο δένδρο.

59. ΚΙΤΣΟΛΤΚΟΣ ἢ ΜΠΡΑΗΜΑΚΟΣ. Τὴν πρώτη ὀνομασία τὴ χρωσταίει ἡ τοποθεσία — δυὸ χωράφια ποτιστικά στὸ μετόχι — στὸν πρῶν ἰδιοκτῆτη τους Χρηστο - Κίτσο Λύκο, τὰ ὁποῖα πούλησε στὸν πατέρα μου τὸν Παπαναστάση, ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια. Τὴ δεύτερη πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι θὰ τὴν πῆρε ἀπὸ

κάποιο Τουρκαλβανό που έφερε το όνομα 'Ιμπραήμ. 'Απ' αυτό 'Ιμπραημάκος, Μπραημάκος. 'Από που κρατούσε ή σκούφια του και, ποιός ήταν, άγνωστο.

60. ΚΟΥΤΣΟΥΡΟ. Χωράφι που πήρε το όνομά του από ένα μεγάλο κούτσουρο, που είχε στον όχτο του. Πιθανώς από πουρνάρι ή μελικοκκιά, που το ξύλο του είναι πολύ σκληρό και στριφτό.

61. ΚΑΝΤΕΤΣΙΟΣ. 'Αγνωστη και αυτής της ονομασίας ή προέλευση. 'Η περιοχή, ποτιστικά χωράφια στο μετόχι του χωριού, πιθανώς να ήταν ιδιοκτησία ή να εκμεταλλεύονταν από κάποιον που είχε το ίδιο όνομα. Κανέτσιος. Τοπωνύμιο Γιαννιώτιος. (Η.Ε. 1959, σελ. 678). Πιθανόν να έχει κάποια σχέση με τον δικό μας τόν Καντέσιο. 'Αλλά...

62. ΚΟΜΜΑΤΣΕΛΙΑ. Χωράφια μικρά και κομματιασμένα λόγω των φυσικών τους εδαφικών εξάρσεων, στην περιοχή κι αυτά του μετοχιού.

63. ΚΩΛΩΜΑ. 'Η λέξη σημαίνει βάση. Σχετικά ρήματα, κωλώνω, κωλώνάθουμαι κλπ. 'Η περιοχή αυτή, άκρυνό ύψωμα στη συνέχεια της Γαϊδουροράχης, δεν έχει άλλο τέμα. 'Από κει και κάτω και όλο γύρα σχεδόν αρχίζουν κατωφέρεις απότομες και δασωμένες. Είναι το βορειότερο τμήμα του χωριού και το πιο περίοπτο. Και τί δέ βλέπεις απ' αυτό!! Βουνά, κάμπους, χωριά, δάση, άγριοπούλια. Συχνά φθάνουν μέχρις εκεί πολλοί για να απολαύσουν ήσυχία, γαλήνη και ξεκούραση. Χάτα των ματιών σε περίοδο βλαστήσεως. 'Εκεί κάθονται, κωλώνουν, όσοι θέλουν να χαρούν τη φύση. 'Ο δρόμος και ή απόστασή του από το χωριό, είναι ό,τι χρειάζεται για έναν περίπατο από γέρους και νιούς. 'Ομορφο περιβάλλον και γραφικό. Σιμά του και ή βρύση στα «βαρκά». 'Η περιοχή βγάζει και ρίγανη εκλεκτή.

64. ΛΙΒΙΑ. 'Η περιοχή αυτή πρέπει να ήταν ιδιοκτησία κάποιου με το επίθετο Λίβης. Τέτοιο όνομα συναντούμε και σήμερα στη Ζίτσα, με συγγενείς του στο χωριό μας. 'Υπάρχει όμως και άλλη έκδοχή, ίσως επικρατέστερη. 'Επειδή ή τοποθεσία αυτή μαστίζεται το καλοκαίρι, ιδίως κατά την περίοδο του θερισμού από το λίβα, τον γνωστό άερα της έποχης, να πήρε απ' αυτόν το όνομά της. Σωστό καμίνι γίνεται ή περιοχή αυτή κατά το θερισμό. Κάποιος χωριανός μου είπε ότι ή τοποθεσία αυτή πήρε το όνομά της από κάτι συνιές λιβανιές, πουχαν φυτρώνει μόνες τους στο χώρο της, και φυσικά από τα λιβανά σῦκα τους. 'Εκδοχή ή οποία μάλλον πρέπει να αποκλειστεί. Λίβια. 'Επικλινής έκταση με λισβάρια (χῶμα που ξεκόβεται). Η.Ε. 1961, σελ. 425. Κατά κάποιο τρόπο μπορεί ή περιοχή να πήρε το όνομά της από την κλίση και τη σύσταση του εδάφους της γιατί πραγματικά και επικλινής είναι και στο μεγαλύτερο μέρος της έχει χῶμα λισβαρικό.

65. ΜΠΟΥΣΤΙΡΕΣ. Περιοχή σκεπασμένη από πυκνό δάσος, εκτός από λίγα χωραφάκια. Τον χειμώνα σκεπάζεται πολλές φορές από πυκνή ομίχλη που βγαίνει από τον Καλαμά. 'Η λέξη πρέπει να είναι ξένη και ίσως βγαίνει από το «πούσι», την πυκνή και κρύα κατά το χειμώνα ομίχλη. Στο περιοδικό Η.Ε. (έτος 1975, σελ. 798) συναντούμε τη λέξη ΜπισΗτιριές που σημαίνει τον τόπο που έχει πολλές σπηλιές. Στα Βουλγάρικα έξηγγείται σπήλαιο. Στα Σλαβικά λάκκος και μέρος δίχως βράχους. Γενικά πρέπει να είναι Σλαβική λέξη. Μπουστερές. Χωράφι που κρατάει νερό και με τις πολλές βροχές παθαίνει καθιζήσεις, και ξεκόβεται. (Η.Ε. 1964, σελ. 951).

Ι. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ

ΤΑ ΠΡΟΙΚΙΑ ΣΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ

Τὸ πρόβλημα τῆς προίκας τῶν κοριτσιῶν, ποὺ παντρεύονταν τὰ παλιὰ χρόνια στὴν Πυρσόγιαννη, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα χωριά τῆς Κόνιτσας, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα γιὰ τοὺς γονιούς.

“Ὅταν μάλιστα στὴν οἰκογένεια δὲν ἦταν ἄνδρας ποὺ νὰ ταξίδευε καὶ μὲ τὶς οἰκονομίες του νὰ ἐνίσχυε κάπως τὴ φαμελιά του μὲ ἐμβάσματα, ἢ θέση μιᾶς χήρας μάνας ἢ ἀπροστάτευτης κοπέλλας, ἦταν πιὸ τραγικὴ.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, κάθε κορίτσι ποὺ γεννιοῦνταν, ἔβαζε σὲ σκέψη τοὺς γονιούς του γιὰ τὰ προικιά του.

Πῶς θὰ τὰ καταφέρει νὰ ἐτοιμάσει τὸ σεντούκι καὶ τὸ γύκο, μὲ τὰ ὕφαν-τὰ μάλλινα στρωσίδια, τὰ σαῖσματα, τὶς φλοκωτὲς βελέντζες, τὰ κελίμια καὶ τὴν τσέργα, ποὺ εἶταν τὰ βασικὰ εἶδη γιὰ τὸ καινούργιο νοικοκυριὸ τῆς νιό-παντρῆς κοπέλλας;

“Ὅταν ὅμως τὰ κορίτσια γεννιοῦνταν τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, τὰ πράγμα-τα ἦταν ἀκόμα δυσκολώτερα.

Ἡ δόλια μάνα, ποὺ τυραννιοῦνταν νὰ κρατάει στὸ κατώϊ της δυὸ - τρεῖς προβατίνες καὶ καμμιὰ γίδα, γιὰ τὸ λίγο γάλα καὶ τὸ βούτυρο, ἀλλὰ πρὸ παν-τὸς τὸ μαλλί τους, ποὺ τὸ μάζευε φλόκο - φλόκο, ἐτοίμαζε στὸν ἀργαλειό, τὰ θλάρια (τόπια) τὸ δίμυτο καὶ τὸ φλοκάτο καὶ ὕφαινε τὰ ἄλλα μάλλινα στρω-σίδια ὅσο νὰ συμπληρωθεῖ ὁ γύκος.

“Ὅταν ἔρχονταν ἡ καλὴ ὥρα, μὲ τὸ καλὸ προξενιὸ καὶ γίνονταν οἱ ἄρρα-βῶνες, ἀλλάζοντας δαχτυλίδια, καλοῦνταν οἱ ραφτάδες τοῦ χωριοῦ στὸ σπίτι τῆς νύφης, νὰ ράψουν τὰ νυφικὰ σεγκούνια καὶ νὰ κεντήσουν, μὲ μεταξωτὲς κλωστὲς καὶ μεταξωτὰ γαϊτάνια, τὴν καλὴ νυφιάτικη φλοκάτα καὶ τὴν τσι-ποῦνα, μὲ τὰ πολλὰ λαγγιόλια.

Οἱ ραφτάδες καθισμένοι σταυροπόδι στὰ μπάσια τοῦ ὄντᾶ, πάνω στὰ σαῖ-σματα ἀπὸ τραγόμαλλο, ἔκοβαν μὲ τὴν ψαλλίδα τὰ θλάρια τοῦ δίμυτου ἢ τὸ φλοκάτο, στὰ μέτρα τῆς κοπέλλας, μὲ εὐχές, γιὰ τὰ καλὰ σκολάσματα καὶ νὰ εἶναι τυχερὰ καὶ δέχονταν τὰ κεράσματα τῆς οἰκογένειας ἀπὸ τὰ χέρια τῆς μέλλουσας νύφης.

Τὰ πλούσια τραπεζώματα τῶν ραφτάδων πρωῒ, μεσημέρι, θράδου, εἶταν καθιερωμένα σὲ κάθε σπίτι, ποὺ πήγαιναν νὰ ράψουν προικιά καὶ τὸ γεγονὸς ἔπαιρνε ἑορταστικὸ καὶ χαρμόσυνο χαρακτῆρα, ἀνάμεσα στοὺς συγγενεῖς, γειτόνους καὶ φίλους, ποὺ ὁ καθένας συνέβαλε μὲ προσφορὲς στὸ τραπέζι, ἄλ-λος μὲ κρασί, ἄλλος μὲ πίττες, τηγανίτες, κοτόπουλα κ.ἄ.

Καὶ οἱ ραφτάδες ἀπὸ τὴ μεριά τους φρόντιζαν καὶ ἔβαζαν ὅλη τὴν τέχνη τους νὰ κεντήσουν μὲ μεράκι, τὰ μοχλιά τῆς φλοκάτας, μὲ μπρεσίμια καὶ γαϊ-τάνια μεταξωτά. Τὴ γαρνίριζαν στὶς μασχάλες καὶ στὸν ποδόγυρο μὲ ροῦχο (ἓνα ὕφασμα βελουδένια, κατιφὲ κόκκινο), νὰ προστατεύει τὶς ἄκρες τῆς φλο-κάτας, ἀπὸ τὸ ξέφτισμα τοῦ ὕφαιδιου.

Τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον ἔδειχναν οἱ ραφτάδες καὶ στὴν τσιποῦνα τὴν καλή, μὲ τὰ πολλὰ λαγγιόλια ποὺ τὴ στόλιζαν μὲ τὰ μπρατινὰ καὶ σερίτια.

Τέτοιοι ραφτάδες στην Πυσόγιαννη ήταν ο Παπαγιώργης, ο Κώτσιο Παγούνης, ο Μητρο Παγούνης (ο Μπάσιος) και ο γιός του ο Τέλης.

Αυτοί ήταν οι τελευταίοι ραφτάδες μέχρι το 1940. Με το θάνατό τους, έσθησε η λαϊκή αυτή τέχνη αλλά και με τον πόλεμο και την κατοχή εξαφανίστηκαν τα έργα τους που ξεπουλήθηκαν για μια μπουκιά ψωμί και σκορπίστηκαν στη Μακεδονία και την Άλβανία. "Όπου σώζεται καμμιά φλοκάτα ή τσιπούνα, φυλάγεται από την οικογένεια για άντিকা.

Ο πολιτισμός και οι ευρωπαϊκές μόδες ντυσίματος, επέδρασαν και στα χωριά αυτά της Κόνιτσας και εξαφάνισαν τις γραφικές παραδοσιακές στολές του τόπου. "Αν και τα πρώτα σημάδια, ότι θα συμβεί κάτι τέτοιο είχαν φανεί στην Πυρσόγιαννη από το 1924.

Τέσσερες - πέντε νέοι, τότε, στο χωριό, ο Κώτσιο Γαλάνης, ο Νίκο Μπαζιούκας, ο Βασίλης Τζιάτζιος Χρυσάφης και ο Γιώργο Βάτσικας (αν δεν με άπατά η μνήμη μου) πρωτοπόρησαν στο να καταργηθεί η φλοκάτα κατ' αρχήν, σαν περιττή, δυσβάστακτη και πολυέξοδη και σε συνέχεια όλα τα σεγγούνια με παλτά.

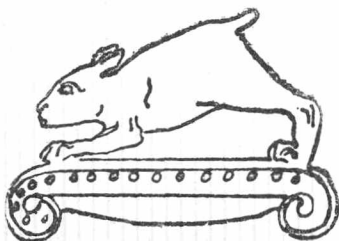
Ήταν και οι τέσσερες νιόπαντροι. "Απ' αυτούς ο Νίκο Μπαζιούκας, που ήταν φραγκοράφτης (έραβε φράγκικα ρούχα, παλτά, σακκάκια, παντελόνια) έπεισε τους άλλους και έραψαν παλτά από κουβέρτες που είχαν φέρει από τη Μικρά Άσία, στις γυναίκες τους.

"Ορισαν μια Κυριακή, να πάνε όλες μαζί στην εκκλησία και να κάνουν την πρώτη εμφάνισή τους στο χωριό με παλτά χωρίς φλοκάτες.

Πήγαν στον "Αγιο Νικόλαο πρωί - πρωί, και μπήκαν στο γυναικωνίτη της εκκλησίας. "Όταν τελείωσε η λειτουργία όμως, και γέμισε η πλατεία έξω από την εκκλησία με κόσμο που είχαν την περιέργεια να δουν τις νύφες με τα παλτά, αυτές ντρεπόντουσαν να θγούν στον κόσμο και κλείστηκαν στο γυναικωνίτη. "Επαθαν τράκ.

Τις έβγαλαν από την εκκλησία σχεδόν με το ζόρι οι δικοί τους, για να δεχθούν ανάλογα τα κολακευτικά σχόλια από τους νεώτερους που συμφωνούσαν με την αντικατάσταση της φλοκάτας, ενώ δεν έλειψαν τα φαρμακερά κουτσομπολιά και κατηγορίες από τις γριές και τους γερόντους που έβλεπαν με το ξεκίνημα αυτό το τέλος του κόσμου.

"Άλλος κόσμος. "Άλλες εποχές.

ΠΕΤΡΟΥ ΣΚΟΥΤΕΛΛΑ

ΟΙ “ΜΠΡΟΣΤΑΡΗΔΕΣ,, ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΕΣ ΣΤΟ ΓΑΜΟ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

«Βιολέτα μ' άνθισμένη με φύλλα πράσινα
τραβώ τόν έρωτά σου με χίλια θάσανα...»

Τραγούδι πού σου θυμίζει γάμο στο χωριό.

Σου φέρνει στο νοῦ σύθαμπες κι' δλόφωτες μορφές χωριανῶν, πού πρωτοστα-
τούσαν σέ κάθε μαζική παραδοσιακή εκδήλωση (γάμοι, γλεντοκόπια, πανηγύρια).
Ήταν μεσόκοποι και γέροι πού διακρίνονταν και ξεχώριζαν για τή δυνατή φωνή
τους, τὸ τραγούδι και τὸ χιούμορ. Οἱ συντονιστές γλεντζέδες σέ κάθε γάμο και χορό.

Στὸ γάμο, λοιπόν, τὸν χωριάτικο γάμο, οἱ λαϊκοὶ αὐτοὶ τροβαδούροι, ακολου-
θοῦσαν πιστὰ τίς γραμμές ενός προγράμματος. Προηγούνταν τῆς μεγάλης μάζας ἀπ'
τὰ συγγενολόγια τοῦ γαμπροῦ και τῆς νύφης κι' ακολουθοῦσαν τὴν κομπανία τῶν
λαϊκῶν ὀργάνων (ἀποτελούμενη ἀπ' τὸ κλαρίνο, τὸ βιολί, τὸ λαοῦτο, τὸ σαντούρι
και τὸ νταούλι πού συγχρόνιζε μετὸ ρυθμικὸ του χτύπημα).

Ντυμένοι μετὴν πιδ καλή τους φορεσιά (ἄσπρη - κάτασπρη τσακτσίρα μετὰ τσάξη,
τσαρούχι τελατίν, σκούφια ἀτλαζένια, γκλίτσα κεντημένη, ἄσπρη πουκαμίσα, φρε-
σκοξυρισμένοι, «τσιγκέλι» τὸ μουστάκι, ματζουράνα στὸ πέτο, βασιλικὸ στ' αὐτί, μπου-
κάλα ρακί στὴ τσέπη, μετὲς λεβέντικη κορμοστασιά και μετὲς βροντερὴ φωνή), τραγου-
δοῦσαν τὸ καθιερωμένο νυφάτικο:

«Νεραντζούλα φουντουμένη, ποῦναι τ' ἄνθη σου,
φύσηξε βοριάς κι' ἄερας και τὰ γκρέμισε...»

ἢ τὸ

«Μοῦπανε τὰ γιούλια πὼς δὲν μ' ἀγαπᾶς
κι' ἂν δὲ μ' ἀγαπᾶς στὸ διάβολο νὰ πᾶς...»

ἢ

«Σᾶς πάτσασμε τὸ μαχαλά, σᾶς πήραμε τὴν κόρη,
ἐμεῖς τὴν κόρη θέλαμε κι' ὁ μαχαλάς δικός σας...»

Κι' ὅταν σταματοῦσαν τὸ τραγούδι, πεζοπορώντας για νὰ συνεχίσουν τὰ «ὄργα-
να», μετὲς κέφι και μετὲς τὴ σκούφια ψηλὰ στὸνα χέρι, ἔδιναν εὐχὲς δεξιὰ και ζερβά σ'
ἄλλους παρακολουθοῦσαν τὴ γαμήλια πομπή ἀπ' τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν, τὰ μπαλ-
κόνια, τίς αὐλές και τοὺς κήπους:

«Στῶν παιδιῶν σας παντρίμην'
κι' τσ' χαρές σας ἀνύπαντρ'»

Μετὲς τὴ σκούφια στραβά στὸ κεφάλι, μετὲς τοὺς ἀντίχειρες περασμένους στὸ γιλέκο
(κάτω ἀπ' τίς μασχάλες) συνέχιζαν βραδυποροῦντες μετὲς, σὰν τό:

«Στὸ κίνημά σου κύρ γαμπρὲ
καλὰ νὰ πᾶς καλὰ ν' ἀρθεῖς
νὰ φέρεις ρούσα πέρδικα
ξανθὴ καὶ μαυρομάτα
νὰ φέρεις καὶ πολλὰ προικιά
τρεῖς μούλες φορτωμένες...»

Ἔτσι, ὁ γάμος ἔπαιρνε πανηγυρικὸ χαρακτήρα μὲ τοὺς μπροστάρηδες τραγουδιστὲς καὶ μὲ τὰ λαϊκὰ ὄργανα.

Τῆς ὅλης πομπῆς προπορεύονταν διαλεχτὲς κοπέλλες — ὡς σύμβολα χαρᾶς καὶ ζωῆς — μὲ κάνιστρα στὸ κεφάλι (ζώσματα) καὶ γεροδεμένες γυναῖκες ζαλιγκωμένες τὰ πολύχρωμα προικιά. Κι' ὅταν κατέληγαν στὸ μεσοχώρι, ὅσο διαρκοῦσαν «τὰ στέφανα» στὴν ἐκκλησιά, στὴν πλατεία γινόντουσαν τρικούθεροι δημοτικοὶ χοροὶ μέσα σὲ μιὰ κοσμοσυρροή (γιατὶ ὅλα τὰ σοκάκια ὀδηγοῦσαν κεῖνη τὴ μέρα στὴν πλατεία, ὅλο τὸ χωριὸ στὸ πόδι, γίνεται γάμος!...).

Μετὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ χοροῦ τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης, ἡ γραφικὴ πομπὴ καὶ πολυπληθέστερη τώρα, βραδυποροῦσε γιὰ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Στὸ μέσον οἱ νεόνυμφοι καμαρώνουν καὶ δέχονται μύριες εὐχές.

«Νὰ ζήσετε, νὰ γεράσετε!»

Κι' ἡ νύφη χαμηλοβλεποῦσα καὶ γτροπαλή, μ' ἑλαφρὲς ἐπικύψεις ἀνταποδίδει τὸ χαίρετισμὸ καὶ σὰν ἐκδήλωση εὐγνωμοσύνης τῆς γιὰ τίς εὐχές. Ὁ δὲ «χορὸς» συνεχίζει γιὰ νὰ δώσει τόνο, χρῶμα, χαρὰ καὶ συγκίνηση:

«Σκύψτε θουνά, σκύψτε κλαριά
καὶ σεῖς κοντὲς ραχοῦλες
νὰ διάθ' ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς
κι' ὅλοι οἱ συμπεθέροι...»

καὶ τό:

«Ἀπόψε ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ κι' ἡ πεθερὰ τῆς νύφης
μὲ τοὺς ἀνέμους μάλωνα, μὲ τὸ βοριά μάλωνα.
Πάψε βοριά τὰ κύματα, πάψε καὶ τοὺς ἀνέμους
ν' ἀνάψω τὸ λυχνάρι μου καὶ τίς χρυσὲς καντῆλες
νὰ ἰδῶ τὴ νύφ' ποὺ μοῦφερε, ὁ γυιὸς μου ὁ Πετρίτης
τὰ μάτια του μοιάζουν τ' ἄετοῦ, τὰ φρύδια τοῦ Πετρίτη...»

Στὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ, παρατηρεῖται καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ πανηγυρικοῦ ξεφαντώματος!

Ὅλοι, συμπεθέροι καὶ καλεσμένοι συνωσιίζονται κι' ὁ παιδόκοσμος πάνω στοὺς φράχτες καὶ τὰ γύρω κλαριά, γιὰ νὰ δοῦν τὸ κέρασμα τῆς νύφης ἀπ' τὸ πεθερὸ καὶ τὴ πεθερὰ καὶ τὸ σπάσιμο τοῦ πιάτου ἢ τῆς κανάτας (ἀνεπανάληπτη στιγμή ἀφογῆς συμπεριφορᾶς πεθερᾶς καὶ νύφης;!).

Οἱ μπροστάρηδες - λαϊκοὶ τραγουδιστὲς πρῶτοι κι' ἐδῶ στὴν ὁμήγυρη, μὲ φουσκωμένες τίς φλέβες κι' ἄλλοι μὲ βραχνὲς φωνὲς ἀπ' τὸ πολὺ τραγούδι, σὲ μιὰ τελευταία ἔξαρση τραγουδιοῦ, λένε τό:

«Ἐθγα κυρά καὶ πεθερά...»

καὶ τό:

«Νύφη μ' ἐδῶ ποῦ σ' ἔφερα, ἐδῶ νὰ καμαρώνεις,
σὰ κυπαρίσσι νὰ σταθεῖς, σὰ δέντρο νὰ ριζώσεις,
νὰ κάμεις γιούς μαλάματα καὶ τσιουήρες ἀσημένιες. . .»

Ἡ νύφη κουρασμένη καὶ συγκινημένη θὰ προσκυνήσει, θὰ πατήσει πάνω σ' ἕνα σιδερένιο ἀντικείμενο καὶ μὲ τὸ δεξιὲς τῆς πόδι θὰ μπεῖ στὸ σπίτι, ὅπου θὰ... συνεχισθεῖ τὸ γλεντοκόπι μέχρι τὴν ἄλλη μέρα! . . .

Σήμερα, εἶναι μιὰ ἀλήθεια, ὅτι ὁ παραδοσιακὸς γάμος ποῦ ἀποτελοῦσε τὴν ἔκφραση μιᾶς μεγάλης θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς γιορτῆς, τυποποιήθηκε μὲ τὰ «χρυσὰ» προσκλητήρια καὶ τίς φανταχτερὲς μπουμπουνιέρες!

Οἱ δὲ τραγουδιστές μας, ποὺ ἔδιναν ἕναν ἰδιαίτερο τόνο, χρώμα, κέφι καὶ γοῦστο στὸ γάμο, μὲ λεβεντιὰ καὶ περηφάνεια, μὲ ἀτόφια τὴ γνησιότητα, τὸν ἀνθρωπισμὸ δίχως διάκριση, ἔφυγαν κι' αὐτοὶ μαζί μὲ τὰ τραγούδια ποῦ ἔχουν χαρακτηριστεῖ καὶ ἑλληνικὰ γνωρίσματα, καὶ μὲ τίς τοπικὲς παραδοσιακὲς μας συνήθειες. . .

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΙΑΔΝΗΣ ΚΟΜΑΡΙΑΝΟΥ - CIORIAN

Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ ΧΑΡΗ ΣΕ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΜΕΤΕΦΡΑΣΑΝ "Η ΦΙΛΟΠΟΝΗΣΑΝ ΛΟΓΙΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ"

Ἀπὸ τὸ δεύτερο ἥμιου τοῦ 17ου αἰώνα οἱ Ρουμανικὲς Ἡγεμονίαι ἔχουν οποραδικὰς ἐπαφὰς μὲ τὸ δυτικὸ πολίτισμό. Ὁ Κωνσταντῖνος Καντακουζηνός, ὁ ὁποῖος ἀργότερα θὰ ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦ στολνίκου, ἔκανε σπουδὰς ἐν Βενετίᾳ καὶ ἐντὶν Πάδοβα, παρακολουθώντας τὰς παραδόσεις ἀρίστων καθηγητῶν καὶ ἔχοντας ὡς ὁδηγὸ τὸν Ἡπειρώτη φίλου τοῦ Πάνου Πέπανο, ὁ ὁποῖος τὸν συνόδευσεν ὅχι μόνον ἐν Βενετίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐντὶν Πάδοβα, δανείζοντάς του καὶ χρήματα σὲ στιγμὰς οἰκονομικῆς στενοχωρίας.¹

Ὁ φιλόμουσος ἡγεμόνας Κωνσταντῖνος Βριγκοθεάνος στέλνει ὡς ὑποτρόφους ἐντὶν Ἰταλίᾳ τὸν Τραπεζούντιο Γεώργιο. Ὑπομενᾶ καὶ τοὺς Ρουμάνους Παλάδη Δαμιὰν καὶ Γεώργιος Δαμιὰν.²

Ὁ Μουθθαῖος Κρετσουλέσκου σπουδάζει ἐντὶν Ἡγεμονικῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου, ὅταν ἦταν διευθυντὴς ὁ Κυρηνίτης, διὰ τῆς διαθήκης τοῦ ὅμως τοῦ 1719 ζητεῖ ὅπως οἱ γιοὶ τοῦ κάνουν σπουδὰς ἐντὶν Δύσει.³

Ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος στέλνει ἐντὶν Πάδοβα τὸ Δημήτριον Προκοπίου Πάμπερη νὰ κάνει σπουδὰς. Ἐπιστρέφοντας ἐντὶν ἡγεμονικῇ αὐλῇ, αὐτὸς διορίζεται γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα Νικολάου Μαυροκορδάτου καὶ καθηγητῆς τοῦ γιοῦ αὐτοῦ, Κωνσταντίνου.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ Νικολάου, ὁ Πάμπερης γράφει τὴν μεγάλῃς ἀξίας ἱστορικὴν του μελέτην: «Ἐπιτετημένη ἐπαρίθμησης τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν καὶ περὶ τινων ἐν τῷ νῦν ἀνθούτων».⁴

* Ἀνακοίνωσις ἐντὶν Διεθνέσι Συνέδριον Ἱστορίας, ποὺ ἔγινεν ἐντὶν Γιάννινα (4-7 Σεπτεμβρίου 1985), μὲ θέμα: "Ἡπειρος: XV - XX αἰ.

1. N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino* (= Τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου Καντακουζηνοῦ), Βουκουρέστι 1901, σ. 7 καὶ V. Cîmdea, William Harvey, Antheme Gazis et les debuts de la science roumaine moderne (= William Harvey, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς καὶ οἱ ἀρχαὶ τῆς νέας ρουμανικῆς ἐπιστήμης) ἐντὶν «Balkan Studies», 5 (1964), σ. 79.
2. Del Chiaro, *Istoria, delle moderne rivoluzioni delle Valachie* (= Ἡ ἱστορία τῶν μοντέρνων ἐπαναστάσεων ἐντὶν Βλαχία), Βενετία 1718, σ. 191, N. Iorga, *Istoria literaturii în secolul al XVIII-lea* (= Ἡ ἱστορία τῆς ρουμανικῆς λογοτεχνίας τοῦ 18ου αἰώνα), Βουκουρέστι 1901, σ. 42 καὶ D. Russo, *Studii istorice greco-române* (= Ἱστορικὰς ἑλληνο-ρουμανικὰς μελέταις), Βουκουρέστι 1939, τόμ. 1, σελ. 318.
3. D. Popovici, *La littérature roumaine à l' époque des lumières* (= Ἡ ρουμανικὴ λογοτεχνία ἐντὶν ἐποχῇ τῶν φώτων), Σιμπίου 1945, σ. 79.
4. Ἡ Ἐπιτετημένη ἐπαρίθμησης δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸ Fabricius, μὲ λατινικὴν μετάφρασιν, ἐντὶν *Bibliotheca graeca*, τόμ. XI, καὶ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Σάθα ἐντὶν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ — *Bibliotheca graeca medie aevi*, τόμ. 3. Πρὸβλ. καὶ Ἄλκη Ἀγγέλου, Καλλινίκου Δ', Συμπλήρωμα ἐντὶν Ἐπαρίθμηση τοῦ Προκοπίου, «Ὁ Ἐρανοστής», 1 (1963), σ. 23 - 29.

Ὁ Γρηγόριος Γκίκας στέλνει στὰ 1742 στὴ Βενετία τὸ μικρότερο γιὸ τοῦ Βεντούρα νὰ σπουδάσει μὲ ἔξοδά του ξένες γλῶσσες καὶ ἰατρικὴ.⁵

Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας, στέλνει περὶ τὰ 1744 δώδεκα γιούς βογιάρηδων νὰ σπουδάσουν στὴ Βενετία, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ὁ Ραδουκάνος Καντακουζηνός.⁶

Ὁ Λέων Γκεούκας, ἐπίσκοπος Ρώμανου καὶ ἀργότερα μητροπολίτης Μολδαβίας, γύρω στὸν ὁποῖο εἶχε οχηματισθεῖ ἕνα ἐκπολιτιστικὸ κέντρο, στέλνει στὴ Λειψία γιὰ σπουδὲς τὸ Γεράσιμο Κλίπα, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ὡς ἐπίσκοπος Ρώμανου καὶ μητροπολίτης Μολδαβίας θὰ ἔχει ἐκπολιτιστικὴ καὶ μεταφραστικὴ δράση.

Οἱ πολιτικὲς συνθηκὲς στὶς ὁποῖες βρισκόνταν οἱ Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες τὸν 18ο αἰῶνα, δὲν ἐπέτρεπαν στοὺς Ρουμάνους νὰ ἔχουν ἄμεση καὶ μόνιμη ἐπαφὴ μὲ τὰ δυτικὰ ἐκπολιτιστικὰ κέντρα, ἔτσι ἢ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ αὐτῶν ἦταν σποραδικὴ καὶ ὀλίγο καρποφόρος. Οἱ Ἕλληνες, ἀπεναντίας, μποροῦσαν νὰ σπουδάσουν ὁποιαδήποτε ἐποχὴ καὶ σὲ ὁποιοδήποτε πανεπιστήμιο τῆς Δύσης ἐπιθυμοῦσαν, ἂν εἶχαν τὰ ὑλικά μέσα.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ οἱ Ρουμάνοι ἔχουν μεγαλύτερη ἐλευθερία κίνησης, δύνανται καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες, νὰ τελειοποιήσουν τὶς σπουδὲς τους στὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσης. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ σπουδάζουν στὴ Βιέννη ὁ Βασίλειος Μπάλς, ὁ Α. Νεντσιουλέσκου, ὁ Δ. Μπέλλιος, ὁ Ἰωάννης Βακαρέσκος, οἱ Κωνσταντῖνος καὶ Γρηγόριος Καντακουζινοὶ καὶ ἄλλοι. Ὁ Γεώργιος Ἀσάκης, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ρουμανικοῦ σχολείου στὸ Γιάσι, ἔκανε σπουδὲς στὴ Βιέννη καὶ στὴ Ρώμη.⁷ Ὁ Κωστάκης Κονάκης σπουδάζει στὴν Πέστη⁸ καθὼς καὶ ἄλλοι.

Ὁ σοφὸς Κοραῆς τόσο πολὺ ἐκτιμοῦσε τὴν τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν στὴ Δύση, ὥστε πρότεινε ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἐπαχορηγοῦσε νέους Ἕλληνες ἀξιέπαινους ἀλλὰ πτωχοὺς, νὰ σπουδάζουν στὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ νὰ θεωρεῖται εὐεργέτης τῆς πατρίδας. Καὶ πράγματι ὑπῆρξαν ἀναρίθμητοι τοιοῦτοι εὐεργέτες.⁹

Τὸν 18ο αἰῶνα οἱ νέοι σπουδάζαν ἰατρικὴ καὶ φιλοσοφία, ἐπέστρεφαν

5. Πρβλ. τὸ ἑλλ. χειρ. 1069, φ. 1550, τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

6. Genealogia Cantacuzinilor, τοῦ Μπάνου Μιχαῖλ Καντακουζινοῦ (Ἡ γενεαλογία τῶν Καντακουζηνῶν), δημοευθεῖσα ἀπὸ τὸ Ν. Iorga, Βουκουρέστι 1902, σ. 120. Πρβλ. καὶ D. Popovici, ἔνθ. ἀν., σ. 79 - 80.

7. D. Popovici, ἔνθ. ἀν., σ. 20. Γιὰ ἄλλους Ρωμαίους ποὺ σπούδαζαν στὴ Δύση πρβλ. Ν. Iorga, Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea (=Ἡ ἱστορία τῆς ρουμανικῆς λογοτεχνίας τοῦ 18ου αἰῶνα), Βουκουρέστι 1901, τόμ. 2, σ. 43 - 45. Ὁ ἴδιος, Contributii la istoria învatomîntului în tara si în strainatate (=Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς παιδείας στὴ χώρα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ) στὰ «Analele Academiei Române», δεῦτερη σειρὰ, τμῆμα λογοτεχνίας, τόμ. 29ος, σ. 33 - 35, καὶ ὁ ἴδιος Contributii la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea si al XIX-lea (=Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς ρουμανικῆς λογοτεχνίας τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα), στὰ «Analele Academiei Române», δεῦτερη σειρὰ, τμῆμα λογοτεχνίας, τόμ. 28ος, σ. 241 - 260.

8. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους Βουκουρεστίου, φάκ. C C L I V / 25.

9. Ariadna Camariano-Cioran, Contributions à l'histoire des relations greco-roumaines. L'Epire et les Pays Roumaines — Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῶν ἑλληνο-ρουμανικῶν σχέσεων. Ἡ Ἡπειρος καὶ οἱ Ρουμανικὲς Χῶρες. Ἐκδόσεις Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1984, passim.

ἀπὸ τῇ Δύσει ἱατροφιλόσοφοι, ἀργότερα ὅμως δίδεται μεγάλη σημασία, ὅχι μόνο στη φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες.

Στὰ 1816 ἡ ἐλληνικὴ παροικία τοῦ Λιθόρνου ἀποφασίζει νὰ συντηρήσει τρεῖς φοιτητές, ἐπὶ τέσσαρα χρόνια, στὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, οἱ ὅποιοι νὰ σπουδάζουν: γεωγραφία, λογικὴ, μεταφυσικὴ, φυσικὴ, ἱστορία, φυσικὴ ἱστορία, μαθηματικά, ἀστρονομία, βοτανικὴ, χημεία καὶ ἀνατομία, τοὺς ἀπαγορεύουν ὅμως νὰ σπουδάζουν ἱατρικὴ καὶ χειρουργία.¹⁰

Ὅχι ὅμως μόνον Ἕλληνες φιλοπάτριδες καὶ φιλόμουσοι βοηθοῦσαν τοὺς συμπατριῶτες τους νὰ σπουδάζουν στὴ Δύση, ἀλλὰ καὶ Εὐρωπαῖοι φιλέλληνες, προπάντων στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅταν ὁ φιλελληνισμὸς παίρνει μεγάλες διαστάσεις, ἔτσι ποὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν αὐξάνει ὅλο καὶ περισσότερο. Δίδομε ὡς παραδείγματα: Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβαρίας συντηρεῖ στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου δύο Ἕλληνες: τὸν Ἀλέξανδρο Ραγκαβῆ καὶ τὸν Σκαρλάτο Γκίκα.¹¹ Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἰδρύεται στὸ Μόναχο ἕνα «Ἀθήναιον» ποὺ διηύθυνε ὁ φιλέλλην καθηγητὴς Thiersch καὶ στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν νέοι γεννημένοι στὴν Ἑλλάδα, στὰ νησιά, στὴν Ἀσία, στὴ Μολδαβία καὶ στὴ Βλαχία. Ἀνάμεσα σὲ ἄλλους μαθητὲς ποὺ φοιτοῦσαν στὸ «Ἀθήναιον» ἦταν ἕνας ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη Ἰγνατίου, ἕνας ἐγγονὸς τοῦ πρώην ἡγεμόνα Μολδαβίας Γκίκα, τρεῖς ἀδελφοὶ φέροντες τὸ ἱστορικὸ ὄνομα τῶν Κορνηνῶν καὶ ἄλλοι. Αὐτοὶ οἱ νέοι μάθαιναν πρῶτα τὰ γερμανικά καὶ ἄλλες γλῶσσες καὶ ἀργότερα φοιτοῦσαν στὸ γερμανικὸ Λύκειο γιὰ ἀνώτερα μαθηματικά, φιλοσοφία, ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία, ὅπου παρέδιδαν καθηγητὲς ἐκλεγμένοι ἀπὸ μέλη τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (Academie der Wissenschaften). Στὴν προκήρυξή του πρὸς τοὺς Ἕλληνες, μὲ ἡμερομηνία 17 Ἀπριλίου 1815, ὁ καθηγητὴς Thiersch παρακινεῖ τοὺς Ἕλληνες νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους ἐκεῖ γιὰ σπουδές, ὑποσχόμενος νὰ φροντίζει γι' αὐτὰ ὡς πατέρας.¹² Ἔτσι, στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν στὴ Δύση αὐξάνει. Στὰ 1820, ὁ Κοραῆς ἔγγραφε ὅτι στὸ Παρίσι ἦταν 40 Ἕλληνες φοιτητές.¹³ Πράγματι, πολλοὶ σπουδάζαν στὴ Γαλλία, τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας ὅμως προτιμοῦνταν, ἐπεὶδὴ αὐτὰ εἶχαν καλὴτερη ὀργάνωση καὶ σοφοὺς καθηγητὲς, τῶν ὁποίων οἱ παραδόσεις ἦταν ἀνώτερες ὅσον ἀφορᾷ τὴ φιλοσοφία καὶ τὶς ἐπιστῆμες.¹⁴ Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰ τὰ περισσότερα φιλοσοφικά καὶ ἐπιστημονικά βιβλία, ποὺ μεταφράσθηκαν στὰ ἑλληνικά,

10. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1816, σ. 201, καὶ Γεωργίου Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τόμ. 3, σ. 539.
11. Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. 1, σ. 147 - 148.
12. Βλ. «Allgemeine Zeitung» ἀρ. 276, Ὀκτωβρίου 2, 1816, καὶ «Λόγιος Ἑρμῆς», 1816, σ. 344.
13. Ἀδ. Κοραῆ, Ἐπιστολαί, ἐκδ. Δαμαλᾶ, τόμ. 3, σ. 144. Ἐπίσης ὁ Κοραῆς στὰ Προλεγόμενα, ἔκδοσις τοῦ 1815, σ. 250, λέγει ὅτι ὁ Δοσίθεος Φιλίτιης, μητροπολίτης Οὐγγυροβλαχίας, συντηροῦσε τρεῖς ὑποτρόφους στὴ Δύση, δύο στὴ Βιέννη καὶ ἕνα στὴ Γενεύη. Καὶ ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Σοῦτσος στέλνει στὴ Δύση ὡς ὑποτρόφους τοὺς Εὐστάθιο Ἰωαννίδη, Κοριτσᾶ καὶ Ἑσιώπη, καθὼς καὶ ἄλλους καὶ σκέπτεται νὰ στείλει περισσότερους. Βλ. «Λόγιον Ἑρμῆν», 1819, σ. 776 - 777. Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος στέλνει καὶ Ρουμάνους ὑποτρόφους νὰ σπουδάζουν στὴ Δύση καί, ἐπιτρέφοντες, νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς Ἕλληνες καθηγητὲς. Αὐτοὶ εἶναι: Eufrosin Poteca, Pandele Stamati, Constantin Moroiu, Simeon Marcovici καὶ Petre Roenaru, πρῶην μαθητὲς τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου.
14. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1818, σ. 565.

εἶναι Γερμανῶν συγγραφέων, τὰ λογοτεχνικά ὅμως ἔργα τουναντίον μεταφράστηκαν ἀπὸ τὰ γαλλικά καὶ τὰ ἰταλικά καὶ σπανιώτερα ἀπὸ τὰ ἀγγλικά καὶ γερμανικά.

Οἱ Ἕλληνες λοιπόν, ποὺ σπουδαζαν σὲ μεγάλο ἀριθμὸ στὴ Δύση, μάθαιναν τὶς γλώσσες τῶν πολιτισμένων λαῶν, μετέφραζαν ἐπιστημονικά λογοτεχνικά ἔργα τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῆς γερμανικῆς Aufklärung καί, ἀσπαζόμενοι τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα, διδάσκουν στὰ ἑλληνικά σχολεῖα τὴ νέα φιλοσοφία καὶ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες.

Πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, Ἡπειρώτες τὴν καταγωγή, τοὺς βρίσκομε καθηγητὲς στὶς Ἡγεμονικὲς Ἀκαδημίες τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Γιασίου νὰ παραδίδουν ἀνώτερα μαθηματικά καὶ νεώτερη φιλοσοφία. Ὁ πρῶτος ποὺ μεταχειρίζεται στὶς παραδόσεις του γερμανικά ἐγχειρίδια, μεταφρασμένα ἀπὸ τὴ λατινικὴ στὴν ἑλληνικὴ, εἶναι ὁ Μετσοβίτης Νικόλαος Ζερζούλης. Αὐτὸς ἔδρασε ὡς καθηγητὴς στὴν Ἡγεμονικὴ Ἀκαδημία τοῦ Γιασίου ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1766 - 1772. Προτοῦ νὰ διδάξει στὸ Γιασί, ὁ Ζερζούλης διατρέχει ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια τὴ δυτικὴ Εὐρώπη, σπουδάζει λατινικά, γαλλικά καὶ ἰταλικά καὶ συμπληρώνει τὶς γνώσεις του στὰ ἀνώτερα μαθηματικά καὶ στὴν ὀρθολογιστικὴ φιλοσοφία τῆς Aufklärung, τὰ ὁποῖα θὰ παραδώσει ἀργότερα στὴν Ἀκαδημία τοῦ Γιασίου.

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι στὸ πρῶτο ἴμιον τοῦ 18ου αἰῶνα κυριαρχοῦσε στὰ ἑλληνικά σχολεῖα, καθὼς καὶ στὶς Ἡγεμονικὲς Ἀκαδημίες τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Γιασίου, ἡ νεοαριστοτελικὴ φιλοσοφία τοῦ Κορυδαλέα, στὸ δεύτερο ἴμιον ὅμως αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ἀρχίζουν οἱ Ἕλληνες λόγιοι νὰ μεταφράζουν στὰ ἑλληνικά, μολονότι βρίσκουν ἀρκετὲς ἀντιρρήσεις ἀπὸ τοὺς ὀπισθοδρομικοὺς, τὰ ἔργα τῶν φωτισμένων φιλοσόφων τῆς Δύσης. Ἔτσι θὰ πράξει καὶ ὁ Ἡπειρώτης Ζερζούλης. Ὁ μαθηματικὸς γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸς εἶχε ἰδιαίτερη κλίση, ἦταν ὁ Γερμανὸς Christian Wolff, ὁ ἔξοχος ἀντιπρόσωπος τῆς γερμανικῆς Aufklärung.

Ὁ Ζερζούλης μεταφράζει καὶ παραδίδει ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Wolff τὴν ἀριθμητικὴ, τὴ γεωμετρία καὶ τὴν τριγωνομετρία. Τὰ ἐγχειρίδια τοῦ Ζερζούλη ὅμως δὲν εἶναι ἀπλὲς μεταφράσεις. Τὸ κείμενο τοῦ Wolff, ποὺ μεταφράζει ἀπὸ τὴ λατινικὴ, τὸ συμπληρώνει καὶ τὸ σχολιάζει. Ἐκεῖ ὅπου δὲν τοῦ φαίνεται ἀρκετὰ εὐκατανόητο, προσθέτει ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις καὶ ἔνα κεφάλαιο μὲ προβλήματα, ποὺ φιλοπρόνησε αὐτὸς ἢ σύναξε ἀπὸ ἔργα ἄλλων μαθηματικῶν, ὥστε ὁ Ἡπειρώτης λόγιος δὲ μεταφράζει μόνον, ἀλλὰ καὶ συμπληρώνει τὸ ἔργο τοῦ διακεκριμένου Γερμανοῦ μαθηματικοῦ γιὰ νὰ δώσει στοὺς μαθητὲς του ἐγχειρίδιο πὸ πρακτικὸ καὶ πὸ μεθοδικό. Ὁ Wolff ἀποδίδει μεγάλη σημασία στὸ θεωρητικὸ μέρος τῶν μαθηματικῶν, ὁ Ζερζούλης, προικισμένος μὲ μεθοδικὸ καὶ παιδαγωγικὸ πνεῦμα, ἐκτιμᾷ πολὺ καὶ τὸ πρακτικὸ μέρος αὐτῶν. Εἶναι πεπεισμένος ὅτι ὁ μαθητὴς θὰ ἐμβαθύνει καὶ θὰ ἀφομοιώσει καλύτερα τὴ θεωρία, ἂν αὐτὴ συνοδεύεται καὶ μὲ ἀσκήσεις καὶ προβλήματα, καὶ γι' αὐτὸ προέβη στὶς σχετικὲς συμπληρώσεις.

Ἡ σπουδαιότητα τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Ζερζούλη αὐξάνει περισσότερο καὶ γιὰ ἄλλο λόγο. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ Ζερζούλη ἔγινε ἡ πρώτη ρουμανικὴ μετάφραση τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς τριγωνομετρίας τοῦ Γερμανοῦ μαθηματικοῦ, ἡ ὁποία διατηρήθηκε στὸ ρουμανικὸ χειρόγραφο 923 τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.¹⁵

15. Florica Cîmpan, Un manuscria moldovenesc cuprinzînd o traducere a geometriei si trigonometriei lui Wolff anterioara aceleia facute de Gheorghe Lazar (= "Eva μολδα-

Ὁ Ἡπειρώτης λόγιος δὲν παραδίδει μόνον ἀνώτερα μαθηματικά ἀλλὰ καὶ νεώτερη φιλοσοφία, μεταχειριζόμενος τὰ ἐγχειρίδια τοῦ Γερμανοῦ Baumeister, καθὼς καὶ τὴν Πειραματικὴ φυσικὴ τοῦ περιωνύμου Ὁλλανδοῦ φυσικοῦ Pierre van Musschenbroek, ὁπαδοῦ τοῦ Newton. Ὁ ἀκούραστος Ζερζούλης μεταφράζει αὐτὰ τὰ ἐγχειρίδια ἀπὸ τὰ λατινικά καὶ τὰ μεταχειρίζεται στὶς παραδόσεις Γ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ μεταφράζει καὶ ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ Elements τοῦ Newton. Ἡ δράση τοῦ Ἡπειρώτη Ζερζούλη, ὡς καθηγητῆ, εἶναι μεγάλης σημασίας γιὰ τὶς ρουμανικὲς Ἀκαδημίες, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ παραδίδουν τὰ ἀνώτερα μαθηματικά καὶ τὴ νεώτερη φιλοσοφία τῆς γερμανικῆς Aufklärung.

Ἐνας ἄλλος Ἡπειρώτης, τοῦ ὁποῖου ἡ μετάφραση τῆς Λογικῆς τοῦ Baumeister κυκλοφορεῖ στὶς Ρουμανικὲς Χῶρες, εἶναι ὁ Νικόλαος Βάρκοσης. Αὐτὸς ἦταν ἰδιαίτερος γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Κωνσταντίνου Μορούζη καὶ καθηγητῆς τῶν γιῶν αὐτοῦ, Ὁ Βάρκοσης ἔρχεται στὰ 1977 στὴ Μολδαβία μαζὶ μὲ τὸν ἡγεμόνα, φέροντας καὶ τὴ μετάφραση τῆς Λογικῆς ποὺ εἶχε κάνει στὰ 1756. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι αὐτὴ τὴ Λογικὴ τὴ μεταχειρίσθηκαν οἱ καθηγητὲς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Γιασίου, ἴσως καὶ τοῦ Βουκουρεστίου, σὲ χειρόγραφο, ἐπειδὴ αὐτὴ τυπώθηκε μόλις στὰ 1795. Ὁ μεταφραστὴς τὴν ἀφιερώνει στὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρο Μορούζη,¹⁶ γιὰ τοῦ Κωνσταντίνου.

Αὐτὸς ὁ Ἡπειρώτης, θαυμαστῆς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Baumeister, μεταφράζει, πιθανὸν περὶ τὰ 1756, καὶ τὴ Μεταφυσικὴ τοῦ Γερμανοῦ διαφωτιστῆ.¹⁷ Αὐτοὶ οἱ δύο Ἡπειῶτες, ὁ Ζερζούλης καὶ ὁ Βάρκοσης, βάζουν σὲ κυκλοφορία στὶς Ρουμανικὲς χῶρες τὰ φιλοσοφικά ἔργα τοῦ Wolff, τὰ ὁποῖα ἐκτιμοῦνται πολὺ στὸν αἰῶνα τῶν φώτων.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Wolff, καὶ τὰ μαθηματικά ἔργα τοῦ περιωνύμου Γερμανοῦ Metzburg εἰσδύουν στὶς Ρουμανικὲς Χῶρες χάρις σὲ μεταφράσεις ποὺ ἔκαναν λόγιοι Ἡπειῶτες. Τὴν ἀριθμητικὴ τοῦ Metzburg μεταφράζει ἀπὸ τὰ λατινικά, στὰ 1791, ὁ Ἰωαννίτης Ἀθανάσιος Ψαλίδας, τὴν ὁποῖαν πλουτίζει καὶ μὲ addenda καὶ διάφορες ὑποσημειώσεις.¹⁸ Αὐτὸς μεταφράζει καὶ τὴν Ἀλγεβρα τοῦ ἰδίου Γερμανοῦ συγγραφέα.¹⁹

Τὴν ἀριθμητικὴ καὶ τὴν ἄλγεβρα τοῦ Metzburg μεταφράζει καὶ ὁ Μιχαὴλ Χρησταρῆς: «Στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἀλγέβρας συνταχθέντα μὲν κατὰ τινὰ νεωτέραν, ἀξιόλογον καὶ εὐκατάληπτον μέθοδον ὑπὸ τοῦ Μετζβούργου. Νῦν δὲ πρῶτον εἰς τὴν ἀπλοελληνίδα μεταφρασθέντα μετὰ τινος προσθήκης καὶ τινος μεتبόλης παρὰ Μιχαὴλ Χρησταρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων... Ἐν Παταβίῳ κατὰ τὸ 1804 ἔτος». Καθὼς παρατηροῦμε, οἱ λόγιοι Ἕλληνες μεταφραστὲς δὲν ἔκαναν ἀπλὲς μεταφράσεις. Αὐτοὶ βελτίωναν τὶς ἐλλείψεις τοῦ πρωτοτύπου, προσθέτοντες προβλήματα ἢ ἄλλες συμπληρώσεις, ὥστε τὸ ἐγχειρίδιο νὰ εἶναι πὺλ μεθοδικὸ καὶ πὺλ εὐκατάληπτο ἀπὸ τοὺς μαθητὲς.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ μεταφράσεις τοῦ Ψαλίδα καὶ τοῦ Χρη-

βικὸ χειρόγραφο ποὺ περιέχει μιὰ μετάφραση τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς τριγωνομετρίας τοῦ Wolff, ἀρχαιότερης ἐκείνης τοῦ Gheorghe Lazar), στὰ «Analele stintifice ale universitatii Al. I. Cuza din Iasi», νέα σειρὰ, πρῶτο τμήμα, τόμ. 6 (1960), ἀρ. 3.

16. Ariadna Camariano - Cioran, Les Académies principales de Bucarest et de Iassy et leurs professeurs. Institute for Balkan Studies - 142, Thessaloniki 1974, s. 199.

17. Ariadna Camariano - Cioran, ἔνθ. ἀν. σ. 219.

18. Ἐνθ. ἀν. σ. 233.

19. Βλ. τὸ ἑλληνικὸ χειρ. 92 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

σταρῇ ἐκυκλοφόρησαν στὶς Παραδουνάβιες Ἑγεμονίες καὶ οἱ καθηγητὲς τῶν Ἀκαδημιῶν τὶς μεταχειρίσθηκαν στὶς παραδόσεις τους.

Ὁ Χρηστωρὶς μετέφρασε καὶ ἄλλα συγγράμματα ἀπὸ τῆ γαλλικῆς, Στὰ 1816 δημοσιεύει στὴ Βιέννη ἕνα δῖτομο ἔργο: «Στοιχειῶδες σύγγραμμα περὶ ἠθικῆς καὶ εὐδαιμονίας». Εἶναι μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Jean Zacharie Paradis Raymond: «Traité élémentaire de morale et de bonheur», τὸ ὁποῖο τυπώθηκε ἀνώνυμα στὰ 1784. Εἶναι ἕνα ἠθικὸ βιβλίον καὶ πολὺ ὠφέλιμον. Ὁ Χρηστωρὶς λέγει στὸν πρόλογο, ὅτι αὐτὸ τὸ βιβλίον ἐπαινέθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τῆς Δύσης καὶ ἀπὸ τοὺς λόγιους Ἑλλήνες, ὅτι αὐτοὶ ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον, γιὰ τὸ φωτισμὸ τῆς νεολαίας, νὰ μεταφρασθεῖ καὶ νὰ εἰσαχθεῖ σὲ ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὅτι οἱ νέοι τὸ κρατοῦσαν ὡς φυλαχτὸ καὶ ὅτι τὸ διάβαζαν ἄνθρωποι διαφόρων τάξεων. Ὁ μεταφραστὴς ἔδωσε 200 ἀντίτυπα στὶς βιβλιοθηκὲς καὶ ἄλλα στοὺς καθηγητὲς νὰ τὰ διανεμίσουν σὲ πτωχοὺς μαθητὲς. Ὁ Χρηστωρὶς, μεταφράζοντάς το, ἐπέφερε σ' αὐτὸ καὶ μερικὲς μεταβολές.²⁰ Ἀργότερα αὐτὸς ὁ Ἑπειρώτης μεταφράζει καὶ τὸ Βροῦτο τοῦ Voltaire, ὁ ὁποῖος παίχθηκε στὴ σκηνὴ τοῦ Βουκουρεστίου μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, προκαλώντας ἀκράτητο ἐνθουσιασμὸ στοὺς παρευρισκομένους.²¹

Ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Γεννάδιος, ἀπὸ τὰ Δολιανά, ὁ ὁποῖος σπούδασε τὶς νέες παιδαγωγικὲς μεθόδους στὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια, φιλοπόνησε, μαζὶ μὲ τὸ συνάδελφό του καθηγητὴ Γεώργιο Λασσάνη, μιὰ σχολικὴ Ἑγκυκλοπαιδεῖα, ἡ ὁποία περιελάμβανε οὐσιώδεις γνώσεις γιὰ τοὺς μαθητὲς τους, ἐκτεθειμένες ἀπλὰ καὶ σύντομα. Οἱ συγγραφεῖς συνέλεξαν ἀπὸ γερμανικὰ ἔγχειρίδια, συνταγμένα κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπιστημονικὰ καὶ παιδαγωγικὰ συστήματα, ὅ,τι θεώρησαν ὠφέλιμον καὶ κατάλληλον γιὰ τοὺς μαθητὲς τους. Οἱ ἔξ τόμοι τῆς Ἑγκυκλοπαιδεῖας περιελάμβαναν γενικὲς γνώσεις μαθηματικῶν, φυσικῶν ἐπιστημῶν κτλ. Αὐτοὶ οἱ τόμοι, φιλοπονηθέντες κατὰ τὶς νέες γερμανικὲς μεθόδους, ἦταν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἔγχειρίδια πολὺ ὠφέλιμα γιὰ τοὺς μαθητὲς, τὸ διδακτικὸ ὑλικὸ ὄντας διαμοιρασμένο σύμφωνα μὲ τὴν ἡλικία αὐτῶν. Αὐτὰ τὰ ἔγχειρίδια, ποὺ ἀντιπροσώπευσαν τὴν τελευταία ἔκφραση τῆς γερμανικῆς ἐκπαιδευτικῆς μεθόδου, μεταχειρίσθηκε ὁ Γεννάδιος στὶς παραδόσεις του στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὰ μεταχειρίσθηκαν καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Γιασίου.

Υπάρχουν καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικὰ συγγράμματα τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῆς γερμανικῆς Aufklärung, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν στὶς Ρουμανικὲς Χῶρες σὲ ἑλληνικὲς μεταφράσεις, ὡς διδακτικὰ ἔγχειρίδια στὶς Ἀκαδημίες τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Γιασίου.²²

20. Ariadna Camariano - Cioran, Contributions à l'histoire des relations greco-roumaines. L'Epire et les Pays Roumains (= Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῶν ἑλληνο-ρουμανικῶν σχέσεων. Ἡ Ἑπειρος καὶ οἱ Ρουμανικὲς Χῶρες), Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1984, σ. 228 - 229.

21. Ariadna Camariano (- Cioran), Le théâtre grec à Bucarest au debut du XIXe siècle (= Τὸ ἑλληνικὸ θέατρο τοῦ Βουκουρεστίου στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα) σὲ περιοδικὸ «Balcania» VI (1963), σ. 398 καὶ Ariadna Camariano (- Cioran) — Spiritul revoluționer francez si Voltaire în limba greaca si română (= Τὸ ἐπαναστατικὸ γαλλικὸ πνεῦμα καὶ ὁ Βολταῖρος στὴν ἑλληνικὴ καὶ στὴ Ρουμανικὴ), Βουκουρέστι 1946, σ. 113 - 114.

22. Γι' αὐτὰ τὰ βιβλία βλ. Ariadna Camariano - Cioran, Les Académies... σ. 140 - 258.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΝΙΚΟΥ Α. ΤΕΝΤΑ

ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ

(διήγημα)

Τὸ ἄλογο τριπόδιζε στὴν ἀνηφόρα. Πέτρα καὶ στουρνάρι ὁ δρόμος. Στὸ πλάι κάτω μόλις μπορούσες νὰ ξεκορίνεις ἀργυρὸ νὰ φιδονοίγεται τὸ κατεβασμένο ἀπ' τὸν χιονοφόρο Σμόλικα ποτάμι. Πάνω, ἴσια μπροστά, γυρόφερνε το μονοπάτι καὶ χανόταν σὲ φουντωμένο σῦδεντρο. Ὁ ἥλιος δὲν πύρωνε, σιγούηνε τὸν καβαλάρη. Ὁ ἰδρώτας αὐλάκωνε μέτωπο καὶ πρόσωπο. Πότε - πότε ἔφερνε δῶθε κι ἐκεῖθε στὸ ρυθμὸ τοῦ ζωντανοῦ, μὲ κατεβασμένο χαλινάρι. Προχωροῦσαν ἀσταμάτητα· σιωπηλοί. Δὲν φύτρωνε στὰ φρυγμένα χεῖλη οὔτε ἕνας λόγος παρηγόριας, οὔτε ἕνα χλιμίντρισμα ἐλπίδας. Ἰδρωτάρι καὶ σκόνη. Κι ὁ ἀγέρας νὰ γνέθει πάνω τους τὴ λάσπη ρίγος.

Ανασήκωσε τὸ βλέμμα. Μαυροπούλια ξεπετάχτηκαν στὸν κοντινὸ ὁρίζοντα. Ἀλαφροφτερούγισε μέσα του ὁ ἄραχος παλμός. Τράβηξε ἀπαλὰ τὰ ἡνία καὶ εἶδε τὰ ἀεικίνητα αὐτιά τοῦ Νικητῆ νὰ στήνονται ὄρθια. Ἀναρρίγησε μὲ τὸ προμάντεμά του. Σὲ λίγο ἀντάμωναν κατάφυτη γερτὴ πλαγιά. Τὸ λιγιστὸ ἄπλωμα τοῦ ξέσφιξε τὴν καρδιά. Ξεπέζεψε ὁλόρθος. Τράβηξε τὸ ἅτι ἀπ' τὸ κεφάλι μὲ συντροφικὸ χᾶδι. Σίμωσε τὴ γάργαρη καὶ γαργαλιστὴ ἀνάβρα. Σὲ πευκὶ πολύκλωνο ἔδεσε τὸ ζῶο. Ἔβγαλε τὴ σέλλα καὶ τὸ σκούπισε τρυφερὰ μ' ἕνα μάλλινο ὑφάδι. Γεμάτος λαχτὰρα πέταξε κοντὰ στὸ νερό. Νίφτηκε στὸ πρόσωπο, λούστηκε στὰ μαλλιά. Ξεγύμνωσε τὸ πανωκόρι. Πλύθηκε. Μετὰ γλύκανε τὸ στόμα μὲ τὴ δροσό τοῦ Θεοῦ. Ἦπιε. Ξέπλυνε καλὰ τὸ παγούρι. Τὸ γέμισε.

«Σειρά σου, Νικητῆ!». Μὲ πήδους ἀντρίκιου χοροῦ ἔφτασε κοντὰ του. Τὸν φίλησε. Μὲ χαρὲς τὸν ἔσυρε στὴν πηγὴ. Ξέπλυνε τὰ χέρια. «Τοῦτος ὁ φίλος δὲν ἀλλάζει γκουβά...». Τὸ ὑφαύχENO κεφάλι βοῦτήξε στὴ φούχτα του. Τὸν ξανάφερε στὴ δροσερὴ ἀγκαλιὰ τοῦ πεύκου. Σκέπασε μὲ κουβέρτα τὸ νοτισμένο σῶμα. Τοῦ κρέμασε τὴν ταγίστρα μὲ λίγη ἄλεσμένη βρώμη. Σὰν τὸν εἶδε μακάριο, χώθηκε στὶς πλαϊνὲς σκιερὲς φτέρες.

Ποῦ νὰ ἴσυχάσει. Ἕνα κουβάρι σκέψεις ἔρχονταν καὶ χάνονταν στὸ λαβύρινθο τοῦ νοῦ. Τὸν μαστίγωνε ὁ λιτὸς λόγος τοῦ καπετάνιου:

«Δὲν λέω πὼς ὁ ἀγώνας χάνεται. Ἀπλῶς γίνεται πιὸ δύσκολος. Λιγοστεύουμε μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Οἱ ἄλλοι στρατολογοῦν τώρα εὐκόλα. Ἀπ' τοὺς ἀνταρτοπληκτοὺς τῶν πόλεων βγαίνουν οἱ ἀνταρτομάχοι».

Τὸν ξανάφερε σκεπτικὸ. Νὰ τὸν μαχαιρῶνει ἡ ἀπόφασή του:

«Θὰ πᾶς στὴν Κλαδόρμη. Βέβαια χάνω ἕναν μαχητὴ. Πρέπει νὰ γίνει. Σὲ μιὰ συμφωνία θὰ χρειασθοῦμε ἀνταλλαγές».

Δὲν θυμόταν ἂν ἀντιφρόθηκε. Οἱ παγιδευμένους στὴν ταραχὴ λέξεις πρόδιναν τὴν ἀντίθεσή του. «Μὰ ἐκεῖ εἶναι φυλακὴ. Φυλακὴ καὶ ἀνταρτοδικεῖο μαζί. Μὲ ὅχι τόσο καθαρὸ ὄνομα...». Δαγκωματιὰ πλανήθηκε ἡ πεσμένη ἀνάμεσά τους παγερὴ σιωπὴ. Τὸν θυμήθηκε νὰ τὸν πλησιάζει μὲ παιδιάστικο χαμόγελο. «Ἔτσι εἶναι. Καὶ χειρότερα ἴσως. Βλέπεις λείπουν οἱ ἄξιοι. Ἐκεῖνοι ποὺ φτερώνουν τὶς ιδέες. Οἱ περισσότεροι χάθηκαν στὸν πρῶτο ξεσηκωμὸ τοῦ Λαοῦ. Τί νὰ γίνει... Θὰ παλέψουμε ὅσο κι ἂν οἱ ἀνοιγμένες πληγὲς μονάχα αἶμα κουβαλᾶνε. Αἶμα καὶ μίσος». Εἶχε ἀκουμπήσει τὸ χέρι στὰ μαλλιά του. Δὲν τὸν κανάκευε. Τὸν εὐλογοῦσε. «Σὲ

διάλεξα γιὰ νὰ βάλεις τάξη. Μιά πιθανή ἀνταλλαγή θὰ σώσει πολλοὺς δικούς μας. Στὸ σχέδιο ἀναγράφονται καταλεπτῶς τὰ καθήκοντά σου. Σοῦ ἐπισημαίνω δυὸ σημεία: νὰ καταλάβουν ὅλοι πῶς οἱ κρατούμενοί μας εἶναι χρήσιμοι καὶ πῶς μονάχα σὺ διοικεῖς».

Σέβονταν τὸν λιπόσαρκο καπετάνιο, ποὺ ἦταν πάντα πειστικὸς καὶ γεμάτος σιγουριά.

Πρὶν ξεσφίξουν τὰ χέρια, ἀργοκύλησε ἡ συμβουλή: «Ἀχιλλέα, πρόσεξε παιδί μου. Κυρίως τὸν Ὑαλαγάνη. Δὲν ξέρω πῶς ἔφτασε ἴσαμε κεῖ. Λένε πῶς κατάντησε ἄνθρωπος χωρὶς ἔλεος. Νὰ τὸν φρονιμέψεις. Γιατί ὁ Ὑαλαγάνης εἶναι ταγμένος ὁλόφυρα στὸν ἀγῶνα μας».

Ἐκοψε λίγη φτέρη. Τὴν ἔφερε ἀμήχανα στὸ στόμα. Τὸν πίκρισε. Ἐφτυσε καταγῆς. Ἀναρωτήθηκε: «Ὁ Ὑαλαγάνης; Ἔ, ὄχι! Δὲν ἦταν ἀλήθεια. Δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν ἀλήθεια. Φῆμες. Συνηθισμένες διαδόσεις στὴ φρίκη τοῦ χαλαμοῦ...».

Τὸν εἶχε γνωρίσει σὲ καιροὺς εἰρηνικούς. Κάτω ἀπ' τὴν κορφή τοῦ βουνοῦ ἦταν τὸ χωριό του. Ἐκεῖ εἶχε περάσει μερικὲς ἡμέρες τῆς ἐφηβείας του. Φιλοξενούμενος συμμαθητῇ του ἀπ' τὸ Γυμνάσιο Τσοτυλίου. Ὁ Ὑαλαγάνης πῆγαινε σὲ κάποια γεωπονικὴ σχολὴ τῆς Κόνιτσας. Δὲν θυμόταν ἀκριβῶς. Θυμόταν πῶς τὸν εἶχε γνωρίσει. Στὴ Γαλιάτα. Μιά παραδοσιακὴ γιορτὴ ἀφιερωμένη στοὺς νέους. Γινόταν στὸ χωριὸ τοῦ Ὑαλαγάνη ἀπὸ τὶς 22 μέχρι στὶς 24 Ἰουνίου. Τριήμερη γιορτὴ χαρᾶς. Ἀληθινὸ ξεφάντωμα.

Ὁ Ὑαλαγάνης ἦταν ὁ ἀρχηγός.

Ξανάζησε τὸ ἔθιμο, μ' ἓνα πέρασμα σὲ κόσμο παραμυθιοῦ. Ἀνθισμένο στὴ μοσχουρισμένη αὐλὴ τοῦ Χορήστου. Τοῦ συμμαθητῇ.

— Τί θὰ πεῖ Γαλιάτα; εἶχε ρωτήσει μὲ κάποιο ἐνδιαφέρον τὸν φίλο του.

Ἡ ἀπάντηση δόθηκε ἀπ' τὸν πατέρα του. Χρόνια δάσκαλος στὸ ἴδιο χωριό. Εἶχε ζυμωθεί μὲ τὴ ζωὴ τοῦ τόπου.

— Γαλιάτα εἶναι τὸ δοχεῖο ποὺ πρωτοδέχεται τὸ ἄρμεγμα τῶν προβάτων. Θεωρεῖται ἱερό. Πιστεύουν πῶς φέρνει γούρι. Πῶς γεμίζει τὸ σπιτικό μὲ βιός. Σ' αὐτὸ θὰ βάλουν τὸ ἀμίλητο νερό. Καλοτυχία τῶν ἀνύπαντρων, γιατί φέρνει τὸ ἐπιθυμητὸ ζευγάρι.

Τίποτε δὲν κατάλαβε. Μὰ σὰν τὸ ἔζησε, ἔνωσε ὅλη τὴ μαγεία τῆς τελετῆς.

Στὶς 23 τὸ βράδυ, οἱ ἔφηβοι τοῦ χωριοῦ τράβηξαν γιὰ τὸ βουνό. Εἶχε πάει μαζί τους. Ὅλοι εἶχαν ἀπὸ ἓνα τσεκούρι καὶ τυλιγμένο, σὲ πολύχρωμη μανδήλα, ψωμί καὶ τυρί. Τίποτε ἄλλο.

Ενύχτησαν στὸ δάσος βουβοί. Τὸ πρωινὸ ἄρχισε παρὰ ξένα.

Σὲ κύκλο ἀραδιασμένοι, ἀνακάτεψαν τὸ ψωμί καὶ τὸ τυρί. Ἐδесαν τὸ μαντήλι σφιχτά. Σηκώθηκαν. Πλησίασαν τὰ δέντρα. Μὲ δύναμη χτυποῦσαν πάνω τους τὸ κομπόδεμα. Ὡσπου τὸ ψωμότυρο ἔγινε τόπι. Τότε ἀντήχησαν τὰ πρῶτα ξεφωνητά. Πειράγματα ἦταν. «Ποιά ἔχεις στὸ μάτι», ἢ «σοῦ μίλησε ποτέ» καὶ τὰ παρόμοια. Μὲ γέλια ζύγωναν. τρεχοῦμενη πηγὴ. Ἐφαγαν τὸ μισό τόπι. Τὸ ἄλλο κράτησαν γιὰ τὸ μεσημέρι.

Σὰν ἀπόφαγαν, ῥίχτηκαν στὴ δουλειά. Καθένας μὲ τὸ τσεκούρι του. Μὲ μαστοριὰ ἔβγαζαν δαδί. Μικρὰ καὶ μεγάλα κομμάτια. Ἀκολούθησε κάπως δύσκολα τὸ ρυθμὸ τους. Τὸ μεσημέρι ξανακάθησαν σὲ κύκλο. Ἀποτελείωσαν τὸ ψωμότυρο, τίναξαν τὰ ψίχουλα: «γιὰ τὰ πουλιά τοῦ οὐρανοῦ», καὶ ἔδесαν σταυρωτὰ τὰ μαντήλια.

Συνέχισαν τὸ κόψιμο. Ἐφτιαξαν κι ἑπτὰ μεγάλα κοντάρια. Οἱ καλύτεροι τεχνίτες σκάλισαν στὴν ἄκρη τους φαλλό. Μαζεύτηκαν σὲ κύκλο. Οἱ ἑπτὰ μικρότεροι πῆραν τὰ κοντάρια. Οἱ ἄλλοι πυρσοὶ ἀπὸ δαδί.

Τὸ σούρουπο ξεδίπλωσαν τὰ μαντῆλια καὶ τὰ φόρεσαν στὸ λαιμό. Πῆραν τὸ πιστροφόρι, φορτωμένοι δαδὶ καὶ μερικὰ ξύλα. Μπροστὰ κίνησεν ὁ πρῶτος δαδοῦχος. Ὁ Ταλαγάνης! Στὴ μέση οἱ μικροὶ φαλλοκράτες. Πιὸ πίσω οἱ μεγαλύτεροι πυρσοφόροι.

Κατηφόριζαν σιωπηλοί. Ἡ ἀνατολὴ ἔπρεπε νὰ τοὺς βρεῖ στὴ Μεγάλῃ Βορύσῃ, λίγο ἔξω ἀπ' τὸ χωριό.

Ὁ Ταλαγάνης κανόνισε νὰ γίνουν ὅλα ὅπως τὸ ἔθιμο ἀπαιτοῦσε. Τὸ γλυκοχάραμα τοὺς βρῆκε στὴ βορύσῃ. Κάτω ἀπ' τὸ σωλήνα ἦταν ἡ Γαλιάτα. Παράμερα, γυναίκα μὲ κατεβασμένο κεφαλομάντηλο — γεμάτο πολύχρωμα πλουμῖδια — παράστεκε μουγγή.

Καθένας ἔσβηνε τὴ δάδα στὴ Γαλιάτα ποῦ, στὸ τέλος, ἀναποδογύρισαν οἱ ἐφτά φαλλοκράτες μὲ τὰ κοντάρια τους.

Τράβηξαν στὸ μεσοχώρι. Στὸ δρόμο συνάντησαν κοπέλες. Καμμία δὲν μιλοῦσε. Στὴν πλατεία ὁ Ταλαγάνης τακτοποίησε δαδὶ καὶ ξύλα. Στὸ κέντρο ἔγινε μεγάλη κλαδαριά. Καὶ στὶς τέσσερες γωνίες ἀπὸ μιὰ μικρότερη.

Στὸ σπῖτι ὁ δάσκαλος τοῦ ἔδωσε κάπως νὰ καταλάβει:

— Τώρα εἶναι ἡ σειρά τῶν κοριτσιῶν. Ὀλημερίς θὰ μαζεύουν λουλούδια στὰ λιβάδια. Θὰ βροῦνε καὶ τὸ ἄνθος τῆς φτέρης. Τὸ βράδυ θὰ τὰ φέρουν στὴν Κυρά. Τὴ γυναίκα τῆς βορύσῃς. Αὐτὴ, βλέπεις, παντρεύτηκε τελευταία. Ἔτσι γίνεται κάθε χρόνο.

Λοιπόν, τὸ βράδυ... Δὲν ἀπόσωσε. Σήκωσε ὁ δάσκαλος τοὺς ὤμους καὶ τοῦ εἶπε:

— Καλύτερα νὰ τὰ δεῖς!

Μαζεύτηκε ἀποβραδὶς ὁ κόσμος στὴν πλατεία. Σὲ κάθε γωνιὰ οἱ νέες καὶ οἱ νιοὶ τῆς κάθε γειτονιάς. Σὲ ἡμικύκλιο. Μπροστὰ τὰ κορίτσια, πίσω τὰ ἀγόρια. Ἄναψαν οἱ μικρὲς πυρᾶς. Στήθηκε χορὸς:

Αὔριο στράτα παίρνουμε
μωρὲ παιδιά,
νύφη γιὰ νὰ πάρουμε!
Κι ἂν δὲν μᾶς τὴ δώσουνε
ξεφτέρια μου
πόλεμο θὰ στήσουμε!

Ξαφνικὰ ὁ Ταλαγάνης βάζει φωτιά στὴν Κλαδαριά. Τότε ἡ Κυρά μοίρασε σὲ νιὲς καὶ παλικάρια τὰ λουλούδια τῶν λιβαδιῶν. Ἀμίλητη. Ὅσα ἀπόμειναν τὰ ἔβαλε στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγιάς.

Ἄρχισε ὁ κοινὸς χορὸς. Ἄνακατεμένοι. Μὰ χωριστὰ σὲ δυὸ ἡμικύκλια. Μπροστὰ οἱ κοπέλες, πίσω τὰ ἀγόρια. Ἐνας, ὅμως, ὁ σκοπὸς:

Φεγγαράκι μου λαμπρὸ
γύρω - γύρω χρυσωμένο
τράβα, λεβέντη μου
τράβα τὸ χορό!

Χορὸς ἀργοπερπατητὸς στὴν ἀρχή. Μετὰ γρήγορος καὶ ἀντικρουστός. Κατὰ ζεύγη. Ἔτσι ἔβλεπαν καὶ διάλεγαν. Κάποια ἀπ' αὐτές, ἡ πιὸ ἀργὴ στὴν τύχη, θὰ ἦταν ἡ Κυρά τῆς ἐπόμενης χρονιάς.

Ἄ! ὁ Ταλαγάνης ἦταν κάτι ἄλλο. Κάποια στιγμή ξέκοψε κουρασμένος, μὰ δὲν τὸν παράτησε. Δὲν χόρταινε νὰ τὸν καμαρώνει. Πότε τὸ χέρι του ψηλὰ νὰ σχίζει τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ρίχνει τ' ἀστέρια στὶς ποδιὲς τῶν κοριτσιῶν. Πότε, πάλι, νὰ ἀνταμώνει τὴ γῆς μὲ γδοῦπο, νὰ ἀμολᾷ κεραυνοὺς στὶς ξέφρενες ψυχές. Νὰ κυκλοφέρνει ἀταλάντευτος ὥρες. Στιγμὸς. Ἀληθινὸς ἀετός. Ξαναμπῆκε στὸ χορό.

Βγήκε, ἀντάμα μὲ τοὺς ἄλλους, τὴν αὐγή. Ποὺ κάναν μιὰ σειρά. Μπροστὰ οἱ ἐφτὰ φαλλοκράτες. Πίσω ἡ κυρά μὲ τὴ Γαλιάτα καὶ τὰ ἄνθη τῆς Παναγιάς. Πιὸ πίσω ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί.

Ἀμίλητοι ζύγωσαν τὴ Μεγάλῃ Βούρῃ. Ράντισε πρῶτα τὰ λουλούδια τῆς Μεγαλόχαρης ἡ Κυρά. Αὐτὰ θὰ τὰ ἔδινε γιαντρικὸ στὶς λεγῶνες καὶ στὶς ἄρρωστες. Ἀκόμη στὶς στεῖρες γιὰ νὰ κάνουν παιδιά, ἂν, φυσικά, κάθονταν μὲ ἀνοιχτὰ τὰ σκέλη, στὸ ζεστὸ αἷμὸ τῆς βρασιάς τους.

Μὰ τὸ ἀμίλητο νερὸ ἦταν περισσότερο γιαντρικὸ τῆς καρδιάς. Κάθε νιὰ ράντιζε στὴ Γαλιάτα τὰ λουλούδια ποὺ τῆς εἶχε δώσει ἡ Κυρά, μὲ τὴν κρυφὴ εὐχή: «Παναγιά μου, κάνε νὰ τὸν πάρω ἄντρα μου». Καὶ ἔλεγε μέσα της τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου της. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ τὰ ἀγόρια.

Τότερα, μπροστὰ ἡ Κυρά καὶ ξωπίσω της ἡ νεολαῖα, τραβοῦσαν ἀμίλητοι γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Ἀμίλητοι τοὺς ἀκολουθοῦσαν καὶ οἱ ἐφτὰ ἔφηβοι, ποὺ σφράγισαν μὲ τὰ κοντάρια τους τὴ βούρῃ. Τὴ μεγάλη σιωπὴ συντρόφευε καὶ ὁ κοῦκος.

Γέλασε ποὺ τὸ θυμήθηκε.

«Ναί», τοῦ εἶχε τονίσει τότε ὁ δάσκαλος: «Μέχρι στὶς 23 Ἰουνίου, τὸ λεγόμενο ἡλιοστάσιο, λαλεῖ ὁ κοῦκος. Μετὰ τὴ γιορτὴ τ' Ἀἰ-Γιάννη, καθὼς ἡ παροιμία λέει, ὁ κοῦκος μοῦτος!». Ξανάδε τὸ χορὸ. Τὰ ἴσια τσαλίμια τοῦ Ταλαγάνη. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἔνωσε καμάρι. «Γιὰ τὸ ἀγνὸ χωριατόπαιδο», πρόλαβε νοερὰ νὰ συμπληρώσει. Σηκώθηκε ἀνάλαφρα. Ἔξεψε τὸ ἄλλο. Ρίχτηκε τὸν ἀνήφορο. Σὲ λίγο μπῆκε σὲ ἐλατόδασος. Οὔτε τὸ πρόσεξε. Ἡ σκέπη του ἦταν ἀνταριασμένη. Δοσμένη στὸν Ταλαγάνη. Καὶ μοιρασμένη στὰ δύο: τὸν Ταλαγάνη τῆς ἐφηβείας του καὶ τὸν τωρινὸ σκληρὸ ἀνάρτη. «Πόσο ἀλλάζει ὁ ἄνθρωπος», σκέφθηκε. Σπιρουνίσε ἐλαφρὰ τὸν Νικητὴ. Τὸ αἶτι ξαμολύθηκε φτερωτὸ στὸ ἀσύνορο πράσινο, ὥσπου ἐνώθηκαν μὲ τὸν ἄνεμο. Καὶ γίναν κένταυρος! Δὲν ξεχώριζες τὸ ζωντανὸ ἀπ' τὸν ἱπέα. Μιὰ πνοὴ ἐλευθερίας ἦταν. Ἔβγαλε κραυγὴ θριάμβου: «Ἐμπρὸς καὶ ψηλά, Νικητὴ!». Ἐμπρὸς καὶ ψηλά φάνηκε καπνός. Μετὰ ἡ καλύβα. Στὴ μισάνοιχτη πόρτα κάποιος τοὺς κατεροῦσε.

— Σὲ εἶδα νὰ τρέχεις! Ἔτσι, ντέ. Σὲ ἔνωσα, ἀδελφέ μου, ὅποιος κι ἂν εἶσαι. Τὸ φτωχικό μου ἀπόψε εἶναι δικό σου...

Ἔτρεξε κοντά του. Τὸν χαιρέτησε ζεστά. Πῆγε νὰ ξεσελλῶσει τὸ φαρί. Ὁ Ἀχιλλέας τὸν σταμάτησε χωρατεύοντας μὲ λαϊκὴ παροιμία: «Πρόσεχε τὸ ἄλλο ποὺ ἀφήνεται νὰ ξεσελλωθεῖ ἀπ' ἄλλους καὶ τὴν ἀρραβωνιαστικιά σου ποὺ χαμογελάει στοὺς διαβάτες». Γέλασαν καὶ οἱ δύο. Τακτοποίησαν τὸν Νικητὴ στὸ διπλὰν ἀεροκάλυβο. Καὶ μαζί μπῆκαν στὸ μικρὸ λασπόπιτο.

Στὴ σιὰ πύκνωνε ἡ φωτιά. Ἐνωσε μιὰ χαλάρωση ἀπ' τὴν ἀναπάντεχη θαλάπωρή. Σταυροπόδιασε δίπλα στὸ παραγώνι κι ἀπόμεινε νὰ τὸν ἀχτιδώνουν οἱ θερμογόνες φλόγες. Ὅσο ὁ ἄλλος ἐτοίμαζε τὸ φαγητό, δὲν ἄλλαξαν λέξη. Πῆγε νὰ σπάσει τὴ γύρω ἐρημιά:

— Μόνος μένεις; Πῶς σὲ λένε;

Δὲν πῆρε ἀπόκριση. Δέχτηκε τὰ τηγανισμένα λουκάνικα μὲ κάποια ἀμυγχανία. Ἀναθάρρεψε σὰν ὁ ἐρημίτης τοῦ πρόσφερε τὴν πλόσκα μὲ κουβέντες τῆς καρδιάς:

— Φάε καὶ πιές. Εἶσαι κουρασμένος. Δὲν λέω, ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες μᾶς θρέφει ἡ συζήτηση. Ἀλλὰ νὰ ξέρεις, μονάχα στὴ σιγὴ κατασταλάζεις.

Καὶ μὲ χαμόγελο λαβωμένο ἀπ' τὴ θλίψη συνέχισε:

— Μὲ λένε Γιάννη. Μένω ἐδῶ ἀπὸ τότε ποὺ μὲ χτύπησε τὸ χτικιό. Ἄφησα τὸ διδασκαλεῖο κι ἔγινα ἀγροδίαιτος γιὰ νὰ σωθῶ. Ὅπως βλέπεις, τὰ κατὰφερα μιὰ χαρά. Καί, πιστέψέ το, θὰ ζήσω πολὺ.

Ξέφυγε τὸ ρώτημα ἀπ' τὰ χεῖλη τοῦ Ἀχιλλέα:

— Καὶ μὲ ποιὸν εἶσαι;

Κοντοστάθηκε λίγο ὁ Γιάννης. Τοῦ ἔριξε γρήγορη ματιὰ καὶ λόγο εὐθύ:

— Τί μὲ ποιόν. Μὲ τὸ λαό. Εἶμαι κομμάτι του. Ὅποιος ἔρχεται τρώει, μὲ δέρνει καὶ μὲ φτύνει. Δὲν μὲ ἀποτελειώνει. Κρατῶ, βλέπεις, τὰ ζωντανά. Ὅσο θὰ τὰ κατέχω, θὰ ζῶ. Λαὸς εἶμαι. Τοὺς θρέφω ὅλους, ὅλοι μὲ καταφρονοῦν.

Δέχτηκε λεπίδα δίκωπη. Ἀπότομα τὸν ἀντίκοψε:

— Δὲν εἶναι ἔτσι ὁ λαός!...

Ἰχνηλάτησε τὸ ἀνεξιχνίαστο θέμμα τοῦ Γιάννη. Παράμεινε τὸ ἴδιο ψυχρό, ὅπως ὁ στοχασμός του:

— Δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτσι. Μὰ ἔτσι τὸν καταντήσαμε. Ἐναν δοῦλο. Νὰ περιποιεῖται τοὺς κλέφτες, νὰ χαϊδεύει τοὺς δολοφόνους, νὰ ἀγκαλιάζει τοὺς ρουφιάνους καὶ τοὺς φανατικούς. Γιὰ μιὰν ἀνάσα κι ἓνα ξεροκόμματο.

— Καὶ τὴν ἐλπίδα. Γι' αὐτὴν γίνεται ὁ δικός μας ἀγώνας.

Γέλασε τρανταχτὰ ὁ Γιάννης.

Μ' ἓνα χαχανητὸ πὺν ἔσπρνε πόνο καὶ λυγμό. Συνέχισε σταράτα:

— Κάποτε, ἓνας σοφός, σπουδαγμένος στὴν Εὐρώπῃ, ζοῦσε ἐδῶ. Ἔλεγε τὴ φύση μητέρα, πατρίδα τὴ γῆ, τὸν ἀνθρώπο ἀδελφό. Πίνδιος, τὸ ὄνομά του. Ἐμένα μοῦ χάρισε μιὰ σειρὰ βιβλία ἐλληνικά. Κοντὰ του καὶ κοντὰ τοὺς ἔμαθα νὰ σκέπτομαι. Αὐτός, τὸ λοιπόν, ἔλεγε καὶ τοῦτο: «Οἱ μισοὶ ἀπ' τοὺς Ἕλληνες εἶναι ταλαίπωροι χωριάτες. Ἀπ' τοὺς ὑπόλοιπους οἱ περισσότεροι εἶναι ρουφιάνοι καὶ ζοῦν ἀπ' τοὺς πρῶτους. Λίγοι οἱ ἔξυπνοι, οἱ βολεμένοι, πὺν ζοῦν κι ἀπ' τοὺς δυό. Ἐλάχιστοι οἱ πραγματικά ἐλεύθεροι. Αὐτοὶ παίρνουν τὰ μάτια τους καὶ προκόβουν σ' ἄλλες πατρίδες!».

Ξεροκατάπτε τὴν πίκρα του. Πῆρε τόνο φιλικό:

— Ἐμεῖς θὰ φέρομε τὴ μεγάλη ἀλλαγὴ. Στὸν κόσμον μας δὲν θὰ ὑπάρχει θέση γιὰ ρουφιάνους καὶ βολεμένους. Ἡ ἰδιοκτησία γεννάει αὐτὰ τὰ φαντάσματα. Θὰ τσακίσουμε τοὺς ἐκμεταλλευτές...

Τὸν πρόφθασε ὅλος εἰρωνεία ὁ συνομιλητής:

— Καὶ πρῶτα τοὺς χωρικούς. Καλὴ ὥρα ὅπως στὸν τόπον μας. Εἴχαμε δὲν εἴχαμε τοὺς ξεκληρίσαμε. Οἱ μισοὶ μαντρώθηκαν στὶς πόλεις, ἄλλοι τόσοι παλεύουν στὰ βουνὰ ἢ σαπίζουν στὰ ξερανήσια ἢ σὲ φυλακὲς σὰν τὴ γειτονικὴ μας Κλαδόρμη.

Ἀνατρίχιασεν ὁ Ἀχιλλέας. Πῆγε νὰ ξαναφέρει γύρω τους τὴν καλωσύνη:

— Ἄς τ' ἀφήσουμε αὐτά. Γιὰ πὲς μου, τί ξέρεις γιὰ τὴν Κλαδόρμη;

Ὁ Γιάννης δὲν πολυκατάλαβε τὴ σημασία τῆς ἐρώτησης. Ἄναψε τσιγάρο κι ἀνασηκώθηκε μὲ κέφι νὰ ἱστορήσει τὰ περασμένα.

— Μεγάλῃ ἢ ἱστορίᾳ της. Δὲν θὰ σοῦ πῶ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ τὸ τέλος. Ἄκου, λοιπόν. Στὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ, στὸ Μοναστήρι ζοῦσαν τριάντα καλόγεροι. Διαλεγμένοι. Ἐνας-ἓνας. Μέχρι καὶ βοτανογιατροὶ εἶχαν. Ὁ πᾶτερ Συνέσιος ἦταν εὐλογημένος ἡγούμενος. Κάλεσε, μάλιστα, τὰ γύρω χωριά νὰ ἐνωθοῦν. Νὰ ἐργασθοῦν ὅλοι μαζί. Γιὰ τὴν προκοπὴ τους. Γίνονται οἱ λαγοὶ κοπάδι; Δὲν τὸν ἄκουσαν. Τὸν ἄκουσαν ὅμως γιὰ τὰ γράμματα. Στείλαν τα παιδιὰ τους. Οἱ περισσότεροι ἐλληνοδάσκαλοι στὸ Μοναστήρι σπούδασαν. Στήριξαν τὴ γλώσσα πὺν μπαστάρδευε. Ἀνάστειναν τὴν Ἑλλάδα παντοῦ. Τὸ Μοναστήρι ἡμέρειρε καὶ τοὺς κλέφτες. Τοὺς ἔκανε πατριῶτες.

Ἀνησύχησε ὁ Ἀλῆς. Ἦθελε τὰ καπετανάτα στὴ δούλεψή του. Μὰ τοῦτοι ἔδειχναν πὺς δὲν τὸν πολυλογάριαζαν. Ἔστειλε ἀσκέρι ὀλάκερο. Ἀρίφνητη μυρμηγκιά οἱ Τοῦρκοι. Γέμισε ὁ τόπος φέσι κόκκινο. Μὲ ὀρμήνια τοῦ πᾶτερ Συνέσιου, τὰ

παλληκάρια αναδιπλώθηκαν στο Σμόλικα. Δέν έπρεπε νά χαθοῦν σ' ἓνα ἄνισο ἀντιπάλεμα. Σέ καιρό πιδ βολικό θά ἔδειχναν τήν ἀξιάδα τους.

Πρὶν φτάσουν στο Μοναστήρι, τὸ ἀσκέρι ζύγωσε ὁ Νικόδημος. Ὁ μικρότερος καλόγερος.

Ζήτησε καὶ μίλησε στὸν ἀρχηγὸ καταπῶς τὸν εἶχε μαστορέψει ὁ ἡγούμενος: «Σᾶς προσκαλεῖ ὁ ταπεινὸς γιὰ γεῦμα. Τὴν ἀφεντιά σου καὶ τοὺς ἀξιωματικούς. Θὰ εἶναι μεγάλη ἡ τιμή, ἂν δεχτεῖτε...».

Τὸν κοίταξε ὁ Τοῦρκος μὲ μισὸ μάτι. «Πόσοι εἴστε, μπρέ;». «Τριάντα καλόγεροι. Μῆτε ψυχὴ παραπάνω». Δέχτηκε. Πῆγε μ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς. Καὶ τὸν παραγίό του. Φιλόξενα τοὺς πρόσμενε ὁ ἡγούμενος. Μιλοῦσε καὶ τὴ γλώσσα τους καλά. Κάπου - κάπου πετοῦσε χωρατὸ ἀρθανίτικο κι ὅλοι ἔσκαγαν στὰ γέλια.

«Ἦρθαμε νὰ σᾶς κάψουμε», τοῦ εἶπε ὁ Ταχῆρ - ἀγάς.

«Δές πρώτα τί κατέχουμε. Δές καὶ κρίνε. Ἄν ἡ καρδιά σου τὸ βαστάξει, κάντο. Ἀλλά, πρώτα, θὰ σέ φιλοξενήσω ὅπως ταιριάζει στὸν τόπο μου. Τὸ κακὸ τὸ ματασκέφτεσαι ὑστερότερα». Γέλασε ὁ Τοῦρκος καὶ στρώθηκαν στὸ τραπέζι Τοῦρκοι καὶ καλόγεροι μαζί.

Ὁ Νικόδημος μὲ τὸν Σελήμ, ἔτσι ἔλεγαν τὸν παραγίό, ἔφερναν σφάγια καλοψημένα καὶ δυνατὸ κρασί. Ἐγινε τσιμποῦσι τριχουέροτο. Κάποια στιγμή πρόσταξε ὁ πᾶτερ Συνέσιος:

«Τέκνο Νικόδημε, φέρε ἀπ' τὸ κελάρι τὸ καλύτερο κρασί».

Ἐγινε τὸ θέλημά του. Γέμισαν οἱ κοῦπες. «Ἄντε, στήν ὑγεία σου, Ταχῆρ». Τσοῦγκρισαν. Ἦπιαν ὅλοι. Πετᾶχτηκεν ὄρθιος ὁ γέροντας, μὲ φόβο Θεοῦ: «Ἡ Παναγία μας. Νάτην». Ὅλοι κοίταξαν τ' ἀψήλου καὶ μεμιάς πέσαν κάτω ξεροί. Οὔτε ἓνα σάλεμα. Ὁ Σελήμ τὰ εἶχε χαμένα. Ὁ Νικόδημος τοῦ μίλησε γιὰ τὸ Θαῦμα. «Ἡ Παναγιά δὲν ἤθελε τὸν χαλασμό. Τοὺς πῆρε ὅλους κοντά της χαρούμενους κι ἀδελφωμένους».

Πῆγαν καὶ οἱ δυὸ στοὺς Τουρκαλάδες. Εἶπαν τὰ κατέκαστα. Πίστεψαν τὸ θαῦμα κι ἔφυγαν. Τὸ Μοναστήρι τῆς Κλαδόρμης σώθηκε.

Μ' ἓνα, πιά, καλόγερο. Τὸν πᾶτερ Νικόδημο, πὺν κράτησε τὸ μεγάλο μυστικὸ γιὰ πολλὰ χρόνια. Γιατὶ αὐτός, μὲ ὄρκο στὸν ἡγούμενο, εἶχε βάλει τὸ δηλητήριο στὸ κρασί.

Ἐθαψε σὲ κοινὸ τάφο τοὺς καλόγερους καὶ σκάλισε καὶ τὴν ἐπιγραφή πὺν εἶχε παραγγεῖλει ὁ πᾶτερ Συνέσιος: «ΕΛΛΗΝΕΣ». Τίποτε ἄλλο. Ὁ τάφος σώζεται ἀκόμη. Τὴν ἐπιγραφή «ΕΛΛΗΝΕΣ» τὴ μισόσβησαν οἱ Ἕλληνες ὅταν ἐλευθερώθηκαν. Τὸν τελευταῖο καιρὸ ζοῦσε, καὶ ζεῖ ἀκόμη, ἓνας καλόγερος. Ὁ πατρο - Γεράσιμος. Ἀπ' τοὺς Χιονιάδες. Μεγάλος ἀγιογράφος...

Τὸν εἶδε πὺν ἄκουγε προσεκτικά. Πῆρε κρυφὴ ἀνάσα. Ἀρχισε νὰ θυzaίνει πάλι ἀπ' τῆς μνήμης τὸ μαστῆρι:

— Οἱ καλόγεροι τῆς Κλαδόρμης ἦταν Ἕλληνες. Καὶ πέθαναν «ΕΛΛΗΝΕΣ».

Γύρισε καὶ τὸν κοίταξε κατὰματα.

— Θὰ ντρέπονται γιὰ τὴ σημερινὴ κατάντια μας. Δέν λέω. Ὅπου πόλεμος φυγαδεύεται ἡ ἀγάπη. Οἱ κακοὶ ὅμως, τώρα, πλήθαιναν. Αὐτοὶ κᾶναν τὸ Μοναστήρι κολαστήρι καὶ τὸν πᾶτερ Γεράσιμο νεκροθάφτη...

Πῆγε ν' ἀντιδράσει. Μὰ εἶχε πάρει φόρα ὁ Γιάννης:

— Ἀπιστοι, κοροϊδεύουν τὸν κόσμον πῶς χωρὶς σταυρὸ δέν ἀγιάζει! Καὶ στήνουν ἀράδα σταυροὺς γιὰ τοὺς χωρικοὺς πὺν βαπτίζονται προδότες τοῦ Λαοῦ ἀπ' τοὺς προδότες τῆς ἀγάπης.

Φρένιασε. Τοῦ πέταξε τὴν ὀργὴ κατὰμουτρα:

— Φτάνει. Στὸν ἀγώνα μας δέν ὑπάρχουν προδότες. Εἶναι ὅλοι ἀγωνιστὲς τῆς ἀλλαγῆς. Παιδιὰ τοῦ λαοῦ.

— 'Ε, ἐγώ, τὸν σταμάτησε ὁ Γιάννης, δὲν ἐξαγοράζω τὴν ἡσυχία μὲ τὸ ψέμα. Σήμερα ἡ βία καὶ ἡ τρομάρα ἐρειπώνουν τὴν ἀλλαγὴ πού ὀραματίζεσαι. Γέμισε ὁ τόπος μάρτυρες. Κάθε τυραγνισμένος ἀθῶος, ὅπου κι ἂν ἀνῆκει, μάρτυρας εἶναι. Καὶ κάθε βασανιστὴς καὶ διώκτης ἀθῶου προδότης εἶναι. 'Η ἀλλαγὴ θὰ ἔρθει, φίλε μου, ὅταν ὅλοι μας ξεμάθουμε τὴν κακία.

— Μὰ δὲν καταλαβαίνεις, φώναξε τώρα ὁ καπετάνιος. 'Η δικαιοσύνη εἶναι τὸ στήριγμά μας. Μὲ αὐτὴν ἡ δύναμή μας γίνεται ἀρετὴ. Πιστεύω πὼς κάθε ἀδύνατος γίνεται κοντὰ μας ἰσχυρὸς καὶ ποτὲ δὲν ξεκόβει ταπεινωμένος ἀπ' τὴν περηφάνειά μας. Ἐμεῖς παλεύουμε νὰ ξαναβροῦν οἱ Ἕλληνες τὴ χαμένη τους ὑπερηφάνεια. Γι' αὐτό, ἀρνοῦμαι πὼς γίνονται μαρτύρια ἀπ' τὴν παράταξή μας...

Κάτι πῆγε νὰ συμπληρώσει γιὰ τὸ νόημα τοῦ ἀγώνα. Τὸν πρόλαβεν ὁ Γιάννης μὲ τόνο φιλικό:

— Ὅταν συννεριάζει τὸ μυαλό, ἡ καρδιὰ στάζει χολή. Μονάχα οἱ ἐλεύθεροι ἀπὸ πάθη, οἱ πραγματικὰ ἐλεύθεροι, θὰ ὀδηγήσουν κάποτε αὐτὸν τὸν τόπο στοῦ δικοῦ του δρόμο. Τὸν ἑλληνικὸ δρόμο...

Τὸν κοίταξε μὲ βλέμμα σχεδὸν παρακαλεστικό.

— Ἔχω καιρὸ νὰ μιλήσω. Εἶμαι τόσο μόνος. Συγχώραμε ἂν παραφέρθηκα. Συγχώρα με ἂν σὲ λύπησα. Θὰ μὲ δικαιολογήσεις, ὅμως, ἂν πᾶς ποτὲ στὴν Κλαδόρμη!...

Σηκώθηκε. Τοῦ ἔδωσε δασύμαλλη φλοκάτη. Πρὶν σβήσει ἡ λάμπα, εἶδε τὸν Γιάννη νὰ τυλίγεται στὴν κάπα του.

Ἐύπησεν ἀνάλαφρος. Ὁ Γιάννης ἔλειπε. Βγῆκε. Ἀνάσανε βαθιά. Σὲ τσίγκινη βρύση, στοῦ πλάι τῆς πόρτας, νίφθηκε. Μπῆκε. Ζώστηκε τὰ ἄρματα. Τὸν ἄκουσε:

— Γιὰ ποῦ κίνησες; Κάτσε.

Τὸν πῆρε ἀπ' τὸ χέρι. Τὸν κάθισε στὸν πάγκο.

— Περίμενε. Θὰ σοῦ ἐτοιμάσω κάτι νὰ κολατσίσεις.

Ἦπτε σιγὰ - σιγὰ τὸ βρασμένο γάλα. Τὸν ρώτησε:

— Εἶναι μακριὰ ἡ Κλαδόρμη;

Ὁ ἄλλος ἀπάντησε σχεδὸν ἀδιάφορα:

— Καναδυὸ ὄρες δρόμο.

Σηκώθηκε ἀπότομα.

Τὸν πλησίασε καλόκαρδα.

— Πρόσεχε, ἂν πηγαίνεις κατακεῖ, πρόσεχε. Καλύτερα ν' ἀποφύγεις τὴν ποταμιὰ. Προχτὲς φάνηκαν στρατιῶτες. Χτύπησαν ξαφνικά. Ἔγινε μακελειό. Δὲν ξέρεις τί σὲ περιμένει. Πάρε καλύτερα τὸ μονοπάτι.

Χαμογέλασε ὁ ἀντάρτης.

— Φεύγω. Πάω νὰ ξέσω τὸ Νικητή.

Τὸν ἀκολούθησε. Τὸ ἄλογο ἀποτελείωνε τὴν ταγὴ. Ἦταν δὲν ἦταν ἐφτά χρονῶ. Λευκὸ μὲ μαῦρες πίκες στὰ πόδια. Μ' ἓνα σταυρὸ ὀλόμαυρο στὴ ράχη κι ἓνα πιδ μικρὸ στοῦ μέτωπο. Δίκαια τὸ καμάρωνε ὁ Γιάννης.

— Σ' εὐχαριστῶ πού τὸν τάισες. Εἶσαι καλός, ἀδελφέ μου.

— Τὸ μάτι τοῦ ἀφεντικοῦ τρέφει τὸ ἄλογο. Καὶ τὸ δικό σου εἶναι ἀετήσιο. Ἀλήθεια, πῶς σὲ λένε;

— Ἀχιλλέα.

Ἦπνευσε. Ἐσκυψε. Ἐδωσαν τὰ χέρια καὶ φυλάκισαν στοῦ δυνατοῦ χεροδέσιμο τὶς ψυχές τους.

Τὸν εἶδε νὰ χάνεται στοῦ ξέφωτο. Πρὸς τὴν ποταμιὰ. Καὶ ἔνωσεν ὑπερήφανος.

.....

Ψηλά πλατάνια ἔζωναν τὸ δασοδόρι. Τάχυνε νὰ θγεῖ στοὺς ἡλιοφῶς. Ἐνα πρόσχαρο γέλιο του κυμάτισε στὶς δροσολουσμένες φυλλοσιῆς καὶ λαμπύρισε πάνωθ' εἰς τοὺς κοιμισμένους τὸ οὐράνιο τόξο. «Τί ἀξόδευτη καρδιά», μουρμούρισε. Ὁ ἀπλόκαρδος καὶ καλόγνωμος φθισικὸς λογιγίτης συντρόφεινε τὶς πρωινὲς λαχτᾶρες του. Δὲν ἦταν ἡ πάχνη. Οἱ σκέψεις τοῦ Γιάννη ἦταν πού περισσότερο τὸν περὶόνιαζαν:

«Μάρτυρας εἶναι κάθε ἀτιμασμένος ἀνὼς. Ἡ βία ἐρεϊπώνει τὴν ἀλλαγὴ γιὰ τὴν ὁποία μάχεσαι».

Πῆγε νὰ ξεφύγει τοὺς μαύρους λογισμοὺς. Στάθηκε ἀδύνατο. Ἀδιαπέραστη συννεφιά τύλιγε τὸ νοῦ. Ἡ ἀλήθεια τοῦ μάτανε τὴν καρδιά. Ἦξερε. Τὸ σήμερον τρέφεται ἀπ' τὰ περασμένα καὶ τὰ μελλούμενα ἀπ' τὰ σημερινά. Πού ἦταν κατὰρα καὶ θρήνος. Δάκρυα. Ἀτέλειωτη βροχὴ δακρύων καὶ στὶς δυὸ ἀντιμαχόμενες μεριές. Ἀναρωτήθηκε: «Μπορεῖ ἡ ἀγάπη νὰ κατοικεῖ ἀόρατη στοὺς μυστικοὺς αὐτῆς τῆς βροχῆς;». Ἐπιασε κουβέντα μὲ τὸν ἑαυτὸν του: «Δύσκολο. Γιατί εἶναι δύσκολο νὰ μείνεις ἀμέτοχος σ' ἓναν ἐμφύλιο σπαραγμό. Δὲν γίνεται. Μὲ κάποιον πρέπει νὰ εἶσαι. Κι ὁ Γιάννης;». Κόμπος τοῦ στάθηκε. «Τί ἦταν ὁ Γιάννης; Μήπως ἡ ἐλπίδα τοῦ λαοῦ; Σίγουρα. Ἡ μαγιά τῆς εἰρήνης ἦταν. Πού θὰ ἔφερε ἀπὸ ἓναν ἐλληνικὸ δρόμο τὴ συμφιλίωση στοὺς διχασμένους γένους».

Σταμάτησε σὲ μικρὸ ξέφωτο. Κοίταξε ὁλόγυρα. Ἐρημιά. Ἡ γαλήνη τοῦ χαίδευε τὸ ψηλὸ μέτωπο, τοῦ νανοῦριζε τὴν καρδιά. Πάσχιζε νὰ κρατήσει παρὰμερα τὴ σκληρότητα τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ. Τὸ κατάφερε. Ἄφησε τὸν ἥλιο ν' ἀπλωθεῖ θρακὰ στὰ μάτια του. Νὰ μεθᾷ στοὺς φῶς καὶ νὰ γέρνει ταίρι τοῦ πολύχλου λειμῶνα. Κι ἀντάμωσε στὸν ἴσκιό του τὴ μορφὴ τοῦ Γιάννη. «Ἀδελφέ μου», εἶπε, μ' ἓνα χᾶδι στοὺς πλατὺς πετρολούλουδο. Ἐσκυψε πρὸς αὐτόν. Ἡ ἀνάσα του ἔπαιρνε τὸ ἄρωμα τοῦ ἀνθους. Φίλησε τὴ γῆς. Ἐνωσε τὸν παλμὸ τῆς νὰ τὸν φτερώνει καὶ ἀνάερος νὰ ἀνταμώνει τὴν ράχην τοῦ Νικητῆ. Τὸν σπιροῦνιασε. Τρόχισαν τὰ πέταλα τοὺς μαυρόλιθους. Σπίθες σκόρπισαν. Κι αὐτὸς φωτιά γιὰ φῶς, δὲν τὸ ξεδιάλυνε, κάλπαζε ὀρθόσθητος πρὸς τὸ Μοναστήρι.

Ξάφνου τὸ ἄτι ἀφήνιασε. Σηκώθηκε ἀπότομα στὰ μπροστινὰ πόδια μὲ ἄγριο χλιμίντρισμα. Ἐπесе μάρμαρο. Μούρωσε. Μὲ στηλωμένο τὸ βλέμμα στοὺς γῶμα. Ἀσάλευτο. Μιά δύναμη ἐξώκοσμη τὸ κρατοῦσε ταπεινωμένο. Κατατρομαγμένο.

Ἀφίππευσε. Τὸ τράβηξε γερὰ μὲ τὸ χαλινάρι. Τίποτε. Τὸ γῶμα λὲς καὶ μαγνήτιζε τὸ ζωντανό. Ξαναπροσπάθησε. Μάταιος κόπος. Ἄφησε τὰ γκέμια. Γυρόφερε τὰ μάτια. Μῆτε πλάσμα, μῆτε ἴσκιωμα εἶδε. Ὅλα ἦταν ἦρεμα. Ἀκόμη καὶ τὸ τιτίβισμα τῶν πουλιῶν. Κοίταξε πρὸς προσεχτικά. Τίποτε δὲν εἶδε. Δὲν εἶδε μὰ ἄκουσε. Κάτι σὰν πνιγμένος στὰ κεληδίσματα τριγμός: «Ζιγκ - Ζγκόν». Κάπου ἀριστερὰ του.

Προχώρησε μὲ προφύλαξη. Ἐφερε ἀθέλητα τὸ χέρι στὴ μύτη. Ἡ ἀποφορὰ τὸν ἔπνιγε. Ὅσο προχώραγε τόσο ὁ θόρυβος μάνιαζε: «Ζιγκ - ζβόν - ζιγκ». Ἀδράχνη τὸ περιστροφὸ. Πρὶν σημαδέψει, τὸ δάχτυλο κοκκάλιασε στὴ σκανδάλῃ. Φοικιὸ εἶδε. Μπροστὰ τοῦ ἀνθρώπου κουφάρι ἀνεμοσέρνονταν ὁλόγυρα. Κρεμασμένο σὲ πλατάνι. Ἡ συρματίνη θηλιὰ σκορποῦσε τρόμο. Πλησίασε. Ἦταν κορμὶ γυναικεῖο. Μ' ἓνα βυζί. Τὸ ἄλλο εἶχε κοπεῖ σύρριζα. Ὅλο τὸ σῶμα εἶχε μαχαιριές. Ἀνατρίχιασε. Δὲν πίστευε στὰ μάτια του. Κοντοζύγωσε. Μιά σταλιά κενὸ τοῦς χόριζε. Ἐμεῖνε σύζυλος. Σανίδωμα πλατὺ ἦταν χωμένο στὴ μήτρα. Κάποιος εἶχε χαράξει μὲ φαρμάκι γραφὴ διαστικὴ: «Νὰ μὴ γεννήσει προδότες ἢ σλάβας». Ζαλίστηκε. Μὲ δυσκολία κρατήθηκε στὰ πόδια. Ἀπλώσε τὰ χέρια. Τὴν ἀγκάλιασε. Τὴ φίλησε. Τὴν ξαναφίλησε, χωρὶς νὰ λογαριάζει τὴν μπόχα. Τὰ μάτια του γυάλισαν. Ἀγρίεψε. Ρίχτηκε στοὺς πλατάνι καὶ βάλθηκε νὰ τὸ ξεριζώσῃ. Μούγκριζε. Ἐπесе στὰ ριζὰ ἀδύναμος. Κι ἔκλαψε πικρά.

Σηκώθηκε γεμάτος όργή. Αϊλουρος κόρφιασε τὸ δέντρο. Ξεκρέμασε άπαλά τὴν άπνοη συντροφισσα. Άεροζυγιάστηκε. Βρέθηκε κοντά της. Τὴν έπιασε τρυφερά καὶ τὴν άκούμπησε πάνω στὰ νυφροστολισμένα άγριολούλουδα. Σάν τρελλός άρχισε νά μαζεύει άνθος τὸ άνθος. Άρματιές άπίθωνε στὴ γύμνια της. Τὴν άποσκέπασε. Μετὰ πέτρα τὴν πέτρα τὴν έκλεισε σὲ μνημοῦρι. Νά μὴ ζηλεύουν τὰ δόρια τὴ μανία τοῦ άνθρώπου. Πυροβόλησε τρεῖς φορές. Χαιρέτησε τὴ νεκρὴ ὡς άρμोजε σὲ πολεμιστή.

Άλαφιασμένος πήδησε στὸ Νικητὴ. Μὲ περιφρόνηση τσαλαπάτησε τὸν ίσιο τοῦ Γιάννη καὶ χάθηκε σαῖτα στὸ δάσος.

.....

Άγνάντια τὸ κιτρινωπὸ ήλιόφωτο έγερνε βαθυνάλαξη θωπεία στὸ αντίπερα ποτάμι. Άκράτητος ὁ Νικητὴς σπάθιζε τὸν άνεμο καὶ τὸ ξεφούνημά του λίκνιζε τὰ κρεμασμένα χρώματα στὶς άκρες τῶν κλαδιῶν. Σὲ ὄχτὸ τὸν σταμάτησε. Φάνηκε ἡ Μονή. Τὸ ὀλόγυρά της ίσιο πλάτωμα στεφάνωνε άγρια βλάστηση.

‘Ο ίππέας χαλάρωσε τὰ ήνία. ‘Ο ρυθμὸς έγινε πιὸ συγκρατημένος. Σχεδὸν παιχνιδιάρικος. Ένας χορευτικὸς κυματισμός. Μπῆκε σὲ ίσιόδασος. Τὰ ψηλόκορμα δέντρα μάντρωναν τὸ θολωτὸ καμπαναριό. Πλησίαζε. Κάπου τρακόσια μέτρα άπ’ τὴν Κλαδόρμη ξεπέζεψε. Μὲ σίγουρο βηματισμὸ άκολούθησε πεζὸς τὸ μονοπάτι. Τὸ Μοναστήρι αντίκρου έφραζε τὸ δρόμο.

Ξεχώρισε τὴ μεγάλη μάντρα. Τὸ ‘Ηγουμενεῖο. Στὸ πλάι τὸ ψηλὸ κωδωνοστάσι. Τὸ ξωπόρτι φαίνονταν ὀλοκάθαρα. Μισάνοιχτο. Ξανακοίταξε έρευνητικά. Ψυχὴ δέν φαίνονταν. ‘Η σκέψη μούδιαζε τὸ διασκελισμὸ: «Άλλοίμονο στὰ ὅπλα πὺ πέφτουν σὲ νυσταγμένα χέρια! Τί σὸι φρουρὰ εἶναι αὐτή. Άκόμη δέν με εἶδαν;».

Γελάστηκε. Τριάντα ὅπλα τὸν εἶχαν κυκλωμένο. Τὸν εἶδε νά έρχεται. Μόνος. Μὲ αὐτόματο στὸ χέρι. Ψηλός. Γεροδεμένος. Άγρια γενειάδα κάλυπτε τὸ πρόσωπο, μαῦρο σκουφὶ τὸ κεφάλι. Έγινε άτυπα ἡ αναγνώριση: «Γιὰ ποῦ, φίλε;». Δέν άπάντησε. Έβγαλε, άργά, άπ’ τὸ χιτῶνιο τὸ χαρτί. Τὸ έδωσε άμίλητος.

‘Ο Ταλαγάνης τὸ άρπαξε μονομιᾶς. Τὸ διάβασε γρήγορα. Κατάλαβε. Πρόσταξε: «Χαιρετίστε τὸ νέο μας Διοικητὴ. Τὸν καπετάν Άχυλλέα». Έπεσε μουνγαμάρα. Ξεκίνησαν. Πρὶν άπ’ τὴ θύρα άκουσε κάτι σάν άπόκοσμη κραυγή. Παραπάτησε, κι ὡς πῆγε νά ίσορροπήσει, άντάμωσε στὰ δέντρα τὴν κόλαση. Πέντε νομάτι δεμένοι πάνω τους. Δεμένοι άπ’ τὰ χέρια.

Δρασκέλισε βαρύθυμος τὰ σκαλιά τῆς έξώθυρας. Βρεθῆκανε στὴν αὐλή. Ήταν εὐρύχωρη, πλακοστρωμένη. Άνατολικά ἡ έκκλησιά. Τρίπατο τὸ ήγουμενεῖο, μὲ ήπειρώτικη άρχιτεκτονικὴ ζωντανέμένο. Ψηλόκτιστος πύργος καὶ κομποτέχνημα μαζί. Τριγύρω κτίριο δίπατο, ὅλο κελλιά.

Άνάμεσά τους, θεόρατο θεριό, λυσομανοῦσε: «Φασίστες, έτσι θὰ πεθάνετε. Κοιτάξτε, ρέ, τοὺς προδότες». Κι αλώνιζε με βούρδουλα τὰ πληγιασμένα κορμιά.

«Γρήγορα στὸ γραφεῖο της Διοίκησης...», πρόλαβε νά πεῖ πρὶν τοῦ κοπεῖ ἡ άνάσα. Σχεδὸν ξέπνοος ανέβηκε τὴν πέτρινη σκάλα. Σωριάστηκε στὸ πρῶτο κάθισμα πολυσυλλογισμένος. ‘Ο Ταλαγάνης τοῦ έδωσε άναφορὰ μὲ κάθε λεπτομέρεια. Ήταν πάνω άπὸ ἑκατὸ οἱ φυλακισμένοι. Άπ’ ὅλη τὴν Έλλάδα. Κάπου δέκα οἱ λιπόψυχοι. Οἱ περισσότεροι εἶχαν άρνηθεῖ νά υπηρετήσουν τὸ στρατὸ τῆς επανάστασης. Οἱ άλλοι πολιτικοὶ κρατούμενοι. Μὲ διάφορες κατηγορίες. Κάθε δεκαπενθήμερο δίκάζε τὸ ανταρτοδικεῖο. ‘Η άναφορὰ - κατατόπιση ὀλοκληρώθηκε ψυχρά: «Εἶναι ὅλοι τους άμετανόητοι προδότες τοῦ Λαοῦ». Ζήτησε νά τοῦ δείξει τὸ δωμάτιό του. Ήταν μιὰ πόρτα δίπλα. Ένα ταπεινὰ ἐπιπλωμένο κελλί: στὴ δεξιὰ άκρη ξύλινο κρεβάτι, δυὸ καρέκλες, ένα τραπέζι καὶ μιὰ λάμπα. Τίποτε άλλο.

Ξαναγύρισαν στὸ γραφεῖο. Παρακάλεσε νά μείνει μόνος. Έντόπισε τὴ γραφικὴ ὕλη. Πῆγε νά γράψει. Δέν μποροῦσε. ‘Ο άγέρας τὸν πλήγωνε μὲ τὶς άνα-

τρίχιαστικές κραυγές. Προσπάθησε για μιὰ ακόμη φορά. Ἐβρισε δυνατά. Ἄνα-
λογίστηκε ἂν ἦταν στὰ συγκαλά του. Ἄναψε τσιγάρο. Τὸ θυμήθηκε: «Ἡ σκέψη
εἶναι δύναμη!». Τὸ μυαλό του ἄρχισε νὰ δουλεύει. Πρῶτα μὲ τὴ μνήμη. Ξαφνιά-
στηκε μὲ τὸ ἀπάντεχο. Μπροστά του ἡ Ξένη. Νὰ τὸν περιμένει ἔξω ἀπ' τὴ σχολή
της. Τὴ Νομικὴ. Χαμογέλασε γιὰ λίγο. Πῆγε νὰ τῆς πιάσει τὸ χέρι. Τὸν πρό-
λαβαν τὰ χεῖλιά της: «Τὸ ἔγκλημα εἶναι ἡ παράλογη λύση τοῦ πανικοῦ!». Ἀπόδιω-
ξε τὸ ὄραμα κι μ' ἓνα ἀλλόκοτο συναίσθημα ἔγραψε σύντομη ἐπιστολή: «Ἡ κατὰ-
σταση στὴν Κλαδόρμη εἶναι χειρότερη ἀπ' ὅ,τι ξέραμε. Ντροπιάζει τὸ λαό. Μᾶς
ἀτιμάζει. Στείλτε μου γρήγορα γιαντὸ καὶ δικαστὴ». Τὴν ὑπόγραψε. Ἐγραψε καὶ
τὸν φάκελο: «Πρὸς τὸ Ἀρχηγεῖο».

Τὴν πῆρε στὸ δωμάτιό του. Ἐπесе στὴν κλίνη μὲ τὰ ρούχα. Ἡ κούραση τοῦ
σφάλιζε τὰ ματόφυλλα. Πρὶν σβήσει τὴ λάμπα, τὴν ξαναδιάβασε. Κούνησε τὸ κεφάλι
ικανοποιητικά. Δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο νὰ πεῖ. Τὴν πέταξε στὸ τραπέζακι. Ἀπόμεινε
στὰ σκοτεινά. Μὰ ποῦ ὕπνος! Ξαφνικὲς φωνὲς τὸν συντάραζαν. Μονότονες. Γεμά-
τες τρόμο. Πετάρθηκε στὸ παραθύρι. Διέκρινε ἀνθρώπους νὰ πηγαινοέρχονται.
Ἀσταμάτητα. Κι οἱ οἰμωγὲς νὰ μὴ σταματοῦν.

Κατάλαβε νὰ μυρμιδίζει σύσσωμος. Ζωντανὸς ἀντιπάλαιε μὲ ἐφιάλτη. Ἀδύ-
ναμος καὶ μόνος. Στηρίχτηκε μὲ κόπο στὸ κρεβάτι. Ἀποκοιμήθηκε ἀνήσυχος. Ξύ-
πνησε τρομαγμένος.

Κάτω στὴν αὐλὴ μεγάλη ταραχὴ. Πετάρθηκε στὸ πρωινὸ φῶς. Εἶδε τοὺς
κρατούμενους ἓνα κύκλο. Νὰ θωροῦν μουνδιασμένοι. Δὲν τὸ πίστευε. Καταγῆς ἄν-
δρας ματωμένος. Στὰ τελευταῖα του. Πάνω του νὰ δαιμονίζεται ὀπλισμένος κοντο-
πίθαρος. Μὲ μαχαίρι. Καὶ νὰ γελᾷ τρανταχτά.

Εἶδε τὸν οὐρανὸ νὰ τὸν καταπίνει. Ζαλοσκοτίστηκε. Παρολίγο νὰ λιποθυμοῦ-
σε. Ἐτρεξε ὁ Ταλαγάνης. Θέλησε νὰ τὸν βοηθήσει. Συνερχόταν. Τὸν ἔσπρωξε
μὲ ὅση δύναμη εἶχε. Κρατήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς κρεβάτας γιομάτος σιχαμάρα
καὶ ὀργή.

Μίλησε στὸν Ταλαγάνη: «Ἐλα στὸ γραφεῖο». Διάβασε, μέσα του τὸ χτεσινὸ
γράμμα. Συμπλήρωσε βιαστικὰ δυὸ - τρεῖς λέξεις: «Ἵστερόγραφο: Κάντε γρή-
γορα. ΓΡΗΓΟΡΑ». Καὶ ὑπογράμμισε τὸ κεφαλαῖο «ΓΡΗΓΟΡΑ».

Ἐγραψε πάνω ἀπ' τὸν παραλήπτη «ΑΠΟΡΡΗΤΟ». Πρόσταξε: «Ὁ καλύτε-
ρος ἄντρας νὰ τὸ πάει στὸ Ἀρχηγεῖο. Νὰ φύγει τώρα ἀμέσως».

Ὁ Ταλαγάνης ἀπομακρύνθηκε μὲ τὸ φάκελο. Ἀκούμπησε στὸ παραθύρι.

Σὲ λίγο εἶδε καθάλα νὰ φεύγει ὁ εἰδικὸς ταχυδρόμος. Ὁ Ταλαγάνης ἔκτε-
λοῦσε πιστὰ τὸ καθήκον.

Ἀπάντησε «ὄχι» στὸ ρῶτημα τοῦ Ταλαγάνη: «Θὰ φᾶς;», καὶ ἐξεπίτηδες τὸν
ᾤφησε νὰ μένει διστακτικὸς στὴ μισάνοιχτη θύρα. Δὲν τὸ ἄντεξε γιὰ πολὺ. Τοῦ
χαμογέλασε φιλικὰ καὶ πεταχτὰ τοῦ εἶπε: «Δὲν πειράζει. Θὰ μείνω γιὰ λίγο ἀκόμη
ἐδῶ. Μόνος».

Ἐπесе σὲ συλλογὴ. Ἐπρεπε νὰ βρεῖ τρόπο νὰ συνεννοηθεῖ μὲ τοὺς ἄνδρες
του. Δὲν ὑπῆρχε ἄλλη ἐπιλογή. Πολυστοχάστηκε. Παιδευότανε νὰ βρεῖ τὸ κατάλ-
ηλο μέσο. «Οἱ ἀξίες!». Σὰν νὰ τὸ ἄκουσε. Ἡ Ξένη μπερδεύε ἢ μᾶλλον ὀδηγοῦσε
τὸν στοχασμό του. Θέλησε νὰ ἀποφύγει τὸν ἀφορισμό της: «Ὅποιος δὲν σκέφτε-
ται ἐγκληματεῖ». Δὲν τὸν ἔβρισκε ὀλοκληρωμένο. Θυμόταν τὸ δικό του ἐπιχείρημα:
«Ὁ διάλογος γιὰ τίς ἀξίες σὲ φτάνει στὴ συνεννόηση!».

Ἀκροκάθησε στὴ στρωμνὴ. Ἀναμέτρησε τὰ συμβάντα. Τοῦ ἦρθε ἀναγούλα.
Ἡ Ξένη παραμέρισε κάποιο χαρακτηρισμό του: «Σάπιοι...», προτοῦ ὀλοκληρω-
θεῖ. Τὸν ἀνακούφισε ἡ κρίση της: «Ὁ φόβος γεννᾷ τὴ βία ποὺ ἐκτρέφει τὴν ἀγριό-

τητα, τὴν καταστροφικὴ μανία, τὸ θανατικόν. Συνάμα φαντίζει. Ὁ φανατισμένος ποτὲ δὲν συγχωρεῖ. Ἀπλῶς παραλογίζεται. Ἡ μανία τὸν κατευθύνει στὸ φασισμό. Φασισμός καὶ σαδισμός πάνε μαζί». Πετάχτηκε ἔντρομος. Ἀποφασισμένος. «Φτάνει. Μέχρις ἐδῶ. Φασίστες δὲν πρέπει νὰ γίνουν οἱ ἐλευθερωτές. Θὰ τοὺς θυμίσω τὸν ἀπανωτὰ χαροκαμένο Λαόν. Τὶς ὑποχρεώσεις πού ἔχουν ἀπέναντί του. Νὰ κάνουνε μαζί καὶ μαζί του ὅλοι τὸ καθήκον!». Τὸν συνεπῆρε ἡ μαγεία τῆς λέξης: «Καθήκον!». Τέντωσε τὸ σῶμα. Λευτέρωσε τὴν ψυχὴ του. Ἀναμέρισε τὴν πάντα ἐτοιμολογὴ Ξένη. Γαντζώθηκε στὸ «Καθήκον!». Νοημάτισε τὴ γλώσσα του. Ἐβγαλε φωνὴ ἀντρεϊᾶς: «Σύντροφε Ταλαγάνη, ἔλα, ἀμέσως, στὸ γραφεῖο. Μ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς».

Ὅρθιοι καὶ σοβαροί, πέντε ἄντρες, ἔστεκαν ἀπέναντί του. Ὁ ἴδιος παρὰ μινε καθισμένος στὸ γραφεῖο. Δὲν τοὺς κοίταξε. Διέταξε:

— Σὲ δυὸ ὥρες θὰ ἔχει καθαρισθεῖ τὸ προαύλιο. Ὅλοι οἱ κρατούμενοι μέσα κι ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ θὰ πᾶνε στὰ κελιά τους... Οἱ συντρόφισσες θὰ δέσουν τὰ τραύματα.

Τοὺς κοίταξε λοξά. Καμιά κίνηση. Ἄκουγαν μὲ προσοχή. Συνέχισε:

Μὲ ἔμφαση πρόσθεσε:

— Ὅχι ὁ βουρδουλὰς: Ἀπὸ σήμερα θὰ γίνουμε ὅλοι ἕνα. Θὰ τρώμε τὸ ἴδιο φαγί. Τοὺς ἀνήμπορους θὰ ταΐζουν οἱ συντρόφισσες. Τίποτε ἄλλο. Πηγαίνετε...

Σηκώθηκε ἀργά. Ἀκούμπησε γερότς στὸν τοῖχο. Ἦξερε ὅτι ὅλα θὰ γίνονταν ὅπως τὸ θέλγει. Ἡ πειθαρχία τοῦ Ταλαγάνη ἦταν ἀποδειγμένη. Θυμήθηκε τὸν πολέμαρχο ἀρχηγό του: «Πιστὸς στὸ κόμμα...». Ἀναρωτήθηκε: «Φτάνει;». Ὁ ἀήττητος στὴ μάχη Ταλαγάνης ἦταν φυλακισμένος τῆς φυλακῆς του. Ζυμάρη ἡ ψυχὴ του σὲ χέρια ἄξεστων δεσμοφυλάκων. Τοῦ φανατισμοῦ τοὺς γίνωμα! Δὲν τὸ ἀπόφυγε. Κύλησε ἡ σκέψη ἄκουσμα: «Κοῖμα! Ἡ ἀνταπόδοση τοῦ κακοῦ τὸν ἔκανε νὰ συγχωρεῖ τὶς σφαγές, νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς φονιάδες. Ποῦ φτάνει ὁ φανατισμός...».

Ζύγωσε τὸ περβάζι. Ἀθέατος τὰ ἔβλεπε ὅλα. Ἀθόρυβα τρεχάματα πέρα-δῶθε στὴν αὐλή. Ἄνδρες ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν μὲ φορεῖα. Γυναῖκες ξωπίσω μὲ σκοῦπες καὶ κουβάδες. Ἀνασκουπόμενοι ὅλοι. Κάθιδροι.

Ἀργότερα εἶδε τὸν Ταλαγάνη. Νὰ δείχνει κάτι. Τὸ χέρι του σημάδευε τὸν ἀντίπερα τοῖχο. Δὲν γελάστηκε. Τὸ πρόσεξε. Καὶ τρεῖς ἀντάρτες βάλθηκαν νὰ τὸν ἀσπρίσουν.

Σταμάτησαν τὸ μεσημέρι. Εἶδε νὰ μοιράζεται τὸ συσσίτιο. Σ' ὅλους. Καὶ ἔνωσε ἄνθρωπος σὰν εἶδε τὶς γυναῖκες τοῦ λαϊκοῦ στρατοῦ νὰ ταΐζουν τοὺς παιδεμένους ἀπ' τοὺς συντρόφους τοὺς. Ὁ ἴδιος δὲν πῆγε. Πῆγε κοντά του ὁ Ταλαγάνης γεμάτος ἀνυπόκριτη φροντίδα:

— Πάλι δὲν θὰ φᾶς;..

Ἀποκρίθηκε ἀπλά:

— Θὰ γνωρίσω πρῶτα τοὺς ἄντρες.

Καὶ τάχα ἀδιάφορα:

— Πῶς τοὺς λένε αὐτοὺς τοὺς δύο; Τὸν ψηλὸ καὶ τὸν κοντὸ ἐννοῶ.

— Ἡρακλῆ τὸν μεγαλόσωμο. Δικό μας τὸ ὄνομα. Τὸν ἄλλο Ἐκδικητή. Τὸ διάλεξε μόνος του. Τὰ ἀληθινὰ τους εἶναι...

— Δὲν μοῦ χρειάζεται, τὸν διέκοψε ὁ Ἀχλλέας. Πήγαινε νὰ τοὺς συγκεντρώσεις ὅλους στὴν αὐλή. Ἐκτός, φυσικά, ἀπ' τοὺς ἀπαραίτητους σκοπούς...

Κρυφοκοίταξε ἀπὸ ψηλά. Ἐμπαιναν ἀθόρυβα στὴ γραμμὴ μὲ τὸν ὀλισμὸ τους. Ὑπολόγισε πάνω-κάτω σὲ σαράντα τοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες σὲ δεκαπέντε. Μπροστά τους στάθηκαν οἱ ἀξιωματικοὶ τους. Χωρὶς διακριτικά.

Κατέβηκε μὲ βῆμα κροταλιστὸ τὰ πέτρινα σκαλιά. Πλησίασε τὸν Ταλαγάνη

πού ἔδινε γνωστά προστάγματα. Ἀποῦ τὸν χαιρετήσε, τοῦ ἔδωσε κανονικὴ ἀναφορά. Σιγώλεγε μονάχα τοὺς ἀριθμούς.

Ὁ καπετάνιος ἔκανε σωστὴ ἐπιθεώρηση. Ἐναν - ἕναν κι ὅλους ἀντάμα. Ξαναπῆγε μπροστά τους. Διέταξε «ἀνάπαυση». Μίλησε μὲ σταθερὴ, δυνατὴ φωνή. Γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν ὅλοι. Ἀκόμη καὶ οἱ κρατούμενοι:

— Σύντροφοι καὶ συναγωνιστές. Ὁ ἀγώνας μας εἶναι σκληρός. Ἡ ἀναμέτρηση βίαιη. Ὁ Μάρξ μᾶς δίδαξε πὼς ἡ βία εἶναι ἡ μαμὴ τῆς ἀλλαγῆς. Εἶναι ἀπαραίτητη, εἶναι δικαιολογημένη ἡ βία, ὅταν μὲ τὰ ὅπλα μας συντρίβουμε τὸν ἐχθρὸ τοῦ λαοῦ: τοὺς φασίστες. Ἐνα καὶ μοναδικὸ εἶναι τὸ καθήκον μας: νὰ ὑπερασπισθοῦμε, μέχρι θανάτου, τὴν τιμὴ τοῦ λαοῦ.

»Σύντροφοι,

»Ἡ μοίρα μᾶς ἔταξε κοντὰ στοὺς ταπεινωμένους. Σιμὰ σ' ὅλους τοὺς φτωχοὺς, σ' ὅλους τοὺς ἀνυπεράσπιστους.

»Οἱ χωρικοὶ εἶναι τὸ καύχημά μας. Καὶ τὸ στήριγμά μας. Στὸν ἀγώνα μας ὅλοι τους μᾶς συμπαραστέκονται. Οἱ λίγοι πού δὲν εἶναι μαζί μας, εἶναι γιὰτὶ δὲν κατάλαβαν. Δὲν κατάλαβαν πὼς γι' αὐτοὺς καὶ τὰ παιδιά τους ἀγωνιζόμαστε. Αὐτοὶ οἱ λίγοι διδαχὴ χρειάζονται. Διδαχὴ ἀπὸ τὸ παραδειγμά μας.

»Ἀδέλφια μου καὶ σύντροφοι,

»Εἶναι δίκαιος ὁ ἀγώνας μας. Καὶ θὰ νικήσουμε ἂν ὅλες οἱ πράξεις μας θὰ εἶναι δίκαιες. Τὸν φόβο οἱ ἄλλοι τὸν σπέρνουν. Αὐτοὶ πού πάντα ἔπαιρναν. Ἐμεῖς δίναμε. Τώρα εἴμαστε ἄτρωτοι ἀπ' τὸν φόβο. Γίναμε δύναμη. Ὁρμὴ λευτεριάς.

»Ὅλοι οἱ φτωχοὶ καὶ τίμιοι εἶναι μαζί μας. Ὅλοι οἱ χωρικοὶ πρέπει νὰ εἶναι μαζί μας. Καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἀγώνα μπροστάρῳδες εἶναι οἱ φτωχοὶ. Τελειώνω. Ἐδῶ, λίγα εἶδα, πολλὰ κατάλαβα. Δὲν κατακρίνω κανέναν. Τὸ κακὸ κατακρίνω. Γιὰτὶ αὐτὸ θὰ μᾶς χωρίσει. Καὶ δὲν πρέπει... Δὲν πρέπει νὰ προδοθεῖ ὁ λαὸς ἀπ' τοὺς ἀγωνιστές του...

»Ἡ ἀπόφασή μου μία εἶναι: δὲν θὰ ξαναγίνει τίποτε, πρὶν ἀπὸ κανονικὴ δίκη. Οὔτε ξυλοδαρμός ἢ βασανισμός. Καὶ ποτὲ πιά ἐκτέλεση στὴν αὐλή!...».

Χαιρετήσε. Περόφρανα ἀνέβηκε τὴ σκάλα. Χωρὶς νὰ γυρίσει, χώθηκε ὁλόρθος στὸ γραφεῖο. Ἡ σκέψη: «μεγάλος εἶναι ὅποιος ἀγωνίζεται γιὰ τὸ δίκιο» τὸν κράτησε ὀρθό. Ξανασκέφθηκε. «Ὅλοι γι' αὐτὸ ἀγωνίζονται. Οἱ ὄνειροπόλοι πλέκουν ἕναν κόσμον ἀρετῆς, οἱ φανατικοὶ κατασκευάζουν παραδείσους. Ἀνώφελα. Τί μένει; ἴσως οἱ ἀγωνιστές. Οἱ μόνοι ἄξιοι γιὰ μεταρρυθμίσεις...».

Χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ἴσκιος δίπλα του ὁ Γιάννης. Τοῦ κρυφομίλησε γιὰ ἀναθυμήθηκε τὸ στοχασμό του;

Τὸ σίγουρο εἶναι ὅτι τὸν ἄκουσε μέσα του: «Ὁ ἀληθινὸς ἀγωνιστὴς περνáει τὸ δίκιο ἀπὸ τὴ συμπιλίωση. Δὲν ἔχει σημασία ἂν εἶναι νικητὴς ἢ ἡττημένος. Ἀρκεῖ νὰ ἀκολουθήσει τὸν ἐλληνικὸ δρόμο. Νὰ ἰσορροπήσει τίς δυνάμεις ἀπ' τίς ὁποῖες πηγάζει τὸ φῶς. Καὶ τὸ ἐλληνικὸ φῶς μαστιγώνει τὰ ἐρπετά!».

Δὲν πολυχάρηκε τὸν εἰρηνικὸ τόνο τοῦ ἐρημίτη. Ὁ Ταλαγάνης, χωρὶς νὰ τὸ περιμένει, βρέθηκε κοντὰ του. Ἀναφαν τσιγάρο. Ξέφυγε τοῦ Ταλαγάνη λόγος δικαιολογητικός:

— Εἶναι σκληροί, γιὰτὶ εἶδαν τοὺς δικούς τους ἀδικοχαμένους.

Ἡ ἀπόκριση ἦρθε κάπως ἀργά:

— Κάποτε, στὰ χωριά μας, σκοτώνονταν γιὰ σπιθαμὴ χέρσας γῆς. Φυσικὸ νὰ σκοτωθοῦμε τώρα γιὰ τὴ γῆ πού μᾶς ἀνήκει. Σ' αὐτὸν τὸν πόλεμον πολλοὶ θὰ χάσουμε τὴ ζωή. Ποτὲ ὅμως τὴν περηφάνεια μας, σύντροφε Ταλαγάνη! Θυμᾶσαι ἕνα παλιὸ μας τραγοῦδι;

Δὲν ἔχεις γέρους ἄρρωστους
τώρα γιὰ νὰ σφάζεις...

Σπίθισε δόλγυρα ὁ βαρὺς ρυθμός. Ὁ ἄλλος ἔσκυψε τὸ κεφάλι. Ἀκούγε:

— Αὐτὰ λέγαμε γιὰ τοὺς ξένους φασίστες. Ἐδῶ γίνονταν χειρότερα. Καταλαβαίνεις θαρρῶ. Ποῦ εἶναι ἡ λεβεντιά μας; Τὴν ἀράνισεν ἡ ἀντεκδίκηση. Ἡ ρετσινιά. Οἱ χωρικοὶ μας εἶναι ἄνθρωποι κι ὄχι σφάγια. Ἐλπίζω νὰ τὸ κατάλαβαν ὅλοι.

Κατάπτε τὴ γλώσσα του ὁ Ταλαγάνης κι ἔφυγε ὡς ἦρθε: χωρὶς νὰ τὸ περιμένει.

Βράδυ φεγγερό. Ἐρριξε γοήγορη ματιὰ στὴν πεντακάθαρη αὐλή. Προχώρησε στὸ ξωπόρτι. Βγήκε. Οἱ γύρω θάμνοι ἄχνιζαν μύρο. Μαλάκωνε ἡ ἐρημιὰ τῆς ψυχῆς του.

Κίνησε μὲ βῆμα ταχύ γιὰ μικρὸ περίπατο. Ἀπότομα σταμάτησε. Μπρὸς του, βάδιζε γιὰ σέρνονταν, δὲν τὸ καθάριζε, μαῦρος ὄγκος. Περισσότερο ἀερικό παρὰ ἄνθρωπος. Ἀρχισε νὰ τρέχει. Τὸν ἔφτασε μὲ πύρινη ἀνάσα. Ἀρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια του τσάπα καὶ φτυάρι. Ὁ ἄλλος ἔγειρε στὸν ὦμο του ἀνάλαφρα. Τὸν ἐνατένιζε μὲ βλέμμα γεμάτο ζεστασιά. Γυρόφερνε τὰ μάτια στὸ μεταξύ τους σκοτεινὸ κενὸ καὶ τὸ στροβίλισμα τῶν ἄστρων. Φαίνονταν ταξιδιώτης τοῦ ἀπείρου χαμένος σὲ ἀνυδρο γῆ. Μὲ τὴ λάμψη τῆς καρδιάς, πὺν φέγγει τοὺς αἰῶνες, μίλησε:

— Ὅταν παύσουμε νὰ φροντίζουμε τοὺς πεθαμένους, θὰ τρώμε τοὺς ζωντανούς...

Τὸν κοίταξε δόλοισια καὶ μὲ λόγο προφητικὸ συνέχισε:

— Ἐρχεται καιρὸς καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι θὰ μανῶσιν, ἐπὰν δὲ ἴδωσι τινὰ μὴ μαινόμενον ἐπαναστήσονται κατ' αὐτοῦ λέγοντες: ἡμεῖς μαινόμεθα, ἵνα τί σὺ οὐ μαίνει;

Κατέβασε τὸ χέρι καὶ τὸν σταύρωσε:

— Εὐλογημένος νὰ εἶσαι, τέκνον μου. Πῶς ὀνομάζεσαι;

— Ἀχιλλέας...

Ἀπὸ φόβο μήπως κοπεῖ ὁ διάλογος πὺν ἀρχισε, ἔσπευσε νὰ τὸν διαβεβαιώσει:

— Πάτερ, ὁ λαὸς μας σέβεται τοὺς ἄξιους. Ὅλους ὅσους τιμῶν τὸ πνεῦμα. Εἰδικὰ τώρα...

Πρόφτασε ὁ ἱερωμένος:

— Πὺν λιμὸς μέγας πνευματικὸς ὑπάρχει καὶ ἔλλειψις καλοῦ παραδείγματος. Ἐτοί συμβαίνει εἰς χαλεποὺς καιροὺς. Οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἀλαζόνες, βλάσφημοι, ἄστοργοι, ἀνήμεροι καὶ προδότες.

Δὲν ὀλοκλήρωσε τίς σκέψεις ὁ γέροντας. Πιάστηκεν ὁ Ἀχιλλέας ἀπὸ τὴν τελευταία λέξη:

— Προδότης εἶναι ὁποῖος ἀρνεῖται τὸ λαό.

— Ὅχι, τέκνον μου, μόνο τὸ λαό. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συνανθρώπου ὁδογεῖ στὴν ἀναίδεια, τὴν ξετσιπωσιά. Στὴ χωρὶς ἔλεος σφαγή. Γνώριζε, πῶς μόνο ἡ ἀγάπη ἐλευθερώνει.

— Πάτερ, ἡ ἀγάπη μαραινέται σ' ἓναν ταξικὸ ἀγώνα. Τὸ λαογέννητο κίνημά μας θὰ φέρει τὴν ἀγάπη μὲ τὴν κατάργηση τοῦ πλούτου. Τὴν ἰσότητα.

— Τὸ εὐχομαι. Δίκαιος, λοιπόν, ὁ λόγος: «Ἐπάρχει ἐλπίδα ὅσο ὑπάρχουν ἄνθρωποι νὰ πιστεύουν στὸ καλὸ». Δημοναῖς, ὅμως, τὴ φυσική μας ἀδυναμία: τὸν ἐγωισμό. Αὐτὸς θὰ ξαναγεννήσει τὴν ἐκμετάλλευση. Ἴσως σὲ χειρότερη μορφή. Ἰδέα δίχως συγχώρεση κι ἀγάπη, σὲ καταντᾷ μάρτυρα καὶ κολασμένο της. Σὲ κάνει νὰ ὀδηγεῖς τὸν κάθε ἐλευθερόφρονα στὴν πυρά. Ἡ δικαιολογία ὑπάρχει: αἰρετικὸς, ἀντιφρονώντας καὶ τὰ παρόμοια. Ἀλλά, γιὰ πὲς μου, θὰ μείνεις καιρὸ ἐδῶ;

— Τὸ ἐλπίζω.

— 'Ε, τότε έχουμε καιρὸ γιὰ συζητήσεις. Τὰ ξαναλέμε. Δὲν θυμᾶμαι ἀπὸ πότε ἔχω νὰ μιλήσω. Μονάχα στενάγματα ἐτοιμοθάνατων ἀκούω. 'Ολόκληρη ἡ ἱστορία μας, παιδί μου, σὲ ἀνατριχιάζει μὲ τοὺς θρήνους της. 'Ο ἐγωισμὸς στηρίζει τὴ διχόνοια. Διαιρεῖ τὴ φυλὴ μας. Μὰ ἔλα τώρα. Δὸς μου τὸ χέρι σου γιὰ νὰ διαβῶ τὸν πόνο...

'Αντάμα διάβηκαν τὴ θύρα τοῦ Μοναστηριοῦ.

Φάνηκαν γρήγορα οἱ ἀπεσταλμένοι. Ἦταν τρεῖς. Ἕνας γιατρὸς καὶ δυὸ δικαστές. Τὸ 'Αρχηγεῖο ἤθελε νὰ γίνῃ ἐρευνα σὲ βάθος. Ἀρχισαν ἀμέσως οἱ ἀνακρίσεις. 'Απ' τοὺς κρατούμενους πρῶτα. Γυναῖκες, ἄντρες, ἀμούστακα παιδιά, δίδαν ἐλεύθερα τὶς καταθέσεις. Οἱ ἀνακριτὲς σφίγγαν τὴν καρδιά τους. 'Όσο προχωροῦσαν τόσο πὶο πολὺ ἀηδίαζαν. 'Ανομολόγητα πράγματα συνέβαιναν κάτω ἀπ' τὴ μύτη τοῦ Ταλαγάνη. Τὰ κολαστήρια δὲν εἶχαν καὶ τόση σχέση μὲ τὸν ἀγῶνα.

Διάβασαν πολλὲς καταθέσεις. Οἱ περισσότερες μιλοῦσαν γιὰ λίρες καὶ βασανιστήρια. Καὶ σ' ὅλες τὸ ὄνομα τοῦ Τσουσέκη.

— Τὸ παράξενο εἶναι οἱ ἀποδράσεις. Εἴχαμε, τουλάχιστο, πέντε. Πῶς τὰ κατάφεραν; Στὸ Μοναστήρι δὲν ξεμυτίζει κουνούπι.

— Νομίζω πῶς στέκουν οἱ εἰδικὲς ἀναφορὲς τῶν φυλακισμένων γιὰ τὰ λαδῶματα.

Ξέφυγε ἀπ' τὴ σιωπὴ του ὁ 'Αχιλλέας:

— Τόσες θυσίες. Ευπόλητοι. Νηστικοί. Κι ἄλλοι νὰ θησαυρίζουν. Γιὰ πότε; Κι ἂν ὅλα εἶναι ἀλήθεια, ποῦ εἶναι τὰ χρήματα; Κάτι πρέπει νὰ ἔχει μυριστεῖ ὁ Ταλαγάνης.

'Ανακρίθηκε πρῶτος ἀπ' τοὺς ἀντάρτες. Μίλησε γιὰ τὴ διοίκησή του. Τὶς ἐκτελέσεις. Παραδέχθηκε τὰ βασανιστήρια. Τὰ χαρακτήρισε, μάλιστα, ἐπιβεβλημένα. Γιὰ τὶς λίρες ἰδέα δὲν εἶχε. 'Όσο γιὰ τὸν Τσουσέκη, ἔπραινε ὄρκο. «'Ανθρωπος τοῦ καθήκοντος». Τοῦ εἶχεν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη.

Τὰ πράγματα ξεδιάλυναν μὲ τὶς καταθέσεις μερικῶν ἀνταρτῶν, ποὺ εἶχανε πάρει μέρος στοὺς βασανισμοὺς. Ἦξεραν. Τὰ ξέρασαν ὅλα. Ἄλλωστε, δὲν εἶχανε τίποτε νὰ φοβηθοῦν. «Γιὰ τὸν ἀγῶνα εἶναι...», τοὺς ἔλεγε ὁ Τσουσέκης. 'Ο 'Ηρακλῆς διαβεβαίωσε: «Τὰ ἔπαιρνε ὁ Τσουσέκης καὶ τὰ ἔστειλε στὴν ἐπιμελητεία. Κάποτε παρὰδωσα κι ἐγὼ μερικά στὸ διπλανὸ χωριό, σὲ κάποιον ἐμπιστὸ μας. Μιχάλη τὸν λέγανε. Πήγαινε καὶ ἡ Βαγγελιώ, ἡ ἀγαπητικιά του».

'Ο Τσουσέκης τὰ ἀρνήθηκε ὅλα. Ἔκανε τὸν ἀνήξερο. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ Βαγγελιώ. «Προβοκάτσια», τόλμησε νὰ ξεστομίσει. «Νὰ λερώσουν τὸ ὄνομα τῶν πολεμιστῶν».

'Εξέτασαν προσεκτικὰ κι αὐτὴ τὴν πλευρά. Ἡ προβοκάτσια δὲν ἔστειλε. Οἱ ἀποδράσεις ἦταν γεγονός. Κι ὅσο καλοξέταζαν τὴν περίπτωσή, εὑρίσκαν πῶς δὲν ἦταν καὶ τόσο τυχαῖες. Ἦ μὴ πὶο χτυπητὴ ἀπ' τὴν ἄλλη. 'Όλοι ὅσοι ξεπόρτισαν ἦταν ἀπὸ τζάκια. Τὸ πράγμα φώναζε ἀπὸ μόνο του.

Μαζεμένοι καὶ οἱ πέντε πᾶσιζαν νὰ μποῦνε στὸ σωστὸ δρόμο. 'Ο Ταλαγάνης ἔνιωθε ἄσχημα στριμωγμένος. Ἄκουγε χωρὶς μιλιὰ. Φωτίστηκε σὰν ὁ 'Αχιλλέας ἀνέλυσεν ὅλες τὶς ἐκδοχὲς τῶν ἀποδράσεων. Πετάχτηκε ὄρθιος, μιὰ φωνὴ ὅλος:

— Σύντροφοι, αὐτὸ εἶναι. Μὲ ξεγέλασεν ὁ πρόστυχος. Αὐτὸς τὰ τσέπωνε. Ἴσως νὰ εἶχε μερικὸ ὁ 'Ηρακλῆς καὶ ἡ σκρόφα του. Ἴσως... Πές τε καὶ κάντε ὅ,τι θέλετε γιὰ μένα. Ἀφῆστε με πρῶτα νὰ τοὺς συγγρίσω. 'Ο ἀγῶνας δὲν πρέπει νὰ προδοθεῖ ἀπὸ μέσα...

Ἦταν τόσο ἀγνὸς στὸ ξέσπασμά του, τόσο εἰλικρινής, ποὺ οἱ ἄλλοι ἄρχισαν νὰ τοῦ φέρονται μὲ ἐπιείκεια: «Συμβαίνουν αὐτά. Προδότες ὑπάρχουν παντοῦ. Τὸ χρῆμα ἐξαχρειώνει». Μονοκόμματος καθὼς ἦταν, δὲν καταλάβαινε. Μουρμούριζε

συνέχεια: «Δὲν προδίνεται εὐκόλα ὁ λαός. Δὲν πρέπει νὰ προδοθεῖ ὁ λαός. Θάνατος στοὺς προδότες».

Τὸν πλησίασεν ὁ Ἀχιλλέας τρυφερὰ καὶ ἐνθαρρυντικά: «Εἶναι δικοί σου. Μάθε ὅ,τι μπορεῖς». Ὁ Ταλαγάνης ἔπεσε μὲ δάκρυα στὴν ἀγκαλιά του. Συνῆλθε. Τοὺς χαιρέτησε. Βγῆκε πεισιμωμένος. Τὸν ἄκουσαν νὰ προστάξει:

— Τσουσέκη, Ἡρακλῆ, Βαγγελιώ στὴ στενὴ. Ἥρθε ἡ ὥρα σας, ρουφιάνοι. Λωποδύτες! Ἔ!, Ἐκδικιητή. Ἐτοιμάσου! Θέλω παστρική δουλειά. Πρέπει νὰ γυρίσει στὸ λαὸ ὅ,τι τοῦ ἀνήκει. Θάνατος καὶ στοὺς κλέφτες τῶν κλεφτῶν!...

.....
Γλυκοφεγγεῖ λιανοκόριτσο ἡ γῆ, παράδερνε στὴ γοητεία τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Ἀχιλλέας μὲ τὸν Ταλαγάνη ἀργοπερπάταγαν πλάι-πλάι. Ἀμίλητοι προσπέρασαν τὴν πολύφωνη νεροσυρμὴ καὶ ῥίχτηκαν ἀκριβοζυγισμένοι στὸν πολίχρωμο αὐγινὸ χαλιά. Προχωροῦσαν αἰχμάλωτοι τῆς μακαριότητος τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἤχων. Σὲ ξέφωτο ἡλιοσταλαγμένο τὸν εἶδαν. Μορφὴ διβλικὴ φευγάτη ἀπ' τὸ τέμπλο τῆς ἐκκλησιᾶς. Μόνος. Νὰ μαγεύει μὲ τῆς ψυχῆς τὴν ἀλήθιαν τὸ φῶς τῶν χρωμάτων. Ἔφτασαν κοντὰ του. Δὲν σηκώθηκε. Μὲ ψαλμοὺς ἀγιογραφοῦσε. Κάθε τόνος καὶ πινελιά. Ρυθμὸς καὶ χρῶμα ζευγάρωναν ἀρμονικὰ στὸ σχέδιο. Ράγισε τὴ σιγὴ ὁ Ἀχιλλέας μὲ λόγο καλοσυνάτο:

— Θαρῶ πὼς ζωγραφίζεις κάποια γυναῖκα...

Σταμάτησε ὁ γέροντας καὶ ταπεινὰ ἀποκρίθηκε:

— Προσεύχομαι νὰ ἀγιογραφήσω τὴν ἀγία Εἰρήνη.

Καὶ ξανάρχισε μὲ τὴ δημιουργικὴ δύναμι τοῦ Ἑπειρώτη καλλιτέχνη τὸ ἔργο του. Τὸν παρατηροῦσαν μὲ συγκρατημένο ἐνθουσιασμό. Ὁ καλόγερος φαίνονταν γνώστης τῶν μυστηρίων καὶ τῶν νόμων τῆς ἀρμονίας. Τὸ φῶς καὶ ἡ σκιά εἰρηνικὰ συμφιλιωνόταν στὰ χέρια του. Θυμήθηκε ὁ Ἀχιλλέας τὸν Γιάννη: «Ἀγιογράφος ἀπ' τοὺς Χιονάδες».

Ἦξερε. Οἱ ἀγιογράφοι τοῦ ξακουστοῦ χωριοῦ δὲν ζωγράφιζαν. Κατάγραφαν τὰ μηνύματα τῆς δημιουργίας. «Δίκαια», σκέφθηκε, «ὁ μοναχὸς ἀπάντησε ἀγιογραφῶ». Τὸν κοίταξε προσεκτικά. Ἡ τεχνικὴ τοῦ γέροντα εἶχε μιὰ ὄραση πρωτότυπη. Ἐνα ὑπερβατικὸ φῶς μὲ ἐκτυφλωτικὴ αἴγλη οἱγοῦσε τίς γραμμές. Δειλὰ τοῦ μίλησε:

— Πάτερ, ξέρεις νὰ μετεωρίζεις τὴν ὕλη. Πόση ποιητικὴ μυσταγωγία ἔχει τὸ καμπυλωτὸ χαμόγελο τῆς ἀγίας...

— Ἡ ἀρμονία εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς Τέχνης...

Πῆρε μιὰ -δυὸ ἀνάσες. Ξανάρχισε μὲ κέφι γιὰ κουβεντολόι:

— Ἡ ἀληθινὴ τέχνη, τέκνα μου, πρέπει νὰ ἐξαφανίζει κάθε συναισθηματικὴ βιαστικότητα. Ἐτσι κατορθώνει καὶ ἐνώνει τοὺς τόπους μὲ τοὺς χρόνους γιὰ νὰ προβάλλει τίς ιδέες. Εἶναι θεία ἡ δύναμις τῆς Τέχνης. Μᾶς κάνει ἀνθρώπους.

Κι ἀλλάζοντας τόνο πῆρε ὕψος μυητικό:

— Καὶ ἡ ἀγιογραφία θεοῦ! Μὴ σᾶς φαίνεται βέβηλος ὁ λόγος. Αὐτὸ πιστεύω ἐγὼ γιὰ τὴν εἰκόνα. Ναι. Ἡ εἰκόνα μᾶς ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴ σκιά στὴν πραγματικότητα, ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο στὸ ἀρχέτυπο, ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων στὴν αἰώνια καὶ ἀναλλοίωτη ἀρχή: τὸ Θεό. Καταλαβαίνετε, ἴσως, τὴ διαφορὰ. Ἡ Τέχνη χρειάζεται καλλιέργεια καὶ εὐαισθησία γιὰ νὰ τὴν ἐννοήσουμε. Ἡ εἰκόνα πίστη:

Μελαγχολικά, συμπλήρωσε:

— Ἡ Τέχνη ἀνθεῖ ὅπου ὑπάρχει δυνατότητα ἀνταπόκρισης στὰ μηνύματά της. Καὶ σήμερον φαίνεται νὰ μὴν ὑπάρχει. Στὴν Κλαδόρμη ἔχουμε τώρα τὴν ἀπόδειξη...

Σχεδὸν βίαιο ἤχησε τὸ ρῶτημα τοῦ Ἀχιλλέου:

— Τί έννοεῖς, γέροντα; Ὁ ἀγώνας μας σέβεται κάθε ἀνθρώπινη ἀξία. Ὁ λαϊκός μας πολιτισμός εἶναι τὸ καμάρι μας. Ἡ ἔμπνευσή μας.

— Σωστά, σωστά... ξαναμίλησε ἀργὰ ὁ πατὴρ Γεράσιμος. Ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι. Γιὰ μένα τὸ θεοσεβούμενο, προδότης εἶναι ὅποιος ἀπαρνέεται τὴν ψυχὴ του. Καὶ ψυχὴ τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ παράδοση. Λαὸς χωρὶς παράδοση εἶναι τουλάχιστο ἀνθρώπος δίχως μνήμη. Ἔνας γιὰ λύπηση... Μὰ τί γυρεύεις σὲ δύσκολους καιροὺς... Θὰ σοῦ πῶ ξεκάθαρα, παιδί μου, τί έννοῶ. Οἱ δικοί σου ἄρπαξαν τὶς εἰκόνες τοῦ Μοναστηριοῦ. Τὶς πῆγαν στὰ καταλύματά τους. «Νὰ σκανδαλίζονται οἱ ἅγιοι...». Ἔτσι ἔλεγαν. Ἀπ' ὅ,τι ξέρω, δὲν τὶς κατέστρεψαν. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς συγχωρέσει...

Ὁ Ταλαγάνης τὸ ένιωσε πρὶν τὸ ἀκούσει. Εἶχε κερῶσει.

— Μέχρι τὸ βράδυ ὅλες οἱ εἰκόνες θὰ ἀναρτηθοῦν στὴ θέση τους. Ὅποιος παρακούσει θὰ τουφεκιθεῖ...

Μονολεκτικὰ ψιθύρισε:

— Μάλιστα...

Καὶ μαζώχθηκε κουρὲλι στὸ καθούκι του.

Ἔπεσε γιὰ λίγο βουβαμάρα. Ὁ Ταλαγάνης προσπάθησε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὴν ἐνοχὴ του:

— Οἱ ἄντρες μου εἶναι ἄθεοι. Γι' αὐτὸ πῆραν τὶς εἰκόνες. Ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ὅπιο τοῦ λαοῦ...

Τὸν ἀντίκρινε ἥρεμα ὁ πάτερ Γεράσιμος:

— Παιδί μου, ὅπιο εἶναι ὅ,τι παραπλανᾷ τὸ λαό. Ὅ,τι τὸν κάνει νὰ ξεστρατίζει ἀπ' τὴν ἀλήθεια. Σήμερα οἱ Ἕλληνες σκοτίστηκαν ἀπὸ τὸ φανατισμό. Τὸ πάθος σὰν γίνεται ένθουσιασμός μετατρέπεται σὲ ἐφιάλτη. Ποτὲ μὴν ξαστοχᾷς ὅτι καμιὰ ἰδέα δὲν στέκει πρὶν ψηλὰ ἀπὸ τὸ Ἔθνος. Οἱ ἰδέες εἶναι γιὰ νὰ μεγαλοურγήσει τὸ ἔθνος. Ὅχι νὰ τὸ ἐξαφανίσουν.

Μὲ πατρικὴ λαλιὰ συνέχισε:

— Τέκνα μου, ὁ λαὸς μας δημιουργεῖ μὲ τὸ Λόγο καὶ τὴν Τέχνη. Ἡ ποίηση, τὸ δημοτικὸ τραγούδι μας, εἶναι ὁ φύλακας τῆς ἐσωτερικῆς οὐσίας τῶν λέξεων. Ἔνας δικός σας καπετάνιος μοῦ εἶχε πεῖ: «Ὁ ἄνθρωπος στοιχίζει λίγο, γιατί γίνεται - γεννιέται ἀπὸ ἥδονή. Τὸ ἔργο του περισσότερο, γιατί γίνεται μὲ πόνο!». — Ποιὸς καπετάνιος; ρώτησε ὁ Ἀχιλλέας.

— Νικηταρᾷ τὸν ἔκραζαν. Σπουδαγμένος ἐδῶ καὶ ἔξω. Γενναῖόψυχος. Ἀνοιχτὸ μυαλό. Τὸν χάλασαν οἱ δικοί του γιὰ παράβαση καθήκοντος. Τὸν εἶπαν ἀρχαιομαρξιστὴ ἢ κάτι τέτοιο. Δὲν θυμᾶμαι ἀκριβῶς. Πιστεύω πὼς χάθηκε, γιατί σκέπτονταν...

Φοῦντωσε τὸ χτυποκάρδι τοῦ Ἀχιλλέα. Αὐτὸ ἦταν ὕβρη. Δὲν τὸ ἀνέχονταν. Μὲ θυμὸ ἀποτόλμησε νὰ ἀντικρούσει τὴ βαριά κρίση:

— Πάτερ, τὸ καθῆκον στέκει πρὶν ψηλὰ ἀπ' τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία. Εἶναι ἐπιτακτικὸ ὅσο ἡ ἀναγκαιότητα. Εἶναι δειλὸς ὅποιος παραμελεῖ τὸ καθῆκον. Καὶ ὁ δειλὸς πεθαίνει!

Μὲ θάρρος μῆκε στὴ συζήτηση ὁ Ταλαγάνης. Εἶπε μὲ κάποια ἔπαρση:

— Ἡ παραβίαση τοῦ καθήκοντος ἐπιφέρει ἀταξία. Ἡ ἀταξία ἐρεῖπωση. Κάθε παρέκκλιση ἀπὸ τὸ καθῆκον ὁδηγεῖ στὴν ἀδιαφορία ἢ τὶς προσωπικὲς ἰδιοτροπίες. Καθῆκον γιὰ μᾶς εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν μας χωρὶς συμβιβασμό. Ὅποιος συμβιβάζεται πρέπει νὰ στήνεται στὸν τοῖχο.

Ὁ μοναχὸς τοὺς θαρροῦσε ἀμήχανος. Ὁ παθιασμένος λόγος βάραινε πρὶν πολὺ ἓνα βαρὺ συναίσθημα. Θέλησε ὁ Ἀχιλλέας νὰ ἀποφύγει τὸν κλοιὸ τοῦ δογματισμοῦ:

— Εἶναι ἀνόητος, εἶπε, ὅποιος ἀποδέχεται τὸ καθῆκον χωρὶς νὰ κατανοεῖ τὶς εὐθύνες. Ἡ εὐθύνη ἐλευθερώνει...

— "Οχι, Ἀχιλλῆα, παρατήρησε ὁ ἀσκητής. Οὔτε τὸ καθήκον μήτε ἡ εὐθύνη ἐλευθερώνουν. Μόνον ἡ ἀγάπη ἐλευθερώνει. Γιατὶ ἐνώνει. "Ολους τοὺς ἀνθρώπους. Χωρὶς ἐξαίρεση.

Ξαναμίλησεν ὁ Ταλαγάνης:

— Γιὰ νὰ ὑπάρξει ἀγάπη, πρέπει νὰ μὴν ὑπάρχουν διακρίσεις. Ἐμεῖς χτίζουμε τὴν ἰδανικὴ πολιτεία. Κουβαλάμε μέσα μας πόνο καὶ ὑπερηφάνεια. Παύσαμε πιά νὰ ἀνοίγουμε τὴν παλάμη σὲ ζητανιά· τὴν κάναμε γροθιά! Θὰ συντρίψουμε τοὺς τσιφλικιάδες καὶ τοὺς ἀετονύχιδες. Οἱ μᾶζες ξύπνησαν καὶ ἀγρυπνοῦν.

— Θὰ εἶχες δίκιο, τέκνον μου, ἂν ὅλος ὁ λαὸς σᾶς ἀκολουθοῦσε. Μά, βλέπεις, ἔχουμε χωριστεῖ. Πολεμάμε ἀναμεταξύ μας. Καὶ σκοτώνονται πολλοί. Νέοι. Παιδιά. Στὸν ἐμφύλιο πόλεμο ὁ ἄνθρωπος τρώει τὸ σιτάρι, πὺν εἶναι προορισμένο γιὰ σπορά!... Ὅσοι, ὅσοι ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ δὲν εἶναι ὅλοι πλούσιοι. Χωριτόπαιδα εἶναι οἱ περισσότεροι. Ἄλλοι, θαρρῶ, εἶναι ἡ διαφορά...

— Ἀκουσε, γέροντα, ξεθύμανε ὁ Ταλαγάνης. Λίγοι μᾶς πολεμᾶνε, γιατί ξέρονται τί θέλουμε. Αὐτοὺς δὲν τοὺς χρειάζομαστε. Δὲν ἔχουμε ἀνάγκη ὅσους δὲν πιστεύουν στὸ δίκιο τοῦ λαοῦ. Θὰ νικήσουμε καὶ χωρὶς αὐτούς. Καὶ αὐτούς. Στὴ νέα Ἑλλάδα θὰ φέρουν τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας.

Σιωποῦσε ὁ πάτερ Γεράσιμος. Ἀνάλαφρα γύρισε τὸ κεφάλι καὶ σιγαλὰ εἶπε στὸν Ταλαγάνη:

— Πολίτες πὺν χωρίζονται ἀπὸ τὴν Πολιτεία, γίνονται κερκόπορτες γιὰ πορθητές. Ἐνα χρειάζομαστε: νὰ γίνουμε ὅλοι Ἕλληνες!

Καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει ἔφερε τὸν δείκτη τοῦ χεριοῦ πρὸς τὸν τάφο τῶν καλογέρων. Ξανατόνισε τὴ λέξη:

— Ἕλληνες! ΕΛΛΗΝΕΣ! Τώρα αὐτὸ χρειάζεται... Τέκνο μου, ὁ διχασμὸς ἐξαγριώνει τοὺς ταπεινωμένους. Δὲν συγχωροῦν. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ ἀποδιώξουμε τὴ μισαλοδοξία. Νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς ρίζες μας. Τὸ γένος «ἀγρίωσεν ἡ ἀμάθεια», εἶχε διαπιστώσει ὁ Ἅγιος Κοσμάς. Ἡ ἀμάθεια τότε, ἡ ἀμάθεια καὶ ὁ φανατισμὸς σήμερα. Γνώση τοῦ ἀνθρώπου χρειάζομαστε. Τοῦ ἑαυτοῦ μας. Κάτι πὺν καθημερινὰ ἀποζητοῦσαν οἱ πρόγονοί μας. Οἱ Ἕλληνες. Θυμᾶμαι λίγα λόγια ἀπ' τὸ κήρυγμα τοῦ ἁγίου τῶν βουνῶν μας Κοσμᾶ: «Τὰ ἐλληνικὰ φωτίζουν καὶ λαμπρύνουν τὸν ἄνθρωπο». Σ' αὐτὰ νὰ ξαναγυρίσουμε. Γιὰ νὰ γίνει ἡ ζωὴ μας τὸ σχολεῖο τῆς ψυχῆς. Νὰ συνηθίσουμε νὰ λύνουμε τίς διαφορὰς μονοιασμένοι. Γιὰ νὰ σωθοῦμε. Μιά χούφτα εἴμαστε, παιδί μου. Εἶναι ἄδικο νὰ χαθοῦμε ἀπὸ μόνον μας...

Ἔπεσε ὁ καλόγερος σὲ συλλογὴ. Ἐνα δάκρυ ἀλάκωσε τὸ πρόσωπό του. Στὰ χεῖλιν του ποτίζονταν τὸ ὄνειρο:

— Ὁνειρεύομαι μιὰ Ἑλλάδα ἐλεύθερη. Μὲ φωνὲς γιὰ ὅλες τίς ιδέες. Μιὰ Ἑλλάδα ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε φόβο. Γιατί, παιδιά μου, ἀληθινὰ ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος πὺν τίποτε δὲν φοβάται...

Ξανάτιασε τὸ χροστήρα μὲ κίνηση ζηλευτή. Μιὰ μακάρια μουσικὴ σχημάτων συμπλήρωνε τὴν καλοσχεδιασμένη μορφή. Θεῖος οἶστρος καθοδηγοῦσε τὸ χέρι τοῦ ἀγιογράφου.

Κίνησαν βουβοὶ πρὸς τὸ ρέμα.

— Θὰ γυρίσω τὸ βράδυ, εἶπεν ὁ Ἀχιλλῆας.

— Θὰ σὲ περιμένω. Μὰ πρόσεχε. Τελευταῖα τριγυρίζουν ἀποσπάσματα. Χτυπᾶνε καὶ φεύγουν.

Τοῦ ἔδειξε τὸν καλόγερο μὲ πικρόγελο:

— Τώρα πὺν τελείωσαν οἱ λειτουργιές, λίγες θὰ εἶναι οἱ λειτουργιές του!...

Τὸν εἶδε νὰ γυρίζει πιδὸ σκλάβος τῆς ἀλαζονείας του.

Τὸ σούρουπο τὸν βρῆκε στὸν αὐλόγουρο τοῦ Μοναστηριοῦ. Διστακτικὰ μπῆκε στὴν ἐκκλησίᾳ. Τοὺς τοίχους στόλιζαν φορητὲς εἰκόνες. Στὸ πλάι δεξιὰ ἡ Ἁγία Εἰρήνη. Προχώρησε. Σταμάτησε μπροστὰ της. Ἰσκιος τὸν ἀκολούθησε ὁ πάτερ Γεράσιμος. Τοῦ ψιθύρισε:

— Αὐτὴ μᾶς χρειάζεται. Ἡ Εἰρήνη! Τὴν Ἑλλάδα τὴ γέννησαν ἥρωες, μὰ τὴν κρατᾶνε ζωντανὴ οἱ μάρτυρες!...

Καὶ ὁ ἴσκιος χάθηκε στὸ ἱερό.

Ἔμεινε, γιὰ λίγο, κοντὰ εἰκόνα. Ὅστερα, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, σταυροκοπήθηκε διαστικὰ. Μὲ πελώρια βήματα ξαναβγῆκε στὴν ἥσυχη αὐλή...

Μέρες φιλόβρεχε. Εἶχαν σκυλοβαρεθεῖ τὸν παλιόκαιρο. Καὶ τὶς διπλὲς σκοπιές. Ἡ Κλαδόρμη ἦταν πέρασμα πολυσύχναστο. Ὅλα μποροῦσαν νὰ συμβοῦν.

Παρὰ τὶς προφυλάξεις, τὰ πρόσθετα μέτρα ἀσφαλείας, τὸ Μοναστήρι χτυπήθηκε.

Σούρουπο ἦταν. Κατέβηκε τὸ ἀπόσπασμα μαζί μὲ τὴν οὐμίχλη. Δυὸ χτύπησαν τὴν πόρτα:

«Χάσαμε τὸ δρόμο. Ἀφῆστε νὰ μείνουμε ἐδῶ ἀπόψε. Κατωχωρίτες εἴμαστε». Εἶπαν ὀνόματα γνωστῶν συντρόφων διπλανοῦ χωριοῦ.

Ἄνοιξαν διστακτικὰ.

Σύννεφο ἀνταριασμένο μπῆκαν στὴν αὐλή. Σκόρπισαν παντοῦ σίδερο καὶ φωτιά.

Ὁ Ἀχιλλέας μὲ τὸν Ταλαγάνη κράτησαν γερά. Παρολίγο νὰ τοὺς μαντρώσουν γιὰ τὰ καλά. Τὸ κατάλαβαν οἱ στρατιῶτες κι ἄφησαν στὴν ταραχὴ τὸν τόπο τῆς συμφορᾶς. Σὲ λίγο τοὺς κατάπινε ἡ καταχνιά.

Γλίστρησε ὁ Ἀχιλλέας καὶ σφάλισε τὴν καστρόθυρα. Διάταξε νὰ σταματήσουν τὰ πυρά. Νὰ ἀνάψουν ὅλες τὶς λάμπες. Ἐκάναν ἔρευνα παντοῦ. Δὲν εἶχε γίνεи μεγάλη ζημιὰ. Ὅλοι οἱ κρατούμενοι ἦταν στὰ κελλιὰ τους. Οἱ συναγωνιστὲς σὲς θέσεις τους.

Προχώρησαν στὸ δεσμοτῆριο. Ἦταν δοθάνοιχτο. Ἐνας φρουρὸς σπαρταροῦσε μαχαιρωμένος. Δίπλα του ἀκέφαλος ὁ Ἐκδικητῆς κολυμποῦσε στὸ αἷμα. Τὸ ἴδιο μέσα ὁ Ἡρακλῆς. Γύρισαν στὸν λαβωμένο θανάσιμα σύντροφο. Αὐτὸς σταμάτησε νὰ βογγᾷ. Ἀνασηκώθηκε μὲ πόνο. Ἐκλαίγε:

— Ὁ Τσουσέκης μὲ τὴ Βαγγελιώ πῆγαν μαζί τους. Αὐτὸς πῆρε τὰ κεφάλια τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ἐκδικητῆ. Φέρτε πίσω τὸ κεφάλι τοῦ Τσουσέκη. Τοῦ προδότη...

Ἔπεσε καὶ τὸ ψυχρὸ του βλέμμα σάλειψε τὸ μισοσκόταδο.

Ἦρθε κοντὰ τους ὁ πάτερ Γεράσιμος. Εἶδε τὸ κακό: «Θεὸς σχωρέστον» καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη εἶπε: «Ἐνας τραυματίας στὴν ἐκκλησίᾳ».

Ἔτρεξε κατακεῖ ὁ Ἀχιλλέας. Πήδησε ὁ Ταλαγάνης. Πέσαν μαζί κατάχαμα τὴν ὥρα πὺν ἡ πόρτα ξερνοῦσε πυρωμένο θανατικὸ.

Ἀναγύρισε καὶ βλέπει τὸν Ταλαγάνη νὰ ἀνεβαίνει ἀγριόγατος στὸ ψηλὸ παραθύρι. Νὰ χάνεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ. Καὶ νὰ βγαίνει σέρονοντας μαχαιρωμένο ἀνθρώπινο κουφάρι. Μίλησε εἰρωνικά:

— Γέροντα, κοντὰ του ἦταν μιὰ Παναγία. Δὲν τὸν βοήθησε καὶ πολὺ! Ἄντε νὰ τὴ βάλεις στὴ θέση της...

Πῆγε μὰ γρήγορα ματάρθε ὁ ἥσυχαστῆς. Κίτρινος. Κρυφομίλησε στὸν Ἀχιλλέα:

«Λεῖπει τὸ παλιὸ Εὐαγγέλιο. Βυζαντινὸ στολίδι. Τὸ πῆραν. Τὴν Παναγία δὲν τὴν πρόλαβαν». Ἐκανε τὸ σταυρὸ του. «Μεγάλη ἡ χάρη της...».

Ἄφησε τὸν μοναχὸ στὶς προσευχάς του. Συγκέντρωσε τοὺς ἄντρες. Διέταξε: — Σύντροφε Ταγαλάνη, θάψτε τοὺς νεκροὺς ὅπως ταιριάζει σὲ παλικάρια. Θὰ ἐκδικηθοῦμε τὸν ἄδικο χαμό. Θέλω δέκα ἀντρειωμένους. Νὰ τοὺς κυνηγήσουμε. Θέλησαν νὰ πᾶνε ὅλοι. Διᾶλεξε ὅσους ἤξεραν καλὰ τὴν περιοχὴ. Ἐφεραν οἱ ἄλλοι τὰ ἄλογά τους.

— Σύντροφε Ταγαλάνη, εἶπεν ὁ Ἀχιλλέας πρὶν ξεκινήσουν, ἀναλαμβάνεις τὴ διοίκηση ὥσπου νὰ γυρίσω...

Τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι. Ὁ Ταγαλάνης τὴν εὐχή:

— Νὰ γυρίσεις. Ὅλοι πρέπει νὰ γυρίσετε...

Ἰππευσαν. Ἀρχισε τὸ ἀνθρωποκυνηγητό. Δουλειὰ δύσκολη μέσα στὴ νύχτα καὶ τὴ λάσπη. Εἶχε, ὅμως, δυὸ πλεονεκτήματα: Τοὺς ἄντρες ποὺ γνώριζαν τὰ κατατόπια καὶ τὴν κούραση τοῦ ἀποσπάσματος.

Ἦθελαν ὀχτὼ ὥρες νὰ φτάσουν στὸ πλησιέστερο στρατιωτικὸ φυλάκιο. Ἦταν ἀδύνατο νὰ ξεφύγουν. Ἔτσι ὑπολόγιζε...

Τὸ πρῶτὸ τοὺς βοήκη μισὴ μέρα δρόμο μακριὰ ἀπ' τὴν Κλαδόρμη. Μικρὸ ποτάμι τοὺς χώριζε ἀπὸ ἀραιοχτισμένο ἀπέναντι οἰκισμό. Διᾶλεξαν εὐκολο πέρασμα.

Τὰ ἄλογα ἀνατάραξαν ὁμάδι τὸ κατεβασμένο νερό κι ἀντιδιάβηκαν τὸ φουσκωμένο ρέμα σχεδὸν ἀντάμα. Σχεδόν. Ὁ Νικητὴς σὲ μονολίθι στέριωσε τὶς μπροστινὲς ὀπλές: τάνυσε τὸ σῶμα, οὖρησε.

Φίδι τσίμπησε τὶς καρδιὲς τῶν πολεμιστῶν. «Πάει, χάθηκε ὁ καπετάνιος!», μονολόγησε κάποιος. Κι ἄλλος ἐπιθεβαίωσε τὴ πρόρρηση: «Φανερό σημάδι θάνατος εἶναι τὸ κατούρημα ἀλόγου στὸ διάβα ποταμοῦ. Ὁ λαὸς δὲν λαθεύει».

Ὁ Ἀχιλλέας μάντευε τὸν πικροσυλλογισμό τους. Τοὺς συνάντησε μ' ὀλόκαρδο χαμόγελο. Κι ἀποφασισμένος. «Νά, ἐκεῖ». Ἐδειξε.

Πηλάλησαν καὶ κοντοζύγωσαν ὅσοι μὲ λίγες γίδες. Τοὺς ἀποκρίθηκε πρόθυμα: «Διάβηκαν ἀπ' ἐδῶ καμιά δεκαριά. Ἀνηφόρισαν τὴ ράχη. Σβάρναγαν μὲ τὸ ζόρι καὶ μιὰ γυναίκα».

Κάναν κύκλο καὶ καθάλα τὸ ἀποφάσισαν. Θὰ τοὺς κυνήγαγαν μέχρι νὰ τοὺς ξεκάνουν. Ὁ καιρὸς τοὺς βοηθοῦσε. Ὁ οὐρανὸς εἶχε ξελευτερωθεῖ. «Πεζοί», πρότεινε ὁ Ἀχιλλέας. Τοῦ ἔγνεψαν συγκαταβατικά. Ἐδесαν ἐκεῖ γύρω τὰ ἄττια. Πῆραν τὴν ἀνηφόρα. Ὁ ἥλιος γλυκοπύρρωνε τὴ μαζεμένη σάρκα τους.

Ἐφθασαν καὶ χώθηκαν στὴ δεντριά στὸ δάσος. Ἀληθινὴ παγανιά, μ' ὅλους τοὺς κανόνες τῆς παραλλαγῆς. Ἐνας - ἕνας πίσω ἀπὸ κάθε δέντρο. Ποτὲ ἀπ' τὸ μονοπάτι. Ἐξαίφνης φωνὴ ἔκοψε τὴν κρυφὴ τους ἀνάσα. Φωνὴ σπαραχτικὴ. Ξεκαθάριζαν τὸ παρακαλετό: «Ἐλεος, μὴ μὲ χαλᾷς!». Χύμηξαν. Τὸν εἶδαν ἔτοιμο νὰ τῆς ρίξει. Τὸν γάζωσαν.

Πλησίασαν. Ἡ Βαγγελιώ μισόγυμνη. Τὰ ἀπόχασε ὅταν τοὺς ἀναγνώρισε. «Σκολάστε με!». Ἐκλαιγε. Μάταια προσπαθοῦσε νὰ σκεπάσει τὴ γύμνια τῆς.

Τραφερὰ στάθηκε δίπλα τῆς ὁ Ἀχιλλέας. Σκέπασε τὸ κατωκόρμι τῆς μὲ τὸ χιτῶνί του. Ξεδιάλυνε δύσκολα τὰ βουτηγμένα στὸ θρῆνο λόγια τῆς: «Ὁ Τσουσέκης τοὺς ἔβαλε. Τοὺς ἔβλεπε καὶ γελοῦσε. Τραγουδοῦσε ὁ προδότης...».

Τὴν ἀντίκοψε:

— Θὰ τοὺς φτάσουμε. Μείνε ἐδῶ.

Ἡ γυναίκα ἀνασηκώθηκε μὲ κραυγὴ:

— Μή, εἶναι πολλοί. Τοὺς περιμένε ἕνας λόχος. Στρατιῶτες καὶ χωροφύλακες. Σᾶς εἶδαν. Θὰ πέστε σὲ καρτέρι. Μή...

Πῆγέ παράμερα μὲ τοὺς ἄντρες.

Ἀντάλλαξαν μὲ κάθε προφύλαξη γνῶμες. Ἀποφάσισαν νὰ μὴ δράσουν καὶ νὰ γυρίσουν χωρὶς νὰ δώσουν στόχο. «Προσεκτικά», χαμηλοτόνισε ὁ Ζήσης, γνωστὸ παλικάρι.

Καὶ με προφύλαξι συμπλήρωσε:

— Εἶναι μάταιη μιὰ ἀναμέτρηση ἐδῶ. Καλὰ ἐμεῖς γυρίζουμε. Τὴν προδότρα τί θὰ τὴν κάνουμε;

— Μόνο γιὰ μᾶς προδότρα; Γιὰ τοὺς ἄλλους τί εἶναι; Δὲν βλέπεις τὴν κατάντια της; Θὰ τὴν ἀφήσουμε ἐδῶ. Μὲ λίγη τύχη θὰ φτάσει κάτω στὸ χωριό. Ἐκεῖ ἴσως σωθεῖ...

Ἄναψε ὁ Ζήσης. Ἀντιμίλησε:

— Καπετάνιε, παραφέρεσαι. Ἀπὸ φόβο μίλησε γιὰ τὸν κίνδυνο. Δὲν παύει, ὅμως, νὰ εἶναι προδότρα. Θάνατος τῆς χρειάζεται. Ἀποτελείωσε τὴν πούτανα...

Τὸν ἔπιασε ἀπ' τὸν ὄμο ὁ καπετάνιος. Τὸν ὑποχρέωσε σιγαλὰ νὰ ἀκολουθήσει τὴ φορὰ τοῦ χειριοῦ του.

«Κοίτα», τοῦ εἶπε. «Κοίτα τὴν». Εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἑλλάδα. Χρόνια τὴν τσαλαβουτοῦσαν οἱ ξένοι. Τώρα τὰ ἴδια της παιδιὰ... Ἐλπίζω τὰ παιδιὰ τῆς Βαγγελιώως νὰ μᾶς συγχωρήσουν... Ὅλους!».

«Ἡ Ἑλλάδα», ξανατόληψε ὁ Ζήσης, «δὲν...».

Δὲν πρόλαβε. Μαρμάρωσε σὰν εἶδε τὸν Ἀχιλλέα νὰ τὴν ἀποσκεπάζει. Νὰ τῆς εὐχεται μὲ φωνὴν τρεμμένην, μὲ πόνο καὶ στοργὴ ὑφασμένη:

«Καλὴ τύχη, Βαγγελιώ, μητέρα κι ἀδελφὴ μου, καλὴ τύχη! Μάνα ν' ἀξιωθείς. Μάνα ἀντρειωμένων ἀπ' τὶς πίκρες σου. Γιαγιά παραμυθιοθεμένων ἀπ' τὴ συγγνώμη σου... Καλὴ σου τύχη καὶ ξέχασέ μας ὅλους!...».

Ἀπότομα γύρισε πρὸς τὸ μέρος τους. Ἀπότομα καὶ γρήγορα. «Φεύγουμε. Ἐμπρός...».

Ἐμπρὸς μερδεύτηκε μὲ τὸ νεκρό. Παράπεσε. Ἀκούμπησε στὸν τρουβά τοῦ στρατιώτη καὶ ἀναπετάχτηκε μὲ χαρὰς ξεφωνητό: «Τὸ Εὐαγγέλιο!...». Ξανάπε μὲ συγκίνηση: «Τὸ Εὐαγγέλιο!...».

Ἐλαμψε στὸ χρυσοστόλισμα ἡ χαρὰ του:

«Ἀνήκει στὸ λαό. Εἶναι κτῆμα του. Στὸ Μοναστήρι εἶναι ἡ θέση του!».

Τὸ ἔβαλε στὸ τράστο μὲ σεβασμό. Μὲ ἐνθουσιασμό πρόσταξε:

— Ἐμπρὸς γιὰ τὸ Μοναστήρι...

Ἰππευσαν καταϊδρωμένοι. Δὲν εἶχαν καιρὸ γιὰ χάσιμο. Ροδόλησαν κι ἀντιπέρασαν τὸ ποτάμι. Ἀκούστηκε ξερὸ γέλιο καὶ πείραγμα σκληρό:

«Παραμύθια. Στὸ ἔλεγα ἐγώ. Δὲν ζοῦμε στὸ μεσαίωνα. Προλήψεις καὶ τρήχες! Τίποτε δὲν ἔπαθε ὁ καπετάνιος!...».

Ὁ Ζήσης δὲν καταδέχτηκε νὰ καταπιαστεῖ σὲ ἀνώφελη ἀντιδικία. Ἀνέσυρε τὴ φωνὴν του καὶ τὴν ἄφησε μελωδία τῆς ρηματιάς, ἀντιβόημα μεθυστικὸ τοῦ ἀντικρινοῦ βουνοῦ:

Μὴ μὲ παίρνεις, Χάρε, μὴ μὲ παίρνεις,
γιατὶ δὲν μὲ ξαναφέρνεις...

Εἶδε τὸ Νικητὴ ἀνήσυχο νὰ οὐρανοδρομίζει μακάριο τὸν Ἀχιλλέα. Τὸν Ἀχιλλέα ποῦ δὲν ἔφερεν τρόπαιο τὸ κεφάλι τοῦ Τσουσέκη. Ἀλλὰ ἓνα Εὐαγγέλιο... Εἶπε μέσα του: «Τρέχει τόσο εὐτυχισμένος λὲς καὶ σηκώνει στίς πλάτες του τὴν Ἑλλάδα!». Θέλησε νὰ τὸν δικαιολογήσει πιὸ πολὺ: «Τί ἀξίζει τὸ κεφάλι ἐνὸς προδότη... Τίποτε δὲν ἀξίζει μπροστὰ σ' ἓνα κεντίδι τοῦ λαοῦ!...». Τὸν κρυφοκαμάρωνε. Καὶ τὸν φαντάστηκε νὰ κουβαλᾷ στίς πλάτες του τὸν ἴδιο τὸ λαό.

Στὴν Κλαδόρμη φτάσανε τὸ ἀπομεσήμερο. Σὲ κακὴ στιγμή. Εἶχε γίνει, φαίνεται, ἡ ταρὴν τῶν νεκρῶν. Ὁ Ταλαγάνης τοὺς εἶχε ὅλους συγκεντρωμένους στὴν αὐλὴ. Καὶ τὰ ἔψελνε σὲ ὅλους:

«Τὰ τομάρια. Δὲν ἀλλάζουν οἱ φασίστες, δὲν ἀλλάζουν. Τὸ λέω: μαχαίρι δώσανε μαχαίρι θὰ πάρουν».

Ἔτσι ἔξαλλος πού ἦταν, δὲν τοὺς πολυπρόσεξε. Συνέχιζε νὰ διαλοστελνεῖ τοὺς πάντες. Νὰ βρίζει θεοὺς καὶ δαίμονες: «Θάνατος στοὺς φασίστες. Καὶ στὸ Θεό τους... Φωτιά καὶ τσεκούρι σὲ ὅ,τι δικό τους. Καὶ στὸ Θεό τους. Ἐμᾶς εὐλογεῖ ὁ λαός. Μ' αὐτὸν θὰ νικήσουμε. Τὸ Θεό τους...».

Ἀναπάντεχα ἔκανε κίνηση ἀπόκοτη. Ρίχτηκε στὸ γερο-Γεράσιμο. Μὲ λύσσα φώναξε:

— Σαπιοκοιλιά, ἐσὺ τοὺς ἔμπασες στὴν ἐκκλησιά!

Καὶ μὲ δύναμη τὸν σώριασε στὶς πλάκες τῆς αὐλῆς. Τὸν ἀναπήδησε ὅλος φοβέρα. Χάθηκε μὲ μάτια σκοτεινιασμένα στὸν μισοφωτισμένο ναό. Τὸν εἶδαν νὰ βγαίνει ἀνεμοπαρμένος. Χτυπημένος ἀπὸ χίλια δαμονικά. Μὲ τὸ θυζαντινὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας στὸ ἓνα χέρι. Μὲ τὴ φρεσκοφτιαγμένη ἀγία Εἰρήνη στὸ ἄλλο. Νὰ πετᾷ λόγια ξεκάρφωτα. Βοισιὲς κι ἀσχήμες. Πάγωσαν ὅταν εἶδαν νὰ ρίχνει κατάχαμα τὴν Παναγιά. Νὰ σέρνει πάνω της τὸ ἄρβυλο. Κι ἀναρρίγησαν ὅταν μὲ τὴν κάμα του χάραξε τὴ μορφή τῆς Ἀγίας Εἰρήνης.

Χλώμασε στὸ ἀντρίκιο ταρακούνημα. Ἐμεινε σύξυλος ὅταν τὸν εἶδε. Μαράζωσε σὰν τὸν ἄκουσε:

— Ζήση, βάλτους ὅλους στὰ κελιά. Φέρε καὶ ἓνα σταυρό! Γρήγορα, ἐδῶ στὴν αὐλή! Στὴν αὐλή θὰ γίνει ἡ ἐκτέλεση!...

Ὅλοι μαζώχτηκαν στὴ γωνιά τους. Καὶ στὴ Μονὴ ἡ σιωπή.

Στήθηκε ὁ σταυρὸς στὴ δυτικὴ πλευρά. Οἱ περισσότεροι μελετοῦσαν τὸ κακό. «Τὸ ποιός;» κανεὶς δὲν μάντευε. Περιμέναν. Καὶ γυροφέρναν τὰ μάτια μὲ ἀγωνία στὸν χτυπημένο καλόγερο. Ἀνατρίχιασαν σὰν ἄκουσαν τὴν προσταγὴ τοῦ καπετάνιου:

— Κρεμάστε τὸν γυμνό!

Καὶ ἔδειξε, χωρὶς νὰ κοιτάξει, τὸν Ταλαγάνη. Ὅταν τέλειωσε, εἶπε μὲ ὀργὴ στὸν κρεμασμένο:

— Ἡ παράβαση τοῦ καθήκοντος τιμωρεῖται μὲ θάνατο.

Ὁ Ταλαγάνης ἀνταπάντησε μὲ ἔπαρση:

— Καθῆκον μου νὰ συντρίψω τὸν ἐχθρὸ καὶ τὰ σύμβολά του. Αὐτὸ ἔπραξα.

Ἄδικη ἡ κρίση σου...

Ὁ καπετάνιος τὸν πλησίασε:

— Λάθος σύντροφε καὶ φίλε! Ὁ λαὸς ἔχει ψυχὴ καὶ πνεῦμα. Μ' αὐτὰ δημιουργεῖ. Κι αὐτὰ εἶναι τὸ θιός του κι ὁ πλοῦτος του. Κι ἐσὺ αὐτὸ τὸ ἔχος τὸ κατὰ-στρεφες. Προδότης εἶναι ἐκεῖνος πού ρημάζει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ!...

Φώναξε δυνατά:

— Ἔτσι πεθαίνουν οἱ προδότες τοῦ Λαοῦ!

Κοίταξε ὀλόγυρα. Ματαφώνησε:

— Ὅποιος βοηθήσει νὰ πεθάνει, θὰ πεθάνει!...

Σηκώνει μὲ σέβας τὴν Παναγιά καὶ τὴν Ἀγία Εἰρήνη. Λέει στὸν μοναχό:

— Ἄν δὲν λείπουν οἱ φανατικοί, ἡ Εἰρήνη θὰ εἶναι πάντα σημαδεμένη!...

Γύρισε κι ἀνέθηκε ὀλόρθος τὰ σκαλοπάτια. Ὅλη τὴ νύχτα μούγκριζεν ὁ Ταλαγάνης.

Δὲν εἶχεν καλὰ ξεφύγει ὁ ἥλιος ἀπ' τὸ φρύδι τοῦ ὀρίζοντα, ὅταν ἀκούστηκεν ὁ πυροβολισμός. Ἀνατάρραξεν ὅλους τοὺς ξενυχτισμένους ἀπ' τοὺς γόους τοῦ Ταλαγάνη. Ξεχύθηκαν στὶς θύρες τῶν κελιῶν. Εἶδαν τὸν Ἀχιλλέα νὰ κατεβαίνει μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι. Ἀργά. Κι ἀργά νὰ τὸν ἀνταμώνει ἀπέναντι στὸ νεκρό.

Ὁ καλόγηρος εἶχε ἀπομείνει μὲ τὸ ὅπλο σηκωμένο. Ἐκλαιγε.

Με ὀργή τοῦ λέει:

— Γέροντα, ὅποιος παρακούει τὶς διαταγὰς πεθαίνει!

Τοῦ ἔδειξε τὸν Ταλαγάνη μὲ φωνὴ πνιχτή:

— Τὸ καθῆκον εἶναι σκληρὸ ὅπως ὁ θάνατος. Ὁ θάνατος φίλου καὶ συντρόφου!...

Πέταξε τὸ ὅπλο καταγῆς ὁ πάτερ Γεράσιμος. Σταύρωσε τὰ χέρια. Μὲ δάκρυα λέγει:

— Καθῆκον, τέκνον μου, καθῆκον ὅλων μας εἶναι ἡ ἀγάπη. Αὕτῃ λυτρώνει. Αὕτῃ ἐλευθερώνει!

Σηκώνει τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ καὶ σιγολέει:

— Θεέ μου, συγχώραμε πὺν παραβίασα τὶς ἐντολές Σου! Ἡ ἀγάπη ἔφερε τὸ θάνατο!... Γι' αὐτὴν συγχώρεσέ με...

Εἶδε τὸν Ἀχιλλέα νὰ τὸν σημαδεύει κατακούτελα. Μὲ τὸ φαρδομάνικο σκούπισε τὰ μάτια του. Ἔκανε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ πρὸς τὸν καπετάνιο, μὲ τὴ συγχώρεση στὰ χεῖλη:

— Νὰ εἶσαι εὐλογημένος, παιδί μου!

Δὲν πρόλαβε νὰ ἀντιδράσει. Σάστισε καθὼς τὸν εἶδε νὰ γυρίζει τὴν κἀνη. Ἰσια ἐπάνω στὴ νεανικὴ του καρδιά, πὺν ἄνοιγε κρουνοὺς ὀλοπόρφυρος. Ὁ Ἀχιλλέας ἔπεφτε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ καλόγερου μὲ κάποια λέξη παγιδευμένη στὸ καταγάλανο τοῦ οὐρανοῦ. Κάτι σὰν «ἀγάπη!». Ἔτσι τοῦ φάνηκε...

Ἀγκάλιασε γερὰ τὸ νεκρὸ καπετάνιο μὲ θοῖνον γοερό. Ἔπεσε μαζί του στὴν αὐλή. Τριγύρω του μαζεύτηκαν ἀνήμεπορα τὰ παλικάρια. Σαστισμένα ἀπ' τὸ αἰφνίδιο κακό. Ὅλα ἔκλαιγαν. Ἐκλαιγαν καὶ γύρναγαν τὸ γύρω. Ὁ τόπος δὲν τοὺς χωροῦσε. Βοήθησαν τὸν καλόγηρο νὰ σηκωθεῖ κι ὀλόρθο ἐπάνω του νὰ στηρίζουν τὸν Ἀχιλλέα. Ἔτσι τοὺς παρακάλεσε. Κι ἔτσι τοὺς παρακινοῦσε:

— Ἐκεῖ θὰ τὸν βάλουμε: στοὺς Ἕλληνες!

Ἔδειχνε τὰ τιμημένο μνήμα. Ἔδειχνε στοὺς καλογέρους. Ἐλεγε καὶ ξανάλεγε:

— Στοὺς Ἕλληνες. Ἐκεῖ εἶναι ἡ θέση του. Στοὺς μάρτυρες κοντά! Στοὺς ἄξιους! Στοὺς Ἕλληνες!...

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΟΥ

Ἀγαπῶ τὸν αἰῶνα μου

τὸν τραγουδῶ μὲ τὰ τραγούδια τῶν μεγάλων ποιητῶν
μὲ τὴ φωνή τοῦ ἀδούλωτου λαοῦ μου.

Ὁ ἀέρας τοῦ γειμάτος μηνύματα

Πόλεμοι καὶ ἀγῶνες εἰρηνοφόροι

ἡ ἀσυνενοχησία ἀπεριόριστη δύναμη

οἱ ἀστραπές, τὸ φῶς τῶν ἀστεριῶν πὺν ἐξερευνοῦμε

τὸ φεγγάρι, τὴν Ἀφροδίτη, τὸν Ἄρη, ὀλόκληρο τὸ γαλαξία

οἱ μηχανές στέλνουν φωτογραφίες ἀπὸ τὸ ἄπειρο

πολύχρωμες. Οἱ ἀστροναῦτες φέρνουν παρατηρήσεις

κι' ἐγὼ κάθομαι ἀμέριμνος, μπροστὰ στὴν τηλεόραση.

Τρακόσια ἐξηνταπέντε μερόνυχτα

μελετοῦνε, ἐρευνοῦνε, σκάβουνε τὸ ἄγνωστο,

ἡ κάθε μέρα κι ἡ κάθε νύχτα ἔχει τὸ νόημά της.

Ἀνοίξαμε ἐργαστάσια,
οἱ ὑψικάμιοι λιώνουν τ' ἀτσάλι,
τεράστιες ἐξέδρες ἀντλοῦν τὸ πετρέλαιο ἀπὸ τ' ἀπροσμέτρητα δάθη
ὑπερωκεάνεια σχίζουने τίς μεγάλες θάλασσες,
συνδέουν τίς στεριές
δὲν ἔχουμε καιρὸ νὰ μιλήσουμε μὲ τὴν ἀδελφή μας γῆ.

Ὁ αἰώνας μου τρομερὸς στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἀνθρώπους
σὰν ἀέρας περνάει ἀπὸ καρδιά σὲ καρδιά καὶ καλεῖ,
ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα καὶ ξεσηκώνει τίς συνειδήσεις.
Καίγεται τὸ ὀξυγόνο, χύνεται ἀνθρακικὸ καὶ θειάφι,
μαῦρος ὁ οὐρανός, καπνισμένος
ὅμως τίποτα δὲν χάνεται, τίποτα,
ὅταν ὁ ἥλιος λάμψει καὶ νιούργιοι κάτοικοι στὸν πλανήτη.

Βγάζουν τὸ κάρβουνο οἱ ἀνθρακωρύχοι
παλεύουν μὲ τοὺς παραταγμένους καθαλάρηδες,
ἀνελέητη ἡ θία τῶν βασανιστῶν
σέρνει τὸ σκοτάδι ἄλλων αἰώνων.
Σκληρὴ δουλειὰ στὶς στοές, σκληρὸς ὁ ἀγώνας στοὺς δρόμους
χτυπάει τὸ σίδερο μὲ τὸ σίδερο
στὴν ἄκρη τοῦ πεζοδρόμιου τριαντάφυλλο τὸ χυμένο αἷμα.

Τὸ διπλὸ πρόσωπο τοῦ κόσμου θρυμματίζεται,
μάθαμε νὰ περιμένουμε καὶ νὰ προχωροῦμε μὲ βῆμα σημειωτόν.

Ὁ αἰώνας μου δὲν εἶναι ἀποτρόπαιος
γενναῖος καθὼς ἀνοίγει τὰ φτερά του
προφυλάει τὰ πανάρχαια ἐρεῖπια.
Πόσα μίλλια θὰ κάνουμε ἀκόμη νὰ οἰκοδομήσουμε τὸν πολιτισμό;

Ξεκινᾷ ἀπελπισμένος καὶ γυρίζω φορτωμένος ἐλπίδες
περιστέρι πού κρατᾷ στὸ ράμφος του κλαδί ἐλιάς.
Τὰ πυραυλικά ἀεροπλάνα κουβαλοῦνε τὸ θάνατο,
ὁμαδικοὺς τάφους ἀνοίγει ὁ καταχτητής,
σὲ κάθε ἀγορὰ ἀεροπλάνου ὑποθηκεύω τὴν ἐλευθερία,
μὲ μιὰ βόμβα ἐξολοθρεύω τὴ ζωή.

Μὴ δειλιάσεις
ροδίζει ἡ ἀνατολή καὶ φέγγει,
οἱ ἀποστάσεις ἐκμηδενίστηκαν,
ἡ πείρα μὲ δίδαξε πῶς θὰ νικήσουμε.

Πρόσεξε, μάνα μου Εὐρώπη, νὰ θγεῖς ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο,
ἄνοιξε τίς πηγές καὶ θάδισε μὲ τοὺς λαούς σου,
κλείσε τίς πηγές καὶ μὴ δένεσαι στὸ ἄρμα τῶν μεγάλων
χάραξε τοὺς δικούς σου πέτρινους δρόμους.
Προχώρα μὲ ὀρθωμένο κεφάλι
τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων
κρατοῦν στὰ γερά τους χέρια τὸ οὐράνιο τόξο.

Κι ἐσύ, ἥρωική μου πατρίδα,
 συνηθισμένη στὶς ἀνυπολόγιστες συμφορές,
 στοὺς τρομεροὺς σεισμούς, σκέψου
 θὰ ἔρθουνε νέοι ἄντρες ποὺ θὰ σὲ κυβερνήσουν
 Πόσο πλατιὰ εἶναι ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανός, ὁ ὀρίζοντας
 θὰ γεννηθοῦν οἱ μεγάλοι ἐφευρέτες
 νοιώθω τοὺς τρανταγμοὺς στὴν καρδιά.

Σὲ τραγουδῶ μὲ τὰ τραγούδια τῶν ποιητῶν μας.

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΓΕΦΥΡΕΣ

Σ' ἀκούω τρυφερὴ μουσικὴ μὲ τὸν ῥαίο
 λόγο. Κράτησε ὅσο γίνεται πιὸ πολὺ!
 Κῦμα βαρβαρότητας ζητάει νὰ σὲ σκεπάσει.
 Κι' ὅταν ἐσὺ ὑπάρχεις, ὠκεανὸς ὁμορφιάς
 στὴν ἀκοή μας καὶ λόγος ὑπερούσιος!
 Κι' ὅταν ἐσὺ δὲν ὑπάρχεις, ἄδειος ὁ χῶρος
 κ' ἡ φωνὴ τῆς ζωῆς μόλις μ' ἀγγίζει...

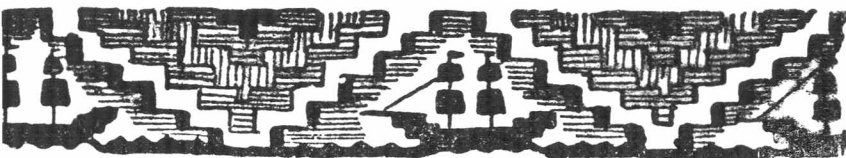
2

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος!
 Φτάνεις ἀνοιξή. Χοροπῳδαίει ἡ καρδιά
 στὸ στῆθος, θιαστικὴ γιὰ νὰ σοῦ δοθῇ.
 "Ὅλη ἡ προσμονὴ γίνεται ὄραση,
 ἔτοιμη ν' ἀπολαύσει τὴ γῆ!
 Τούτη τὴ μαγεία τῆς μυστικῆς ἀναμονῆς,
 ποὺ μὲ πληρεῖ σὰν πόνος,
 μὲ τί λόγια νὰ τὴν ἐκφράσω;
 "Ὅλο τὸ σῶμα, ὅλη ἡ ψυχὴ, πάει νὰ ἐκραγῇ
 καὶ νὰ κατακάψει τὸ λόγο!

3

Τότε ποὺ εἶχα — χωρὶς νὰ τὸ ζητᾶω —
 δικό μου μόνο τὸν ἑαυτό μου,
 μποροῦσα — χωρὶς νὰ τὸ ζητᾶω —
 ὅλο τὸν κόσμον νὰ κλείνω στὴν καρδιά μου!
 Μὰ τώρα ποὺ τὸν μοιράζω ἀφείδωλα
 στὴ φιλία τῶν ἀνθρώπων τὸν ἑαυτό μου,
 ἄδεια νοιώθω τὴν καρδιά μου
 κι' ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος της,
 σημαδάκι ἔγινε ποὺ ὅλο χάνεται...

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ - ΒΟΥΡΛΕΚΗ

Η ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΠΕΘΑΜΕΝΩΝ ΑΣΤΕΡΙΩΝ

Σεβεί γάρ οὐ τις τὸ δυσφιλὲς θεοῖς
«Χοηφόρες»

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Γιατί κανείς δὲν τιμᾷ μήτε καὶ σέβεται
ὅτι οἱ Θεοὶ μισοῦν
ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περπατοῦνε μέσα στὴ Νύχτα
γυμνοὶ καὶ δὲν ἔχουνε
γλῶσσα ν' ἀναζητήσουν τὴν καρδιά μας
Κανείς δὲν τιμᾷ τοὺς τυφλοὺς τοῦ ἐρέβους
ποὺ δὲν μποροῦν νὰ θησαυρίσουν
τὸν Αὐγερινὸ στὸ δισάκι τους
καὶ ποὺ βαδίζουν μὲ σθησμένες χειρονομίες
μέσα στὴν κοιλάδα τῶν πεθαμένων ἀστεριῶν.
Κανείς δὲν τιμᾷ αὐτοὺς ποὺ ὀνειρεύονται
μιὰ παμπάλαιη ἐλιά ποὺ δακρύζει
μιὰ διψασμένη ὁδὺνη
στ' ἄνανθα κατατόπια τους
Κανείς δὲν τιμᾷ τοὺς τυφλο-ς ποὺ βαδίζουν
μὲ τὴν ράβδο τῆς ἵχνευσης τῶν πόρων
σ' αὐτή, τὴν δίχως δρόμους τὴν κούφια κι ἄδεια
κοιλάδα τοῦ ζόφου
σὲ τοῦτο τὸ σπασμένο σαγόνι, τὸ ξεδοντιασμένο κρανίον
τοῦ χαμένου, χαλασμένου μας Κόσμου.

ΤΥΦΛΟΙ

Σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους
τῶν περασμένων συναπαντήσεων
ἀναζητοῦμε τυφλοὶ ψηλαφητὰ
ὁ ἓνας τὸν ἄλλον
ἀνεννόητοι καὶ πικραμένοι
μὲ τοὺς λαοὺς, ποὺ βαδίζουν πρὸς τὴν τελευταία τους κάθαρση
δίχως τὴ φρουρὰ τῆς ἀγραυλίας
καὶ τὴ φιλοστοργία τῶν πελαργῶν
Μαζεμένοι, σιωποῦμε πέρα ἀπ' τὰ πολυθόρυβα forum
περιμένοντας ταχυδρόμους
ποὺ θὰ μας φτύσουν γράμματα φριχτὰ
Νὰ τὰ διαβάσουμε στὴ μοναξιά - μοναξιά μας
ἀποφεύγοντας τὸ Λόγο
καὶ τὴ ζεστὴ συνομιλία.
Μαζεμένοι στὴν ἐρημία τοῦ τόπου τῶν Κοιλάδων

σ' ἓνα κατακλυσμὸ ἀπὸ μαῦρα περιστέρια
 πὺν σφαδάζουν στὰ σαπρὰ ν ε ρ ἄ
 σὲ τούτη τυν ἄγρια ὄχθη τοῦ φουσκωμένου ποταμοῦ
 καὶ σφίγγουμε ματωμένα σκοινιά
 μὲ τίς γροθιές μας
 Καὶ πῶς; Πῶς νὰ περάσουμε τὸν Κόσμο;

Θεότυφλοι, μὲ ὁδηγὸ τὸν Πολύφημο
 τὸν τυφλὸ μὲ τὸ λύχνο.
 Καὶ δὲν βλέπουμε πόσο χρυσάφι-γύρω μας γλυστρᾷ
 καὶ πόσο αἷμα πῆζει
 καὶ τόση πεῖνα γιὰ ψέμμα κι εἶναι
 καθὼς πάνω στὸ πέλαγο τ' ὦμὸ φεγγάρι
 τῆς παλαιᾶς ἀρχαίας ἐντολῆς.
 Τυφλοὶ μὲ τὸ λύχνο, σὲ δρόμους
 πὺν γιὰ τὸ λογικὸ δὲν εἶναι
 καὶ τοὺς περπατᾶμε· Βρέχει βροχὴ ἀπὸ αἷμα
 καὶ ἀεροφυτρώνουν ἑφτὰ πύρινοι στύλοι στὸ διάβα μας
 κι' ἓνα χέρι βγαίνει ἀσώματο καὶ μᾶς κρατάει.
 Μὰ ἐμεῖς περπατᾶμε... κάτω ἀπ' τὸ κρυμμένο
 αἰώνιο ἀστρο
 πὺν ἀμάραντο ροδόφυλλο θ' ἀνατείλει κάποτε
 μέσα στὸ λυκόφως τοῦ κόσμου τῶν νεκρῶν.
 Καὶ πόσο θὰ θέλαμε τότες νὰ ξαναφανοῦνε
 τὰ μάτια μας
 πόσο θὰ θέλαμε δίχως νὰ βλέπουμε χτίρια
 τεχνητοὺς κήπους καὶ φτιαχτὰ
 βουλεβάρτα
 κομψευόμενους κυρίους μετὰ κυριῶν
 τὰ θέατρα τοῦ Παραλόγου
 τοῦ Ἐνός
 πόσο θὰ θέλαμε τὰ πρῶτα μας μάτια
 αὐτὰ νᾶναι ἢ μόνη μας ἐλπίδα
 γιὰ τὴν ἄδεια ψυχὴ μας
 γιὰ τὰ ἀνθρώπινα ράκη
 τῶν τυφλῶν μας δραματισμῶν.
 Καὶ πῶς τυφλοί, στὴ μαρμαρυγὴ μιᾶς μέρας βροχερῆς
 πὺν δὲν βλέπουμε
 πῶς καὶ πότε θὰ περάσουμε τὸν Κόσμο;
 Ἐδῶ, εἶναι ἡ Γῆ, πὺν αἰώνια περιστρέφεται
 μαζί της κι' ἐμεῖς
 καὶ πάνω της περπατᾶμε γυρίζοντας,
 ξέροντας πῶς ὅ,τι σώσουμε μέσα
 στὴν ἀστραπὴ αἰώνια θὰ διαρκέσει
 Ἐμεῖς οἱ σοφοὶ κριτάδες
 τοῦ ἁδείου λόγου, οἱ Τροπαιχοῦχοι
 Ἐδῶ, ἐδῶ ἡ Γῆ μας καὶ περπατᾶμε

περιστρεφόμενοι στὸ τρικύμισμα
καὶ στὴ χλαοῇ τοῦ Κόσμου
ἐκμηδενίζοντας τὰ πάντα παρεκτὸς
τὴ λευτεριά μας
καὶ τὰ πάντα παρεκτὸς τὴν ἡδονή.
Ἔδῳ, περπατᾶμε ἀνέστιοι — ὑπάρχουν ἄλλοι
μὲ πατρίδες καὶ φανφάρες —
πλάνητες ἐμεῖς, οἱ Γύφτοι τοῦ χθές
οἱ ἀπελπισμένοι ψευδο - δημοκράτες —
μικρομεσαῖοι τοῦ σήμερα
οἱ μαρξιστὲς τοῦ αὐριο
οἱ ἀνιχνευτὲς τοῦ μέλλοντος
Ἐμεῖς οἱ πλάνητες τοῦ Τώρα
ἀνάμεσα στὴν ὅποια Ἰδέα
καὶ στὴν πραγματικότητα
ἀνάμεσα στὴν Κίνηση - Θεωρία
καὶ στὴν Ἐνέργεια - Πράξη
Σκιὲς ζοφερὲς μιᾶς Πτώσης, ἄνθρωποι αἰνιγματικοί
καὶ ἀσύνοροι
στὰ κράσπεδα τῆς Γῆς
καὶ τῆς Νύχτας!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΟΛΩΝ

Περίπου μιὰ φορὰ
μιὰ φορὰ τὸ χρόνο
ἀφήνει ἓνα ἀναστεναγμὸ νὰ πέσει
κάτω ἀπὸ τὶς μυγδαλιὲς τῶν ὀνείρων
κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλια τὰ πρησμένα
ἀπὸ τὸ κλάμα καὶ τὰ δαγκώματα τῶν σκορπιῶν
κι ἔπειτα πετρώνει
καὶ πέφτει σὲ βάθη ἀλλόκοτα
φωτεινὰ καὶ ὑπνὴλεια
μὲ μιὰ πράσινη ἀχτίνα
νὰ μουδιάζει τὴν ὑγρὴ φαντασία του
μὰ ἡ μυρουδιά τοῦ οὐρόδου
ποὺ βγαίνει ἄγριο ἀπὸ τὶς
σκοῦρες σχισμὲς τῶν βράχων
τὸν συνεφέρνει
καὶ τὸν ὑψώνει πάλι
στὸ βάθρο μιᾶς φωνῆς
ποὺ τρέχει στὸν ἀγέρα — ἀξιοπρέπεια —
Εὔγε
Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο
μιὰ φορὰ τὸ χρόνο
κι αὐτὴ μὲ χίλιους κόπους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΕΡΤΙΚΑΣ

ΤΟ ΡΥΟΚΙΟ

(διήγημα)

Τους πρωτοείδαμε βραδάκι, ένα μικρό ξανθόγκριζο γαϊδούρι κι' ένα αφόρητα αδύνατο παιδί, την ξεθαμμένη στρατιωτική μπλουζα ως τὰ γόνατα. Πήγαινε σοδαρά, τὰ ξανθά του μάτια πράσινα και κίτρινα, ίδια με τὰ μαλλιά. Ουλά εκείνα, όπως μονάχα σ' αρχαία αγάλματα βρίσκεις.

Κάτω ο κάθος με τόν δγκο, ο αέρας κι' αὐτὲς οἱ δύο κουτσουλιές γιὰ ξέρες ἀνάμεσα σὲ μπλέ και μπλέ. Τὰ δουνά οὔτε φίδι, οὔτε σκορπιὸ και πῶς νὰ ζήσουν; οὔτ' ἀλεπού, ζωῦφιο... κάτι πέρδικες περπατάγαν σὰν κλωσσες κουτσουνούρες τὰ μικρὰ ξωπίσω γλοῦ - γλοῦ. Ἀνάμεσα ἀγκαθερά θάμινα. Στὰ βράχια οἱ κάργιες. Κρά και πάλι κράάά. Ἡ μπὰς και δὲν εἶναι κάργες και εἶναι ἄλλα πελώρια, πὺ περιμένουν ἀδηφάγα και ἀχόρταγα;

— Ἐν ἔσει τέτοια...

Καθήσαμε. Τρία σπίτια, μιὰ σκιά ἀφανισμένη, αὐτὴ τόνα χέρι στὴ μέση, νταρνάνα στητή, να σὲ θουτήξη και νὰ σοῦ μείνη τὸ ροῦχο στὶς ἀρπάγες της.

Καθήσαμε λοιπόν. Ξεπέζεψε και τὸ παιδί (Χρῆστο τὸ λέγαν), ἦρθε κλειστό, σ' ἕνα γκρεμνὸ κατὰ δικό του, δὲ χαμογέλασε, μὰς κύτταξε νὰ χορτάση ξένο. Ἀπ' την ἀδυναμία περπάταγε ξώφαλτσα. Κόκκαλα σκελετοῦ συναρμολογημένα, στηριγμένα σ' ἕνα ραβδί. Καὶ σωριάστηκε σταυροπόδι στὴν σκόνη ἀνάμεσά μας.

— Κάπως λιγνὸς ο γυιὸς σου, εἶπα.

— Ἐν ἔσει πράμα.

Ὁ Χρῆστος, λεπτὸ τὸ βλέμμα σὰν τὸ στενὸ του πρόσωπο. Νάτανε 13; 14; Μεγαλώνουν ἀργὰ στὰ δουνά κι' αὐτὸς πῆρε ἀπότομο μπόϊ, τραβώντας το ἀπ' ὅ,τι ἀπόθεμα λίπους εἶχε.

— Καὶ ἔν κάθεται ιόλα. Ὅλο τὸ Κάστρο τσαὶ ψάχνει.

Κατάντικρυ δυὸ ὅμοια θραχόβουνα ὄρθια καί...

— Ἐν βλέπετε τὰ σπίτια;

Ὅχι δὲν βλέπαμε. Δὲν εἶδαμε τὴ σφαγή, τὸ κρύψιμο στὴ σπηλιά, τίποτα - τίποτα. Καμμιὰ γρηά δὲν πρόδωσε, γιὰ μᾶς. Δὲν γινόταν νὰ δοῦμε κουρσάρους. Οἱ θάλασσες μακρυά, ἀέρα κι' αφόρητο ἥλιο μονάχα γεμάτες, θάμινα ἀφάνες και πέτρες πὺ μασάγαν τὰ νοικιασμέ να κοπάδια γιὰ νὰ τραφοῦν.

Περπατάμε.

Ἐάφνου μισὸ κοτρώνι πελεκημένο, παράτερο μέσ' στ' ἄλλα. Σκαλί κι' ὁδηγεῖ στριφτὰ σὲ κάθετο γκρεμνὸ γλιστερό, κλεισμένο μ' ἀγκάθι, ἴδιον τσουλήθρα γιὰ τὸ γαλάζιο ἀτέλειωτο.

— Ἀδειασ' ὁ τόπος, μὰς εἶπαν. Τοὺς σφάξαν. Πεθάναν κι' ἕνα γῦρο οἱ τελευταῖοι γέροι, ρημάδιασε.

Μεῖνανε μαζεμένα, ὅχι ἀρχαῖα, νωπὰ ἀκόμα, γιὰ ζωὴ πρόσφατη, πρόσφατα πεθαμένα σπίτια. Θεριέφαν φλώμοι στὰ χαλίκια και φλώμοι τέλος δὲν ἦταν. Παχύφυλλα ἀπομεινάρια κατοικημένης αὐλῆς. Κι' οἱ αὐλὲς ξεχαρβαλωμένες, σκάλες σάπιες, δοκάρια μαυρισμένα, ἀγρία στὴν ἔρημιά.

Είδα ένα καράδι ἀδέξια μὲ κάρβουνο στὸν τοῖχο φτιαγμένο.

«ΡΥΟΚΙΟ» ἔγραφε, μὲ ἀκανόνιστα παιδικά. «Δικό μου».

Ἦταν δικό του, λέει, μ' ὅλα τὰ βίντζια καὶ τὰ φουγάρα κι' ἔμεινε καὶ γκρεμοσπασίστηκε παρέκει στὴν πλατειούλα, τὸ θάραθρο ἀπ' ὅλες τὲς μεριές γεμάτο ἀσέεστη.

Είδα σημαῖες σ' ἀγκάθια ἀπὸ παληόπανα. Καὶ παραμορφωμένα δυὸ δεντρύλλια κυρτά. Σκύδαν. Περνᾷ ὁ ἀέρας ἀσταμάτητα, ἀγρίας ἀγωνίας κραυγές, «χουάου, χουάου». Κανένας δὲν τάκουγε. Δυὸ μόνα, κοντὰ δέντρα.

Ἦστερα ξέρες. Τὸ νερὸ καὶ τὰ καμένα δουνά καὶ στὸ μισὸ ὕψος πουλιὰ μεγάλα, μαῦρα, ἀντίθετα στὸ φῶς.

Θάδαν ἀπὸ μακρυὰ τοὺς κουρσάρους.

— Ἀράζουν πολλὰ καράδια στ' ἀπάνεμο, θὰ εἶπαν.

Θάχανε βίγλες βέβαια ἢ ἴσως κάποιο περαστικό, ἀδύνατο παιδί, κούτσα - κούτσα.

— Μητέρα τὸ Ρυόκιο. Τὸ μαῦρο Ρυόκιο, θὰ φώναξε.

Θεέ μου καὶ τὰ γίδια; οἱ κότες, γαϊδούρια, σκυλιὰ γιὰ τὴ σπηλιὰ ὅλα;

Ἐμεῖς ἐν τέλει δὲν τὴ βρήκαμε.

Στὴ μονάκριβη σκιά, ἀνάμεσα σὲ κοτρῶνες (σκιά γυρτῆς πέτρας), κοντοκάτσαμε στὴ φρυγμένη γῇ, λούπινα καὶ σαῦρες τριγύρω.

Ὁ θράχος μολυθής, ἴδιος ζάχαρη, πέτσα πιτσιλωτῆς σκουριάς ἀπάνω, ποὺ πάγωσε καὶ ράγισε κι' αὐτή. Νόμιζες θὰ σοῦ μείνῃ στὸ χέρι. Μπά, χτύπαγες, ξαναχτύπαγες, ἐκείνη θράχος στὸ θράχο, κατάστιχτη μικρά, στριφτὰ σαλιγκάρια ἀμπαρωμένα, λιμασμένα χρόνια δλόκληρα γιὰ βροχή.

Περνᾷ ἀέρας. Ὁ κρότος του σκίζει χαρτί. Στὸ γκρεμνὸ ἡσυχάζει. Ἀνάμεσα φωνές, κλαγγές, σπαθιά ποὺ θροντᾷ στὲς πέτρες, ἀρβύλες καὶ θήματα, κακαρίσματα, γαυγίσματα ποὺ κυνηγιοῦνται, ζῶα ἀκόμα, ποὺ γκρέμισαν στὰ θάραθρα ἀλαλιασμένα. Μετὰ ἡσυχία. Πέρασαν τὸ λαϊμὸ τοῦ δουνοῦ, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸ Κάστρο.

Καὶ «χουίί χουίί», περιγελαστικά ξεσκίζει ὁ ἀνεμος χαρτί (ένα διάφανο, γεμάτο φῶς μεσάζον).

Βγάλαμ' ἐληές, φωμί, ντομάτα. Χυμῆσαν σαῦρες σβέλτες, μισότρελλες γιὰ ὑγρασία. Οἱ σιγανές μας ὀμιλίες δὲν τὲς πειράζαν. Τρῶγαν σχεδὸν στὰ χέρια μας κι' ἀμείσως κάτω, κάνοντας φρικαλέους καυγάδες γιὰ τὸ ποιό, ποιανοῦ, σὲ ποιὰν ἀφάνα ἀπὸ κάτω.

Ὁ Χρῆστος σφραγισμένος. Μικρὲς ἱριδες στὰ ξανθὰ του μάτια.

— Εἶς' ἄρρωστος Χρῆστο; Θέλεις νὰ φᾶς;

Κούνησε τὸ κεφάλι.

Καὶ τ' ἄρρωστα καὶ τὰ παιδιὰ κι' οἱ γέροι. Ὅλοι. Ρημάδιασε τὸ χωριό. Δὲν ἔμενε ψυχή. Ξαμιολύθηκαν κάνα δυὸ ζῶα ἀλαφιασμένα, ἀπότιστα. Θὰ πῆραν τρέχοντας γιὰ κάτω. Βουνὸ στὸ βουνὸ κι' ὅπου βγάλει. Στὸ μοναστήρι ἢ ἀπὸ κεῖ στὰ πιά ἐπίπεδα... κάποιοι θὰ τάδε καὶ θὰ τὰ μάζεψε.

— Τρέξτε τὸ Κάστρο...

— Τὸ «Ρυόκιο» πάλι Χριστιανοί. Τὸ μαῦρο «Ρυόκιο».

Στὰ μελανὰ νερά τὰ βράχια κάθετα, ἀπροσπέλαστα.

Φεύγουμε.

Ὁμιλίες.

— Τί κάνετε, καλὰ;

Περνᾷνε γκρίζα μπράτσα ὅλο κόκκαλο πέτρας στρεβλωμένης σὲ αἰώνια κάμψη

κι' άπάνω άσπρη πέτσα τὸ φῶς. Περνᾶν θουνά μισοκοιμισμένα στὸ χρῶμα ἀπ' τὸ κύμα κι' ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕλικο φτιαγμένα, φωτεινά καὶ ζεστά.

Δίπλα παίζουνε διαστικὰ χαρτιά, ἀρπαχτά, μὴ δὲν προφτάσουν. Τὰ πιάνει ὁ ἕνας γλῆγορα, μοιράζει. Μιὰ στιγμὴ συλλογῆς καὶ τὰκ - τὰκ τὰ χτυπᾶ.

Ἄμα προσέξης ξεχωρίζεις γελάκια εὐδιάθετα, μιὰ μακρινὴ φωνὴ ποὺ προσπαθεῖ νὰ τραγουδήσῃ. Κι' ἄλλη θареιά, ὑγροῖδρωμένη.

— Ντάμα, φωνάζει.

Καὶ ξαφνικά χυμᾶνε λέξεις γνωστές, λὲν κάτι στίς ξένες δυνάτ', νὰ ἐπιδιώσουν.

— Ὁ Χρῆστος, ὁ Χρῆστος.

— Δὲν θὰ γίνῃ (ἢ ἀπάντησῃ), χάθηκαν ὅλα.

Ἐκεῖνες κρύβονται, ξαναθαίνουσι σιγότερα...

— Ὁ Χρῆστος, ὁ Χρῆστος.

Ἀνάμεσα προσταγές, «μáινα τὸ φλόκο», κλαγγὴ θημάτων θареιών κι' «ἀγάντα» καὶ δόστου γάντζοι ἀπὸ σίδηρο πέφτουν.

— Τὸ Χρῆστο ἔχουν μαζί τους...

Οἱ ξένες φωνές τίς βρίσκουν πάλι, χάνονται οἱ ἄλλες, ὥσπου πρόσεξα πόσο ἀταίριαστες ἦταν ἐκεῖνες κι' ἐπέπλευσε τοῦτο τὸ τώρα ξανά.

ΑΠΟΣΤΑΣΗ

Ἀπόσταση εἶναι ἕνα ρυάκι ποὺ πηγάζει ἀπ' τὰ θουνά, ξεπερνáει τὸ φράγμα, περνáει μέσ' ἀπ' τίς πορτοκαλιές, σκοντάφτει στὸ Μακρινόρος, ἀτενίζει τὴν λιμνοθάλασσα, διαβαίνει τὸν Ἰσθμό, δυναμώνει καὶ ὁδεύει γιὰ μεγάλες θάλασσες.

Ἐνα ρυάκι ποὺ ἔχει γιὰ νόμο: «Ὅπου ἀστοχήσεις γύρισε, ὅπου πετύχεις φύγε».

Ἀπόσταση εἶναι ἕνας σεισμογράφος στὸ πεδίο τοῦ χρόνου...

Ἐνας μονόλογος χωρὶς ἠχώ, μὲ πολλὲς ἀντηχήσεις...

Ἐνα ἀγγεῖο ἀπὸ ἄφατα λόγια.

Ἀπόσταση εἶναι ἕνα δαγκωμένο φεγγάρι ποὺ δύει ἐκεῖ μιὰ ὥρα νωρίτερα.

Ἀπόσταση εἶναι ἕνα ρίγος ποὺ διαπερνáει ἕνα καλῶδιο τηλεφώνου. Εἶναι τὸ λάθεμα ἑνὸς χεριοῦ ποὺ παλεύει νὰ συνθέσῃ κάποιον νούμερο, πάντα υπεραστικό. Εἶναι μιὰ τύψη, ἢ μετάνοια, πρὶν ἀπ' τὸν πρῶτο κτύπο. Εἶναι ἡ ἀγωνία — ἴσως κι ἀνακούφιση — ὅταν κανεὶς δὲν ἀπαντáει καὶ κάθε ἐρμηνεία, κάθε ὑπόψια, κάθε αὐταπάτη, εἶναι δυνατή... Ἀπόσταση εἶναι μιὰ ἀνάσα ἠχηρὴ πánω σ' ἕνα βουθὸ ἀκουστικό...

Μπορεῖς νὰ ἐπιμηκύνεις ὅσο θέλεις τὸν χρόνο.

Τούτῃ ἢ ἀνάσα θ' ἀνακυκλώνεται...

Πόλεις ποὺ ἔλκεστε, πόλεις ποὺ ἀπωθεῖστε, θέσῃ σας στὸν χάρτη δὲν ἀλλοίωσε τίποτε ἀπὸ τοῦτο τὸ ρίγος. Δὲν ἀπέχετε παρὰ δυὸ βήματα, δὲν ἀπέχετε παρὰ χιλιάδες μίλια.

Σὰς νοιώθω νὰ θιάζετε τὴν ἀναπνοή σας γιὰ νὰ συνταυτιστεῖτε στὸν ρυθμὸ τοῦ κόσμου. Καὶ τότε δὲν ὑπάρχει ἀπόσταση καμμιά. Μὰ ὅλο καὶ κάπου ξεπερνίστε. Ἀπόσταση εἶναι ἡ — μάταιη; — ἀνάγκη τῆς ἀναμέτρησης.

Ἀπόσταση, μὲ ἀκρίβεια χιλιοστοῦ τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ χιλιοστομέτρου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΩΝ

"Ανοιξα διάπλata τῆς σιγῆς τὴν αὐλαία
φαρὶ ἀτίθασο καβαλώντας τὴν ἔπαρση,
νὰ θρυμματίσω τὸ φράγμα τῆς ἀνωνυμίας.

Διάλεξα ἑνὸς ρόδου τὸ πορφυρὸ προσωπεῖο,
σίγαιρος πῶς θὰ ὑπογράμμιζα ἀγέρωχα,
πέρ' ἀπὸ τὴν ἀχλὺ τοῦ ὄνείρου, τὴν παρουσία μου.

"Ἐνα περίτεχνο μωσαϊκὸ σχεδίασα
— κυρίως σὲ τόνους κόκκινο - μαῦρο —
ἀπὸ ἰδέες καὶ πράξεις μὲ ἡχηρὲς ἐπιφάνειες.

Πάσχισα σὲ χωρὶς ποίηση ἔρωτες
— πῶς τό 'να λάθος φέρνει τὸ ἄλλο! —
νὰ σθῆσω τὴν νωπὴ μνήμη τοῦ πόνου.

Δὲν εἶχα τὴν παραμικρὴν ὑποψία τότε,
πόσο ἡ πορεία μου ἦταν ἀλόγιστα περήφανη,
πόσο ἡ φθορά του ἦταν χειροπιαστὰ βεβαία.

Τώρα, εἶμαι ἓνα μικρὸ - μικρὸ κοχὺλι
χωμένο στὸν ἄμμο φιλέρημης ἀκρογιαλίδας.
Καὶ δὲν ὑποπεύεται κανεὶς πῶς ὑπάρχω.

... Τώρα ποὺ ἄρχισα νὰ ὑπάρχω!

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

YUKSEL PAZARKAYA

Μετάφραση ἀπ' τὰ τούρκικα: Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ

ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΡΟΔΑ

(διήγημα)

Ἡ Ὀλόκληρη τὴ μέρα τοῦ Φλεβάρη του 1972 σμίγαν σὲ παρέλαση στὸν Τύπο τὰ δνόματα τῆς Ἀὔσῃ καὶ τοῦ Ὁμέρ. Μέσα ἀπὸ ἓνα σμῆνος ἀκατανόητες γερμανικὲς φράσεις φάνταζαν μὲ χτυπητὰ γράμματα τὰ δνόματά τους. Χωρὶς κανέναν νὰ ξέρει ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Ὁμέρ, ποῖά εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀὔσῃ.

(Ὅνομα Ἀὔσῃ: Οἰκογενειακὸ παρατσούκλι: Κουτρούληδες. Ἐπώνυμο: Καβρούκ. Χρονολογία γέννησης: 1.1.1957. Γραμματικὲς γνώσεις: Αναλφάβητη. Φόνος μὲ εἰκοσιένα πλήγματα. Ὅργανο: μαχαίρι. Αἷτια: ἐρωτικά). Μὲ εἰκοσιένα ματωμένα ρόδα ἡ Ἀὔσῃ μὲ τίς ἐλιές. Ἡ ὁμορφὴ Ἀὔσῃ.

Τὸ φκισίδι τῆς σκόνῃ. Γυμνὰ τὰ πόδια τῆς, τὰ ποδαράκια τῆς. Μύγες στὰ μάγουλα, στὰ μαγουλάκια τῆς. Μύγες καὶ μύξα πασαλειμμένο τὸ προσωπάκι τῆς. Στὸ χῶμα καθισμένη ἀνακούρκουδα ταξιδεύει ὄχι σ' ἄλλους ἀνύπαρκτους κόσμους· στὸ κενὸ τοῦ μυαλοῦ τῆς. Ὁ ἥλιος βαρὺς καταπάνω τῆς πέφτει. Σὰν ἀπόχῃ συγκλίνουν τὰ οὐράνια. Δὲ σηκώνει κεφάλι νὰ κοιτάξῃ ἀριστερὰ - δεξιὰ, μπρὸς - πίσω. Πέρα ἀπ' ὅσα ἀπαρτίζουν τίς γνώσεις τῆς τίποτα καινούργιο δὲν ἔχει νὰ ἰδεῖ. Ἔτσι χωρὶς κόσμο, μεγαλώνει, μὲ τὸν καιρὸ, σ' ἓνα κόσμο, ἡ Ἀὔσῃ. Μὲ τὸ κορμὶ στὸ χῶμα, τὸ νοῦ δίχως ὁράματα, μεγαλώνει. Δὲν εἶναι δικό τῆς χέρι ἄλλες μέρες νὰ ἰδεῖ.

Τρίζει ὁ καιρὸς. Ὁ ἥλιος βαρὺς καταπάνω τῆς πέφτει. Σὰν ἀπόχῃ συγκλίνουν τὰ οὐράνια. Χειμώνας. Τ' ἀγιάζι δριμὺν συρρικνώνει τὸ χῶμα. Στὸ τσαρδί τῆς ἐκείνῃ κλεισμένη, τρέμει νὰ βγεῖ στὸ κατῶφλι. Μάτι δὲν ἀγγίζει τὴ λερὴ ὁμορφάδα τῆς.

Τρίζει, γυρίζει, κυλᾷ ἡ ρόδα τοῦ χρόνου. Κέρδος στὴν Ἀὔσῃ ὄχι μέλλον καὶ ὄνειρα, ἀνάστημα σκέτο.

Στ' ἀντικρυνὸ διάσελο διανεύει τ' ἀνάρρομα ἑνὸς Προφήτη ἑνας Δερβίσης ἄστραψε στοῦ λόφου τὴν κορφή. Ἄσπρα μακρὰ γένεια, λευκὸς μακρὸς χιτώνας. Φῶς ἐκτυπωτικὸ τινάζει ὁ λόφος.

Καὶ νὰ πού ἡ Ἀὔσῃ μεγάλωσε. Καὶ νὰ πού σήκωσε τὸ κεφάλι. Καὶ εἶδε, ὅτι φῶς. Ὅρθια ἡ λευκὴ σιλουέτα, μὲ τὰ πόδια σ' ἐλαφρὸ ἀνοιγμα, στηρίζεται, μὲ τὸ δεξιὸ χέρι πού προβάλλει μπρὸς, στὸ ἱερὸ ραβδί τῆς.

Στὸ οὐράνιο φῶς πού ξεκύνεται μεγάλοπρεπο, θὰ παίξουν τὰ μάτια τῆς Ἀὔσῃ. Στιγμὸς στὸ ξέφωτο, μὲ γένεια ριπίζοντα καὶ χιτῶνα κυματιστὸ στὸν ἄνεμο, ὁ Δερβίσης ρίχνει φωνὴ ἀπ' τὸ ψῆλωμα ἴσια στ' αὐτὸ τοῦ πατέρα:

— Χουσερέβ! Βάρεσε ή ώρα δώδεκα μέσ' στην καρδιά του μισεμου. Τινάξου. Δράξε την. Φωτιά νά γίνει ό πόθος σου και πυρκαγιά ή αγάπη σου, τό νοῦ σου να φωτίσουν. Μητέρα Γῆ κράζω σου. Λύσε τό τέκνο σου απ' τὰ δεσμά.

Σέ κράζει ή μοῖρα σου Χουσερέβ, ανεμοδούρη Κουτρουλέ!

— Σεβάσμιε Λειτουργέ του 'Υψίστου. Βαθειά μ' αγγίζεις την καρδιά μου — κι ή 'Αϋσέ μου συνοδεία μου.

Κόρη 'Αϋσέ, τούτη ή φωνή δέν παίρνει από αναβολή. Τό δισάκι μας στόν ὄμο, ἔδειξε ό Δερβίσης δρόμο.

'Ετσι τό φῶς μεταλαμπαδεύτηκε κι' ἄναψε τό μυαλό του Χουσερέβ κι' ἄναψε την ἄγουρη καρδιά τῆς 'Αϋσέ.

'Ανηφορίζουνε τό διάσελο, χάθη ό Προφήτης. Κατηφορίζουνε τ' ἀνάπλαγο, τό φῶς του λάμπει. Λόφοι, χωριά, πόλεις γλιστροῦν κάτω απ' τὰ πόδια τους. Ποτάμια, θάλασσες περνᾶνε, τὰ σύνορα του νοῦ τους ξεπερνᾶνε, και πᾶν κι' ἀκόμα, πᾶν μακριά, πολύ μακριά, σέ τόπο ἄγνωστο πού βγάζει ἕνα καρβέλι ψωμί κι' ό κόσμος του 'δωσε τό ὄνομα: Γερμανία.

'Απόθεσαν τό δισάκι τους ἐκεῖ πού ή μήτρα τῆς γῆς γεννάει τό κάρβουνο, στὰ μαῦρα ὀρυχεία.

Κάθε πρωί ό δρόμος κόβεται κάθετος, βαθειά στὰ μαῦρα σπλάχνα της, ὥσπου και τό ψωμί νά γίνει σκοτεινὸ και μαῦρο.

(Ὅνομα: Χουσερέβ. Πατροπαράδοτο παρατσούκλι: Κουτρουλός. Ἐπώνυμο: Καβρουκ. Γέννηση: 1926. Γράμματα: Ὅ,τι ἔμαθε στό στρατό. Ὑγεία: Ὑγιής Σωματική κατάσταση: Ἀρτιμελής, γιά βαριές ἐργασίες).

Στὰ ἔμπα τῶν δεκατεσσάρων ή 'Αϋσέ. Γοφοὶ σχηματισμένοι. Σάρκα ρόδινη. Δέν εἶναι νά μείνει στὰ πατρικά χέρια. Κέρδος και διάφορο θά γίνει στό νοῦ του πατέρα. Τριβέλι και βάσανο στό νοῦ τῶν ξένων. Σκέτη φλόγα κι ἀστραφτερή λάμα. Καί στὸν καφέ τῶν περαστικῶν δριμύ πιστό· χωρὶς ή ἴδια διόλου νά τό ἐπιδιώκει.

Νά 'σαι γυναίκα εἶναι βαρὺ πράμα. Νά 'σαι γυναίκα στην ξενιτιά, βαρὺ κι ἀσήκωτο. Ὁ Χασάν — μιὰ γλώσσα ἀγύριστη στὸν ξένο τόπο. Σὰ δὲ γυρνᾷ ή γλώσσα σου στὸν ξένο τόπο, καταντᾷ μόνος κι ἀπόμονος. Γίνεσαι ἐρημίτης. Ἐρημίτης ἔγινε ό Χασάν.

Ὁ Ὁμέρ εἶχε κι αὐτὸς μιὰ γλώσσα ἀγύριστη στὸν ξένο τόπο. Ἐγινε ἐρημίτης κι ό Ὁμέρ. Μόνος κι ἀπόμονος βαρὺ. Μόνος κι ἀπόμονος στην ξενιτιά, βαρὺ κι ἀσήκωτο.

Πρῶτος ἦρθε ό Χασάν στην κάμαρα Χουσερέβ του Κουτρουλοῦ. Ἐλαμψε μπρός του ή 'Αϋσέ. Χόρευε ό νοῦς του. Ἀποδέθηκε ή γλώσσα του. Δεύτερος ἔφτασε ό Ὁμέρ. Ὁραμα μπρός του ή 'Αϋσέ. Τὰ μάτια του ἔπαιξαν. Τίναξε ό νοῦς του. Ἡ μοῖρα στό μέτωπό του χάραξε ἀνεξίτηλα: 'Αϋσέ.

Ζητοῦν κι οἱ δυὸ την κόρη απ' τὸν πατέρα. Ἦταν δέν ἦταν στὰ δεκατέσσερα ή 'Αϋσέ.

— Στ' ὄνοα του Θεοῦ, ζητῶ την κόρη σου, εἶπε ό Χασάν.

— Στ' ὄνομα του Θεοῦ, ζητῶ την κόρη σου, εἶπε κι ό Ὁμέρ.

Ὁ δοῦλος του καλοῦ Θεοῦ ἄκουσε και τοὺς δυὸ.

— Στ' ὄνομα του Θεοῦ, μετὰ χαρᾶς δίνω την κόρη μου. Χασάν, ποιά ἀμοιβή θά 'χει ό πατέρας; Κι ἐσὺ Ὁμέρ τί δίνεις γιά την 'Αϋσέ μου;

Τὸ ὅλο δὲν ἦταν τὰ λίγα ἢ τὰ πολλά. Ὁ Χασάν εἶχε γυναῖκα στὸ χωριὸ μὲ τρία παιδιά. Ρίζωσε στὸ μυαλὸ τοῦ Χουσερέβ ὁ Χασάν.

— Ἔχεις γυναῖκα στὸ χωριό, κι μιὰ ἄλλη ἐδῶ σοῦ πρέπει. Δικὴ σου νὰ ναι, εἶπε στὸν Χασάν καὶ τοῦ ὕψωσε τὴν Ἀυσέ.

Ἀστραφτε ἡ πονηριὰ στὸ μυαλὸ του. Κατὰ τὴ ρήση τῶν Χοτζάδων «εὐκολὰ ξεφορτώνεται ἡ γυναῖκα», δούλευε μέσα του πὼς ἅμα ὁ Χασάν γυρίσει στὸ χωριό, πάλι σ' αὐτὸν θὰ ῥθει ἡ Ἀυσέ νὰ τὴν μοσχοπουλήσει!

Τὸ μάτι τοῦ ἐρημίτη Ὁμέρ γυάλισε. Πάρε τῶν ὀμματιῶν σου, Ὁμέρ, κόψου ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπο σύρριζα, τοῦ μίλησε ἡ καρδιά του. Τυφλώνει, σακατεύει τέτοιο πάθος. Ὅσο εἶναι καιρός. Μαῦρο καὶ σκοτεινὸ ψωμὶ ὑπάρχει καὶ στὸ Βέλγιο. Μιὰ μέρα ἡλιόφωτη ἔλαβε ἀπόφαση, κίνησε κι ἦρθε στὸ Βέλγιο, ὅπου τὸ μαῦρο ψωμὶ ἔγινε πρὶν μαῦρο καὶ τὸ σκοτάδι πρὶν σκοτάδι. Μέρα τὴ μέρα αὐγάναινε ἡ μαυρίλα, ἀσήκωτα ὁ πόνος καὶ τὸ πάθος.

Κίνησε καὶ βρέθηκε ἄκραχτα μεσάνυχτα στὴ Γερμανία, στὸν ξέχωρο συνοικισμό ποῦμενε ἡ Ἀυσέ μὲ τὸν Χασάν καὶ τὸν Χουσερέβ. Φύλαξε ὡς τὰ χαράματα ποῦ θὰ κατέβαιναν γαμπρὸς καὶ πεθερὸς στὸ ὄρυχεῖο, νὰ πετύχει καταμόναχῃ τὴν Ἀυσέ. Ἐκρουσε τὴ θύρα. Κλώτσαγε σὰ σφαχτάρι ἡ καρδιά του. Ἡ Ἀυσέ μισάνοιξε. Ὁ Ὁμέρ χύθηκε μέσα. Ἐκείνης ἡ γλώσσα δέθηκε κόμπο. Δὲν ἄρθρωνε συλλαβή. Κι ὁ Ὁμέρ ἔμενε βουβός, ἀποσβολωμένος νὰ τὴν κοιτάζει. Τὸ πάθος καταρακλώντας μέσα του ὀγκώνονταν χιονοστιβάδα.

Ἡ Ἀυσέ ἔμενε μὲ χαμηλωμένα μάτια στὸ ἔδαφος.

— Ὁ πατέρας μου κατέθηκε στὴν πηγάδα. Κι ὁ ἀφέντης μου ὁ Χασάν... ψέλλισε.

Ἀπὸ μαύρη πηγάδα καὶ σκοτεινὴ νύχτα ἐρχόταν κι ὁ Ὁμέρ.

— Γρήγορα κάνε μπόγο τὰ ρούχα σου, εἶπε.

— Ἀδύνατο, εἶπε ἡ Ἀυσέ.

— Ἐλα μαζί μου, νὰ φύγουμε, εἶπε ὁ Ὁμέρ.

— Ἀδύνατο, εἶπε ἡ Ἀυσέ.

— Μήπως ἔχεις κανένα δεσμό; ρώτησε ὁ Ὁμέρ.

— Ἀδύνατο, εἶπε ἡ Ἀυσέ.

— Οὔτε καὶ Χότζας δὲν ἄλλαξε τὰ δακτυλίδια σας, εἶπε ὁ Ὁμέρ.

— Ὁχι, εἶπε ἡ Ἀυσέ.

— Γρήγορα μᾶσε τὸ μπόγο σου, θὰ πᾶμε στὸ Βέλγιο.

— Ἀδύνατο.

— Τὸ μυαλὸ μου εἶναι ἓνα μπερδεμένο κουβάρι, εἶπε ὁ Ὁμέρ. Ἐλα νὰ φύγουμε.

— Ἀδύνατο, εἶπε ἡ Ἀυσέ.

— Δὲ φεύγω ἀπὸ δῶ, ἀν δὲ σὲ πάρω, εἶπε ὁ Ὁμέρ κι ἔσυρε τὸ μαχαίρι.

— Μὴ κύριέ μου. Σπλαχνίσου με. Σπλαχνίσου τὴν ψυχὴ μου, χῶμα νὰ γίνω στὰ πόδια σου.

— Γρήγορα τότε νὰ φύγουμε.

— Δὲν μπορῶ!

— Δὲ μᾶς παίρνει ὁ χρόνος, γρήγορα.

— Ὁχι, ψέλλισε ἡ Ἀυσέ.

Ὁχιά τινάχτηκε ὁ Ὁμέρ. Ἀστράψε τὸ μαχαίρι. Ὁχι, ὄχι, ὄχι, ὄχι, ὄχι. Εἰ κοσ-μιὰ φορὲς μπῆκε καὶ βγήκε στὴ σάρκα τῆς Ἀυσέ. Δὲν τσίριξε. Βουβὴ σωριάστηκε κάτω.

Ὁ Ὁμέρ μὲ τὸ μυαλὸ μπερδεμένο κουβάρι, τὴν καρδιὰ ἀτρόχιστη λάμα ὤρμησε στὰ σκοτάδια, τὸν ρούφηξαν.

Δὲν ἦταν πηγαδιοῦ σκοτάδια, οὔτε τῆς νύχτας, δὲν ἦταν μαυρίλα κάρβουνου, οὔτε ψωμιοῦ. Ἦταν μαύρης μεγάλης μοναξιᾶς ἀτέρμονα σκοτάδια.

Ὅσπου νὰ γυρίσουν Χουσεῖν ὁ Κουτρούλος καὶ Χασὰν ἀπ' τὸ μαῦρο πηγάδι, ἡ Ἀῦσὲ ἔμενε στὸ πάτωμα ἕνας σωρός. Τὸ φκιασίδι τῆς αἵμα.

Σ η μ ε ί ω μ α : Ὁ Γιουξέλ Παζαρχάγια γεννήθηκε τὸ 1940 στὴ Σμύρνη. Τὸ 1958 ἀφοῦ τελείωσε τὶς σπουδές του στὸ Λύκειο τῆς γενέτειρας, θοίσκεται στὴ Στουτγάρδη, ὅπου σπουδάζει χημικὸς μηχανικὸς, ἐνῶ παράλληλα στὸ Πανεπιστήμιο τῆς ἰδίας πόλης καὶ στὴν ἔδρα τῶν φιλόλογικῶν σπουδῶν κάνει τὴ διατριβή του.

Τώρα διδάσκει στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Στουτγάρδης Γερμανικά, Φιλολογία καὶ Φιλοσοφία. Ἀπὸ τὸ 1960 ἀρχίζει τὴ συγγραφικὴ του δράση (ποίηση, διήγημα, μελέτη, κριτική, μεταφράσεις). Ἔργα του: «Παρόντες στὶς μεγάλες καμπές», «Γύρω ἀπὸ τὴν ἐλπίδα», «Τὸ λουλούδι ποὺ αἰμορραγεῖ φῶς» (ποιήματα), «Ἄδεια παραμονῆς» (διήγημα), «Οὐτκοῦ», «Ὁ χαρταετὸς ποὺ σκάλωσε στὸ δέντρο» (παιδικά) κλπ. Ἡ «Ἑστία» δημοσίευσε ὥς τώρα τρία διηγήματά του (Μαχμοῦτ καὶ Γκιουλτανέ, Σκουπίδι, 21 ματωμένα ρόδα), ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ἄδεια παραμονῆς», στὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται μὲ τὰ προβλήματα τῶν Τούρκων μεταναστῶν στὴ Γερμανία.

Κ. Γ. Τ.

ΤΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ

Ἄνιση ἡ πάλιν στῶν καιρῶν τὴ δίνη.

Καὶ τ' ἄθροισμα τυλίχτηκε σὲ πλάνη.

Μὰ ὅτι ἔγινε κι ὅτι ἔγραψε δὲ σβάνει

κι ἄς βούλιαξε στῶν χρόνων τὴ χοάνη.

Τῆς ἀντοχῆς ἀστάθμητα τὰ μέτρα.

Κι ἂν ἔφραξαν οἱ πέτρες τ' Ἅγιο Βῆμα

ὁ δρόμος τῆς καρδιᾶς τρυπάει τὴν πέτρα

κι ἐπάνω του χαράζει κάθε βῆμα.

Τοῦτος ὁ δρόμος ὕπνο δὲ σπκώνει.

Σ' ἐγρήγορη ἡ ψυχὴ πάντα κι ἀμάχη.

Κι ἄς εἶσαι μιὰν ἀδύναμη ἀνεμῶνη

ο' ἐνὸς φευγάτου ὀνειρίου σου τὴ ράχη.

Καὶ προχωρεῖς μ' ἀντίβαρο μιὰ ἀχτίδα

τὸ στοιχειωμένο νὰ διαβεῖς ποτάμι.

Κι ἓνα σου στίχο σὰν δροσοσταλίδα

νὰ τρέμει ο' ἐνὸς φύλλου τὴν παλάμη.

ΑΝΔΡΕΑ ΡΑΔΟΥ

Η ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ ΖΟΕ ΝΤΟΥΜΙΤΡΕΣΚΟΥ- ΜΠΟΥΣΙΟΥΛΕΓΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἡ διακεκριμένη καθηγήτρια Πανεπιστημίου ΖΟΕ DUMITRESCU — BUSULEUGA, ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν, εἶναι μία ἀπὸ τὶς σημαντικότερες προσωπικότητες τῆς σύγχρονης Ρουμανίας. Ἀπόφοιτη τῆς ἀγγλικῆς καὶ γερμανικῆς φιλολογίας, μὲ μουσικὲς καὶ νομικὲς σπουδές, ἡ ἀκαδημαϊκὸς Ζόε Ντουμιτρέσκου - Μπουσιουλέγκα εἶναι μιὰ πολυσύνθετη προσωπικότητα, μὲ μιὰ πολιτιστικὴ πεῖρα καὶ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση πὺν πολλοὶ θὰ τὴ ζήλευσαν, μὲ μιὰ καταπληκτικὴ εὐρυμάθεια. Εἰδικὸς σὶν τομέα τῆς συγκριτικῆς λογοτεχνίας, σὲ προβλήματα τόσο πολὺπλοκα τῆς ρουμανικῆς καὶ παγκόσμιας λογοτεχνίας καὶ τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, γενικὰ, ἡ Ρουμὰνα ἐπιστήμονας διετέλεσε πολλὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τῶν γνωστῶν καθηγητῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν Τοῦντορ Βιάνου, ὑπεύθυνη τῆς ἔδρας τῆς συγκριτικῆς καὶ παγκόσμιας λογοτεχνίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου, καθὼς καὶ Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου ἱστορίας καὶ θεωρίας τῆς λογοτεχνίας τῆς Ἀκαδημίας «Τζεόρτζε Καλινέσκου» (θέση πὺν τὴν κατέχει καὶ σήμερα), εἶναι ἐπίσης ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, διευθυντὴς διαφόρων ἔγκριτων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν - λογοτεχνικῶν περιοδικῶν. Ἔχει δημοσιεύσει ἑκατοντάδες μελέτες, δοκίμια, ἄρθρα, εἰσαγωγικὰ σημειώματα σὲ ἐκδόσεις σὲ ρουμάνικα περιοδικὰ καθὼς καὶ σὲ ἐξωτερικὸ. Πάντα εἶναι παρὼν σὲ ἐπιστημονικὰ συμπόσια, συνέδρια, τόσο στὴ Ρουμανία, ἄλλο τόσο καὶ σὲ ἐξωτερικὸ, σὲ ραδιοφωνικὲς ἐκπομπὲς καὶ στὴν τηλεόραση.

Ὡς σήμερα ἔχουνε ἐκδοθεῖ πάνω ἀπὸ 12 βιβλία λογοτεχνικῆς ἐπιστήμης καὶ πνευματικοῦ προσλημματισμοῦ. Μερικοὶ τίτλοι: «Ἴδν Κρεάγκα» (μονογραφία), 1963, 1965, «Ὁ Σύγχρονος καὶ ἡ ἐποχή του» (μονογραφία ἐπιθεώρησης, σὲ συνεργασία), 1958, «Ἐμινέσκου», 1964, «Ἡ Ἀναγέννηση», 1971, «Οἱ ἀξίες καὶ οἱ οὐμανιστικὲς ἰσοδυναμίες», 1973, «Σοφοκλῆς», 1974, «Ὁ οὐμανισμὸς καὶ ἡ μοῖρα τῆς τέχνης», 1973, «Οὐμανιστικὴ πορεία», 1980, «Πνευματικὰ δρομολόγια», 1982 κ.ἄ.

Τὰ ἰδιαίτερα πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς Ρουμὰνας ἀκαδημαϊκοῦ εἶναι τὰ προβλήματα τῆς ρουμάνικης καὶ παγκόσμιας λογοτεχνίας, τῆς θεωρίας τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς πολιτιστικῆς κίνησης (ρομαντισμὸς, οὐμανισμὸς, Ἀναγέννηση κλπ.), διακεκριμένων - κορυφαίων λογοτεχνῶν: Ἐπιμέσκου, Κρεάγκα, Μονταίγκ, Σαίξπηρ, Λέσκιγκ, Ρουσσώ, Πίλκε κ.ἄ.

Διακεκριμένη ἑλληρολάτρης, ἡ ἀκαδημαϊκὸς Ζόε Ντουμιτρέσκου - Μπουσιουλέγκα τρέφει ἰδιαίτερη ἀγάπη γιὰ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ἀρχαῖο καὶ σύγχρονο, καθὼς καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἀλλωστε, οἱ ἐπιστημονικὲς τῆς μελέτες πάνω σὲ ἑλληνικὰ θέματα («Σοφοκλῆς», μονογραφία, «Πνευματικὰ δρομολόγια», μελέτες γιὰ τὸν Καζαντζάκη, Ζὰν Μορεὰς κλπ.) δὲν ἀμφοιβητοῦνται ἀπὸ κανέναν γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ τους ἀξία. Ἔχει ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἑλλάδα,

μαζί με τὸν θαυμάσιο σύζυγό της, ὁ ὁποῖος κατ'άγεται ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Γνώστης τῆς ἱστορίας, μυθολογίας, λογοτεχνίας, φιλοσοφίας, τέχνης, ἡ Ρουμάνα ἐπιστήμονας ἐρμηνεύει ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ καὶ πολιτιστικὰ φαινόμενα μ' ἕναν ἰδιαίτερο δημιουργικὸ τρόπο. Μέσω τῶν συνδυασμῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας, μπορεῖ νὰ διακρίνει καὶ νὰ ὑπογραμμίζει σφαιρικὰ τὴν ἐνότητά τῶν πολιτιστικῶν φαινομένων. Ὑποστηρίζει καὶ ἐλέγχει τὴν αἰωνιότητα, τὸ διενεκές τῶν πολιτιστικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀξιῶν. Ἡ Ζόε Ντουμιτρέσκου - Μπουσιουλέγκα εἶναι ἕνας πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ πολλὴ συναίσθηση εὐθύνης καὶ γνώστης τῶν μυστικῶν μηχανισμῶν τῆς ἔρευνας καὶ τῆς κριτικῆς ἀνάλυσης, ἐπιστήμονας καὶ συγγραφέας μὲ ἀπέραντη εὐαισθησία. Γενικά, τὰ κείμενά της εἶναι συμπακνωμένα κατέχοντας ἀριστα τὰ ἀντικείμενα που τὴν ἀπασχολοῦνε. Ὁ λόγος της γλαφυρός, ἀπλὸς καὶ ἀπέροπος, πὺν δὲν μπορεῖς νάχεις διαφωνίες ἢ νὰ τὸ ἀπορρίψεις.

Ἡ ρουμανικὴ καὶ ξένη κριτικὴ ἐγκωμιαστικὰ καὶ ὄχι ἀβάσιμα κρίνει τὸ πνευματικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ της ἔργο.

Βουλευτὴς πολλὰ χρόνια, μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνoῦς Ἑταιρίας Συγκριτικῆς Λογοτεχνίας, ἡ ἀκαδημαϊκὸς Ζόε Ντουμιτρέσκου - Μπουσιουλέγκα ἔχει θραβεντεῖ μὲ διάφορα θραβεῖα καὶ διακρίσεις τῆς Ρουμανίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ της δραστηριότητα, γιὰ τὴν ἀναμφισβήτητη συμβολὴ της στὴν κατοχύρωση καὶ δημιουργία μιᾶς διαρκoῦς συνεργασίας καὶ φιλίας μεταξὺ τῶν λαῶν σ' αὐτὸν τὸν τόσο ἀσταθῆ καὶ πολυτάραχο αἰῶνα μας.

A.P.

Ἰάσι - Ρουμανίας, Δεκέμβριος 1985

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΙΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΖΟΕ ΝΤΟΥΜΙΤΡΕΣΚΟΥ - ΜΠΟΥΣΙΟΥΛΕΓΚΑ
(ΖΟΕ DUMITRESCU - BUSULENGA)

Ἀκαδημαϊκοῦ

Ποῖός θὰ μπορούσε νὰ συνοψίσει σὲ μερικὲς λέξεις τὴν εἰκόνα τῆς μεγάλoπρεπης Ἑλλάδας; Ποῖός θὰ τολμοῦσε νὰ νομίσει πὺς θὰ μπορούσε νὰ συμπληρώσει κάτι σὲ ὅλα ὅσα εἰπώθηκαν γι' αὐτὴ τὴ χώρα μὲ δίχως ταῖρι.

Ὅσο μὲ ἀφορὰ ὁμολογῶ μὲ ταπείνωση, γιὰ νὰ σώσω τὴ συνείδησή μου σὰν οὐμανιστῆς, τὴν ἀκλόνητὴ μου πίστη σ' αὐτὸ πὺν ὀνομάστηκε ἑλληνικὸ θαῦμα. Γιατὶ κανένας δὲν θὰ ἀμφισβητήσει, καμιά φορά, στὸ ὄνομα κάποιας μεθόδου μελέτης, τὸν πραγματικὸ θαυματουργικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐξαίρετης ἀνάπτυξης στὴν Ἑλλάδα, ὅσο ἀφορὰ στὴ σκέψη καὶ τοὺς θεσμούς της, σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἀργὴ ἐξέλιξη, μᾶλλον στασιμότητα, τῶν γιγαντιαίων ποταμῶν πὺν θρίσκονταν στὴν ἀρχαία Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἰνδία.

Παρατηρώντας καὶ ἐρμηνεύοντας τὴν ἑλληνικὴ ἀνάπτυξη στὴν ἀρχαιότητα, διαπιστώνουμε τὴν καταπληκτικὴ ἐξέλιξη μερικῶν αἰῶνων ἐνὸς πολιτισμοῦ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴ μυθικὴ σκέψη στὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ φιλοσοφία, ἀπὸ τὴν ἀρχαία εἰδωλολατρικὴ πίστη στὸν κλασικὸ πολιτισμὸ τοῦ Φειδία καὶ ὡς τὴν ραφιναρισμένη τέχνη τοῦ Πραξιτέλη, ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὡς τὴ νικηφόρα δημοκρατία τῆς κλασικῆς πόλης του 5ου αἰῶνα, ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ ἕνα μεγαλοπρεπὲς παράδειγμα μιᾶς ἐντυπωσιακῆς ἀνάπτυξης, ἐνότητας καὶ οργανωτικότητας στὴν ἴδια τὴν πολυσύνθετη ὁρμὴ της. Ἡ Ἑλλάδα ἀπέδειξε τὴν

ἀξία καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά μιᾶς ἐλευθέρης καὶ ἀδέσμευτης σκέψης, πίστεψε στὴν τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ κυρίεψε τὸν κόσμον, διερμηνεύοντάς τον σὲ εὐκατανόητα σχήματα, ὀρθολογιστικά. Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ στάδια, σὲ ὅλες τὶς ὑποστάσεις τῆς, αὐτὴ ἡ σκέψη ἀπέδειξε τὴν ἀστείρευτὴ δύναμιν μιᾶς ἐνσωματωμένης καὶ διαλεκτικῆς ἐρμηνείας, τόσο μὲ τὴν ἐπαγωγικὴ ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀναγωγικὴ μέθοδο καὶ καθόρισε γιὰ ὅλο τὸν πολιτιστικὸ μας κύκλον τὶς ἐννοιες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, δίνοντας στοὺς Εὐρωπαίους τὴ θεσιαιότητα ἐνὸς οὐμανιστικοῦ καταστατικοῦ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ὀρθολογικῆς εὐφυΐας, καθὼς καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας. Γι' αὐτὸ, συνθέτοντας, ὁ Πῶλ Βαλερύ, ὑπολόγιζε τὴν ἐλληνικὴ σκέψη σὰν τὸν πρῶτον στύλον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἡ ἡπειρὸς μας συγκροτήθηκε σὰν πατρίδα τοῦ αἰώνιου οὐμανισμοῦ μὲ τὶς ἀξίες ποὺ ἀπόκτησε ἀπὸ τὴν κλασικὴ παιδεία καὶ τὴν ἀντοναγαθία, οἱ μορφῆς τῶν ὁποίων ἐπενέργησαν ἀποφασιστικὰ στὸ γίνεσθαι τοῦ ἀτόμου, κάνοντάς το νὰ ἀγγίσει τὴν πιδὺ ὑψηλὴ βαθμίδα ὁμορφῆς ψυχῆς (DIE SCHÖNE), ἐπανευρίσκοντάς την στὰ πιδὺ ὑψηλόφρονα καὶ εὐγενικὰ ἔργα τοῦ Γκαίτε, Σίλλερ ἢ Χάιντερλιν.

Ἄλλωστε, οἱ θεμελιώδεις μῦθοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας στὸν ἀστείρευτό τους πλοῦτον καὶ τὴν δομικὴν τους πολυσημεία, ἀγκαλιάζουν ἰσότημα τὶς ἐννοιες τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας καὶ ἐκείνες τοῦ γίνεσθαι τοῦ ἀτόμου. Ἡ «Ὁδύσσεια» καταγράφει λ.χ. τὴν ὁλότητα καὶ τὴν παγκοσμιότητα τῶν ἐνδεχομένων πειραμάτων τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, καθὼς συμπεκνώνει τὸ γίνεσθαι τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος σὲ διαδοχικὰ στάδια.

Ἀλλὰ ἀκόμα πιδὺ καταδεικνυόμενη καὶ πιδὺ ἀποφασιστικὴ γιὰ τὸ τί συνέβαινε στὸ μέλλον μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα, μιᾶς φαίνεται ἡ μυθικὴ σύνδεση μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Δελφῶν, ἡ ὁποία συμπεκνώνει τὸ σύνολο τῶν κύκλων τῆς ἀνθρωπότητας. Στὴ μυστηριώδη Μινωικὴ πρωτεύουσα, στὴν Κρήτη, θὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσει ὁποιαδήποτε θαθεὶά ἔρευνα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ θὰ ἄξιζε νὰ τελειώσει στοὺς Δελφούς, τὸν τόπον τοῦ ὀρθολογιστικοῦ φωτός, τελικὸ σημεῖο ὁποιοῦδήποτε προσκυνήματος στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Ζῶρξ Ματί (GEORGES MEAUTIS). Καὶ ὁσο ἡ ὁμίχλη τοῦ μυστηρίου γνέφεται πυκνὰ γύρω ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Μίνωα, τόσο διακρίνουμε τὶς ἐννοιες τῶν ἀφετεριῶν τῆς συγκεκριμένης ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητας συγχρόνως συμβολικὰ καὶ γιὰ τὶς ἀφετηρίες τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνάμεσα στὰ χρώματα ποὺ δεσπόζουν στὸ μέγαρον τῆς Κνωσοῦ ὑφώνεται ὁ δαιδαλικὸς λαδύρινθος τῆς ψυχῆς, ὅπου ζοῦσε τὸ τέρας, ὁ Μινώταυρος.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν πολλαπλῶν διακλαδώσεων τῶν μύθων τοῦ Μίνωα καὶ τῆς Πασιφάης, τοῦ Δαίδαλου καὶ τοῦ Ἴκαρου, διακρίνουμε δυὸ ἐξόδους, τοῦ Θησέα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά — ποὺ σκοτῶνει τὸ τέρας ἀπελευθερώνοντας τὴν πόλιν τῆς θεᾶς — καὶ τοῦ Ἰδίου τοῦ Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὴν ἄλλη, ποὺ, ὑπὸ μορφὴ δελφινίου ἐξανάγκασε τὸ καρδί τῶν ναυτικῶν τῆς Κρήτης νὰ πλεύσουν πρὸς Βορρᾶ καὶ ν' ἀγκυροβολήσουν στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ, ὅπου θὰ ἐγκαθιστώνταν τὸ ἄδυτον, στοὺς Δελφούς.

Ὅπως φαίνεται, οἱ δύο θεοὶ τοῦ ὀρθολογιστικοῦ φωτός, τῆς ὑψηλῆς εὐφυΐας, τῆς σοφροσύνης καὶ τῆς δημιουργικότητος ἐπενέβησαν κι ἐδῶ, θέτοντας τέρμα στὸ στάδιο τῆς μυθικῆς ἱστορίας, μὲ τὸ φόνον τοῦ τέρατος καὶ ἀνοίγοντας μιὰ ἀνώτερη φάση ἀνάπτυξης. Ἐδῶ, ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ μιὰ σύγκριση μὲ τὸ τέλος τῆς «Ὁρέστειας», ὅταν οἱ ἴδιες θεότητες τοῦ φωτός ἐπεμβαίνουν σὲ μιὰ ἀλυσίδα ἐγκλημάτων, ἐλευθερώνοντας τὸν Ὁρέστη καὶ μεταμορφώνοντας τὶς τερατώδεις Ἐρυνίες σὲ Εὐμενίδες.

Γιατὶ ἄραγε νὰ μὴν προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε σ' αὐτὴν τὴν ἀλυσίδα τῶν μυθικῶν πράξεων καὶ μιὰ ἱστορία τῆς ψυχῆς, ὅχι μόνο μιὰ ἱστορία ἐξωτερικῆ, τῆς διαδο-

χικότητας τῶν κύκλων τοῦ πολιτισμοῦ; Πόσο μᾶλλον, πού τὸ προσκύνημα τοῦ δελφικοῦ δρόμου πρὸς τὸ ἄδυτο τοῦ Θεοῦ συνοφίξει τὰ διαδοχικὰ στάδια τοῦ γίγνεσθαι τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἄλλος καὶ ἡ ταπείνωση συνόδευαν τὸν προσκυνητὴ στὴν ἀνοδό του πρὸς τὸν τόπο ὅπου ἡ ψυχὴ ἐπιζητεῖ.

Ὅταν εἰσχωροῦσε μέσα στὰ θοῦνὰ ὁ ἐπόπτης αἰσθανόταν μιὰ περίεργη νέα κατάσταση, ἓνα μίγμα τρόμου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, μιὰ προαίσθηση ἀκατανόητη κάποιας πρωτόφαντης μεταμόρφωσης. Ἡ παλαίστρα ἦταν ἐκεῖ, κάπου κοντά, καὶ τὸ σῶμα ὑποβαλόταν σὲ φυσικὲς ἀσκήσεις καὶ μετὰ ἀκολουθοῦσε ὁ ἐξαγνισμὸς στὰ νερά τῆς Κασταλλίας. Μετὰ ὁ προσκυνητὴς ἔμπαινε στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ ὅπου ἦταν γραμμένη ἡ τόσο τυπικὴ φράση γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σοφροσύνη, γιὰ τὴ σωκρατικὴ φιλοσοφία: «Γνῶθι σ' αὐτόν», πρόσκληση στὴν ἐσωτερικὴ ἀποσαφήνιση στὰ σκοτεινὰ τῶν σκοτεινῶν τῆς ὑπαρξῆς, ἀποσαφήνιση ἀπαραίτητη πρὶν ἀπὸ τὸ ἀγγίγμα τοῦ κέντρου τοῦ κόσμου. Γιατὶ ὁ ὀμφαλὸς βρισκόταν στὸ κέντρο τοῦ ναοῦ πού παρουσίαζε τὸ ἴδιο τὸ σύμπαν, μιὰ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου.

Φτάνοντας στὸν ὀμφαλὸ, ὁ προσκυνητὴς ἔδλεπε πῶς φωτίζεται ὁ θαυότερος ἐαυτός του, πῶς διασαφηνίζονται τὰ ἐσωτερικὰ περιγράμματα τῆς ἴδιας τῆς ὑπαρξῆς του. Καὶ πιὸ πάνω ἀπ' τὸ ναὸ βρισκόταν τὸ θέατρο, ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ θεατῆ στὴν τραγικὴ παράσταση ἐκφορτωνόταν ἀπὸ τὶς τελευταῖες σκιὲς τῆς κάθαρσης. Κι ἀπὸ τὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τοῦ ἀμφιθεάτρου, ὁ προσκυνητὴςμποροῦσε τώρα νὰ θαυμάσει τὴ γαλανὴ θάλασσα, ἀκριβὸς σύμβολο γιὰ τὸν κάθε Ἕλληνα, σύμβολο τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας.

Ζώντας ἐγὼ μόνη μου τὰ στάδια αὐτῆς τῆς ἀνέλιξης τοῦ πνεύματος, μπορῶ νὰ πῶ, πῶς μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν Κνωσσὸ στοὺς Δελφούς, ἡ ἐλληνικὴ ἀρχαιότητα γέννησε μιὰ νέα μορφή τῆς σκέψης, χαρακτηριστικὴ καὶ ὀριστικὴ γιὰ ἕλη τὴν εὐρωπαϊκὴ ἡπειρο, κυριευμένη ἀπὸ τὴ νίκη τοῦ ἀπολλωνίου φωτός, ἀπὸ μιὰ ὀπτικὴ τοῦ σύμπαντος, νικώντας τὰ τέρατα καὶ τοὺς λαβύρινθους, τὶς σκοτεινὲς δυνάμεις πού ἀπειλοῦσαν τὴν κυριαρχία τοῦ Ἥλιου.

Ἄν οἱ ἀστεϊρεῦτοι μῦθοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἀφηγοῦνται τὴν ὀλικὴ ἀνέλιξη τῆς ὑπαρξῆς, διορίζοντας τὶς ἀρχετυπικὲς καταστάσεις, ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ φιλοσοφία ἀτένισαν τὰ στοιχεῖα, ἐρευνώντας τὶς ἀφετηρίες τῆς γέννησης, θέτοντας τὰ θεμέλια τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, φτάνοντας μέχρι τὴν ἀνακάλυψη τῆς δομῆς τοῦ ατόμου. Κανένα φιλοσοφικὸ ρεῦμα, ἀπὸ τὸν ἀριστοτελισμὸ τοῦ μεσαιῶνα καὶ τὴν πλατωνικὴ ἀναγέννηση καὶ μέχρι τὶς μέρες μας, δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ αὐτὲς τὶς ἐλληνικὲς ρίζες.

Υπάρχει ὁμως μιὰ ἀντίρρηση: πῶς αὐτὴ ἡ γενικὴ καὶ ἀμετάβλητη εἰκόνα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἀνυπολόγιστης παράδοσης πού μᾶς ἄφησε, ἀνήκει σ' ἓναν κλασικισμό, πού σὲ γενικὲς γραμμὲς σήμαινε μιὰ ἀποδεκτικὴ συμβατικότητα μιᾶς νεοκλασικῆς Εὐρώπης, πού προσφέρει τὸ φόρο τῆς στῆ γνωστὴ φόρμουλα (STILLE GRÖBE), ἡρεμὴ μεγαλειότητα, ὅπως τὴ διατύπωσε ὁ Βίκελμαν (WINKELMANN).

Ὅμως, ἀπαντοῦμε ἐμεῖς, ἡ ὕψηλὴ ἐνότητα θεσμοποιεῖται πάντα σὲ ὁποιαδήποτε τάξη τῶν πραγμάτων καὶ πέρα ἀπ' αὐτὸ στὴν πάλη τῶν ξεπερασμένων ἀντιθέτων (ἄλλωστε, νὰ μὴν ξεχνοῦμε καὶ τὴ διαλεκτικὴ οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες) καὶ διατηρεῖται ἀκριβῶς σ' αὐτὸν τὸν δρόμο τῆς ἔγστασης. Ἡ ἐνότητα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ θεμελιώθηκε ἀκριβῶς στῇ δάση τοῦ διπολισμοῦ - ἀπολλωνιο - διονυσιακοῦ, ἡ ὁποία ἀναπαρήγαγε στὸν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ ἓναν ἄλλο διπολισμὸ - ὀντολογικῆς φύσης. Τὸ ἐλληνικὸ σύμπαν μᾶς προσφέρει ἀκόμα ἀπὸ τὸ γεωφυσικὸ

του στρώμα τὸ παιχνίδι τῶν πιὸ ἐκπληκτικῶν ἀντιθέσεων. Ὁ Σάρλ Μαρουά (CHARLES MAURRAS) παρατήρησε στὴ διαμόρφωση τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐδάφους σοβαρὲς διαφορὲς, θεωρώντας τὰ αὐστηρὰ περιγράμματα τῶν κοιμμένων θουνῶν σὰν μιὰ ἔκφραση τοῦ πνεύματος τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, ἐνῶ ἡ γλύκα τῶν ἀκτῶν ἀπὸ ἄμμο, ποὺ κατεβαίνουν σιγὰ - σιγὰ πρὸς τὸ κυανὸ χρῶμα τῆς θάλασσας, μιλοῦν γιὰ τὴν Ἀφροδίτῃ τῆς Κύπρου ἢ τὴν ἀναδυόμενη.

Προχωρώντας πιὸ πέρα στὴν ἀνίχνευση τοῦ παιχνιδιοῦ τῶν ἀντιθέσεων θὰ ξανασυναντήσουμε στὸ δωρικὸ στυλ, καθὼς καὶ στὸ ἰωνικὸ, καὶ στοὺς τρόπους μουσικῆς, καθὼς καὶ στὰ μουσικὰ ὄργανα ποὺ ἀντιπροσωπεύουν αὐτὴ τὴ μουσικὴ (λ.χ. ἡ λύρα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τὸ φλάουτο τοῦ Μαρσύα κ.ο.κ.).

Γι' αὐτὸ νομίζουμε πῶς σ' αὐτὸν τὸν πολιτισμὸ, ὅπου τίποτε δὲν ἔσθῃσε, ἀλλὰ ὅλο προεκτείνεται καὶ ἀδιδάκοπα πάλλεται ἡ ζωὴ (ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα γιὰ ν' ἀναπτύξουμε τὴ ζωὴ μας, ἔλεγε ἓνας Γάλλος συγγραφέας τοῦ αἰῶνα μας), ἡ ρομαντικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ διάσταση τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας συγκροτεῖ τὸν ἄλλο πόλο τῆς ἐλληνικῆς πνευματικότητος, μαζὶ μὲ τὸν κλασικὸ, μεταχειριζόμενη συμπληρωματικὰ τὴ δραματικὴ ἐνταση τῆς ἐνότητος τοῦ ἀθάνατου ἐκείνου πνεύματος. Ἀναμφίβολα καὶ στοὺς Πέρσες τοῦ Αἰσχύλου ἀντηχεῖ ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Σαλαμίνας, στὰ συμφραζόμενα τοῦ ἀρχαίου κλασικοῦ μέτρου. Ἀναμφισβήτητη ὅμως μένει καὶ ἡ παραδειγματικὴ ἀξία τῆς ρομαντικῆς ὀλικῆς χειρονομίας τοῦ ἀγῶνα ὀλόκληρου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς τουρκοκρατίας τὸ 1821, μιὰ σταυροφορία μὲ ἀπήχηση στὸν σύγχρονο κόσμο, μὲ ἀτέλειωτους ἀντίλαλους στὴν ἱστορία, καθὼς καὶ στὸν πολιτισμὸ τῆς Εὐρώπης.

Ἀλλωστε, ἡ γνῶση καὶ οἱ ἀνοιγμένοι δρόμοι ἀπὸ τοὺς μύθους, ἀπὸ τὰ μυστήρια καὶ τὴ φιλοσοφικοεπιστημονικὴ σκέψη εἶναι οἱ δύο σημαντικὲς μὲ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν ἐξύμνηση τῆς πράξης, τῆς ἀγωνιστικῆς δράσης στὴν ἡρωϊκὴ παράδοση ποὺ μᾶς ἄφησε ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, καθὼς καὶ ἡ σύγχρονη.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ρουμανία πάντα εἶδε τὴν Ἑλλάδα μὲ θαυμασμὸ καὶ ἀγάπη, βρίσκοντας σ' αὐτὴ τὴ χώρα τὸ παράδειγμα καὶ τὸ κίνητρο γιὰ τοὺς δικούς της ἀγῶνες. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, μᾶς ἔχει δέσει μιὰ ἱστορία γεμάτη κοινούς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀκεραιότητα καὶ ἀξιοπρέπεια. Στὴν μακριὰ συνύπαρξή μας στὸν ἴδιο χῶρο, μὲ τίς ἴδιες δοκιμασίες, ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Ρουμανία αἰσθάνθηκαν δεμένες στενὰ μὲ μιὰ φυσικὴ φιλία, δίνοντάς μας μᾶλλον μιὰ πραγματικὴ εἰκόνα καὶ τῆς συγγενείας μας. Τρόπος ζωῆς, ἥθη, ἔθιμα, κοινὴ ἱστορικὴ μοῖρα, ὅλα αὐτὰ τῆς ἔδωσαν, θέτοντας τὴ σφραγίδα τῶν σταθερῶν φιλικῶν δεσμῶν, οἱ ὅποιοι ἀνθίσταντο στοὺς αἰῶνες, ἐπικυρώνοντας ἔτσι μιὰν ἐνότητα βαθιά, ὅπως αὐτὴ τοῦ πνεύματος.

Ἡ Ρουμανία, εὐρωπαϊκὴ χώρα ἡ ἴδια, βρίσκει καὶ ἀναγνωρίζει στὴ φίλῃ Ἑλλάδα ἐκείνη τὴ μεγάλῃ καὶ ἀνεξάντλητῃ πηγὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Καὶ στὸ σύγχρονο ἀνήσυχο ταραχώδη κόσμο, καὶ οἱ δύο προβάλλουν, ὑπὸ τὴν ὑπόστασις ἐνὸς ουμανισμοῦ τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀλληλογνωριμίας καὶ ἀλληλοκατανόησης μεταξὺ τῶν λαῶν.

Μετάφραση ἀπ' τὰ ρουμανικά: ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

ΟΣΙΠ ΜΑΝΤΕΛΣΤΑΜ

ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑ

Ἄγιό - Σοφιά ἐδῶ νὰ σταματήσουν
πρόσταξε ὁ Κύριος βασιλιάδες καὶ λαούς.
Κι' ὁ τροῦλος σου σὰν μ' ἄλυσες κρεμιέται.
ἀπ' τοὺς ἐφτὰ μεγάλους οὐρανούς.

Παράδειγμα γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες:
πῶς ἄφησε τὸν Ἰουστινιανὸ
ἢ Ἀρτεμὴ τὶς ἐκατὸν ἐφτὰ κολῶνες
ν' ἀρπάξει ἀπ' τῆς Ἐφέσσου τὸ ναό.

Καὶ ὁ γενναῖος χτίστης τί σκεφτόταν
σὰν ψήλωνε ψυχὴ του καὶ ὁ νοῦς,
καθὼς ἐξέδρες ἔστηνε κι' ἀψίδες
σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση νὰ κοιτοῦν.

Ὡραῖος ὁ ναὸς μὲς στὴ γαλήνη,
σαράντα τὰ παράθυρα στὸ φῶς
κι' οἱ τέσσερις ἀρχάγγελοι πὶδ ὠραῖοι
νὰ κάνουνε πανιὰ μέσα στὸ φῶς.

Ὡ, τί μακάριο τὸ σοφὸ τὸ κτίσμα,
θὰ ξεπεράσει αἰῶνες καὶ λαούς.
Κι' ἂν κλαῖν τὰ σεραφεῖμ καὶ ἂν θρηνοῦνε
τὰ χρυσαφιά στολίδια του θὰ ζοῦν.

(Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «ΠΕΤΡΑ»)

Ἐνα κορμὶ μοῦ δόθηκε — τί νὰ τὸ κάνω
τόσο μοναχικό, τόσο δικό μου;

Γιὰ τὴ χαρὰ τὴν ἡμερὴ νὰ ζῶ
ποῖόν πρέπει — πεῖτε μου — νὰ εὐχαριστῶ;

Τὸ ἄνθος εἶμαι ἐγὼ κι' ὁ κηπουρός.
Στὴ φυλακὴ τοῦ κόσμου μόνος μου δὲν εἶμαι.

Στῆς αἰωνιότητος ἐπάνω τὸ γυαλί
ἢ ἀνάσα μου ζεστὴ θὰ τυπωθεῖ.

Κι' ἂν παραμορφωθεῖ τὸ σκίτσο τὸ καλὸ
ἀγνώριστο κι' ἂν γίνει ἀπὸ τὰ χρόνια,

ὅμως ἐκεῖ τ' ἀχνάρι τ' ἀκριβὸ
ἄσθηστο ἀπ' τὸν καιρὸ θὰ μείνει αἰώνια.

Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσικά: ΜΙΛΙΑ ΡΟΖΙΔΗ

ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

Η ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ (μελέτη)

Β'

Στὸ προηγούμενο ὁμότιτλο κείμενό μας, οἱ ξενόγλωσσες ἐκφράσεις, καὶ λέξεις, εἶχαν σημειωθεῖ, ὅπως ἤδη γράφτηκε, ἀπὸ τὰ "Ἀπαντα Παπαδιαμάντη τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν Ἐκδόσεων, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Μιχαὴλ Περάνθη. Στὰ "Ἀπαντα Α. Παπαδιαμάντη τῶν ἐκδόσεων Φυτράκη - Κουτσουμποῦ καὶ συγκεκριμένα στὸν τόμ. Δ', ὑπάρχουν διηγήματα τοῦ Σκιαθίτη, τὰ ὁποῖα δὲν περιέχονται στὴν πρώτη ἀναγραφόμενη ἐκδοση, καὶ τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν καὶ ξενόγλωσσες φράσεις. Ἡ σημαντικώτερη περίπτωση εἶναι τῆς σελ. 312, στὸ διήγημα Ἀγάπη στὸν Γκρεμό, διότι πρόκειται γιὰ ρωσσικά, τὰ ὁποῖα δὲν νομίζω πῶς συναντῶνται ἀλλοῦ στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη. Καὶ μὲ τὴ γλῶσσα αὐτὴ, αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῆς ξενόγλωσσας, τὴν ὁποία ἀναγράψαμε. Μὲ μερικὰ ἀκόμη πρόσθετα σὲ γλῶσσες ποὺ ἤδη ἀναφέρθηκαν, πλουτίζουν τὴν ξενόγλωσσία αὐτὴ καὶ παρουσιάζεται καλύτερα ἢ διάθεση τοῦ Παπαδιαμάντη νὰ βρίσκει καὶ γλωσσικά ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ κοντὰ στοὺς ἥρωες τῶν διηγημάτων του. Προσθέτουμε ἔτσι ἐδῶ τὶς παραλείψεις ποὺ βρέθηκαν μετὰ τὴν δημοσίευση τοῦ Α' μέρους καὶ ἴσως θὰ πρέπει νὰ μὴν θεωρηθῇ ἐντελῶς κλεισμένο τὸ θέμα, μιὰ καὶ εἶναι τέτοιο ποὺ εὐκολὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀφήσει κενά. Πάντως, τὸ σημαντικώτερο, εἶναι, ὅχι τόσο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφορῶν σὲ μιὰ καὶ μόνη ξένη γλῶσσα, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἰδίων τῶν γλωσσῶν, γιὰ τὴ θάση ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε ἡ καταγραφή καὶ ὁ σκοπὸς στὸν ὁποῖο κυρίως ἀποβλέπει, ὅπως διατυπώθηκε στὸ Α' μέρος, - καταγραφή. Ἀπὸ τὸ λόγο αὐτὸ γίνεται καὶ ἀρχὴ ὅχι ἀλφαριθμητικὴ ἀλλὰ μὲ τὰ ρωσσικά, τὰ ὁποῖα καταγράφονται γιὰ πρώτη φορὰ σὰν γλῶσσα.

ΡΩΣΣΙΚΑ

Ἀγάπη στὸν Γκρεμό Δ σ. 312 «Ἡ πύλη τοῦ Ρώσσου ἱερέως ἦτο ἀντικρυ τῆς ἰδίας μας αὐλόθυρας. Εἶπε ὁ Νήφων, καὶ συγχρόνως ἔτρεξεν, ἐπήδησεν μᾶλλον, διηγήθη τὸν στεγὸν δρομίσκον, καὶ γελῶν ἔνευσεν εἰς τὸν Ρώσσον νὰ ἡσυχάσῃ. Εἶχε μάθει ὁ ἴδιος πέντε ἢ ἕξ ρωσσικὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ὅταν εἶχε νὰ κάμνῃ μὲ Ρώσσους ἐκεῖ ἔρριπτε, προσπαθῶν διὰ νευμάτων νὰ γίνῃ εὐγλωττότερος.

— Ἐ ὅστις Εἰρηναῖο, νιέτ χαρός; Χαρασό, χαρασό.

— Σκουζένιε, ὑπεστέναξεν ὁ Εἰρηναῖος.

Στὸ ἴδιο διήγημα ὑπάρχουν ἀρκετὲς τούρκικες λέξεις καὶ ἀκόμη ἡ ἑκφραση «Ἦρ προήρ» (καθάρια τραμουντάνα).

ΛΑΤΙΝΙΚΑ

Γλῶσσα καὶ Κοινωνία Δ σ. 460 (LINGUA NOVA INVENTA...).

Εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κειμένου μὲ τὸν πιὸ πάνω τίτλο. Ἡ φράση εἶναι τοῦ Γάλλου

ιεροκήρυκα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴ τῶν πιστῶν στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, «τὸ ὄργανον μαγείας, ἀκολασίας καὶ πάσης μαγγανείας· πλήρης δὲ ἐστὶ βλασφημιῶν καὶ οὐαὶ τῷ γινώσκοντι καὶ μίαν ἢ δύο τῶν ἐξ αὐτῆς λέξεων».

Ἡ Ψυχοπαίδα Δ σ. 385 «... Ἐγὼ ἂν θέλῃ ὁ Θεός, θ' ἀποχτήσω κι' ἄλλες κόττες. Αὐτοὶ ποὺ τὸ κάνουν θὰ εἶναι δυστυχεῖς πάντοτε. Θεὸς σχωρέστ' τους». Τῷ ὄντι, δὲν ἐπέερασαν ὀκτὼ μῆνες, κι' ἐγέμισεν πάλιν ἡ αὐλὴ τῆς ὀρνίθια. Ὅχι ὀρνίθια μόνον, ἀλλ' ἀπέκτεψε καὶ περιστέρια. COLUMBAS ET GALLINAS (δικὴ τοῦ ἐκφραστῆ).

Ἐξοχικὸν Κροῦσμα Δ σ. 128 «... Θὰ πῆτε πῶς καὶ γὼ ὁ ἴδιος εἶχα αὐτὴν τὴν UBIQUITATEM, διὰ νὰ τὸν εὐρίσκω οὕτω παντοῦ;... (λέξη δικὴ του).

ΤΟΥΡΚΙΚΑ

Ὁ Πεντάρφανος Δ σ. 95 «...—Ντέρτι δικό μου θειά, κασσαθέτι δικό σου».

Γιὰ τὰ τουρκικὰ θὰ σημειωθῇ πῶς ἀφθονοῦν σὰν λέξεις μεμονωμένες τὶς ὁποῖες μεταχειρίζονται ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὥστε μόνον μία εἰδικὴ μελέτη θὰ μπορούσε νὰ τὶς καταμετρήσει. Καὶ ἡ φράση τὴν ὁποία ἀναγράψαμε ἀνήκει σὲ αὐτὴ τὴν κατηγορίαν καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει σὰν δεῖγμα. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ξενόγλωσσο ὁ ὁποῖος τὴν εἶπε. Χρησιμοποιήθηκε σὰν κοινὸ λεγόμενο ἀπὸ Ἕλληνα καὶ χωρὶς καμμιὰ ἰδιαιτερότητα γλωσσική. Εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ μελέτη αὕτη ὑπάρχει. Εἶναι τοῦ Ἀναστασιάδη, ἀλλὰ παραμένει ἀδημοσίευτη. Καὶ εἶναι κρῖμα γιατί, ἀσφαλῶς, εἶναι οἱ πολυπληθέστερες ἀπὸ τὶς ξενικὲς στὰ κείμενα τοῦ Παπαδιαμάντη.

ΒΛΑΧΙΚΑ

Τὸ Καμίνι Δ σ. 309 «... Ἡ Τσούλα κόρη τοῦ Μανδράκια τοῦ βοσκοῦ... Ὁ πατήρ τῆς ἐφάνη πρόθυμος νὰ τὴν δώσῃ.

— Ἀπρόντο τσούπα, τῆς εἶπε, ἀλέστα καὶ μὴ τσινιάζης. Ντούρμα γαμπρὸς ἐρχεται γυρεύοντας· σὰν τ' μπουφ' τοῦ πλ' ἱ σοῦρθε... Θιὸς τὸν στέλνει. Ἐμ προικιὰ δὲν γυρεύει, ἐμ κοριτσιάτικο σοῦ δίνει. Τί ἄλλο θέλεις κορίτσι; Τί κάνει πῶς ἔχει ὁ ἄνθρωπος δύο παιδάκια... Τί σὲ πειράζει σένα; Ὅπως θέν' ἔης τὰ γίδια, θέν' ἔης κὴ τὰ πηδιά... Θροφή θέλ'ν' τὰ γίδια, θροφή κὴ τὰ πηδιά. Φύλαμα τὰ γίδια, φύλαμα κὴ τὰ πηδιά. Ἐνα πράμα εἶναι... Ταχιά νὰ στολιστῆς, κὴ πᾶμε ντουγγροῦ στοῦ καλύδ' τ' γαμπροῦ, νὰ σᾶς στεφανώσω».

Παραθέσαμε ὁλόκληρη τὴν παράγραφο διότι πέρα ἀπὸ τὶς ξενικὲς τὶς βλάχικες λέξεις, ὑπάρχει καὶ ἡ ἰδιόρρυθμη προφορά τῶν βλάχων στὶς ἑλληνικὲς λέξεις ἕως ἕνα σημεῖο.

ΓΑΛΛΙΚΑ

Τὸ Ἀγγέλιασμα Δ σ. 244 «... Ὅχι ἅπαξ παρέβαινε τὸν αὐστηρὸν ἱατρικὸν κανόνα. Κατεβρόχθιζε μπιρίζλαν, ψητὸν τῆς σούδλας, ἐκεῖνο ποὺ τρελλαίνει τοὺς φράγκους, «Ροτί ἀλά παλλικάρ», κ' εἶναι ἡ ἀπόλαυσις καὶ τὸ καύχημα ὅλων τῶν Ἑλλήνων, γενικὴ πανήγυρις καὶ ἀνοιξὶς καὶ πρωτομαγιά».

Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ θὰ σημειώσουμε πῶς μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ καὶ μιὰ πληροφωρία μὲ γενικώτερο λαογραφικὸ καὶ κοινωνικὸ ἀκόμη ἐνδιαφέρον, ὅσο ἀναφέρεται στὶς συνήθειες καὶ προτιμήσεις τροφῆς.

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΝΝΑΣ ΜΠΛΑΝΤΙΑΝΑ

ΠΟΣΟ ΘΑΘΕΛΑ

Πόσο θαθέλα νά'ναι
 "Όλα τέλεια έπως τὰ φυτὰ
 Που μόνο τὸ καθυστερημένο φθινόπωρο
 Έχει τὴ δύναμη νὰ τὰ σβύσει
 Καὶ πάνω τους ὁ χειμώνας νὰ στρώσει
 Τὴν ἄλλη ζωή.

Πόσο θαθέλα
 Νὰ μὴ μοιάζουμε μὲ κανέναν ἄλλον
 "Όμορφοι καὶ καθαροὶ νᾶμαστε.
 Τὴν ἀγωνία νὰ μὴ γνωρίσουμε ποτέ.
 Καὶ νὰ περνᾶμε ἀπ' τὴ ζωή
 Χωρὶς νὰ ποῦμε ποτὲ ψέματα.
 Κατάκοποι ἀπ' τὸν πόνο
 Κι εὐτυχημένοι νὰ φτάσουμε μαζὶ
 Στὴν ἄλλη ζωή.

ΝΙΚΟΛΑΕ ΝΤΡΑΠΚΟΣ

ΟΤΑΝ Η ΤΥΧΗ

Σὰν ἕνα φῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος

Ἡ τύχη ἀποφασίζει
 Τὴ διάρκεια τῆς νιότης του.

Όταν καταναλωθεῖ ὅμως
 Κάτω ἀπ' τὸ κατασπάραγμα τῆς φλόγας
 Σὰν κερὶ
 Ἡ στιγμή ἐξακολουθεῖ νὰ φωτίζει
 Μὲς τοὺς καιροὺς.

Τότε ἡ τύχη μπορεῖ
 Νὰ γονατίζει σιωπηλῇ!

ΝΤΑΝΙΕΛΑ ΚΡΑΣΝΙΑΡΟΥ

ΕΧΩ ΞΕΧΑΣΕΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ

Έχω ξεχάσει τ' ὄνομά σου
 Τὴ μυρωδιά καὶ τὴ γεύση.
 Τὴν Ἑλληνικὴ εὐδία
 Τοῦ σώματός σου.
 Τὴν τέλεια καμπύλη
 Τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κορμιμοῦ σου

Τὴν ἔχω ξεχάσει κι αὐτή.
 Ἀπαλλάχτηκα ἀπὸ σένα
 Ἔτσι ὅπως ἀπαλλάσσεται
 Τὸ μάτι τοῦ τυφλοῦ ἀπ' τὸ φῶς
 Ἡ τὴν ἐπιθετικότητα μιᾶς θεϊκῆς ἀράχνης!...

ΚΟΡΝΕΛΙΟΥ ΣΕΡΜΠΑΝ

ΜΟΝΟ ΜΙΑ

Τὸ δάσος ἄσε
 Τὴ σκιά του ν' ἀκούσει.
 Τὸ φῶς ἄσε
 Νὰ δύσει.
 Τὶς ἀγάπες ἄσε
 Νὰ φύγουν,
 Μόνο μία νὰ μείνει.
 Καὶ τ' ἀτέλειωτα ὄνειρα ἄσε
 Ἐνα τέλος νᾶχουν...

Μετάφραση ἀπ' τὰ ρουμανικά: ΛΑΜΠΡΟΣ ΖΙΩΓΑΣ

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ

Ὅταν νυχτώνει,
 φορεῖς τὴ βιτρίνα τῆς βασιλίσσης Ὀλγας.
 Μέσα ἀπὸ τὴ βιτρίνα φορεῖς τὴν ἐπιδερμίδα σου,
 πὺ τὴ σακάτεψε — λές κι εἶναι μαθητῆς Γυμνασίου —
 τὸ σφυρὶ πάνω στ' ἀμὸνι τῶν σύνωρων ἐπιταγῶν.

Χτὲς νά'ιτ κλάμπ.

Ἀπόψε θέατρο.

Αὔριο λογοτεχνικὴ βραδιά.

Καβάλα καὶ σὲ δυὸ φτεροῦγες θαθύρριζα φυτρώνεις
 ἱτιά δακρυχέουσα σ' ἑναστρες ἀκροποταμιές
 καὶ μὲ τὰ χεῖλη ζεσταίνεις χέρια σκαμιμένα τάφους.
 Καλὸ καὶ τὸ κοστοῦμι σου καλὴ κι ἡ ἐπιδερμίδα.
 Μὲ τέχνη τήνε δούλεψεν ὁ γύφτος.

Ὡστόσο θαθεῖα ἡ χωριάτικη ψυχὴ σου

μὲ τὶς ἀρχαῖες ρίζες,

τὰ ρωμαϊκὰ σίδερα

καὶ τὰ ὀθωμανικὰ μπολιάσματα

σὰ μωρὸ στὴν κούνια μέσα σὲ σπῖτι πὺ καίγεται

ἢ σὰ θαμιμένος πὺ συνῆρθε ἀπὸ λιποθυμῖα

ματώνει στὰ συρματοπλέγματα πὺ σὲ περιχαράκωσαν

χωμένη μέσ' στὸ δίμυτο καὶ τὰ τσουράπια.

ΜΑΝΘΟΣ ΣΚΑΡΓΙΩΤΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΣΑΝΤΟΒΕΑΝΟΥ

Μετάφραση από τὰ ρουμάνικα: ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΑΝΚΟΥΤΣΑΣ

(διήγημα)

Ήταν ἓνα χρυσαφένιο φθινόπωρο, τότε πού ἄκουσα πολλά παραμύθια στοῦ Χάνι τῆς Ἀνκούτσας. Μὰ τοῦτα ὅλα συνέβηκαν σέ μιὰ μακρινή ἐποχή, πολὺ παλιά. Ήταν τ' Ἀη - Ἡλιᾶ, τότε πού πέφτανε βροχὲς καταρρακτώδεις καὶ οἱ ἄνθρωποι λέγανε πὼς ἀνάμεσα στὰ σύγνεφα πρόβαλε ἓνας μαυριδερὸς δράκος πού καβαλίκευε πάνω στοὺς χείμαρρους τῆς Μολδόδας. Φανήκανε καὶ μερικά πετούμενα, πού δὲν εἶχαν ματασιδεῖ τὰ μάτια μας κι' ἀνακατευθήκανε στὴ φουρτούνα ταξιδεύοντας γιὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Τότε ὁ γέρο - Λεόντε διαβάζοντας στὸν Καζαμία ἐρομήνευε τὶς προφητεῖες τοῦ Μεγάλου Βασιλιᾶ Ἡράκλειου, λέγοντας πὼς ἐκεῖνα τὰ πετούμενα πού τὰ φτερά τους εἶχαν τῆς ὁμίχλης τὸ χρῶμα, χάνοντας τὸ δρόμο τους ὑψώθηκαν ἀπὸ τὰ νησιὰ ποῦταν στὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Ἀποκάλυψε ἀκόμα πὼς οἱ Βασιληάδες θὰ κηρύξουν πόλεμο ἀναμεταξύ τους καὶ πὼς τ' ἀμπέλια θάδιναν πολὺ καρπὸ. Καὶ πραγματικά ὁ Βασιληᾶς ξεσήκωσε τοὺς Ρώσους ἐνάντια στοὺς εἰδωλολάτρες καὶ γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν τὰ ζῶδια, ὁ Θεὸς ἔκαμε νὰ καρπίσουν τόσο πολὺ τ' ἀμπέλια στὴν κάτω χώρα, ὥστε οἱ νοικοκυραῖοι, δὲν εἶχαν πιά πού νὰ βάλουν τὸν μούστο τους. Κι' ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὰ μέρη μας ξεκίνησαν οἱ ἀγωγιάτες καὶ φέρνανε κρασιὰ στὰ ὄρεινὰ τὰ μέρη. Τότε στοῦ Χάνι τῆς Ἀνκούτσας ἀρχίσανε τὰ γλέντια καὶ τὰ παραμύθια. Τὰ κάρα δὲν εἶχαν τελειωμὸ καὶ οἱ λαουτάρηδες τραγοῦδαν χωρὶς νὰ σταματᾶνε. Σὰν ἔπεφτε ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν κούραση, ἢ τὸ πιτό, ἀρχίζανε οἱ ἄλλοι ἀπ' εἰς ἀπόκρυφες γωνιὲς τοῦ Χανιοῦ. Καὶ οἱ γλεντζέδες σπᾶσανε τότε τόσες κανάτες πού δυὸ χρόνια ὀλάκερα οἱ γυναῖκες πού κατέβαιναν στὴν ἀγορὰ τοῦ Ρόμαν εἶχαν νὰ λένε. Καὶ γύρω ἀπ' τὶς ἀναμμένες φωτιὲς ἄντρες ποῦχαν περάσει πολλὰ στὴ ζωὴ τους καὶ μαστόροι ξακουστοὶ ψήνανε κομμάτια κρέας μοσχαρίσιο ἢ κατσίκια καὶ ποταμόψαρα ἀπὸ τῆς Μολδόδας τὰ μέρη. Καὶ ἡ νεαρὴ Ἀνκούτσα πού ἦταν φρονιάτη σὰν τὴ μάνα τῆς καὶ τὸ ἴδιο πανοῦργα σὰν κι' αὐτή, μὲ τὰ μανίκια ἀνασκουμπωμένα καὶ μὲ τὴν ποδιά στὴ μέση, ἔφερνε βόλτες καὶ μοίραζε κρασιὰ καὶ φαγητά, γέλια καὶ λόγια καλοσυνάτα.

Πρέπει νὰ μάθετε καὶ τοῦ λόγου σας πὼς ἐκεῖνο τὸ Χάνι τῆς Ἀνκούτσας δὲν ἦταν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα τὰ Χάνια. Ήταν σωστὸ φρούριο μὲ τείχη χοντρά ἀπὸ δῶ ἴσαμε κεῖ πέρα καὶ μὲ πόρτες ὀχυρωμένες πού σὰν αὐτὲς δὲν ἔτυχε νὰ ἰδῶ στὰ δικά μας λημέρια. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ φρούριο βρῖσκανε καταφύγιο ἄνθρωποι, ζωντανὰ καὶ κάρα καὶ κανένας δὲν εἶχε νὰ φοβηθεῖ τοὺς κλέφτες.

Στὴν ἐποχὴ πού γίνεται ἐδῶ λόγος, στὴ χώρα βασίλευε ἡ εἰρήνη κι' ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἡ καλὴ συνεννόηση. Οἱ πόρτες μένανε πάντα ἀνοιχτές ὅπως καὶ στοῦ παλάτι τοῦ Βασιλιᾶ. Κι' ἀπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Χανιοῦ τὶς γαλήνιες μέρες τοῦ φθινοπώρου ἀγκάλιαζε ἡ ματιά σου ὅλη τὴν κοιλάδα τῆς Μολδόδας καὶ ἀντίκρυζες τὶς ὁμίχλες στὰ δάση μὲ τὰ ἔλατα μέχρι τὸ βουνὸ Τσαχλάου καὶ τὴν Χαλαούκα. Κι' ὅταν ὁ ἥλιος βυθιζόταν στὴν ἄλλη μεριά καὶ ὅλα πού βρῖσκονταν μακριὰ σβήνανε πιά καὶ γλίστραγαν μέσα στοῦ γεμάτου μυστήριου σκοτάδι, οἱ φωτιὲς φωτίζανε τὰ πέτρινα τείχη καὶ τὰ μαυριδερά στόματα τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθυριῶν ποῦταν κιγκλιδωμένα. Γιὰ λίγο σταματοῦσε τὸ τραγοῦδι τῶν λαουτάρηδων κι' ἀρχίζανε τὰ παραμύθια...

Γ. Δ. ΔΕΠΟΥ

ΓΕΥΣΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ

(δοκίμιο)

“Όλοι μας θά κυττάξαμε κάποτε τὸν ἀσυννέφιαστο νυχτερινὸ οὐρανὸ (αὐτὸ τὸ ὑπ’ ἀριθμὸν ἓνα σὲ ὁμορφιά θάεμα τοῦ κόσμου) καὶ θά ἀναρωτηθήκαμε: Πόσο μακριὰ φτάνει ἄραγε; “Αν εἶναι ὀριοθετημένος τί γίνεται μετὰ; “Αν δὲν εἶναι τί γίνεται τότε; Γιατί τὸ νὰ λὲς ὅτι εἶναι ἀπέραντος εἶναι μιὰ κουθέντα. Πίσω ἀπ’ τὴν ὁποία ὅμως, κρύβεται τὸ ἐξῆς ἀπίθανο: “Οτι σ’ ὅποιο σημεῖο τοῦ Σύμπαντος κι’ ἂν βρεθεῖς, εἶσαι πάντα στὸ «κέντρο» τοῦ ἀφοῦ θά ὑπάρχει κι’ ἐκεῖ ἀτέλειωτη ἔκταση γύρω σου. Δηλαδή, ὕστερ’ ἀπὸ κἀνα - δυὸ δεκάδες δισεκατομμύρια χρόνια φωτὸς μακριὰ, θάμαστε, σὰ νάμαστε ἀκόμα ἐδῶ. Τέρμα; Οὔτε ὑποψία ἀκόμα! Καὶ τὸ παράξενο δὲν περιορίζεται μόνο στὴν ἔκταση, ἀλλὰ καὶ στὸ χρόνο. Γιατί σ’ ὅποια ἐποχὴ κι’ ἂν τοποθετήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας (μέσα σ’ ἓνα δίχως γέννηση καὶ θάνατο Σύμπαν) ἔχουμε πάντα «ἴσο» παρελθὸν καὶ μέλλον. “Υστερα δηλαδή ἀπὸ μερικὰ τρισεκατομμύρια χρόνια (ἂν ὑποθέσουμε ὅτι θά ὑπάρχει καὶ τότε ἀνθρωπότητα) δὲν θάμαστε διόλου πιδ καινούγιοι, σὲ σχέση μ’ ἓνα Σύμπαν χωρὶς κανένα χρονικὸ ὄριο ἀρχῆς καὶ τέλους.

Αὐτὲς τὶς παραδοξότητες ὅμως, αὐτὰ τὰ ἀδιέξοδα, εἶναι ἀνίκανη νὰ τὰ ἀντέξει ἡ λογικὴ μας, μὲ τὸ μικρὸ της βεληνεκές, τὸ ρυθμισμένο σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες τοῦ μεσόκοσμου μας. Οἱ ἴδιες ἀσύληπτες καταστάσεις ἐνεργοῦν ἐπίσης καὶ σὰν καταλύτες τῆς αὐθόρμητης ἀντίληψῆς μας περὶ ἑνὸς Σύμπαντος ὕλικου - χειροπιαστοῦ: Πῶς μπορεῖ νᾶναι «ὕλικό» τὸ τρελλὸ αὐτὸ κατασκεύασμα; “Αν κάτι νομίζουμε, γιὰ τὴν ὕλη, δὲν εἶναι ὅτι καὶ μπορούμε νὰ τὴ χαλάσουμε, πῶς ἔχει δὲ καὶ συγκεκριμένον ὄγκο; Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ «φωτιά» κι’ αὐτὸ τὸ «ψῦχος», αὐτὴ ἡ «ἐνότητα» καὶ «διασπορά» μαζί, αὐτὸ τὸ ἀκατανόητο ὑπάρχον, πού, μάλιστα, καθρεφτίζεται καὶ μέσα μας, λαβαίνοντας ἔτσι συνείδηση τῆς ὑπαρξῆς του; Τί εἵμαστε ἐμεῖς καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ζοῦμε; “Οπότε μερικοὶ φιλόσοφοι ἀνθρώποι σκέφτηκαν μήπως ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα παρδαλὸ ὄνειρο καὶ μήπως δὲν ὑπάρχει πραγματικὰ παρὰ τὸ ὄνειρο: “Απαύγασμα ἐνὸς ἀπιαστοῦ καὶ ἀόρατου ὑποκείμενου (τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς) καὶ διόλου ἓνα ὕλικό, ἡ ἐνεργειακὸ ἔστω, Σύμπαν — σὰν ἀνεξάρτητο ἀντικείμενο. («Εἵμαστε — ἔλεγε ὁ Σαίξπηρ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση πρωταγορικῶν ἀντιλήψεων — ἀπὸ τὸ ὕλικό τῶν ὁνείρων πλασμένοι, πού τὰ τυλίζει ὁ ὕπνος»).

Καὶ πάλι ὅμως δὲν ἔβγαινε: Γιατί (καὶ πῶς) τὰ διάφορα ὑποκείμενα δημιουργήθηκαν; Δὲν εἶναι διόλου πιδ εὐκολονόητη ἡ παρουσία τους (ἴσως μάλιστα νᾶναι καὶ δυσκολώτερη) στὴ θέση ἑνὸς «ἀντικειμενικοῦ» Σύμπαντος: Τόσων παραλλαγῶν ὑποκείμενα, ὅσα κι’ ἐκεῖνα πού τὸ φαντάζονται;

Καὶ γεννιέται ἡ μεταφυσικὴ! “Η φυσικὴ στὸν “Ανθρώπο προσπάθεια ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς (τὴν ἴδια στιγμή πού ἡ ἐπιστὴμη δὲν ἀσχολεῖται παρὰ μὲ τὶς λεπτομέρειες). Εἰδικὸ προνόμιο στὸν “Ανθρώπο, ὀφειλόμενο στὴν ἀνώτερή του ἀντίληψη καὶ τὴν ἀχόρταστη περιέργειά του. Μιὰ μεταφυσικὴ, πού εἶναι τὸ νόημα καὶ ἡ γοητεία τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς μας. “Απ’ τὴ στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος, σηκώνοντας τὰ μάτια ψηλά, πόθησε νὰ φτερουγίσει πιδ μακριὰ ἀπὸ τ’ ἀστέρια, γεννήθηκε ἡ μεταφυσικὴ. “Η φανταστικὴ δηλαδή ἱκανοποίηση τῆς παράξενης ἐπιθυμίας μας γιὰ τὴν παντογνώσια σὰν προθάλαμου τῆς παντοδυναμίας: “Ο “Ανθρώπος πᾶν ἀπὸ τὸ Σύμπαν καὶ διατάκτης του!...

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ 8^Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

Τὸ 8ο Παγκόσμιο Συνέδριο τῶν Ποιητῶν πραγματοποιήθηκε με ἐπιτυχία στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὶς 28 Σεπτεμβρίου μέχρι τὶς 4 Ὀκτωβρίου 1985 καὶ με τὴ συμμετοχὴ 200 καὶ πλέον συνέδρων - ποιητῶν ἀπὸ πολλὰς χώρες τοῦ κόσμου. Τὸ συνέδριο, στὸ ὁποῖο προήδρευε ὁ διακεκριμένος ποιητὴς καὶ πρῶην πρόεδρος τῆς Σενεγάλης Λεοπόλδος Σεντάρ Σενγκόρ, συγκλήθηκε με τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, τῆς ΕΟΚ καὶ τοῦ Ἰδρυμάτος Γκιουλμπεκιάν. Ψυχὴ τοῦ συνεδρίου ὁ ἐνθουσιώδης γενικὸς γραμματεὺς του Σικελὸς ποιητὴς Μίμμο Μορίνα.

Τὸ Παγκόσμιο Συνέδριο τῶν Ποιητῶν συγκλήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μανίλλα τὸ 1968 καὶ ἀπὸ τότε ἀκολούθησαν: Στὴν Ταϊπέχ (1973), στὴ Βαλτιμόρη (1976), στὴ Σεούλ (1979), στὸ Σὰν Φραντσίσκο (1981), στὴ Μαδρίτη (1982) καί, πέρσι, στὸ Μαρακῆς.

Στὸν ἐναρκτήριο χαιρετισμὸ του ὁ πρόεδρος Σενγκόρ, μιλώντας με θέμα «Ἡ Μεσογειακὴ ποίηση ὡς συμβίωση πολιτισμῶν» καὶ ἀναφερόμενος στὴν γέννηση τῆς ποίησης στὴν περιοχὴ τῆς Μεσογείου, στὴν κοιτίδα τῶν πολιτισμῶν, εἶπε: «Συγκεντρωθήκαμε καὶ πάλι νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἀνώτερη αὐτὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου πὺν λέγεται Ποίηση, τὴν ὑπέρτατη «δημιουργία», σύμφωνα με τὴν ἑλληνικὴ ἐτυμολογία τῆς λέξης. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι συναχθήκαμε ἐδῶ στὸ ἐλληνικὸ νησὶ τῆς Κέρκυρας, στὴ θάλασσα τῆς Μεσογείου πὺν ἐνώνει τὶς τρεῖς ἡπείρους τοῦ ἀρχαίου κόσμου... Οὔτε εἶναι τυχαῖο ὅτι ἐπιλέξαμε τὴν Μεσογειακὴ Ποίηση γιὰ θέμα τοῦ συνεδρίου μας. Ὁ παλιὸς μου δάσκαλος στὸ Παρίσι, ὁ καθηγητὴς Πῶλ Ριβιέ, ἱδρυτὴς τοῦ Μουσείου τοῦ Ἀνθρώπου, συνήθιζε νὰ μᾶς λέει, ἐνῶ συγχρόνως ἔδειχνε τὸν παγκόσμιο χάρτη: "Εἶναι ἐδῶ στὰ γεωγραφικὰ πλάτη τῆς θάλασσας τῆς Μεσογείου, κι ἀρχίζοντας ἀπὸ αὐτὴ τὴ θάλασσα, ὅπου με τὴν πολιτιστικὴ καὶ βιολογικὴ συμβίωση σχηματίστηκαν οἱ πρῶτοι καὶ μεγαλύτεροι ἀνθρώπινοι πολιτισμοί" καὶ ὀνόμαζε τοὺς λαοὺς πὺν τοὺς δημιούργησαν: Αἰγύπτιοι, Σουμμερίοι, Ἀσσύριοι, Ἰνδοί, Ἑβραῖοι, Ἕλληνες...»

Ἀφροῦ ἀναφέρθηκε διεξοδικὰ στὶς διαφορὲς φάσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς ποίησης στὸν ἀρχαῖο κόσμο καὶ στὰ ἀποτελέσματά της στὸν σύγχρονο, ὁ γηραιὸς ποιητὴς Σενγκόρ κατέληξε ἐπαναλαμβάνοντας τὸ μήνυμα πὺν εἶχε ἀπευθύνει καὶ στὸ προηγούμενο συνέδριο: Ὁλόκληρος ὁ πλανήτης τῆς γῆς εἶναι ἓνα σύνολο ἀπὸ ἀναλογικὰς ἢ συμβολικὰς εἰκόνες, μελωδικὰς καὶ ρυθμικὰς, πὺν περιλαμβάνουν τόσο τὴ λεγόμενη «ὑψηλὴ ποίηση» ὅσο καὶ τὶς «λαϊκὰς ἐκδηλώσεις» καὶ τόνισε ὅτι ἡ σύλληψη τοῦ «πολιτισμοῦ τοῦ σύμπαντος» εἶναι δημιούργημα τοῦ νοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀράβων.

Καταλήγοντας ὁ διαποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κλασικῆς παιδείας πρῶτανης τῶν ποιητῶν τόνισε: «Πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε ἐναντίον τῆς τάσης στὴ σύγχρονη ποίηση πὺν εὐχαριστεῖται με τὴν καλλιέργεια τῆς ἀπλῆς εἰκόνας καὶ τὴν πολλὴ ἀσάφεια. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει κανεὶς αὐτό, πολλαπλασιάζει ἀνομοιοκατάλη-

κτους στίχους στίς σελίδες, στίχους πού είναι ισάριθμοι με όπες στή μνήμη. Διδασόμενοι από την Μεσογειακή Ποίηση, θά πρέπει νά θυμούμαστε, ότι τά ποιήματα είναι λέξεις πού προκαλούν εϋχαρίστηση στήν καρδιά και στήν ακοή. 'Ακολουθώντας τό παρράδειγμα πού έδωσε ή Μεσογειακή Ποίηση, θά κάνουμε ό,τι μπορούμε γιά νά καλλιεργήσουμε τή μελωδία και τόν ρυθμό: μιá μελωδία πού, έπαναλαμβάνω, θά λικνίζεται σέ παρηχήσεις, όμοιοκαταληξίες, παρονομασίες και άλλα λεκτικά εϋρήματα. "Άς μὴν ξεχνάμε, ότι τό ποίημα είναι "λέξεις πού εϋχαριστούν τήν καρδιά και τό αὐτί". Και ξαναλέω: Λέξεις πού είναι εϋχαρίστες στό αὐτί.»

'Ακολούθησε χαιρετισμός τῆς ύπουργοῦ Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν, πού τόν διάβασε ό νομάρχης τῆς Κέρκυρας, έπειδή ή ἴδια δέν μπορούσε νά παραστεί λόγω κωλύματος. 'Απουσίαζαν επίσης και οἱ δύο μεγάλοι ποιητές μας, ό 'Ελύτης και ό Ρίτσος, ἄν και είχαν προβλεφθεῖ στό πρόγραμμα, κι αὐτό πρὸς μεγάλη λύπη διαφόρων συνέδρων - ποιητῶν, πού θά ήθελαν νά τοὺς γνωρίσουν και προσωπικά.

'Ο Τάκης Βαροβιτσιώτης, στόν χαιρετισμό του πού ἀπηύθυνε ἐκ μέρους τῶν 'Ελλήνων ποιητῶν, εἶπε, ότι οἱ ποιητές θά πρέπει νά δημιουργοῦν ἀκόμα και κατὰ τή διάρκεια τῆς πιδ μεγάλης κοινωνικῆς ἀναταραχῆς, γιατί ή ποίηση δέν χρειάζεται σιγουριά.

Οἱ συνέδροι συγκεντρώθηκαν τό βράδυ στό Δημοτικό Θέατρο τῆς Κέρκυρας, όπου παρακολούθησαν ποιητικό ρεσιτάλ με θέμα τή θαλασσινή ποίηση, πού οργανώθηκε με τή συνεργασία τοῦ 'Ιδρύματος Κουστό. 'Ο Σενεγαλέζος ποιητής Σαὺλ Καρρερ ἀπάγγειλε με δραματικό τρόπο και με τή συνοδεία ἑγχορδῆς μουσικῆς διάφορα ποιήματα ἀπὸ μιὰ εἰδική ἔκδοση ἀνθολογίας τῆς θάλασσας, όπου δημοσιεύονται ποιήματα 46 ποιητῶν ἀπὸ διάφορες χῶρες τοῦ κόσμου.

Στίς 30 Σεπτεμβρίου, τό συνέδριο ἄρχισε τίς ἐργασίες του με 3 παράλληλα τμήματα, πού είχαν γιά θέμα: α) Μεσογειακή ποίηση και πολιτισμός, β) 'Ο ποιητής στή σύγχρονη κοινωνία: συνήθες ζωῆς και κοινωνική θέση, και γ) 'Ο ποιητής ἀπέναντι στήν ἐκδοτική βιομηχανία και τά μέσα ἐνημέρωσης.

'Εντύπωση βαθιά προκάλεσε ή ἀνακοίνωση τῆς 'Αμερικανίδας ποιήτριας Μαίρης Ράντζ γιά τήν οικονομική κατάσταση διαφόρων ποιητῶν, πού πολλές φορές δέν είναι καθόλου ἀνθηρή, ἀκόμα και σέ χῶρες εὐπορες, ὅπως ή πατρίδα της. ('Η μοῖρα τοῦ Πτωχο - Προδόρου, με ἄλλα λόγια, κυνηγᾷ τοὺς ἀτυχους ποιητές ἀκόμα και στόν Νέο Κόσμο). «Τῆς κατάστασης αὐτῆς, εἶπε ή Ράντζ, εἶμαι κι ἐγὼ μάρτυρας ἀπὸ τά πολλά γράμματα πού λαβαίνω, λόγω τῶν ἐπαφῶν πού ἔχω με διεθνῆς οργανισμούς και ἐκδοτικούς οἴκους. Συνήθως οἱ ποιητές ἀναφέρουν στά γράμματά τους: " Ἡ χώρα μου δέν είναι σάν τή δική σας, όπου ή ποίηση ὑποστηρίζεται, και γι' αὐτό ό ἀγώνας μου είναι μεγάλος." Αὐτό σημαίνει, ότι οἱ ποιητές ἄλλων χωρῶν δέν ἔχουν ὑπόψη τους τόν ἀριθμό τῶν ποιητῶν πού οἱ ἴδιοι ἢ με τίς οἰκογένειές τους, στή χώρα μου, ἔζησαν ἢ και ἀκόμα πέθαναν ἀπὸ στερήσεις ἢ και ἀπὸ τήν πείνα, στή χώρας τῆς ἐπαγγελίας. Περισσότεροι είναι οἱ ποιητές πού είναι πιδ εὐέλικοι και ἀναγκάζονται νά γράφουν ἄλλα πράγματα ἀπὸ ό,τι ή ἐμπνευσή τους τοὺς ὑπαγορεύει ἢ νά ἐργασθοῦν σέ ἄλλες δουλειές γιά νά ζήσουν, ἐπειδή ή ποίηση δέν ἀμειβεῖ. Σκέφτομαι τόν Χάρτ Κράϊν ἢ τόν Τζάκ Λόντον, τόν "Εντγκαρ "Αλλαν Πόου, τόν "Εζρα Πάουντ... "Έχουν καταβληθεῖ ἥρωικες προσπάθειες ἀπὸ ποιητές γιά τήν οικονομική ὑποστήριξη τοῦ ταλέντου τους ἀπὸ συναδέλφους τους, ὑποστήριξη πού δέν ἀφαιρᾷ μόνο σέ χορήγια ἀλλά και σέ κάτι πιδ πολύτιμο, στόν χ ρ ό ν ο τους. Γι' αὐτό τό σκοπό θά πρέπει νά ἐνώσουμε τίς προσπάθειές μας ὅλοι οἱ καλλιτεχνικοὶ δημιουργοί. "Όταν ό διάσημος ποιητής "Ωντεν περνοῦσε ἀπὸ τόν ἔλεγχο τοῦ τελωνείου και ρωτήθηκε τί

επάγγελμα είχε, απάντησε: "ποιητής". 'Ο έλεγκτής όμως έγραψε "άνεπάγγελτος"...»

'Ο μόνιμος γραμματέας της Παγκόσμιας 'Οργάνωσης τών Ποιητών, Δρ Μορίνο, ανακοίνωσε, ότι πρόκειται σύντομα νά ιδρυθεί ένα δίκτυο «άντεννών» — όπως τις όνόμασε — γιά τή διάδοση τών ποιητικών μεταφράσεων, μέ σκοπό τήν οικονομική ένίσχυση τών ποιητών. Κάθε χρόνο θά μεταφράζονται ποιητικά έργα στίς γλώσσες τών χωρών όπου θά «έγκατασταθούν» οί «άντέννες» και οί μεταφρασμένες συλλογές θά εισάγονται σέ πανεπιστημιακά ιδρύματα και σέ οργανισμούς πού ενδιαφέρονται γιά τή σύγχρονη ποίηση, καθώς και στά μέσα έννημέρωσης. Τά σχέδια του έμπνευστή αυτού του θεσμού, μέ λίγα λόγια, θά τεθούν σέ λειτουργία ως έξης: Σέ συνεργασία μέ τά ύπουργεία 'Εξωτερικών και τά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τών ενδιαφερομένων χωρών, θά ιδρυθούν μεταφραστικές υπηρεσίες, πού θά πλαισιωθούν από μεταφραστές λογοτεχνίας. 'Επιτροπή τών «άντεννών» αυτών θά επιλέγει τά σημαντικότερα έργα τής σύγχρονης ποιητικής παραγωγής και θά τά προτείνει γιά μετάφραση σέ διάφορες γλώσσες του κόσμου. Θά έξευρεθεί ειδικός εκδότης σέ κάθε χώρα, πού θά κυκλοφορεί κατ' άποκλειστικότητα μια σειρά μέ τίτλο «Μεταφράσεις Παγκόσμιας Ποίησης». Αυτά είπε ό κ. Μορίνο και οί ποιητές κατένευσαν. "Ιδωμεν.

'Η γενική συνέλευση του 8ου Παγκόσμιου Συνέδριου τών Ποιητών, σέ μιá σειρά από ψηφίσματά της, αφού εύχαρίστησε τόν έλληνικό λαό γιά τή θερμή φιλοξενία, ύποσχέθηκε, ότι οί ποιητές θά ξαναγυρίσουν στην πατρίδα τής ποίησης και άνέθεσε σέ επιτροπή, υπό τήν προεδρία του Μαροκινού ποιητή 'Αχερντάν, νά ενεργήσει γιά τήν προστασία και τήν προαγωγή τών γλωσσών τών μειονοτήτων, πού άπειλούνται νά εξαφανισθούν. Γνωστοποίησε επίσης, ότι τό επόμενο συνέδριο θά πραγματοποιηθεί τό 1986 στην Φλωρεντία, ύστερα από πρόσκληση του 'Ιταλού ύπουργού Πολιτισμού κ. Γκουλλότι.

Στό ποιητικό αυτό έφταήμερο πανηγύρι, πού γιά πρώτη φορά οργανώθηκε στή χώρα μας, ποιητές από τά πέρατα του κόσμου, πού γνωρίζονταν μεταξύ τους είτε από τά έργα τους είτε προσωπικά από τά προηγούμενα συνέδρια, έναγκαλίζονταν ό ένας τόν άλλο και συζητούσαν μέ έγκαρδιότητα. 'Ερχονταν εφοδιασμένοι μέ τά βιβλία τους μεταφρασμένα στά άγγλικά ή στά γαλλικά, πρόθυμοι νά τά ανταλλάξουν ή νά τά χαρίσουν μέ θερμές αφιερώσεις.

Καλύπτοντας τό συνέδριο γιά τήν «'Ηπειρωτική 'Εστία», είχα τήν εύκαιρία νά γνωρίσω προσωπικά και νά συζητήσω μέ τούς παρακάτω ποιητές, πού άνθολόγησή τους (μέ μερικά βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία) ακολουθεί σέ μετάφρασή μου. Στήν παρουσίασή τους τηρήθηκε ή αλφαβητική σειρά, πού παίρνουν τά επώνυμά τους κατά τήν ελληνική μετάφρασή τους.

'Ο Ντέιβιντ Γκάσκοϊν γεννήθηκε τό 1916 στο Χάρροου, κοντά στο Λονδίνο. Τό έργο του «Σύντομη έπισκόπηση του σουρεαλισμού» (1935) θεωρείται άκόμα σημαντικό γιά τήν τεχντροπία αυτή. 'Εγκαταλείποντας τόν σουρεαλισμό στράφηκε τελευταία πρds τή χριστιανική ποίηση, έπηρεασμένος από τόν "Έλιοτ. 'Εργα ποιητικά: «Ποιήματα 1937 - 42», «Νυχτερινές σκέψεις» (1970). Πεζά: «Παρισινό ήμερολόγιο 1937 - 39», «'Η τρέλλα του Χέλντερλιν» (1937) κ.ά.

ΑΠΟ ΤΗΝ «ΑΠΟΛΟΓΙΑ»

Πρίν τελικά νά πέσω ήουχος,
θέλω νά κάνω μιá τελευταία προσπάθεια νά πω

πῶς ἡ παράλογη ἐπιθυμία μου ἦταν νὰ συνθέσω
 ἓνα μοναδικὸ ποίημα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ὀρθάνοιχτα
 καὶ χωρὶς οὔτε ἓνα λάθος
 ἀπὸ ἐκείνη τὴν πὺδ εὐσυνείδητη Ἀλήθεια ποὺ ἐπιδιώκω,
 ὅταν δὲν ἐπιδιώκω τὴν Ποίηση. — Ὡσὼς
 μόνο τὸ ποίημα ποὺ ποτὲ δὲν μπορῶ νὰ γράψω εἶναι ἀ λ η θ ι ν ὸ.

DAVID GASCOYNE

Ὁ Σὰρλ Καρρέρ γεννήθηκε τὸ 1928 στὸ Σὰν Λουὶ τῆς Σενεγάλης. Σπούδασε Νομικὰ καὶ ὑπηρέτησε ὡς νομικὸς σύμβουλος διαφόρων ἐταιριῶν. Ἔζησε στὸ νηοὶ Γκορέ καί, τώρα, στὸ Παρίσι. Συνεργάτης πολλῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν καὶ ἀπὸ τὸ 1979 μέλος τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Ποιητῶν. Συντονιστὴς τοῦ Συνεδρίου τῆς Κέρκυρας. Κυριότερα ἔργα του: «Ὡκεανοὶ» (1979), «Γράμματα ἀπὸ τὸ Γκορέ» (1980), «Ἀνάμνηση τῆς βροχῆς» (1983), «Ἰνσουλα» (1983).

ΣΕΝΓΚΟΡ

Λέω τ' ὄνομά σου: Σενγκόρ·
 καὶ σὲ τριπλοχαιρετῶ·
 καὶ τρεῖς φορές λέω τ' ὄνομά σου
 καὶ σὲ τιμῶ.

Ἔχεις ἀπεικονίσει τὶς λευκὲς νύχτες τῶν χωριῶν μας,
 τῶν κάστρων μας, τῶν πόλεων μας, μὲ τὴν ξανθὴ σελήνη,
 μὲ σελήνη ὥχρα, μὲ σελήνη λουλακί· κι ἔχεις διώξει
 τὸ ἄγχος στὸ ρυθμὸ τῆς ἡρεμῆς ἀπαγγελίας·
 ἔδωσες τὶς καρδιές μας μὲ χωριάτικη ὑπομονή.
 Τὴν αὐγὴ χάραζες τὸ φῶς,
 ὅταν ἡ νύχτα πύζε τὰ χρώματα τῆς ἐλπίδας
 στὴ γλυκιὰ γῆ τῆς ἐσπέρας
 Ἔθρεψες τὸν ποιητὴ μὲ τὸ αἷμα τῶν δακρύων σου,
 μὲ τὴ φωτιά τῆς γλώσσας σου·
 καὶ ἐνέπνευσες μὲ τὰ δυὸ διάπυρα χεῖλη σου
 τὴ μεταδοτικὴ ἀγάπη...

CHARLES CARRERE

Ἡ Ἥστερς Γκρές γεννήθηκε στὴν Κοπεγχάγη, ὅπου καὶ ἐργάζεται ὡς δημοσιογράφος καὶ συνεργάζεται σὲ διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά. Μέλος πολλῶν φιλολογικῶν ἐταιριῶν σὲ πολλὰς χώρες τοῦ κόσμου. Ἔργα: «Ζωή» (1977), «Θέληση» (1979), «Ἀνύψωση» (1984).

Η ΠΤΗΣΗ

Σὰν τὴν πεταλούδα
 συχνὰ πετᾶμε μάταια
 πρὸς τὸ τζάμι τοῦ παράθυρου

καὶ δὲν βλέπουμε,
ὅπως ἡ πεταλούδα,
τὴν πόρτα ποὺ εἶναι ἀνοιχτὴ
πρὸς τὸν οὐρανό.

ESTHER GRESS

Ὁ Πάτρικ Μπράιαν Κόξ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὸ γνωστοὺς ποιητὲς τῆς Αὐστραλίας, τιμημένος μὲ πολλὰ βραβεῖα καὶ διακρίσεις. Προτάθηκε γιὰ τὸ Νόμπελ λογοτεχνίας. Γράφει ποίηση στὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά. Κυριότερες ποιητικὲς συλλογές του: «Τὸ δάσος ποὺ τραγουδᾷ» (1958), «Φλεγόμενα ρόδα» (1964), «Διαθήκη ἀγάπης» (1969). Ἀπὸ τὸ 1972 πρόεδρος τῆς Σαιξπηρικῆς Ἑταιρίας τῆς Μελβούρνης.

Η ΑΓΑΠΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

Ἡ ἀγάπη τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι ἀρκετὴ·
εἶς' ἔτοιμος τὸν ἄνθρωπο νὰ νιώσεις, ποιητὴ;
Αὐτὸν ποὺ τώρα προσπερνᾷς στὸ δρόμο σου σκυφτό,
τὸν ἄλλον μὲς στὴ φάμπρικα καὶ μὲς στὸ καπηλειό;
Εἶς' ἔτοιμος τὴ ζεστασιὰ νὰ δώσεις ἂν μπορεῖς,
οὐδ' ὅποιον τύχει καὶ σ' αὐτὸν στὸ δρόμο ποὺ θὰ βρεῖς;
Εἶς' ἔτοιμος τὸν πλούσιο καὶ τὸν φτωχὸ μαζὶ
νὰ χαιρετήσεις ἂν τοὺς βρεῖς στὸ ἴδιο μαγαζί;
Γρύλισμα καὶ χαμόγελο τὸ ἴδιο νὰ δεχτεῖς,
μὲ γέροντα καὶ μὲ τὸ νιό, τὸ ἴδιο νὰ τὰ πεῖς;
Τ' ὥραϊο καὶ τὸ ἄσχημο, ἐξίσου ν' ἀγαπᾷς
μπορεῖς, τὸ νιό καὶ τὸ παλιό νὰ μὴν περιφρονᾷς;
Τὰ λόγια, ξέρεις, τὰ γλυκὰ μαζὶ μὲ τὰ πικρὰ
νὰ τὰ κοιμήσεις μόνος σου βαθιὰ μὲς στὴν καρδιά;
Τὸν ἄρρωστο καὶ τὸ φτωχὸ τάχα μπορεῖς νὰ νιώσεις
καὶ σ' ὅποιον ἀγωνίζεται τὸ χέρι σου ν' ἀπλώσεις;
Εἶς' ἔτοιμος νὰ ἐνταχτεῖς σὲ μιὰ σταυροφορία,
ἐνάντια στὴ δράκαινα ποὺ λὲν ἀπελπισία;
Νὰ ὑπερασπίσεις, δύνασαι, τὸ δίκιο, τὸ σωστό,
νὰ διώξεις τὴν ἀμάθεια καὶ τὸν σκοταδισμό;
Νὰ προστατέψεις, ἂν μπορεῖς, τὴ σκέψη τὴ σωστή,
τότε, ἱππότη τῆς τιμῆς οὐδέ λῶ, Ποιητὴ!

PATRICK BRIAN COX

Ὁ Νήλ Χένρυ Λῶρενς γεννήθηκε στὸ Κλάρκσβιλ τοῦ Τεννέσι τὸ 1908 καὶ σπούδασε στὸ πανεπιστήμιο Κολούμπια. Ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ καὶ διπλωμάτης, χειροτονήθηκε ἱερέας τὸ 1960 καὶ ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὸ Τόκιο, ὅπου καὶ ἱεουργεῖ. Ἐξέδωσε δύο συλλογές μὲ ποιήματα «τάνκα» (εἶδος γιαπωνέζικης ποίησης).

ΔΥΟ «TANKA»

Ἀπὸ ἕνα ἐλαιόδεντρο
μικρὰ ἄνθη στὸν ἥλιο

πέφτουν σὰν νιφάδες.
Κάτω ἀπὸ ἓνα τέτοιο δέντρο
τὴ νύχτα ὁ Χριστὸς θὰ προσευχήθηκε μὲ βαθὺν πόνο.

«Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ»
ἀντήχησε ἡ ἐκκλησία,
καθὼς ἓνα ἄρμα μάχης
ἀκούστηκε νὰ περνᾷ ἔξω,
κροταλίζοντας τὶς ἐρπύστριές του.

NEAL HENRY LAWRENCE

Ὁ Πίνο Μαριάνο κατάγεται ἀπὸ τὴν ἑλληνόφωνη περιοχή τῆς Κάτω Ἰταλίας. Γεννήθηκε στὸ Μινερβίνο τοῦ Λέτσε τὸ 1947 καὶ σπούδασε ξένες γλῶσσες καὶ φιλολογίες στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Μιλάνου καὶ ἱστορία τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Οὐρμπίνο. Ἐργάστηκε ὡς μεταφραστὴς στὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες καὶ διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Νέα Εὐρώπη». Δημοσίευσε τρεῖς ποιητικὲς συλλογές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μία μάλιστα στὴν ἰδιωματικὴ γλῶσσα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, καὶ μετέφρασε ξένους ποιητὲς μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Καβάφη.

ΓΡΑΙΚΙΑ

Ἡ μεγάλη Μαύρη Θάλασσα,
ποὺ στὴν Πάφο ἔθρεψε τὰ νερά
μὲ τὸν πρῶτο ἔρωτα,
αὐλακώθηκε ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ τριήρη
στρέφοντας τὴν ὄνειρικὴ πλώρη
σιτὸν πυρηνικὸ γαλαξία τῶν Κυκλάδων.
Πετοῦν ἀκόμα γλάροι
πίσω ἀπὸ τὰ πλοῖα τῆς ἐξορίας

κι ἀστράφτει φωτεινὸ τὸ φῶς τῆς Ἀττικῆς
στὶς δυὸ ἀκροθαλασσιὲς
ἀνάμεσα στὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πατρίδα.

PINO MARIANO

Ὁ Μίμμο Μορίνα κατάγεται ἀπὸ τὴ Σικελία, ὅπου καὶ γεννήθηκε τὸ 1933. Τώρα ζεῖ καὶ ἐργάζεται στὸ Λουξεμβούργο. Γενικὸς γραμματέας τῶν Παγκοσμίων Συνεδρίων τῶν Ποιητῶν. Πολυταξιδεμένος, ἀντιπροσωπεύει μία ἀπὸ τὶς πρὶν χαρακτηριστικὲς ποιητικὲς φωνὲς τῆς σύγχρονης Εὐρώπης. Κυριότερα ποιητικὰ ἔργα του: «Οἱ φράουλες» (1964), «Ψυχὴ» (1967), «Εἶσαι ἐσὺ ἡ Χώρα» (1970). Ἔχει φιλοτεχνήσει ἐπίσης διάφορες μεταφράσεις.

ΑΠΟ ΤΙΣ «ΕΦΤΑ ΜΟΝΑΞΙΕΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΗΣΙ»

Δὲν ὑπάρχει νοσταλγία
ποὺ μπορεῖ νὰ ξανακλείσει τὴν πόρτα τῆς λησμονιάς.
Τὸ νηοὶ ἔχει τὰ σύνορά του

κι ἐκεῖ πού τελειώνει ἡ γῆ εἶναι ἡ θάλασσα.
 Σχηματίζεις σῶμα μ' αὐτό,
 ὅπως ὁ βράχος ἢ τὸ βαρὺ σύγνεφο στὸν οὐρανό,
 πάνω στὸ τουρκουάζ βουνό.
 Εἶσαι κραυγὴ τῶν κυμάτων
 καὶ μοναξιά.

MIMMO MORINA

Ὁ Χέντι Μπουραουὶ γεννήθηκε τὸ 1932 στὴ Βόρεια Ἀφρική, μεγάλωσε στὴ Γαλλία καὶ σπούδασε στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ἐδῶ καὶ 15 χρόνια ζεῖ στὸ Τορόντο τοῦ Καναδά, ὅπου εἶναι κοσμήτορας σὲ κολλέγιο τοῦ Πανεπιστημίου Ὑόρκ. Ἐχει δημοσιεύσει πολλὰ ἄρθρα λογοτεχνικῆς κριτικῆς καὶ μελέτες συγκριτικῆς λογοτεχνίας καὶ πολιτισμοῦ. Ἐχει ἐκδόσει ἐπίσης πάνω ἀπὸ 10 ποιητικὲς συλλογές. Γράφει ποιήματα τόσο στὰ γαλλικὰ ὅσο καὶ στὰ ἀγγλικά.

ΓΝΩΣΗ

Δὲν ἔχω κάπι γιὰ τὴ γνώση,
 γιὰ νὰ τὸ καταπιοῦν νυσταλέοι ἀκροατές,
 οὔτε ἱστορικὲς χρονολογίες,
 πού βρίσκονται γρήγορα, νὰ ξεχνιοῦνται ἀπ' τὰ βιβλία.
 Ἐχω ὅμως μιὰ ματιά,
 ἓνα μύλο πού κυλᾷ καὶ σχηματίζει
 μιὰ διαρκὴ πρόβλεψη
 στὸν ἀγῶνα μας ἐναντίον τῆς λησμονιᾶς: —
 τὴν ἀνθρώπινη αἴσθηση πού ἀνανεώνει τὴ ζωὴ μας.

HEDI BOURAOU

Ὁ Χοῦστο Χόρχε Παντρὸν γεννήθηκε στὴν Πάλμα τῆς Μαγιόρκας τὸ 1943. Σπούδασε Νομικὰ καὶ Φιλοσοφία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βαρκελώνης καὶ ἀργότερα στὸ Παρίσι καὶ στὴ Στοκχόλμη. Ἐχει τιμηθεῖ μὲ πολλὰ βραβεῖα καὶ διακρίσεις, τόσο γιὰ τὸ ποιητικὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸ κριτικὸ ἔργο του. Ἔργα: «Οἱ σκοτεινὲς φωτιές» (1971), «Θάλασσα τῆς νύχτας» (1972), «Οἱ κύκλοι τῆς κόλασης» (1976). Ἐκανε πολλὲς μεταφράσεις ἀπὸ τὴς σκανδιναβικὲς λογοτεχνίες.

ΤΟ ΑΔΕΙΟ ΣΠΙΤΙ

Τὸ μεγάλο φαράγγι τοῦ ποταμοῦ
 μουγκρίζει μὲ πέτρινο βουητὸ
 στὸ πλησίασμα τῆς νύχτας.
 Στὰ τζάμια τσιρίζει ὁ ἄνεμος.
 Τὰ δυνατὰ χτυπήματα τῶν δέντρων
 σὰν ξένοι ἀνεβαίνουνε τὶς σκάλες.
 Σκιὲς κάπου - κάπου περνοῦν στὸν ἀέρα
 τοῦ κρεβατιοῦ, στὸ μισοσκοτάδο. Μόνο φόβος
 καὶ θλίψη μὲ συνοδεύουν στὸ ἄδειο σπῆτι.

Ένα πουλί, χαμένο, στριγγλίζει σὰν χαμένο παιδί·
κι ὁ ἄνεμος, τὸ ποτάμι κι ἡ ἀμέτρητη νύχτα
προχωροῦν χωρὶς γαλήνη, ἐνῶ φωνάζουν τ' ὄνομά μου·
«Έλα, ἀνήμπορε, ἔλα».

JUSTO JORGE PADRON

Ἡ Μαίρυ Ράντζ γενήθηκε σὴν Ἀλαμέντα τῆς Καλιφόρνιας. Ποιήτρια ποὺ ἔκανε σκοπὸ τῆς ζωῆς της τὸ κίνημα γιὰ τὴν εἰρήνη. Ἔχει ἐκδόσει πάνω ἀπὸ 8 ποιητικὲς συλλογὲς καὶ ἔχει τιμηθεῖ μὲ διεθνῇ βραβεῖα. Ἡ πιὸ πρόσφατη ποιητικὴ συλλογὴ της, «Χάρτης γιὰ ποιητές», ἐκδόθηκε στὴν Ἰνδία (1985).

ΞΩΜΑΧΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

Γιὰ νὰ ν ι ὶ ὁ σ ε ι ς
τὸ ποίημα γιὰ τοὺς ξωμάχους,
πήγαινε στὰ χωράφια
μὲ τὸ σῶμα σου σκυμμένο, σακατεμένο,
μὲ τὸ κορμί σου διπλωμένο — ἔτσι!
Δὲς — ὅχι τοὺς στίχους αὐτοὺς —
ἀλλὰ τὶς αὐλακίες τους στὰ λιοπύρι.
Καὶ σκάλισές τες μὲ μιὰ τσάπα
μὲ κοντὸ στυλιάρι.

Οἱ ποιητὲς καὶ οἱ ξωμάχοι
πέρασαν στὴν ἱστορία·
κανένας ὅμως δὲν πληρώθηκε
σωστὸ μεροκάματο.

MARY RUDGE

Ἡ Ὑθὲττ Ρίππλινγκερ γεννήθηκε στὸ Παρίσι καὶ ἐργάστηκε σὲ ὑπηρεσίες τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς χώρας της καὶ στὰ Ἑνωμένα Ἔθνη. Ἔζησε ὡς μέλος διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὸ Λίβανο, ἀπὸ ὅπου εἶναι ἐμπνευσμένο καὶ τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ποιήματός της.

Σ' ΕΝΑ TZAMI

Γονάτισα κάποτε σ' ἓνα τζαμί.
Ἦταν σὲ χώρα μακρινή,
ὅπου τὸ μάρμαρο αἰώνων
ὑψωνόταν στὸ σκοτεινὸ διάστημα
κι ὑπῆρχε ἀπόλυτη ἡσυχία.
Γονάτισα ξυπόλητη...

Τότε μέσα στὴ γαλήνη
ἄκουσα μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία
ποὺ μιλοῦσε σιγὰ γιὰ τὴ νεαρὴ Μαρία,

πού ζούσε εκεί κοντά στη Βηθανία
 και πού πρέπει να είχε γονατίσει
 όπως εγώ, χωρίς αναπνοή, ήρεμη,
 ξυπόλητη, με την ψυχή στα Άγια Πόδια.
 Κι είπε ή φωνή: Παρακαλώ, άφῃστε την.
 Προτίμησε ν' άκούσει, όχι ν' ανταγωνισθεῖ.
 Δική της είναι ή καλή ή μοίρα.

YVETTE RIPPLINGER

Ο Λεοπόλδος Σεντάρ Σενγκόρ γεννήθηκε στο Ζοάλ της Σενεγάλης τὸ 1906. Σπούδασε φιλολογία και ἐργάστηκε ὡς καθηγητὴς σὲ λύκειο καὶ ἀργότερα στὴν Ἑθνικὴ Σχολὴ τῆς Γαλλίας, ὅπου δίδαξε νεοαφρικανικὲς γλώσσες. Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Σενεγάλης ἐπὶ 20 χρόνια (1960 - 1980). Θερμὸς μετὰ τὴν κλασικὴ παιδεία, συνδυάζει τὸ φιλοσοφημένο πνεῦμα μετὰ τὴ χάρη τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς μουσικότητας. Ἐπίτιμος διδάκτορας 37 πανεπιστημίων τοῦ κόσμου, μετὰ τῶν ὁποίων τῆς Ὁξφόρδης, τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Χάρβαρντ, καὶ ἀπὸ τὸ 1983 μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἀναρίθμητες εἶναι οἱ διακρίσεις πού τοῦ ἔχουν ἀπονεμηθεῖ ἀπὸ διάφορα πνευματικὰ ἰδρύματα τοῦ κόσμου. Πρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Ποιητῶν στὴν Κέρκυρα τὸ 1985. Κυριότερα ποιητικὰ ἔργα του: «Τραγούδια τῆς οκιάς» (1945), «Αἰθιοπικά» (1956), «Νυχτερινὰ» (1961), «Γράμματα τῆς διαχειμασίας» (1973), «Ἐλεγείες» (1979).

EIMAI MONOS

Εἶμαι μόνος στὴν πεδιάδα
 καὶ στὴ νύχτα,
 μετὰ τὰ δέντρα πού ἔχουν ζαρώσει ἀπὸ τὸ κρύο,
 πού στριμύχνονται τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο.

Εἶμαι μόνος στὴν πεδιάδα
 καὶ στὴ νύχτα,
 μετὰ τὴ χειρονομίαν τῆς γεμάτης πάθος ἀπελπισίας τῶν δέντρων,
 πού τ' ἄφησε ἡ φυλλωσιά τους γιὰ τόπους πού λαχτάρησαν.

Εἶμαι μόνος στὴν πεδιάδα
 καὶ στὴ νύχτα.
 Εἶμαι ἡ μοναξιά τῶν τηλεγραφικῶν στύλων
 κατὰ μῆκος τῶν δρόμων
 τῶν ἔρημων.

LEOPOLD SEDAR SENGHOR

Ο Τζῶν Σίλκιν γεννήθηκε στο Λονδίνο τὸ 1930. Σπούδασε στὰ κολλέγια Ουίκλιφ καὶ Ντάλουιτς. Δίδαξε τὴν ἀγγλικὴ γλώσσα σὲ ξένους σπουδαστὲς καὶ τὸ 1958 τοῦ ἀπονεμήθηκε χορηγία ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Λήντς. Μελέτησε τοὺς ποιητὲς πού ἔγραψαν γιὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο καὶ τὸ 1972 τὸ πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης περιέλαβε στὴς ἐκδόσεις του τὴ μελέτη του «Ἐξω ἀπὸ τὴ μάχη». Ἀπὸ τὸ 1965 ἐκδίδει τὸ περιοδικὸ «Στάση». Καλεσμένος σὲ διάφορα πανεπιστήμια τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας, ἔδωσε πολλὰς διαλέξεις καὶ μαθήματα γιὰ τὸ δημιουργικὸ γράψιμο. Ἔχει ἐκδόσει πάνω ἀπὸ 15 ποιητικὲς συλλογὲς καὶ μελέτες.

ΠΕΙΝΑ

Μιά γυναίκα πάει νὰ ταΐσει τοὺς φίλους της κάθε μέρα.
Κινεῖται ἀργά, σκύβει καὶ στὸ χέρι της

εἶναι ἡ προσφορά ψωμοῦ ποὺ πετᾷ μ' ὅλη τὴν ἀγάπη της
στὰ μεγάλα σπουργίτια· τοὺς ἐπιτίθεται μ' αὐτό. Ἀλλὰ ἐκεῖνα

μόνο πηδοῦν καθὼς ἐκείνη βηματίζει ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της,
γιατὶ ξέρουν ἀπὸ τὴ στάση της κι ἀπὸ τὸ περήφανο σκύψιμό της

πὼς πάει γι' αὐτά. Αὐτὴ πεινάει
γιὰ τὸ χέρι ποὺ φέρνει τὸ βαθὺ δῶρο τῆς ἀγάπης.

Ἀλλά, ὅπως κι ἐκεῖνα, εἶναι ἄφωνα.
Γνέφει καὶ τοιμπολογεῖ δίνοντας τὴν καρδιά της.

Τὸ σῶμα της σκύβει, ἀλλὰ τὸ ὀρθὸ πνεῦμα καίει.
Καὶ καθὼς πεθαίνει, τὴ βλέπει μόνο ὁ μαῦρος οὐρανός.

JOHN SILKIN

Ὁ Μπιούνγκ - Χουά Τοῦ γεννήθηκε τὸ 1921 κοντὰ στὴ Σεοῦλ τῆς Κορέας. Σπούδασε Φυσικὴ καὶ Χημεῖα στὸ Τόκιο καὶ ἀνακηρύχτηκε ἐπίτιμος διδάκτορας τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Κινεζικοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Κίνας τὸ 1974 καὶ ἐπίτιμος διδάκτορας τῆς Λογοτεχνίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σεοῦλ τὸ 1982. Τώρα εἶναι κοσμήτορας τῆς Σχολῆς Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν στὸ Πανεπιστήμιο Ἰνχα τῆς Κορέας. ἔχει ἐκδόσει 26 ποιητικὲς συλλογές.

ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ

Σὰν μιὰ θρησκεία
τὸ χειμωνιάτικο δέντρο
ἀπλώνει πρὸς τὸν οὐρανό.

Στὸν τσουχτερὸ ἄνεμο,
στὸν παγερὸ ἄερα,
στὴ λυσσασμένη χιονοθύελλα,
πασχίζει γιὰ τὸ ἰδεῶδες,
βουβά,
κρύβοντας τὸν βασανιστικὸ βήχα,
καταπνίγοντάς τον μέσα του·
ἀπτόητο,
τὸ χειμωνιάτικο δέντρο
ἀπλώνει πρὸς τὸν οὐρανό.

Πρὸς τὰ μέσα, πρὸς τὰ μέσα,
φαρδαίνει τὸν οὐρανὸ του,
ἐκλεπτύνει τὸ πράσινο

ἀγκαλιάζοντας τὰ πάντοτε ξυπνητὰ ὄνειρα
μῆς διάφανης αἰωνιότητος, ἀσταμάτητα.

Σὰν τὴ θρησκεία του,
τὸ χειμωνιάτικο δέντρο
ἀπλώνει πρὸς τὸν οὐρανό.

PYONG - HWA CHO

Ὁ Φραντσέσκο Τζιούντα γεννήθηκε στὸ Πατερνὸ τῆς Κατάνια τὸ 1925 καὶ σπούδασε οἰκονομικὲς καὶ ἐμπορικὲς ἐπιστῆμες. Τώρα ζεῖ στὴ Ρώμη, ὅπου ἐργάζεται σὲ τράπεζα. Ταξίδεψε καὶ ἔζησε πολὺν καιρὸ στὸ ἐξωτερικό. Ἔργα: «Οἱ λέξεις εἶναι πράγματα», «Τριάντα τρία ξεχασμένα τραγούδια». Τὸ 1980 τοῦ ἀπονεμήθηκε τὸ Λογοτεχνικὸ Βραβεῖο τῆς Πίζας.

ΘΑ ΓΥΡΙΣΩ ΣΕ ΣΕΝΑ

Θὰ περάσω ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ Σκύλλα καὶ τὴ Χάρυβδη,
κουφὸς στὰ καλέσματα πραγμάτων ἀγαπημένων,
γιά νὰ γυρίσω σὲ σένα.
Σικελία, πὺ ποτὲ δὲν σὲ λησμόνησα.

Οἱ σύντροφοι θ' ἀκούσουν τὸ τραγούδι
λιώνοντας ἀπὸ τὴς παρακλήσεις σου·
θ' ἀναπνεύσουν τὸ ἀρχαῖο ἄρωμα
τῶν κήπων σου καὶ τῶν πηγῶν σου.

Θ' ἀνακατευτῶ μὲ τὸν κόσμον σου,
σὰν τὸν προσκυνητὴ σὲ ξένη χώρα.
γιά νὰ ξαναύρω τὴ χαμένη σου θάλασσα
καὶ νὰ χορτάσω τὸν ἥλιον σου.

Ἐκεῖ θὰ ζήσω ἕναν καιρὸ ἀξέχαστο·
κι ὅταν μιὰ μέρα θὰ ξαναφύγω,
θὰ πάρω στὴ γῆ μου ἕναν οὐῶλο
γιά ν' ἀρωματίζει τὴν παραμονή μου.

ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ στοὺς κάμπους
τῆς γλυκιᾶς μου περιπλάνησης,
Καὶ δὲν θὰ εἶμαι πιά μόνος
καὶ ἡ ψυχὴ μου θὰ βρεῖ τὴ γαλήνη.

FRANCESCO A. GIUNTA

Ἡ Τὸνγκ - Τσοὺν Σὶν γεννήθηκε στὴν Κίνα καὶ μεγάλωσε στὴν Κορέα, ὅπου διδάσκει ἀγγλικὴ φιλολογία σὲ πανεπιστήμιο τῆς Σεούλ. Σπούδασε στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰ συνέδρια. Ἐκεῖ ἐκδόσει 4 ποιητικὲς συλλογὲς καὶ περισσότερες κριτικὲς μελέτες. Τὸ 1982 τῆς ἀπονεμήθηκε τὸ 6ο Βραβεῖο Ποίησης.

ΔΥΟ ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΑ

Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ διαλέξει
τὴν ὥρα γιὰ τὸ θάνατο,
γιατὶ δὲν ὑπάρχει
σωστὴ ὥρα γιὰ νὰ πεθάνει κάποιος.

Διδάσκω ὅσα ξέρω
ἀλλὰ καὶ ὅσα δὲν καλοξέρω.
Μετρώντας τὴν ἀπόσταση γνωστῶν κι ἀγνώστων
βρίσκω τὴ διαφορά μικρή.

TONG - CHOON SHIN

Ἡ Ρόζμαρ Οὐίλκινσον ζεῖ στὴν Καλιφόρνια, ἀλλὰ οἱ ρίζες τῶν προγόνων της
ξεκινοῦν ἀπὸ ἀρχαία ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῆς Οὐαλίας. Ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψει τὸ
πρῶτο ποιημὰ της στάθηκε ἡ δολοφονία τοῦ Κένεντυ. Ἔχει ἐκδόσει τουλάχιστον ἑπτὰ
ποιητικὲς συλλογές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότερες μεταφράστηκαν σὲ διάφορες γλῶσ-
σες. Κυριότερα ἔργα: «Θέληση κοριτοῦ» (1973), «Ποιήτρια τῆς Καλιφόρνιας», «Συμ-
βιβασμὸς τῆς γῆς» (1977), «Πολύτιμα πετράδια» (1984), «Φιλοξενούμενη τῆς φύσης»
(1985). Πρόεδρος τοῦ 5ου Παγκοσμίου Συνεδρίου τῶν Ποιητῶν (Σὰν Φραντσίσκο,
1981).

Ω, ΕΛΛΑΔΑ

ὦ Ἑλλάδα,
ἔχεις τὸ πρόσωπο / ἑνὸς γενειοφόρου / σοφοῦ ἄνδρα
ποὺ κοιτάζει ἀνατολικά
καὶ εἶναι ξαπλωμένος σὲ δροσερὸ γαλάζιο νερό,
στὴν πράσινη γῇ.

Ἐχω ἔρθει νὰ γευτῶ τὴν ὑπαρξή σου
καὶ νὰ ξαναζήσω τὴν ἱστορία σου,
ποὺ τόσο ἀγαπῶ.

Εἶσαι ἀκόμα γιὰ μένα ἀγνὴ
καὶ τόσο ἱερή, ὅπως τὸ παλιὸ σπήλαιο
στὴν Πάτμο,
ὅπου ὑμνώντας τὴν Παρθένο,
λαχταρῶ νὰ ζήσω ἀρμονικά.

Φέρε τὰ ἰδανικά σου,
χτύπησε τὶς καμπάνες τῆς λευτεριάς,
γέμισε τὴν καρδιά μου πάλι.

Ἐχω ἀνάγκη ἀπὸ τὸν πορφυρὸ οὐρανὸ σου
τῆς ἀρχαίας εἰρήνης
κι ἀπ' τοὺς παλιοὺς ποιητὲς σου.

ROSEMARY C. WILKINSON

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ ΜΙΣΕΛ ΜΠΥΤΟΡ ΜΕ ΤΟΝ ΖΑΝ - ΛΟΥΪ' ΝΤΕ ΡΑΜΠΥΡ

ΕΡ.: Έχετε μιὰ μέθοδο ἐργασίας;

ΑΠ.: Μάλλον θὰ ἔλεγα πὼς ἔχω διάφορους τρόπους νὰ ἐργάζομαι, κι αὐτὸ γιατί ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθῶ διαφέρει ἀνάλογα μὲ τὸ κείμενο — τὸ μυθιστόρημα ἢ τὸ δοκίμιο — ποὺ ἔχω νὰ γράφω. Πάντως, πρόκειται γιὰ μιὰ ἐνέργεια διχασμοῦ τῆς προσωπικότητος. Στὴν περίπτωση τοῦ δοκιμίου, αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ μὲ διεγείρει εἶναι τὸ κείμενο, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ γράφω. Κατὰ κάποιον τρόπο, πρέπει νὰ γίνω τὸ μέντιοιμ, μέσω τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου θ' ἀρχίσει νὰ μιλάει. Καὶ πιστεύω πὼς ἔχω πετύχει νὰ μιλῶ σωστά γι' αὐτὸν τὸν συγγραφέα ἀπὸ τῆ στιγμὴ ποὺ ἡ φωνή, τὴν ὁποία θὰ κάνω νὰ ἀκουστεῖ, θὰ εἶναι περισσότερο ἢ δική του καὶ λιγότερο ἢ δική μου. Στὸ μυθιστόρημα, τὸ ἄλλο «ἐγὼ», ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀποκτήσω, μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προσωπικότης τοῦ «ἥρωα» ἢ τοῦ ἀφηγητῆ, γίνω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁργανώνεται ἡ ἀφήγηση, ὅπως λ.χ. στὸ βιβλίο μου «Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ καιροῦ». Ὅμως, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀφηγηματικὴ δομὴ, ὅπως αὐτὴ τοῦ κινητοῦ, ποὺ μὲ διέγειρε μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο ποὺ θὰ μὲ διέγειρε ἂν εἶχε γραφεῖ τὸ βιβλίο μὲ τὸν τύπο τοῦ προσωπικοῦ ἡμερολόγιου ἢ μὲ τὴ μορφή τοῦ ἐσωτερικοῦ μονόλογου.

ΕΡ.: Τί κάνετε γιὰ νὰ προκαλέσετε μέσα σας αὐτὴ τὴ διέγερση;

ΑΠ.: ὦ! πρόκειται γιὰ μιὰ περιπέτεια ἐντελῶς ἀπρόβλεπτη, μιὰ πολὺ ἀργὴ ἐπώαση, ποὺ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴ ζωὴ κάθε στιγμῆς τοῦ βίου μας. Γιὰ νὰ κατασκευάσω αὐτὸ τὸ πλῆγμα ἀντιστοιχιῶν, αὐτὸ τὸ εἶδος ἰσοῦ ἀράχνης, ποὺ εἶναι ἡ δομὴ τῶν βιβλίων μου, πρέπει νὰ ἀποφύγω, πάση θυσίᾳ, ὅποιαδήποτε ἐνοχλητικὴ ἐπέμβαση, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ ἔξω. Στὰ δοκίμιά μου, γιὰ παράδειγμα, κατέληξα νὰ καταργήσω ἐντελῶς τὴν παραδοσιακὴ μέθοδο τῆς δουλειᾶς μὲ καρτέλες. Βέβαια, δέχομαι πὼς, καμιά φορὰ, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἐπιτρέπει σὲ ὀρισμένους συγγραφεῖς νὰ πετυχαίνουν πολὺ ὁμόλογα ἔργα· ὅμως οἱ καρτέλες ἔχουν τὸ σημαντικὸ μειονέκτημα, ὅτι προσανατολίζουν καὶ δεσμεύουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τίς ἰδέες ποὺ ἔχει κανεὶς. Ἐπομένως, δὲ συμβιβάζονται μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου, ποὺ σκοπεύω νὰ κάνω. Σκεφτέστε ἕναν ζωγράφο ποὺ θέλει νὰ ζωγραφίσαι ψάρια καὶ γιὰ νὰ τὰ καταφέρει βγάξει τὰ ψάρια ἀπὸ τὸ νερό. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μπορεῖ νὰ φτιάξει μιὰ ὥρα νερὸ φύση ἐγὼ ὅμως προτιμῶ τὰ ψάρια μέσα στὸ νερό παρὰ πάνω στὸ τραπέζι τοῦ ζωγράφου.

Ἡ μέθοδός μου συνίσταται στὸ ὅτι ὑποβάλλω τὸ κείμενο στὴ δοκιμασία τῆς μνήμης. Διαβάζω, λοιπόν, τὸ κείμενο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ἀκόμη κι ἂν ἤδη τὸ ξέρω, χωρὶς νὰ κρατῶ σημειώσεις — τὸ μόνο ποὺ βάζω εἶναι ἕνα ἀπλὸ σημάδι στὴν περίπτωση ποὺ μιὰ περικοπὴ τοῦ κειμένου ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ μένα. Στὴ συνέχεια ξαναδιαβάζω τὸ κείμενο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος πάλι, κι αὐτὸ ἐξακολουθῶ ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ γνωρίζω ὅλο σχεδὸν ἀπ' ἔξω καὶ οἱ ἀναφορὲς του μοῦ εἶναι τόσο φυσικὲς, ὥστε ἂν, λ.χ., γίνεταί τι λόγος γιὰ κάποιο γαλάζιο φῶρεμα στὴν τὰδε σελίδα ἐνὸς βιβλίου τοῦ Ζολᾶ, ἀμέσως νὰ σκεφτῶ συνειρμικά ἕνα ἄλλο γαλάζιο φῶρεμα σὲ κάποιο ἄλλο βιβλίο.

Μὲ τὰ μυθιστορήματα τὰ πράγματα εἶναι λίγο διαφορετικά. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, πρέπει νὰ κάνω κτῆμα μου τὸ ἴδιο τὸ κείμενο. Ἀλλὰ κι ἐδῶ ἀκόμα δὲν κρατῶ σημειώσεις, δὲν κάνω σχεδιαγράμματα. Ὅταν μοῦ παρουσιάζεται μιὰ δυσκολία, τὴ λύνω μὲ ἀπλὰ σχήματα — μὲ τρίγωνα ἢ τετράγωνα, μὲ τρισδιάστατες κατασκευὲς ἀπὸ φύλλα χαρτιοῦ, μὲ συνδυασμοὺς ψηφίων ἢ ἀριθμῶν κ.ο.κ. Ἀν πέθαινα ξαφνικά, αὐτὰ τὰ σχήματα θὰ ἦταν ἐντελῶς ἀχρηστα γιὰ κάποιον ἄλλο: ἀντιστοιχοῦν σὲ δομὲς πολὺ πρὸς περίπλοκες ποὺ βρίσκονται μέσα στὸ μυαλό μου. Ἴσως βέβαια μοῦ πεῖτε, ὅτι μιὰ παρόμοια μέθοδος ἀπατεῖ γερὰ μνήμη. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅτι μοῦ λείπει ἡ μνήμη — ἰδιαίτερα ἡ ὀπτικὴ μνήμη. Μάλιστα κάποια ἐποχὴ, ἔχοντας δεῖ γιὰ πρώτη φορὰ ἕνα μουσεῖο, εἶχα τὴν ἱκανότητα, ὅταν ἐβγαίνα ἀπ' αὐτό, νὰ σχεδιάζω τὸ ἀκριβές του πλάνο, μὲ τὸν κάθε πῖνακα στὴ θέση

πὸν βρισκόταν. "Αν καταλάβαινα ὅτι ἕνας πίνακας δὲ βρίσκεται στὴ θέση ὅπου τὸν εἶχα σκεφτεῖ, τότε μὲ ἔπαινε πραγματικὴ ζάλη. Στὴν ἐργασία μου, ὅμως, ἔχω μὴ τελείως διαφορετικὴ μνήμη, προσανατολισμένη πρὸς τὴν ἀνακάλυψη ἐνὸς εὐρήματος, μῆς συμπαγούς δομῆς. Συγκρατῶ στὴ μνήμη μου αὐτὸ πὸν ἀκριβῶς μοῦ χρειάζεται. Καί, πάντως, αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔχει γιὰ μένα ἕνα σημαντικὸ πλεονέκτημα: προκαλεῖ μὴ ἀδιάκοπη κυοφορία νέων ἐρωτημάτων. "Αλλοστε, εἶναι πολὺ σπάνιο νὰ ἔχω στὴν τελικὴ φάση τῆς δουλειᾶς μου τὰ ἐρωτήματα πὸν μ' ἀπασχόλησαν στὴν ἀρχή.

ΕΡ.: Ποιά εἶναι, ἀκριβῶς, τὰ ἐρωτήματα, πὸν μποροῦν νὰ σᾶς ἐμπνεύσουν ἕνα βιβλίο;

ΑΠ.: Δὲν ἐργάζομαι μετὰ ἀπὸ παραγγελία. Γιὰ νὰ πάρω ὅμως τὴν ἀπόφαση νὰ ἀσχοληθῶ μὲ ἕνα ἔργο πὸν τὸ ὠρίμασμά του θὰ κρατήσῃ μῆνες ἴσως, ἂν ὄχι καὶ χρόνια, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ μὴ ἐξωτερικὴ πρόκληση, ἀπὸ ἕνα πρόσχημα πὸν θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ δημιουργήσω ἕνα ἄνοιγμα στὴν παραφορτωμένη καθημερινὴ ζωὴ μου. Συνήθως ὅλα ἀρχίζουν μὲ κάτι τὸ τυχαῖο. Γιὰ παράδειγμα τὸ βιβλίο μου *Διὰ λόγους μὲ τὶς 33 παραλλαγὰς τοῦ Μπετόβεν* σ' ἕνα βάλς τοῦ Ντιαμπέλι. Τὸ 1970, ὁ συνθέτης Ἄνρι Πουσσέρ μοῦ εἶχε ζητήσει νὰ δώσω μὴ διάλεξη γιὰ τὶς «Νύχτες τοῦ Σεπτεμβρίου», τὸ φεστιβάλ τῆς Λιέγης, πὸν τὴ χρονιά ἐκείνη εἶχε ὡς θέμα του τὴ «Βιέννη, αὐτοκρατορία τῆς μουσικῆς». Ἦθελαν, ἀπλῶς, νὰ παρατείνω χρονικὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τοῦ Μπετόβεν, γιὰτὶ ἡ πεννηντάλεπτη διάρκειά του θεωρήθηκε σύντομη. Δέχτηκα μὲ τὸν ὄρο νὰ πάρει ἡ παρέμβασί μου τὴ μορφή μῆς συναυλίας - διάλεξης, μὲ τὴν ὁποία θὰ κατόρθωνα νὰ δημιουργήσω ἕνα διάλογο μὲ τὸ ἔργο τοῦ Μπετόβεν, παρεμβαίνοντας στὴν ἐκτέλεσή του, σὲ ὁρισμένες στιγμές. "Ετσι, τελικὰ, ἔγραφα ἕνα βιβλίο πὸν δὲν εἶναι σπουδὴ σ' ἕνα ἄλλο ἔργο ἀλλὰ ἕνα ἄλλο ἔργο, φτιαγμένο ἀπὸ τὸ πρῶτο, πὸν χρησίμευσε ὡς ὕλικό. Ἐννοεῖται πὼς καὶ τὸ πρόσχημα θὰ πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ σὲ μὴ περιέργεια πὸν ἤδη ὑπάρχει μέσα μου. Ὑπάρχουν συγγραφεῖς πὸν μὲ ἀπασχολοῦν, καμιά φορά, εἰκοσι χρόνια, τόποι πὸν μὲ γοητεύουν καὶ πὸν ξέρω ὅτι κάποτε θὰ γράψω γι' αὐτούς. Στὴ συνέχεια ὅμως τὰ πράγματα δὲν ἔρχονται ποτὲ ὅπως τὰ περιμένει κανεὶς. Γιὰ παράδειγμα, χρόνια τώρα μὲ ἀπασχολεῖ τὸ Ἑσχοριάλ. "Ὡς τώρα ὁ τόπος αὐτὸς δὲν μ' ἄφησε νὰ δῶ τὸ μυστικὸ του ἔτσι λοιπὸν περιμένω τὸ πρόσχημα ἐνὸς καινούριου ταξιδιοῦ ἐκεῖ. "Άλλες φορές, ξεκινώντας γιὰ νὰ ἀνακαλύψω κάτι συγκεκριμένον, ἀνακαλύπτω κάτι ἄλλο. "Επειτα, συχνὰ, ὅπως ξετυλίγονται τὰ κείμενά μου πηγαίνουν σὲ μακρὸς. Τὸ παρήγορο εἶναι πὼς ἀπὸ τὴ στιγμή πὸν τελειώνω ἕνα βιβλίο, λησμονῶ τελείως ὅτι ἔγραφα. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔχω τὴ δυνατότητα νὰ γράφω ἐπ' ἄπειρον πάνω στοῖς ἴδιον θέματα, χωρὶς νὰ ἐπαναλαμβάνομαι, καί, ἀντίθετα, νὰ ἀπαντῶ σὲ ἐρωτήματα ὁλοένα καὶ πὸν συγκεκριμένα.

ΕΡ.: Ποιά εἶναι ἡ στιγμή, ὅπου ἀρχίζετε νὰ γράφετε;

ΑΠ.: Γιὰ νὰ φύγω ταξίδι, θὰ πρέπει ὁ γεωγραφικὸς χάρτης τῆς περιοχῆς αὐτῆς, πὸν ἀκόμα μοῦ εἶναι ἄγνωστη καὶ πὸν σκοπεύω νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ, νὰ εἶναι χαραγμένος μὲ κάθε λεπτομέρεια στοῖς μυαλό μου. Γιὰ ἕνα μυθιστόρημα ἡ ἀντίστοιχη στιγμή εἶναι ἐκείνη, ὅπου ὅλα τὰ στοιχεῖα ἔχουν πάρει τὴ θέση τους. Γιὰ τὰ δοκίμια εἶναι ἡ στιγμή ὅπου, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλα διαβάσματα, ἀρχίζουν ὅλα νὰ συσκοτίζονται καὶ δὲν μπορῶ νὰ σκεφθῶ τίποτα. Εἶναι κάτι φοβερὰ ἀγχώδες. "Ετσι, γιὰ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο, ὅπου βρίσκομαι, ὡς μόνη λύση ἔχω τὸ γράφημο. Εὐτυχῶς ξεχωρίζω πολὺ γρήγορα τὴν ἀρχὴ μῆς διεξόδου καὶ στρέφομαι πρὸς τὰ ἐκεῖ: τότε τὸ κείμενό μου μοιάζει μ' ἕνα κουβάρι μαλλιῶ πὸν ξετυλίγεται. Μοιάζει σὰ νὰ ἔχω διαβάσει τὸ ἴδιο τὸ κείμενό μου, σὰν τὸ γράφημο πὸν γίνεται νὰ εἶναι ἀπλῶς, ἡ διόρθωσή του ὁλόκληρου τοῦ βιβλίου μου.

ΕΡ.: Αὐτὸ σημαίνει πὼς γράφετε τὰ βιβλία σας μὴ κι ἔξω;

ΑΠ.: Τὸ ἀντίθετο. Πιστεύω ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γεμίσει μὴ σελίδα δυσκολότερα ἀπὸ μένα. Δὲν μπορῶ νὰ γράφω οὔτε σελίδα ἂν δὲν ξέρω ὅτι θὰ τὴν ξαναγράψω. Γιὰ τὸ *Διὰ λόγους μὲ τὶς 33 παραλλαγὰς* χρειάστηκα νὰ ξαναφτιάξω ἑκατὸ σκέ-

δια προτού νά βρῶ τὴν τελειωτικὴ μορφή, ἡ ὁποία θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νά ἔρθω σὲ διάλογον μὲ τὸν συνθέτη. Πολλὲς ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν βιβλίων μου ἔχουν γραφτεῖ πενήντα φορὲς στὴ μηχανή. Γιὰ νὰ πάρετε μιὰ ἰδέα τοῦ πόσο γευάτο εἶναι τὸ τραπέζι τοῦ γραφείου μου, φανταστεῖτε ὅτι γιὰ κάθε ἔργο μου ὑπάρχει, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἡ προγενέστερη μορφή του ποὺ σχηματίζει μιὰ στήλη, τὴν ὁποία ἀντιγράφω δουλεύοντας· ἔπειτα οἱ διακόσιες ἐπόμενες ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀντιγραφεῖ· ἔπειτα μιὰ στοίβα λευκοῦ χαρτιοῦ κι ὅ,τι ἄλλο μοῦ χρειάζεται: σχεδιαγράμματα, γεωγραφικοὶ χάρτες, κατάλογοι εἰδῶν ἀπὸ μεγάλα καταστήματα, βιβλία κ.ο.κ. Ὅταν ὅμως ἀντιγράφω τὶς σελίδες, τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη, αὐτὸ σημαίνει πὼς ὅλα πάνε καλὰ. Γενικά, ὅμως, αὐτὸ ποὺ θὰ ἀλλάξω στὴ σελίδα, λ.χ., 150, μὲ ἀναγκάζει νὰ διορθώσω καὶ τὴ σελίδα 75, κάτι ποὺ σημαίνει ὅτι γράφω τὰ κείμενά μου ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς, ταυτόχρονα. Προσθέστε ἀκόμα, σ' ὅλα αὐτά, ὅτι σχεδὸν πάντα ἐργάζομαι παρὰλληλα σὲ πολλὰ βιβλία. Καταλαβαίνετε λοιπὸν ἔτι, ἀκόμα καὶ γιὰ ἓνα κείμενο ἐξαιρετικὰ σύντομο, ἔχω μπροστά μου ποσότητες χαρτιοῦ ποὺ εἶναι ἀκατανόητες γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ μένα. Μερικὲς φορὲς ἀναρωτιέμαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πὼς καταφέρνω καὶ γράφω τὰ βιβλία μου. Κάποτε θυμᾶμαι ὅτι, μαθαίνοντας πὼς ὁ Ντοστογιέφσκι μποροῦσε νὰ γράφει τὸ πρῶτὸ τὸν Π α ί κ τ η καὶ τὸ ἀπόγευμα τὸ Ἑ γ κ λ η μ α καὶ τὴ μ ω ρ ί α, συλλογίστηκα: «Τί μυαλό! Τί ὁργανωτικὴ ἱκανότητα! Τί δύναμαι γιὰ δουλειά!». Καὶ νὰ λοιπὸν τώρα ποὺ ἐργάζομαι, χρόνια ὁλόκληρα, κάτω ἀπὸ συνθῆκες τὸ ἴδιο σχεδὸν φριχτές. Καὶ νὰ πιστέφει κανεὶς πὼς ὅλο καὶ κάτι βγήκε ἀπὸ αὐτά!

Μετάφραση: ΑΛΕΞ. ΖΗΡΑΣ

ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Μπήκε στὸ καφεπαντοπωλεῖο, χαίρετσε, ἀκούμπησε στὴν ἀγκλίτσα του, μᾶς ἔρριξε μιὰ ματιὰ καὶ ρώτησε ὁ ξένος τσέλιγκας: «κᾶνα παιδί ὠρέ, γιὰ τὰ πρόβατα;». Καὶ ὁ γεροντότερος τοῦ χωριοῦ τοῦ ἀπάντησε: «Ὅλα τὰ παιδιά εἶναι πιασμένα σὲ δουλειές, κάτι δάσκαλοι· ἀδιόριστοι καρτεροῦν δουλειά, ἂν σοῦ κάνουν;». Καὶ ἤμασταν τότε τρεῖς ἀδιόριστοι, ποὺ εἴχαμε μένει μὲ τὰ πτυχία στὰ χέρια πέντε ὁλόκληρα χρόνια! Μισὸς αἰώνας πέρασε ἀπὸ τότε. Ἡ «Ψωροκώσταйна» τοῦ καιροῦ ἐκείνου εἶναι ἡ σημερινὴ «Ἀρχόντισσα» Ἑλλάδα! Τότε ἐφιάλτης τῶν νέων ἡ φτώχεια, σήμερὰ ὁ πλοῦτος! Τὸ ἀπόμερο χωριουδάκι ἦταν γιὰ τὸ δάσκαλο τότε ὄνειρο! Ἄγνωστες σήμερὰ σ' αὐτὸν οἱ φυσικὲς ὁμορφίες, οἱ ἱστορικοὶ τόποι, οἱ παραδόσεις, οἱ ἄνθρωποι τοῦ χωριοῦ! Στὸ λεπτὸ μπαίνει στὸ σχολεῖο του καὶ στὸ λεπτὸ φεύγει μὲ τὸ γιωταχί του γιὰ τὴν πόλη! Διακόσιες ἐξήντα χιλιάδες δέντρα τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες τὰ ἐλαιόδεντρα ἐδῶ στὸ Κομπότι Ἄρτας μὲ ἐτήσιο κλάδευμα 38 χιλιάδων ἡμερομίσθιων τῶν 1.700 δραχμῶν. Εἴκοσι χιλιάδες τόννοι τὰ ξυνὰ μὲ 25 χιλιάδες ἡμερομίσθια γυναικῶν τῶν 1.500 δραχμῶν καὶ 25 χιλιάδες ἡμερομίσθια ἀνδρῶν τῶν 1.700 δραχμῶν τὸ χρόνο. Πέντε χιλιάδες τόννοι ὁ ἐλαιόκαρπος μὲ 75 χιλιάδες ἡμερομίσθια τῶν 1.700 δραχμῶν τὸ χρόνο γιὰ τὴ συλλογή, τὴ διαλογή, τὴ συσκευασία καὶ τὴ φόρτωση τοῦ καρποῦ στὸ αὐτοκίνητο. Οἱ κλαδευτὲς λείπουν καὶ τοὺς ἐργάτες ἀναζητᾶτε στὰ γύρω χωριά! Ὁ νέος προτιμᾶει νὰ ζήσει φανοφύλακας σὲ κάποιο ἐρημονήσι καὶ ὄχι κλαδευτής, νοικοκύρης στὸ χωριό του! Τί; τόσα χρόνια στὸ θρανί γιὰ νὰ μπεῖ σε ΑΕΙ ἢ ΤΕΙ, νὰ πάρει ἓνα «χαρτί» καὶ νὰ πιαστῇ ἀπὸ «θυρίδα» καὶ νὰ καταντήσῃ ἀγρότης, νὰ ζεῖ σὰν τοὺς γονεῖς του, μιὰ χρονιά χορτασμένος καὶ δυὸ νηστικός σκλάβος τοῦ ἔμπορα καὶ τοῦ βιομήχανου; Κάτι θὰ βοηθήσῃ καὶ τὸ «κόμμα»· τόσα συνθήματα ἔγραψε νύχτα μὲ χρῶμα καὶ τόσες ἀφίσσες κόλλησε στὸ χωριό! Ἄτυχος στὶς «γενικὲς ἐξετάσεις»· τί φταίει αὐτός; «Οἱ ἐξετάσεις φταίνε· νά, τὸ γράφουν καὶ οἱ ἐφημερίδες», λέει στοὺς γονεῖς του, νὰ τοὺς παρηγορήσῃ. Καὶ τοὺς διαβάζει:

— «Χαμηλό τὸ ἐπίπεδο μάθησης στὴ Μέση Ἑκπαίδευση». «Οἱ μαθητὲς δὲν μαθαίνουν πολλὰ στὸ σχολεῖο, δὲν ἀποκοτῶν δυνατότητα ἀνάλυσης καὶ σύνθεσης. Ὁ ὀρίζοντάς τους δὲν ἀνοίγει, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ σκέφτονται σὲ βάθος. Περιορίζονται σὲ «συνταγὲς» καὶ ἔχουν συνηθίσει στὴν εὐκολία». (Β. Κρεμμυδᾶς, καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης καὶ μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῶν Ἑξετάσεων — ἐφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11890/16-7-84).

— «Καθιέρωση τοῦ ΕΝΙΑΙΟΥ ΕΝΝΙΑΧΡΟΝΟΥ ΒΑΣΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ καὶ τοῦ ΕΝΙΑΙΟΥ ΠΟΛΥΚΛΑΔΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ (ΕΠΛ) σὰν μοναδικοῦ τύπου λύκειο». (Μαρία Παπαστεφάνου - Μπούμπια, Πρόεδρος τῆς Ἀνωτάτης Συνομοσπονδίας Γονέων Μαθητῶν Ἑλλάδας — ἐφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11891/17-7-84).

— «Ἀπέτυχε τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα» (Ὁμοσπονδία Γονέων καὶ Κηδεμόνων Μαθητῶν Ἀθῆνας — ἐφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 18-7-84 ἀριθ. 11892).

— «Παντελὴς ἔλλειψη σχολικοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, «οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ὑποβαθμισμένοι ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ χωρὶς σωστὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτιση καὶ μὲ ἀνῦπαρκτη ἐπιμόρφωση, μὲ αὐστηροὺς καὶ γιὰ εὐνοήτους λόγους προκαθορισμένους περιορισμοὺς στὴ διδακτικὴ πράξη». Μὲ ἀποτέλεσμα «τὰ παιδιὰ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων νὰ «μετατρέπονται» σὲ ἀνειδίκευτο ἐργατικὸ δυναμικὸ χωρὶς καμμιά ἐπαγγελματικὴ προοπτικὴ». Τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα αὐτὸ δομήθηκε σ' αὐτὴ του τὴ μορφή μὲ στόχο νὰ ἐξυπηρετῇ τὰ γνωστὰ συμφέροντα τῆς ὀλιγαρχίας στὸν τόπο μας». (Χρήστος Μιχαῆλ, Πρόεδρος τῆς ΟΛΜΕ — ἐφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11892/18-7-84).

— «ΑΛΛΟΙ ΘΕΛΟΥΝ ΝΑ ΜΠΟΥΝ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΑΛΛΟΥ ΜΠΑΙΝΟΥΝ» (Κ. Συμεωνίδης — ἐφημ. «Αὐριανή» φ. 192/22-7-84).

— «Ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πραγματικὰ βρίσκονται σὲ μιὰ σχολὴ (ἀπὸ τὶς πολλὰς ποὺ δηλώνουν ἀναγκαστικὰ) μόνο ἀπὸ κατάντια καὶ χωρὶς πολλὰς φορὲς νὰ τὸ ἀξίζουν. (Μαρία Παπουτσάκη — ἐφ/δα «Αὐριανή» φ. 191/15-7-84).

— «Οἱ σπουδαστὲς νὰ μορφώνονται ἀπόλυτα, νὰ κατατοπίζονται σωστὰ ἐπιστημονικὰ καὶ νὰ τελειώνουν τὶς σπουδὲς τους μὲ ὑψηλὸ ἥθος παιδείας καὶ ἐπιστήμης». «Κομματικοποίηση καὶ ἄγνοια γιὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῶν ΑΕΙ δημιουργοῦν καταστροφὴ καὶ χάος» (Α. Σκιαδᾶς, καθηγητὴς Κλασικῆς Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν — ἐφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11893/19-7-84).

— «Ἡ ἐλλληνικὴ νεολαία ἔχει ἀποπροσανατολιστεῖ», «εἶναι ἀπαράδεκτο νὰ διαβάξουν μόλις οἱ δεκαπέντε στοὺς ἑκατὸ νέους...». (Μ. Γιαλουράκης — ἐφ/δα «Αὐριανή» φ. 191/15-7-84).

— «Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ τὸ σύστημα ἐπιλογῆς δὲ συνδέεται μὲ τὴν πλήρη ἐνημέρωση τῶν ὑποψηφίων, ὥστε νὰ ξέρουν τί πρόκειται νὰ σπουδᾶσουν καὶ τί θὰ βροῦν ὅταν τελειώσουν, εἶναι ἐπόμενο νὰ συναθροίζονται στὶς ἀνώτατες σχολὰς φοιτητὲς χωρὶς κανένα ἀπολύτως ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπιστὴμὴ ποὺ διάλεξαν». «Τέλος ἡ ἀνεργία, ποὺ πλήττει μεγάλες κατηγορίες ἐπιστημονικῶν ἐπαγγελματῶν, συντελεῖ καὶ αὐτὴ στὴν «ἀδιαφορία» τῶν φοιτητῶν γιὰ σπουδὲς τους». (Θ. Κ. Παπαχρήστου, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου στὸ Νομικὸ Τμῆμα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν — «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11893/19-7-84).

«Δὲν μᾶς ἔμαθαν νὰ διαβάξουμε». (Μαθητὲς ὑποψήφιοι τῶν Γενικῶν Ἑξετάσεων γιὰ τὰ ΑΕΙ καὶ ΤΕΙ — ἐφημ. «ΤΑ ΝΕΑ» φ. 11893/19-7-84).

— «ΓΙΑΤΙ, κακὰ τὰ ψέμματα, ὁ συνειδητός, ὁ χαρισματικὸς δάσκαλος ὅλο καὶ ἀραιώνει, ὅλο καὶ σπανίζει στὶς ἀλλοπρόσας μέρεις μας...». (Ἀλίκη Σοφιανοῦ - Μπαρμπαρούση — ἐφημ. «Αὐροανή» φ. 191/15-7-84).

— «ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ νὰ καταργηθοῦν...». (Γ. Βουδούρης, Πρύτανης Ε.Μ.Π. ἐφημ. «ΤΟ ΒΗΜΑ» φ. 11448/15-7-84).

— «Ἐστὶν εἶναι ἔχουν δίκιο τὰ παιδιὰ μας», ἄκουσα νὰ λένε· «δὲν ὑπάρχει νοικοκυριὸ στὸ Κράτος». «Μιὰ χούφτα εἶναι τὸ χρόνο οἱ τελειόφοιτοι τοῦ Λυκείου καὶ οἱ ἀ-

νάγκες του Κράτους μετρημένες σε επιστήμονες διάφορους, εργάτες, αγρότες, τεχνικούς, βιοτέχνες και τόσους άλλους. Θέσεις υπηρεσιακές αδειάζουν κάθε χρόνο και θέσεις νέες εργασίας δημιουργούν οι ανάγκες της ζωής μας. 'Ακούονται διαμαρτυρίες για την ανεργία και πώς με το κερί να βρείς ένα υδραυλικό, ένα ηλεκτρολόγο, ένα εργάτη για τα πορτοκάλια και για τις ελιές σου! Τί να σου κάμουν τα μαθητούδια· άμαθα στη δουλειά!...».

«'Εκλεισε γι' αυτά το σχολείο τους· έσβησε το όνειρο της ζωής τους! Στους πέντε δρόμους έρριξαν οι «έξετάσεις» τα παιδιά μας· χιλιάδες παιδιά!», λένε οι γονείς φέτος. Και έχουν δίκιο οι γονείς· το πρόβλημα δεν είναι άλλο. Είναι το ευκολότερο πρόβλημα!

Το κράτος, με βάση τα στατιστικά του στοιχεία, ξέρει τις ανάγκες του σε προσωπικό. 'Ανάλογα, και με σύστημα έπαγγελματικό προσανατολισμού των νέων, ως τους κατευθύνει στις επιστήμες και στα επαγγέλματα από το Δημοτικό Σχολείο. Αυτό θα αναγκάσει το διαχωρισμό των σχολικών μαθημάτων σε υποχρεωτικά επιστημονικά επαγγέλματα με διδασκαλία πρωινή και σε προαιρετικά έγκυκλοπαιδικά με άπασχόληση άπογευματινή. Τα υποχρεωτικά επιστημονικά επαγγελματικά και ολιγότερη ύλη θα προσφέρουν και με ζήλο θα διαβάζονται από τους μαθητές. Τα προαιρετικά έγκυκλοπαιδικά και της ελεύθερης έκλογής των νέων θα είναι, αλλά και με διάφορους τρόπους ευκολίας θα προσφέρονται από τους ειδικούς εκπαιδευτικούς. 'Ομιλίες, κινηματογραφικές προβολές, ελεύθερο ανάγνωσμα, εργαστηριακή άπασχόληση, σπουδή γλωσσών, μουσική, ζωγραφική, θέατρο, ψυχαγωγία θα προσελκύουν τα παιδιά και θα τα κρατούν μακριά από τα φροντιστήρια και τα «Στέκια» ψυχαγωγίας! 'Ετσι ή ανάγκη Γενικών 'Εξετάσεων για τα ΑΕΙ και τα ΤΕΙ θα εκλείψει! 'Η πληθώρα των υποψηφίων για τις σχολές αυτές θα περιορισθεί στον αριθμό των ετήσιο των αποφοίτων του Λυκείου. 'Η επαγγελματική άποκατάσταση των πτυχιούχων της όποιας σχολής θα καταστεί σίγουρη και όχι πρόβλημα άνεργίας! 'Ο 'Ελληνας επιστήμονας επαγγελματίας με την πολυετή ειδική επιστημονική επαγγελματική του μόρφωση θα πάρει τη θέση του «ειδικού» ξένου της Σήμερον και το έλληνικό πνευματικό 'δρυμα θ' άποκτήσει την αίγλη της αρχαίας ελληνικής σχολής με την παγκόσμια άκτινοβολία του! Αυτή είναι ή λύση του προβλήματος ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ!

Κομπότι "Αρτας 25-7-1984

ΛΑΜΠΡΟΣ ΑΠ. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

'Επειδή, από χρόνο σε χρόνο, το πρόβλημα της γλώσσας μας περιπλέκεται περισσότερο, θεωρούμε χρέος μας να ανακοινώσουμε πάλι το κείμενο της Διακήρυξης που υπέγραψαν τον Φεβρουάριο του 1982 είκοσιόχτώ συγγραφείς, διατηρώντας τιμητικά τα όνόματα μερικων που άποδήμησαν και προσθέτοντας είκοσι δύο νέες υπογραφές.

Πιστεύαμε πως ή πράξη της Πολιτείας με την όποια, πριν λίγα χρόνια, άναγνώρισε την δημοτική ως την μοναδική γλώσσα του 'Εθνους μας σήμερα, θα λύτρωνε τον λαό μας από την μάστιγα ενός, πολιτικοποιημένου μάλιστα, γλωσσικού ζητήματος και θα ήταν ή άπαρχή μιας βαθύτερης μελέτης και γνώσης της γλώσσας, μιας συνειδητότερης χρήσης και γραφής των λέξεων της.

'Αντί γι' αυτό, με λύπη μας είδαμε να δημιουργείται τεχνητά, άμέσως, ένα νεόμορφο γλωσσικό πρόβλημα, το πρόβλημα του τονισμού των λέξεων στον γραπτό λόγο και, μαζί μ' αυτό, να συζητείται κιόλας το θέμα της γραφής των λέξεων από μερικούς — δηλαδή ή πλήρης εξάρθρωση της ελληνικής γλώσσας. Κι' εκείνοι που δημιούργησαν το πρόβλημα αυτό, φρόντισαν να το πολιτικοποιήσουν, χωρίς ν' αντιλαμβάνονται ότι, αναθέτοντας στην Πολιτεία πάλι την λύση

του, ἀνελάμβαναν ἀπέναντι στο Ἔθνος βαρύτατη εὐθύνη. Κι' ἔτσι ἔχουμε νέα γλωσσική ἐμπλοκή στὴν Ἑλλάδα.

Ἐπειδὴ ὁμως:

1. Οἱ λέξεις, ὅπως μᾶς τις παρέδωσαν οἱ πατέρες τοῦ Δημοτικισμοῦ γράφονται ἔτσι ἐπὶ 2.000 τώρα χρόνια, ἔχοντας κρυσταλλώσει παράδοση ἀξιοσέβαστη, ἀκόμη κι' ἀπὸ τοὺς ξένους·
2. τὸ πῶς θὰ γράφονται οἱ λέξεις εἶναι πάντοτε ἀρριδιότητα ἀποκλειστικὴ τῶν συγγραφέων ἐνὸς τόπου καὶ ποτὲ ἄλλων παραγόντων τῆς ζωῆς·
3. τὸ κύριο χρέος μᾶς σήμερα εἶναι: νὰ μάθουν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ γράφουν οἱ Ἑλληνες σωστὰ τὴν παραδομένη δημοτικὴ·
4. οἱ ἀπλοποιήσεις τῆς γλώσσας μᾶς τὰ τελευταῖα χρόνια περιόρισαν στὸ ἐλάχιστο τις δυσκολίες τονισμοῦ τῶν λέξεων τῆς·

διακηρύσσουμε ὅτι:

δὲν δεχόμαστε ὁποιαδήποτε ἀλλαγὴ στὴν γραφὴ τῶν λέξεων τῆς γλώσσας μᾶς καὶ θὰ συνεχίσουμε νὰ γράφουμε καὶ νὰ τυπώνουμε τὰ βιβλία μᾶς μὲ σέβας πρὸς τὴν ζωντανὴ γλωσσικὴ παράδοση καὶ τὴν πλήρη μορφὴ τῶν λέξεων, ὅπως μᾶς διδάξαν οἱ πατέρες τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ οἱ μεγάλοι Νεοῦ Ἑλληνες συγγραφεῖς.

Ο ἰ σ υ γ γ ρ α φ ε ῖ ς

Νίκος Ἀθανασιάδης, Τάσος Ἀθανασιάδης, Ἐφῆ Αἰλιανοῦ, Ὁρέστης Ἀλεξάκης, Κώστας Ἀσημακόπουλος, Τάκης Βαρθολομαίου, Ὀλγα Βότση, Νικηφόρος Βρεττάκος, Πέτρος Γλέζος, Μαργαρίτα Δαλιμάνη, Διαλεχτὴ Ζευγώλη - Γλέζου, Λιλή Ζωγράφου, Νανὰ Ἡσαΐα, Ἰουλίτσα Ἰατρίδη, Πάνος Καραβίας, Ἀντρέας Καραντώνης, Ζωὴ Καρέλλη, Γρηγ. Κασσιμάτης, Δημοσθένης Κόκκινος, Τάσος Κόρφης, Γεωργῆς Κότσιρας, Β. Κωνσταντῖνος, Χριστόφορος Λιοντάκης, Ν. Κ. Ἑλλῆ Νεζερίτη, Θεόδ. Εὐδης, Γεώργιος Ματθ. Οἰκονόμου, Θ. Παπαθανασόπουλος, Δημ. Παπακωνσταντῖνου, Λένα Παπᾶ, Π. Β. Πάσχος, Γ. Πατριαρχάκης, Ν. Γ. Πεντζίκης, Ε. Ν. Πλατῆς, Ἀλέξης Σολομός, Τατιάνα Σταύρου, Γεωργία Ταρσούλη, Φώφη Τρέζου, Ἰωάννα Τσάτσου, Κώστας Ε. Τσιρόπουλος, Θ. Δ. Φραγκόπουλος, Νίκος Φωκᾶς, Παναγιώτης Φωτιάς, Ἐρρίκος Χατζηανέστης, Ντῖνος Χριστιανόπουλος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κώστας Πηγαδιώτης: «ΤΟ ΓΡΑΜΜΑΤΟΚΙΒΩΤΙΟ ΤΟΥ «ΑΡΓΟΤΕΡΑ».

Πάντοτε εἶχα ἰδιαίτερη προτίμηση στὴν ἐπιγραμματικὴ καὶ ρωμαλέα ποίηση τοῦ Κώστα Πηγαδιώτη. Καὶ ὅπου τὴν συναπαντοῦσα, διάσπαρτη στὸν περιοδικὸ πανελλήνιο τύπο, τὴν διάβαζα ἀπληστα καὶ καὶ με ἀδιάπτωτο τὸ διαφέρο μου ἐπὶ σειρά ἐτῶν.

Καὶ τώρα ποῦ ἔχω μπροστά μου τὴν τελευταία συλλογή: «Τὸ Γραμματοκιβώτιο τοῦ Ἀργότερα» τοῦ ἀγαπητοῦ μου ποιητῆ, νιώθω πάλι τὴν ἀνυπόκριτη χα-

ρὰ νὰ διαβάσω, νὰ μελετήσω, νὰ προσεγγίσω αὐτὴ τὴν ωραία λυρική καὶ ἐξοχὴ «προβληματικὴ» ποίηση, μὴν ἀφήνοντας ποτὲ γιὰ «ἀργότερα».

Ποτὲ ἡ ποίηση τοῦ Πηγαδιώτη δὲν σὲ διαφεύδει μήτε ἀθετεῖ τις καλοπροαίρετες ὑποσχέσεις της. Καὶ τοῦτο γιὰ ὅς ἄνθρωπος ὁ Π. ἔχει βαθύτατα συνειδητοποιήσει τὸ ἀόριστο καὶ ἀδέσιο τῆς τυφλῆς καὶ κενῆς μᾶς καθημερινότητος. Αὐτὸ τὸ πρόχειρο πρόσχημα τῆς ἀναβολῆς.

Ὁ στοχασμὸς τοῦ ποιητῆ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ χρόνο, εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ μετασχηματισμοῦ στὴν ἱστορικὴ ἐμπει-

ρία του ανθρώπου. Θέλω να πώ, πώς ο ποιητής αγωνιᾷ μπρὸς στὶς ἐκκρεμότητες τοῦ κόσμου ἔναντι τοῦ μέλλοντος. Γι' αὐτὸ ἰχνηλατεῖ τὶς κινδυνώδεις προσβάσεις τῆς συνείδησης μέσα στὸ χωροχρονικὸ ἔντρομο παρὸν ὅπου ἀσπαίρει «ἡμι-θάνης» ἢ Εἰρήνη.

Ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς ἔνδον ἀνάγκης γιὰ νόημα... Ὡς ἄνθρωπος τῆς ἐργήγορης ἐπιθυμεῖ νὰ προσδώσει νόημα στὸν ἑαυτὸ του, στὴ ζωὴ του, στὶς ἐνέργειές του, στὸν κόσμο ποὺ ζεῖ.

Ἀλλὰ ἡ ἐργήγορσή του αὐτὴ σημασιοδοτεῖται στὴν οὐσία της μὲ βιωματικὴ ἔνταση καὶ γι' αὐτὸ ἄκαμπτος στήνει ὁδοφράγματα ἐλπίδας, σὲ μιὰ μοῖρα σκληρή. Ἐκεῖ ὁ χώρος της ἀρένας — ὁ χώρος ὁ πεπρωμένος τῆς Πάλης τῶν Ἰ-δεῶν σὲ ἀγώνα ἄνιστο ὅπου... ἀπὸ νίκες εὐτελεῖς, ἀνώτερη ἔχει ἀξία μιὰ ἡττα ἀναπόφευκτη. Στὸ βάθος ὁ ποιητὴς λοιδορεῖ τοὺς ἀήττητους, ποὺ μηχανεύονται θριάμβους· ἐπειδὴ πιστεύει στὸν πνευματικὸ πολιτισμό, ποὺ συχνὰ δρέπει ἡττες. Ἀλλ' οἱ ἡττες παραδόξως τὸν βαθαίνουν. Γιατί, αἰτιολογώντας σωστὰ τὴν πρθεσή του ὁ ποιητὴς, καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ λόγος κερδίζει ὄχι μόνο μὲ τὴ νίκη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἡττα. Ὡς περισσότερο μὲ τὸ δεύτερο. Τὸ πνεῦμα ἡττώμενο θαθαίνει. Καὶ τοῦτο γιατί τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι μόνο κατακτητὴς πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἑνδον. Νικᾷ ὄχι μόνον ὅταν ἀνελίσσεται, ἀλλὰ καὶ ὅταν συστρέφεται. Νικᾷ ὄχι μόνο σὰν ἥρωας, ἀλλὰ καὶ σὰν μάρτυρας. Εἶναι ἕνας τρόπος ἀφομοίωσης ὅλης τῆς μοίρας του, καθὼς τὴν συντάσσει σύμφωνα μὲ τὸ ἀκατανίκητο αἶτημα τῆς ζωῆς...

Πιάστηκα στὸ ποίημα, ἀήττητοι καὶ δὲν μπορῶ νὰ προχωρήσω... Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀληθινὸ μάγεμα τῆς ποίησης, ποὺ ὅταν στοχαστικὰ τὴν ἀναλύεις βρίσκεις θησαυροὺς ἀνεκτίμητους, ποὺ ὅταν τὴν ἰχνηλατεῖς αὐτὴ ἐκπτόσσει ὁλόένα ἕνα ἔνθεο φῶς σοβαροῦ στοχασμοῦ καὶ γνήσιας πνευματικότητας.

Καὶ τέτοια στ' ἀλήθεια εἶναι ὅλη ἡ ποίηση τοῦ «Γραμματοκιβωτίου τοῦ Ἀρ-

γότερα». Μιὰ ποίηση ποὺ σὲ ὠθεῖ στὴν ἀναζήτηση καὶ στὴν κίνηση τῆς ψυχῆς. Ἀκόμα ἡ ποίηση τοῦτη εἶναι ἡ ἐπαγρύπνηση κατὰ τῆς πρόκλησης τῶν καιρῶν μας ποὺ караδοκοῦν γιὰ τὸν ἀφανισμό τῆς οὐσίας τῆς ὑπαρξης. Καράδοκοῦν ὡς ὀρδὲς λύκων στὶς ματωμένες διασταυρώσεις τῆς οἰκουμένης. Σπαράσσουν τὴν α-γάπη καὶ τάσσονται μὲ τὶς ἀνεξέλεγκτες χθόνιες δυνάμεις, μὲ τὶς τελλοῦριες δονήσεις τῶν πυρηνικῶν δοκιμῶν ἀπειλώντας τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα τῶν χιλιετιῶν.

Κρατᾷ αὐτὸ τὸ λυρικό «Γραμματοκιβωτίο» τοῦ Πηγαδιώτη καὶ ἔχει τὴν αἴσθηση πὼς βάζεις μέσα σου τὸ ὄραμα τῆς ἀνανέωσης ἀλληλογραφώντας μὲ τὴν εὐελπιστία.

Παράλληλα, κατανοεῖς ὡς ἄνθρωπος, τὸν συγκεκριμένο ὑπαρξιακὸ σπαραγμὸ στοὺς ἀσφαλτόδρομους τοῦ ζόφου· ὅπου μέσα στὸ κυνηγητὸ τὸ ἀδυσώπητο, στὰ ὅρια τοῦ ἔσχατου ἀγώνα δὲν βρίσκεις π έ τ ρ α ν' ά μ υ ν θ ε ί ς.

Ὁ Πηγαδιώτης, μεθοδεύει τὴν γραφὴ του καὶ στὴν καταγραφὴ, στὸ τελικὸ θὰ ἔλεγα ἀποτέλεσμα, φτάνει μὲ διαδικασίες, εὐγλωττητὴς αὐθεντικότητας σχετιζόμενες ἄμεσα μὲ τὶς κρίσιμες ἱστορικὲς καταστάσεις στὶς ὁποῖες ἔχει περιπέσει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος.

Μιὰ μεγαλύτερη εὐαισθησία σὲ κατακλύζει ὅταν ἐγγίξεις ψηλαφητὰ τὸ βερλαινικό λυρικό ἀπόβραχο μ' ὅλη τὴν στοναχὴ τοῦ Ρόντεμπαχ. Εἶναι ἡ πιὸ αἰσθητικὴ ὥρα τοῦ Πηγαδιώτη· ὄχι βέβαια μὲ τὸ μέσο - πολεμικὸ - ρομαντισμὸ καὶ τὴν τελματώδη ἀπάθεια, ἀλλὰ μὲ μιὰ ἀναχαίτιση τοῦ πνεύματος, μὲ μιὰ ἀνθρώπιση καὶ ἐπανάσταση, γιὰ νὰ προσαρμοστῇ πρὸς τὰ δεδομένα τῶν καιρῶν μας.

Μαζὶ μὲ τὸ συμβολικὸ πρωτοβρόχι καὶ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς ἐποχῆς, τὸ σπαραχτικὸ ἐκείνο σήριαλ τοῦ θερμομέτρου καὶ τῶν ἱατρικῶν ἐξετάσεων. Κι ἐκεῖνο τὸ πολυπόθητο «ἐφάπαξ» τοῦ βίου ὅπου τόσο τὸ ὄνειρεύεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ κάποιες ἐκδρομὲς σὲ χώρες νόστου καὶ εὐδοκίας καὶ νὰ φτάνει νὰ τὰ ξοδεύει σὲ πίκρας καὶ ἀγωνίας ταξίδια

νοερά συνήθως για κάτι καθώς λέει ο ποιητής του «ά ν α π ό φ ε υ κ τ ο υ» μικρές ανάβολές.

Ύστερα έρχονται εκείνα τὰ σύντομα επιγράμματα τής Γενέτειρας, που ὁ Πηγ. ἀναδείχεται ἀριστοτέχνης ποιητής, προβάλλοντας τήν ἀρυτιώτη αἴγλη στῆς σκέψης τὸ ξάγναντο, μὲ τὸ ἀστρώω ὄραμα τῆς Ἑλλάδας.

Ἐδῶ χωρὶς ὑπερβολὴ ὁ ποιητὴς σώζει τὰ φαινόμενα, μ' ἄλλα λόγια λειτουργεῖ ἀναλυτικὰ γιὰ νὰ ἐπιζήσει ξανά ὅ,τι ἔχει συνταραχτικὰ βιώσει στὸ παρελθόν του. Εἶναι ἐδῶ μιὰ σκέψη ἀνάμεσα Βέρθερο καὶ εὐδροσο Χάϊνε, μιὰ ἐπιδημία σὲ δνείρα τῆς ἀνήσυχης ἡλικίας, ἓνα μάθημα ἱστορίας ὅπου ἀναδύεται μὲ τὸ νόημα τῆς σφυρηλατημένες προσωπικῆς μοίρας τὸ ὑπαρξιακὸ ἄθλημα τοῦ Πηγ. καὶ τοῦ ἥρωα ποὺ θέλει νὰ τραγουδήσει.

Κι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὸν Παπαφλέσσα! Πέρα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ποὺ κατέγραφα διαδάζοντας τὸ «Γραμματοκιδῶντι τοῦ «Ἀργότερα» ἔχω νὰ πῶ πὼς ὁ Κώστας Πηγαδιώτης εἶναι ἓνας καταξιωμένος, μοναδικὸς στὸ εἶδος τῆς ποίησης, θὰ ἔλεγα, ποὺ θητεύει χρόνια. Ποιητῆς.

Καὶ παρ' ὅλη τὴν μετριοπάθειά του, ὁ ποιητὴς θὰ μείνει χωρὶς διαγραφὴ μέσα στὸ λυρικό χωρὶς τῆς πολυφωνικῆς μεταπολεμικῆς μας ποίησης. Τίτλο αὐστηρῆς ἰδιοκτησίας, μέσα στὸ ἄφθαρτο, οἱ στίχοι τοῦ «Γραμματοκιδῶντι» θὰ σταθοῦν πάνω ἀπὸ τὸν σκοτασμό τῆς λήθης ὅσο κι' ἂν εἶναι ἐνυπόθηκοι, ὅπως θέλει ὁ Πηγ., σ' αὐτὴ καὶ τοὺς διεκδικεῖ.

Ἄλλ' ὅσο κι' ἂν τοὺς διεκδικεῖ ἡ λήθη, εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ τοὺς κερδίσει ἡ διάρκειά γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ πεπρωμένο τῆς ἀληθινῆς καὶ γνήσιας ποίησης, ἡ διάρκειά, ἓνα γραμματοκιδῶντι γιὰ τὸν ἀργότερα χρόνον, γιὰ τὸ ἀπώτερο μέλλο ν!

Δ η μ ο σ θ έ ν η Ζ α δ έ: «ΠΑΝΩ
ΑΠ' ΤΟΝ ΞΕΝΟ ΜΟΧΘΟ», Ἀθήνα 1985.

Τὴν κριτικὴ τοῦ βιβλίου, ποὺ κάνει 32

ὀλάκερα χρόνια ὁ Δημοσθένης Ζαδές — ἀπ' τὸ 1952 ἀκόμα, τὴν παρακολουθῶ σχεδὸν ἀνελλιπῶς' ἰδίως τώρα τελευταῖα, ποὺ τυχαίνει νᾶμαστε γείτονες στὶς φιλόξενες στῆλες τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» μας. Θητεύοντες καὶ οἱ δυὸ σ' αὐτὸν τὸν δύσκολο χωρὶς τῆς βιβλιοκρισίας.

Καὶ νὰ τώρα, ποὺ ἔχω ὅλη τὴν πολυτιμὴ ἐργασία τοῦ φίλου μου Δημοσθένη Ζαδέ, σ' ἓνα Α' τόμο — θὰ ἐπακολουθήσει φαίνεται καὶ Β' — συγκεντρωμένη. Καὶ αἰσθάνομαι συγκίνηση ἀληθινή, μόνο ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ τίτλου, τοῦ μοναδικοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ βιβλίου: «Πάνω ἀπ' τὸν ξένο μόχθο».

Ὁ Δημοσθένης Ζαδές, μ' αὐτό του τὸ ἔργο μᾶς παρουσιάζει τὴν ἐσωτερικὴ διάσταση τῆς πορείας μέσα στὸν ἀπέραντο χωρὶς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, στὰ τριάντα τελευταῖα μεταπολεμικὰ χρόνια. Δέν εἶναι αὐτὸς ὁ μόχθος τοῦ συγγραφέα τοῦ «Πάνω ἀπ' τὸν ξένο μόχθο» ἀπλὴ σημειωματογραφία, δέν εἶναι ἓνα σύντομο καὶ ἀνεύθυνο γραπτό, ποὺ ἀναγγέλλει τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς βιβλίου. Ἀλλὰ εἶναι μιὰ ὑπεύθυνη κριτικὴ θεώρηση, γραμμμένη μὲ συναίσθηση εὐθύνης, μὲ τιμιότητα, μὲ εὐλικρίνεια, μὲ ἀμεροληψία καὶ συνέπεια, μὲ ἀγάπη καὶ δίχως ἀντάλλαγμα. Προπαντὸς αὐτό, δίχως ἄ ν τ ἄ λ λ α γ μ α καὶ πάντοτε σὲ βάρος τῆς προσωπικῆς δημιουργίας.

Εἶναι ἄσκοπη, λοιπόν, αὐτὴ ἡ προσφορὰ τοῦ Δ.Ζ.; Ὁμολογῶ, ὅτι εἶναι ἄθλημα, γιατί προσδίδει τὴν ἐσωτερικὴ διάσταση μιᾶς πνευματικῆς μαρτυρίας, μὲ δικαίωμα — πέρα ἀπ' τὴν ἀξιολογῆσιν ἢ τὴν καταξίωση τοῦ μικροῦ ἢ καθιερωμένου συγγραφέα. Ἄν, καὶ στὸ ἀπώτερο παρελθόν, εἶχε καταγραφεῖ, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο «ὁ ξένος μόχθος» ἀπὸ ὑπεύθυνους κριτικούς, σὺν τὸν Δ.Ζ., θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε μιὰ ἐξαιρετικὰ αὐθεντικὴ ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς μας Λογοτεχνίας.

Καὶ δὲν θὰ ἔγραφε ὁ καθένας, μιὰ τέτοια ἱστορία, ὅπως τὸν βόλευε μὲ σκανδαλιστικὲς προτιμήσεις ἀσήμαντων ἢ, κατὰ τὴν προσωπικὴ ἄποψη τοῦ ἱστορικοῦ συγγραφέα, πολυσήμαντων λογοτεχνῶν.

Ἀκόμα ὁ Δ.Ζ. κρίνει τὸ κάθε βιβλίο

καλοπροαίρετα, και με μιὰ ἀβρότητα, πού πείθει γιὰ τίς καλές προθέσεις του. Συνστήνει τὸν συγγραφέα στὸ εἰρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό, μ' ἓναν τρόπο πού ἐνθουσιάζει. Ὁ «κρινόμενος» ποτὲ δὲν ὑποβιβάζεται. Μπορεῖ νὰ ὑποσμηιώνονται καὶ ἐπισημαίνονται οἱ ἀδυναμίες του, μὰ ὁ Ζ. τὸν προτρέπει νὰ π ρ ο χ ω ρ ῆ σ ε ι... Γιατί, ὁ συγγραφέας τοῦ «Πάνω ἀπὸ τὸν ξένο μόχθο» δὲν δουλεύει ἀνασχετικά, ἀλλὰ θέλει νὰ ἀνοίξει δρόμο γιὰ νὰ συνοδοιπορήσει μὲ τὸ συνάδελφό του. Καὶ δὲν εἶναι, δὲν θέλει νὰ εἶναι, ἀπόλυτος, καθὼς ἀπόλυτος ἦταν ὁ Γ. Ἀποστολάκης, μὴ ἀναγνωρίζοντας κανέναν ἄλλον ποιητὴ, μετὰ τὸ Σολωμό...

Ὁ Δ. Ζαδὲς, λοιπόν, δὲν γράφει κριτική γιὰ νὰ ὑπηρετήσει τὴν καθημερινότητα, γιὰ νὰ γνωστοποιήσει τὴ δημοσίευση ἑνὸς ἔργου. Ὁ μόχθος του δὲν εἶναι «εὐκαιριακός», ἔτσι... καὶ πέρασε. Ὁ Ζ. σίγουρα γράφει γιὰ τὸ μέλλον. Ἀπὸ τὸ ἔργο του καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια, θὰ προκύψει μιὰ ἔρευνα καὶ μελέτη ἀπὸ τὸν αὐθιανὸ συγγραφέα, μιάς σ υ γ γ ρ ι τ ι - κ ῆ ς - Ἱ σ τ ο ρ ι ῆ ς τ ῆ ς Ν ε ο - ε λ λ η ν ι κ ῆ ς Γ ρ α μ μ α τ ε ῖ α ς. Γιατὶ τὸ ἔργο αὐτὸ θ' ἀποχτήσῃ, εἴμαι βέβαιος, μεγάλη ἀξία, σὲ ὅλους ἐκείνους, πού θὰ θελήσουν νὰ ἐντυφώσουν καὶ νὰ ἐγκύψουν μὲ σεβασμὸ πάνω στὸν πνευματικὸ μόχθο μιᾶς δόξαερης γενεᾶς ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος. Μιάς γενεᾶς, πού μόχθησε ἀνιδιοτελῶς, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ καλλιέργεια τοῦ Νεοέλληνα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν κ α τ α γ ρ α φ ῆ τ ῆ ς Ἱ σ τ ο ρ ι ῆ ς του. Καὶ τοῦτο γιατί, μέσα ἀπὸ τὰ κρινόμενα ἔργα δ ι α φ α ῖ ν ε τ α ι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, οἱ ἀνησυχίες τῶν δημιουργῶν καὶ οἱ ἀντιδράσεις, ἂν θέλετε, τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκόσμι-ας, λ ο γ ο τ ε χ ν ῖ α ς, πάνω στίς νέες κατακτήσεις, τῶν σύγχρονων πεζογράφων καὶ ποιητῶν μας.

Ὁ συγγραφέας, τόσο μόχθησε μιὰ δόξαερη γενεὰ — τριτάτα χρόνια, μὲ τόση ἀγάπη, γιὰ τὸν ἄλλο συνάδελφό του!! Καὶ τοῦτο γιατί ὁ Ζ. θεώρησε αὐτὴν τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ πνευματικὸ ἔργο σὰν ὕψιστη μέριμνα γιὰ τ ῆ δ ι α σ ω σ η

τ ῆ ς ὑ π ο σ τ α σ ι α κ ῆ ς ἀ λ ῆ - θ ε ι α ς, πού τελεῖ ἐγκλειστη καὶ πολιορκημένη μέσα στὸ ἀλλότριο σ ύ μ - π α ν. Καὶ ἡ ἀγάπη αὐτὴ τοῦ Ζ. θὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ πολὺ νὰ διατηρεῖται ζ ῶ σ α, ὡς ἔργο οἰκοδόμου, ἀλλὰ καὶ ὡ ς φ α ν ἑ ρ ω σ η τ ῆ ς ὁ ὁ ι - π ο ρ ῖ α ς τῶν πρωτοπόρων δημιουργῶν — ἐνὸς λαοῦ, πού μόλις ἔβγαине πάσχω-ν ἀπὸ τὰ ἐρεπία ἐνὸς πολέμου, ἀπὸ τοὺς φρικιαστικότερους τῆς Ἱστορίας.

Ὁ Δημοσθ. Ζαδὲς, λοιπόν, κάνει ἀναμφίβολα κριτικὴ ἀπὸ ἀπέραντη ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸν πνευματικὸ του μ ὁ - χ ῶ ο. Τὰ κείμενά του διαπνέονται ἀπὸ μιὰ συμπάθεια — πού εἶναι ἀρετὴ, φορές φορές, δυσεύρετη στοὺς λογοτέχνες — καὶ ἀπὸ μιὰ βεβαιότητα, πὼς ἐπιτελεῖ ἔργο ἀλήθειας, μὲ τρόπο συνειδητὰ ἐλευθερο, γιὰ τοῦτο σωστό. Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, μιὰ καὶ συλλογὰται λεύτερα, ὁ Ζαδὲς, ἡ ἐναντιότητα καὶ ἡ ἀδιαφορία στὴ σκέψη του. Δὲν ὑπάρχει ἡ μικρότητα, μ' ἄλλα λόγια αὐτὸ πού λέγεται παραγνώριση ἢ παραποίηση. Τὸ γραφτὸ τοῦ ἀλλοτινοῦ τὸ βλέπει σὰν δικό του' δηλαδὴ μὲ γνώση καὶ μὲ συνείδηση — ἐκεῖ πού πρέπει, ἀντικειμενίζουσα. Καὶ θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ἐμφαντικά, πὼς τὸ σκῆψιμο αὐτὸ τοῦ Ζ. πάνω στὸν ξένο μόχθο, γίνεται μ ε θ ο δ ι κ ᾶ καὶ μὲ συνέπεια.

Θὰ περιμένουμε ὅλοι μὲ τὴν ἴδια χαρὰ καὶ τὸν Β' τόμο' γιὰ νὰ φανεῖ πιὸ ξεκάθαρα ἡ δημιουργικὴ πορεία τοῦ νεοελληνικοῦ πνεύματος σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια. Κι ὅλοι μαζί σὰν μιὰ ἐνιαῖα δύναμη ἄσμοι καὶ διάσμοι, ἀ π α ρ ᾶ - σ η μ ο ι γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν ἀείμνηστο φίλο τοῦ Ζαδὲ Γ. Σκαρίμπα' καὶ παρασημοφορεμένοι μὲ τὴν ἐτικέτα τοῦ μεγάλου... νὰ ὁδεύουν πέρα ἀπὸ τὴν ἔγχρονη περιπέτεια τῆς ζωῆς, σὲ χώρους διάρκειας — ὅπου ἀυγάζονται ἀπὸ τὸ αἶνιο καὶ ἀμετάθετο φῶς τῆς Ἱστορίας τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ μας.

Δ η μ ο σ θ ἑ ν η Κ ό κ κ ι ν ο υ :
«ΔΙΟΔΙΑ», Θεσσαλονίκη 1984.

Κάθε φορά πού διαβάζω νέα ποιήμα-

τα του Δημοσθένη Κόκκινου αισθάνομαι μιὰ έντονη συγκίνηση! Μιὰ συγκίνηση ξεχωριστή και βαθιά και κάποτε εϊλικρινά συγκλονιστική.

Έχω εδώ, τώρα, τὰ «Διόδια», μιὰ περιπλάνηση σὲ γνώριμους χώρους· ὅπως ἔχουν συνειδητοποιηθεῖ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὑπόστασης τοῦ ποιητῆ και ὅπως ἔχουν ἐκφραστεῖ μ' ἐνάργεια και λαμπρότητα, ἀλλὰ και μὲ τὴν στοναχὴ ποὺ ἐκπύσσεται ἀπὸ μιὰ ψυχὴ τοῦ «μικροῦ ἀπόδειπνου» και τῆς ματαμένης «Περιπόλου».

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς συλλογῆς εἶναι μιὰ «Διόδεια ὠδή», ὅπου ὁ ποιητὴς διαπερνᾷ ἐναγώνια σὲ τοπία ἐσωτερικῆς διαφάνειας και ὑψηλῆς ὑποστασιακῆς ἐξαρσης. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄρτα τὸν ποιητικὸ του ταξιδεμό, περνάει στὴ Θεσσαλία, στοὺς Δελφούς και ξανὰ γυρίζει στὰ Γιάννινα, κλείνοντας κατάφορτος μὲνῃμες τὸν λαμπρὸ λυρικό του κύκλο.

Ἀκολουθεῖ τὴ ροὴ τοῦ Ἀράχθου· ἔχοντας συνοδίτες του τοὺς λαμπροὺς περιπλανώμενους τῆς ἐξορίας, τοὺς μελλοθάνατους στὸ ἱκρίωμα, τοὺς μικροὺς ὁδυσσεῖς μ' ἕνα κόρφο περιστέρια και... ὤνειρα... Ο Δημοσθ. Κόκκινος εἶναι μιὰ ζεστὰ γεωργημένη συνείδηση, σ' αὐτό του τὸ ἔνδον ταξίδι, γι' αὐτό και μπορεῖ νὰ ἐξακοντίζει τὸν λυρικό του οἶστρο, ὡς τὶς ἀπορρώγες κορυφές τῆς ἀγάπης. Καὶ στὸ διάνοιγμα αὐτὸ τῆς ἀπροσπέλαστης στρατὰς του πασχίζει νὰ ἡμερώσει τοὺς σκύμνους μ' ἕνα σημάδι κόκκινης κερασιᾶς, νὰ χτίσει μὲ τοὺς χωριανοὺς του τὸ στοιχειωμένο, πάλι, γεφύρι τῆς Ἄρτας, μὲ τὴν παλάμη τῆς ζωντανῆς δακρύβρεχτης μνήμης, γιὰ νὰ περάσει ἡ πρόσφατη ἱστορία μας — ἡ ματωμένη: ἀπ' τὸ Ἑσκι Σεχίρ και τὸ Κάλλε Γκρότο ὡς τὴν Ἀλβανία και τὴν Ἀντίσταση.

Ὁ ποιητὴς τῶν «Διοδίων» ὁδοιπορεῖ και συλλογίζεται, κάτω ἀπὸ ἕνα σούρουπο γεμάτο γλυκεῖα ὑπόσχεση. Συλλογίζεται τὴ Γῆ τῆς πατρίδας πάνω στὰ νέφη και τὶς βροχὲς τοῦ χειμῶνα, τὰ ὄνειρα τῶν νηπίων και τὰ βαρέα τηλεβόλα, ποὺ ἀκούγονται ἀκόμα, μέσα του, ὅλα: ὡσεὶ παραλήρημα πυρέσσουσας στρατιᾶς

ἀφῶνων...

Τὸ λυρικό ἄρωμα αὐτῆς τῆς ποίησης ἐκπύσσεται ἀπὸ κάθε στίχο και διανοίγεται γιὰ διόδευση — στίλβουσας στρατὰς πρὸς τὴν Θεσσαλία. Ἐδῶ βάζει ὁ ποιητὴς - καταζητούμενος ὁδοιπóρος, τὰ σύνορα τοῦ χρόνου και τῶν πουλιῶν και πηγαίνει νὰ βρεῖ ἐπὶ τὴν Ἰριδα τῆς Ἑσπέρας τὸ χτυπημένο περιστέρι στὸν κόρφο τῶν φυλακισμένων, τὴν ἐξόριστη ἀντάρτισσα στὰ κρηπιδώματα τοῦ χάους, τὸν Χεῖρωνα νὰ ζῶνει τὸ Πῆλιο μὲ τὴ θάλασσα — νερὰ κυανὰ στὰ ριζὰ τῶν ἀπροσκύνητων πύργων. Κι ἀπ' ἐκεῖ περπατεῖ - στρουθίον - ἄνθρωπος ἀπελεύθερος σταυροφόρος, μὲ τὸ σπαθὶ και τὸ ὑνίον και πορεύεται μὲ τὰ πατήματα τῶν καιρῶν στὸν ἀέρα πρὸς τοὺς Δελφούς.

Φτάνει στὴν Κασταλία Πηγὴ διψασμένος, φωνάζοντας νὰ ξεδιψάσουν μαζί τοὺς στρατιῶτες και τοὺς ἐπαῖτες, φυτεύοντας ἕνα ὄνειρο κάτω ἀπ' τὸ προσκέφαλο τῶν κορασιδῶν. Ψάχνει γιὰ μιὰ βεβαιότητα, γιὰ μιὰ αὐτοσυνειδησία, γιὰ δελφικὴ αὐτεπίγνωση. Κοι ὅλα αὐτὰ τὰ προσπαθεῖ ὁ ποιητὴς μὲ κάποιες ἀπλές ἀποκαλύψεις μέσα σ' ἕνα αἰώνιο κόσμο ποὺ τὸν μαθαίνει κανεὶς μ' ἕνα κανάτι γεμάτο σούρουπο και μὲ τὸ ταξίδεμα τοῦ ἡλίου. Μὲ τὶς μὲνῃμες ἂν θέλετε τοῦ ἀγωνιστῆ ποιητῆ ποὺ τοῦ εἶναι πικρές. Εἶναι μὲνῃμες πολέμου. Εἶναι οἱ «ἀνυδροὶ νεφέλες» μπροστὰ στὶς κάννες τῶν πολυβόλων. Εἶναι αὐτὰ οἱ συνοδίτες τοῦ ποιητῆ ποὺ πασχίζουν ἀδρανεῖς γιὰ μιὰ σπιθαμὴ πατρίδα δική τους μέσα στὸ σύμπαν.

Ὅταν ὁ ποιητὴς τῶν «Διοδίων» κλείνει τὸν κύκλο τῆς πνευματικῆς του περιπέτειας μέσα στὸν ἐγγὺς ἐλλαδικὸ χώρο και γυρίζει πάλι σ' ἀγαπημένα του Γιάννινα· νιώθει νὰ πρᾶνεται ἔτσι ὁ βαθὺς νόστος. Τὸν λόγο τώρα τὸν ἔχει ἡ ἱστορία, αὐτὴ ἡ ποιήτρια — κατὰ τὸν Τσβάιχ — ποὺ εἶναι τὸ μόνο σπίτι τῆς συνείδησης μέσα στὸν κόσμο, γι' αὐτό και ἀποχτὰ ὀντολογικὴ νοηματοδότηση. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἔμφορτος τώρα τὴν μεγάλη μνήμη τοῦ Γένους, ποὺ ἐνδυνεῖ μ' ἀντικοποτρισμοὺς στὸν τόπο του. Ἐναν

τόπο εύλογημένο, «πρῶτον στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα».

Στὸ δεύτερο μέρος τῆς συλλογῆς, ποὺ τιτλοφορεῖται «Μικρὸν Ἀπόδειπνον». Ἐδῶ ὁ ποιητὴς μυθολογεῖ μὲ συγκαιρινὸ στοχασμὸ τὴν ἄρρητη αἴσθηση των ὁρίων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτείνει τὸ νοῦ του, στοὺς χώρους ἐνὸς ἔντονου καὶ μυστικοῦ θρησκευτισμοῦ. Ἔρχεται μόνος πρὸς τὴν γόνιμη περιοχὴ τοῦ ὄντος, γιὰ νὰ δεῖ ἀνάμεσον ρευστοῦ χάους πῶς ὅλοι μας κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῆς ἀγχόνης γυμνητεύουμε στὶς πλατεῖες / στὰ πηλίκια τῶν στρατηγῶν... Βλέπουμε ἓνα περιστέρι κρεμασμένο στὰ συρματοπλέγματα τῆς κοντινῆς φυλακῆς... Ἡ αἴσθηση γιὰ τὴν ἀνθρώπινή μας ὑπαρκτότητα γίνεται ἕνας ἐνδεχόμενος ὀλεθρος, μιὰ «ἐκκρεμότητα», μιὰ ἀποσκλήρυνση, ἓνας διασκορπισμός. Κι αὐτὸ γιὰ τὸ ἔχουμε γυρίσει ξανά στὶς σκοτεινὲς πηγὲς τῶν ἐνστικτων, μ' ἓνα κύπελλο γεμάτο ἀναρθρους φθόγους στὸν ἐρειπωμένο δωμὸ τῆς Πυθίας.

Ἡ γνώση μὲ τὴν σημασίαν τοῦ διαφωτισμοῦ τῆς συνείδησης παίρνει στὴν ποίησιν τοῦ Δ.Κ. ἄλλες ἔντονες καὶ ἀπρόσμενες διαστάσεις. Ὡς ἄνθρωποι κατὰ τὸν ποιητὴ βιώνουμε τὴν φοβερὴ ὀδύν τῶν καιρῶν μας καὶ ἐκζητοῦμε σὰν τὰ κρίνα τῶν ἀγρῶν σπαθοφόροι ἄγγελοι τὸν πολῦτιμον ὀβολὸ τῆς εἰρήνης.

Ἀλλὰ τί θὰ κάνουμε μ' αὐτὴν τὴν τραγικὴ ἐπαιτεία; Τί θὰ κάνουμε μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ ἀκατανόητο χάος; Πρέπει νὰ «κατασκηνώσουμε», ὑπνωτισμένοι ἴσως ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ Ἑλπίνορα, τὶς γνώσεις μας καὶ τὸ μέλλον τῆς Γῆς μας πίσω ἀπὸ τὰ γυάλινα ὄρη καὶ τὶς θυρίδες τῆς Τράπεζας;

Ὅχι βέβαια, γιὰ τὸ τέτοιο δικαίωμα δὲν ἔχουμε. Ἄς πασχίσουμε λοιπὸν γιὰ ἓνα τραγούδι εἰρήνης ἐμεῖς ὅλοι οἱ λεγεωνάριοι - ἄοπλοι τοῦ κόσμου ποὺ δὲν ἔχουν πατρίδα. Ἄς ἀναζητήσουμε τὸ μέλλον μας στὴ γύρῃ τῶν ἀνθέων καὶ στὸ φῶς τοῦ Καυκάσου.

Ἡ περίπολος, ποὺ εἶναι τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς συλλογῆς τῶν «Διοδίων», εἶναι ἡ καλὴ ἐλπίδα κάποιων ἀ-

γώνων ποὺ χάθηκαν, μέσα στὸ μισόφωτο μιᾶς ἄχρωμης ἀμφιλύκης. Ἀλλὰ θὰ συνεχιστεῖ ὅπως φαίνεται ἀπ' τὰ εἰσιτήρια τῶν λυρικῶν Διοδίων ἡ ἀπεγνωσμένη διαμαρτυρία τῶν ποιητῶν ἐνάντια στὸν ὀλεθρο, γιὰ μιὰ καλὴτερη ἀνθρωπότητα.

Ὁ Δημοσθένης Κόκκινος καὶ σ' αὐτὰ τοῦ τὰ Διόδια ἐξαγγίλλεται στὰ ἐνδιατήματα τῶν ὑψιπέδων τῆς γαλήνης ὅπου οἰκεῖ ἡ ἀθάνατη ποίησίν του. Καὶ σ' αὐτό τοῦ τὸ ἀνέδασμα παίρνει συνοδίτες καὶ τοὺς αἶρει σὲ καθαρὸς ὀρίζοντες ἐλπίδων ἀλλὰ καὶ δοκιμασίας ὅλους τοὺς ἀδερφούς τοῦ ποιητῆς — τοὺς περιλειπόμενους αὐτοῦς λευχέιμωνες ἀπόστολους τῆς ἐαρινῆς εἰρηνικῆς ἐσπέρας τοῦ εἰκοστοῦ μας αἰῶνα!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη - Προσέλιου: 1) «ΒΟΥΚΟΛΙΚΑ», Ποιήματα, 1954—1984, 2) «ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ», ἐλεύθερη ποίηση, 1955—1985.

Οἱ δυὸ αὐτὲς πολυσέλιδες, πυκνοτυπωμένες συλλογές — σελ. 240 ἡ πρώτη καὶ 140 ἡ δεύτερη — περικλείουν σχεδὸν τὸ σύνολο τῆς ὥς τώρα ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ γνωστοῦ, ἀπὸ τὰ τόσα διβλία καὶ τὶς ἄλλες πνευματικὲς δραστηριότητες Γιάννη Μπαρμπαγιάννη. Πλούσιος καὶ θετικὸς ὁ ἀπολογισμός. 34 διβλία, ποιητικά, πεζογραφικά, μελέτες, μὲ κορυφαία πάντα τὴν ποίηση, στὴν ὁποία θετεύει πάνω ἀπὸ τριάντα χρόνια. Μ' αὐτὴ ξεκίνησε καὶ συνεχίζει νὰ τὴν ὑπηρετεῖ μὲ πάθος, λειτουργὸς ἀφοσιωμένος στὸ νὰ τῆς. «Ἐχω μιὰ Ρήγισσα Θεὰ μέσα μου θρονιασμένη / πάντα ἀπ' τὸ χέρι μὲ κρατεῖ καὶ πάντα μὲ κερνάει / νέκταρ ἀπ' ἄγνωστη πηγὴ π' ἀστεῖρευτὴ ἀναβλύζει...» λέγει γιὰ τὴ Μοῦσα. Τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τὸ ἄλλο μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸν Πειραιὸς ὅπου ζεῖ, δουλεύει, μοχθεῖ, κι ἔστησε — χρέος ζωῆς — τὴν πνευματικὴν του ἐπαλξιν. Ἐκεῖ ἐκδίδει, μὲ

θυσίες, αλλά με ώραιον ένθουσιασμό, και τὸ λογοτεχνικὸ του περιοδικὸ «ΕΛΙΚΩΝΑΣ».

Ἡ συλλογὴ «Βουκολικά» περιέχει τὰ φυσιολατρικά, τὰ ἡλιοπερίχυτα, τὰ δοσμένα μετὴν πλατεῖα ἀνάσα καὶ τὴ λεβέντικη περπατησιά, ἐνὸς σφιχτοδεμένου δεκαπεντασύλλαβου, καθὼς τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Ὅμως σὲ τίποτε δὲ θυμίζει μίμηση. Ἡ φωνὴ εἶναι καταδικὴ του, καὶ πηγάζει ἀπὸ μέσα του, σὰν τὸ κρυσταλλένιο νάμα, μῖς βουνίσιας βρύσης. Κι αὐτό, γιατί ἡ γοητεία κι ἡ ὁμορφιά τῆς φύσης, εἶναι δικό του βίωμα, αἶμα ποὺ κυκλοφορεῖ στίς φλέβες του. Στὴν ἀγκαλιά της πέρασε τὰ παιδικὰ του χρόνια — γεννήθηκε σὲ χωριὸ τοῦ Γυθείου — κι ἡ ψυχὴ του ποτίστηκε μετὴ τῆ δροσιά της. Χαρακτηριστικοὶ οἱ τίτλοι ἀπὸ μερικά βιβλία του. «Γαλάζιοι Ὅριζοντες», «Ἀντίλαοι τοῦ Βουνοῦ», «Φωτοπηγές», «Ἐσώφωτα», «Προσῆλια Κράκoura», «Ἡλιοδρομές» κ.ἄ. Μέσα ἀπὸ αὐτά, ἡ Μάνα φύση, προβάλλει μ' ὅλη της τὴ δόξα, τὴ χάρη καὶ τὴ μεγαλωσύνη.

«Κουβαλάω τὴ ζωὴ μου ἀπ' τὴ φύση / ἀπ' ἀμόλυντα κι ἄγρια λουλούδια, τ' ἀγριοπούλια, τὰ δέντρα, τὴ βρύση / τὰ βουνίσια τῆς στάνης τραγούδια...».

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ παρθένα κι ἀμόλυντα» εἶναι πλημμυρισμένα τὰ «Βουκολικά» του.

Στὸν τόμο αὐτὸν συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ «ΕΙΔΥΛΛΙΑ». Θεοκριτικὰ θὰ τὰ λέγαμε, ὅπου μέσα στὴν ὁμορφὴ πλάση, ξετυλίγονται μετὴ χάρη νεανικὰ αἰσθήματα, τονισμένα μετὴ τὸν αὐλὸ τοῦ Πάνα, καὶ «μετὴ τῆς αὐγῆς τὸ μαγικὸ καὶ μελωτὸ τραγούδι...». Ἴσως ποῦνε — ξεπερασμένα θέματα κι ἡ ἐποχὴ μας ἔχει τὶς ἀγωνίες της καὶ τὰ καυτὰ προβλήματα ποὺ τὴ συγκλονίζουν.— Ὅμως τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης κι ἡ ὁμορφιά της, εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἐποχὴ, ἀπὸ κάθε μορφὴ τῆς τέχνης, δὲν παλιώνει ποτέ, κι ἡ ποίηση ποὺ τὴν ἐξυμνεῖ, πιάνοντας ἔτσι τὸν παλμό της, δὲν εἶναι ποτέ ξεπερασμένη.

Ἡ ἄλλη συλλογὴ «ΠΟΡΕΙ ΑΣΤΟ ΧΡΟΝΟ» — ἐλεύθερη ποίηση — κινεῖται σ' ἄλλο κλίμα, κι ὡς πρὸς τὰ θέματα καὶ στὸν τρόπο τῆς σύνθεσης. Τὸ «Ἐλεύθερη Ποίηση» σ' ἀντιδιαστολὴ τῆς παραδοσιακῆς, ὑποδηλώνει καὶ τὸ πλάτος τῶν στόχων καὶ σκοπῶν, τῆς ποιητικῆς ἔκφρασης. Ὁ φυσιολάτρης ποιητῆς, ζεῖ παράλληλα ἔντονα τὴν ἐποχὴ του καὶ τὰ καυτὰ τῆς προβλήματα. Ζυμώθηκε μετὴ τὶς ἀγωνίες της, μ' ἄγρυπνη συνείδηση πιάνει τὰ μηνύματα τῆς οἰκουμένης, καὶ γίνεται κήρυκας τῆς ἀγάπης.

«Γέμισε τὴν καρδιά σου μ' ἀγάπη πλατεῖα κι ἀστεῖρευτη ποὺ ἀναβλύζει σὰν ποτάμι ἀπὸ τὴν ψυχὴ... τότε μόνο πλουτίζεις κι ἀνεβάζεις τὸν ἄνθρωπο, τὴν ιδέα, τὴ ζωὴ...». Πόθος γιὰ τὴν ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου, μέσω τῆς ἀγάπης καὶ τῆς προόδου, ἰδανικά, ποὺ θὰ τὸν λυτρώσουν ἀπὸ τὰ δεινὰ του... «Ζητᾶμε τὸ φῶς ποὺ εἶν' ἀπ' τὸν ἥλιο τρανότερο... ποὺ θὰ φέξει τὴ στράτα μας... θ' ἀλλάξει τὴ μοῖρας μας...».

Τούτῃ ἡ πληθωρικὴ ποίηση, μετὰ τὰ ξεκάθαρα νοήματα, καὶ τὴν πλατεῖα ἀνθρωπιά, περνάει ἀπὸ πολλὰ κανάλια κι ἀγκαλιάζει πολλὰ θέματα. Ἀπὸ τὴ μακρινὴ ἱστορία, ἀπὸ τὴν πρόσφατη, ἀπὸ τὴν καθημερινὴ πραγματικότητα. «...εἶναι καιρὸς ποὺ κυριάρχησαν οἱ Γενίτσαροι». Στίχος ποὺ δίνει τὴ βαρβαρότητα καὶ τὴ βία τοῦ σήμερα. Κι ἄλλου «πάντα ὑπάρχουν οἱ Βαραβάδες... κι οἱ λογῆς λογῆς Πιλάτοι νὰ πλένουν τὰ χέρια τους. Ὅμως κι ἡ αἰσιοδοξία κι ἡ πίστη, γιὰ ἕνα καλύτερο αὔριο, προβάλλει φωτεινὴ, μέσα ἀπὸ τὴν ποίηση». ...Ὁ δρόμος μένει ἀνοιχτὸς / φορδύς, ἀτέρμονος... πρὸς τὸ σκοπὸ, τὴν ιδέα τῆ ζωῆ...». Καὶ μετὰ λίγους ἀκόμα ἐλπιδοφόρους στίχους, — σὰν ἐπιθυμία καὶ σάλπισμα — κλείνουμε τὴν ἀναφορὰ μας, στοὺς δυὸ ποιητικούς τόμους, ποὺ ἀποτελοῦν Πορεία Ζωῆς, ἐνὸς ποιητῆ, ποὺ φωνάζει «Διψῶ γιὰ ἰδανικά... Ἄς ἐλπίσουμε πὼς κάποτε θ' ἀφυπνιστοῦμε / ...θὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν καταχνιά / σὲ ἡλιοφώτιστο δρόμο / ποὺ ὁδηγεῖ στὴ Ζωή...».

Γι ώ ρ ο υ και Μ ά χ η ς Καρούζη:
«ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ», άριθ. 5,
Λευκωσία 1985.

Οί Κύπριοι συγγραφείς, Γιώργος και Μάχη Καρούζη, συνεχίζοντας τις περιηγήσεις τους σε περιοχές του νησιού τους, παρουσιάζουν τώρα τόν 5ον κατά σειρά τόμο, με τόν γενικό τίτλο «Ταξίδια στην Κύπρο». Συνεχίζουν τή γόνιμη τούτη πορεία, με τό ραβδί του στρατοκόπου, πού άνιθζει πάντα, βταν τό θερμαίνει ή πίστη κι ή αγάπη. Κάθε περιοχή, με τό δικό της πρόσωπο, κάθε κτίσμα και μιá ιστορία, κάθε γωνιά και παλμός. "Ένας παλμός Κυπριακός, πού πρέπει νά τόν νοιώθεις ως τά βάθη σου, νά κυκλοφορεί στις φλέβες σου, σάν αίμα, γιά νά πιάσεις τή γνησιότητά του, και νά τόν αποδώσεις άνόθευτον και ζωντανόν. Παλαιά και νεώτερα, από τήν άχλδ του μύθου, κι από τά πρόσφατα και ζεστά ακόμα γεγονότα, ξεχωριστά κι ένωμένα, στόν ίδιο πανέμορφο και πολύπαθο τόπο, μάς διηγούνται τή ζωή του, τή μοίρα του, τήν όμορφιά του. "Από κάθε τμήμα προβάλλει κι ένας δόλωτος ζωγραφικός πίνακας, και κάθε τοπίο αναπλάθεται σε ποιητική γοητευτική εικόνα. Μά πού γιά ένα τέτοιο αντίκρυσμα, χρειάζεται μιá ξεχωριστή επικοινωνία με τό γύρω. Χαρακτηριστικό και σάν συμβολικό, τό μικρό απόσπασμα από τό κεφάλαιο «Μονοπάτι μελέτης τής φύσης». «"Η μελέτη τής φύσης είναι πάντα συναρπαστική. "Όμως βταν ή μελέτη γίνεται από κάποιο μονοπάτι, κατά μήκος μιáς στενής βουνίσιας κοιλάδας με τρεχούμενο νερό δλόχρονα, άνάμεσα από όργιαστική βλάστηση, ή αίσθητική απόλαυση κι ή εύφροσύνη πού νοιώθεις είναι άναμφίβολα άπερίγραπτη...».

"Ένα τέτοιο μυστικό μονοπάτι γνωρίζουν γιά όλα τά μέρη, κι από αυτό ξεναγούν και τόν άναγνώστη. Ξέρουν πού θά σταθούν και τί θά πιάσουν. Χωρίς περιττά λόγια, σύντομα, πυκνά όσο και καθαρά. Μέσα στις 110 σελίδες του βιβλίου, συμπεριλαμβάνονται 30 ταξιδιωτικά, με άνάλογες φωτογραφίες γιά τό καθένα. "Αναφέρουμε στα πεταχτά μερικούς τίτλους. «Έγκλησία

του 'Αρχαγγέλου στη Γαλάτα» με τις περιφημες τοιχογραφίες πού αποτελούν «άψευδεις μάρτυρες τής βαθιάς πίστης τών προγόνων μας στην όρθοδοξία και τήν πατρίδα...». «Ό Ναός του 'Απόλλωνα 'Υλάτη» «...σημαντικός θεός τής αρχαίας 'Ελληνικής θρησκείας, ταυτίστηκε με τό φώς, τόν ήλιο, τή μουσική, τή μαντική... ή λατρεία του συνεχίστηκε ως τόν 4ον αιώνα μ.Χ.». «Τό Μοναστήρι τής Τροοδίτισσας», τό «'Εθνογραφικό Μουσείο Πάφου» με τό πλούσιο περιεχόμενο... άνεκτίμητος θησαυρός τής λαϊκής τέχνης...». «Τό Μοναστήρι του 'Αγίου Νεοφύτου» όπου «...πλανιέται πάντα άθάτη ή μορφή του 'Αγίου... πού όνομάστηκε και "Έγκλειστος...». «Τό άρχοντικό τών Λουζιανών στα Κούκλια» πού «... όπως όλα τά κάστρα στην Κύπρο, γνώρισε κι αυτό μιá περιπετιώδη ιστορία...». Κι εξιστορούνται πολλά ιστορικά γεγονότα, κι αναφέρονται χρονολογίες, συγγραφείς, χρονογράφοι κ.π.ά. Πού νά σταθεί κανείς και τί νά αναφέρει από τό πλούσιο τούτο θησαύρισμα, πού κλείνουν οί 110 πυκνοτυπωμένες σελίδες.

Τό βιβλίο άρχίζει με τό συγκλονιστικό κεφάλαιο, τής νεώτερης 'Εθνικής έποποιίας τής Κύπρου, τό «Μουσείο 'Εθνικού 'Αγώνος — 1955 - 1959». Τήν εξέγερση τών Κυπρίων, ενάντια στην άποικιοκρατία, γιά τό ιδανικό τής έλευθερίας, τήν εθνική ιδέα, τήν αγάπη στην πατρίδα. 'Ηρωϊσμοί, θυσίες, άγώνες, με τή γαλανόλευκη ψηλά και τήν άτσάλενια άπόφαση. «...Με τήν βοήθειαν του Θεού, με πίστην εις τόν τίμιον άγώνα μας, αναλαμβάνομεν τόν άγώνα διά τήν άποτίναξιν του άγγλικού ζυγού...».

Κι είναι τό Μουσείο αυτό, πού στεγάζεται σε ένα κυπριακό ρυθμό κτίριο, στο κέντρο τής Λευκωσίας, μιá ιερή Κιβωτός, πού μέσα περικλείει τά ιερά και τά βία του θρυλικού έκείνου Κυπριακού 'Επους. Οί συγγραφείς περιγράφουν μ' ένάργεια, και συγκίνηση, βτι υπάρχει στις αίθουσες. Και είναι εκεί συγκεντρωμένη δλόκληρη ή ιστορία του άγώνα 1955 - 1959. Πλούσιο φωτογραφικό υλικό, προσωπικά αντίκείμενα τών ήρώων - μαρτύρων, ό δπλισμός τής Ε.Ο.Κ.Α. «άνεπαρκής και ύποτυπώδης, σε σύγκριση με τών Βρετανικών στρατευμά-

των...». Προσκύνημα σέ ναό, είναι ή ξενάγηση στόν άγιο αυτό χώρο. «...ή διαρθρώση είναι επιβλητική, τὸ δὲ περιεχόμενο πλούσιο. Τὰ κρησφύγετα, οἱ μορφές τῶν ἡρώων, οἱ ἐπιστολές, ὁ ὀπλισμός, ἡ ἀγχόνη...». Καί μόνο ἡ ἀναφορά ὄλων σέ συγκλονίζει. Τὸ κεφάλαιο τελειώνει μὲ τὰ λόγια τοῦτα. «Στὸ Μουσεῖο τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος βρίσκεται ἡ σκυτάλη μιᾶς ἀγωνιστικῆς πορείας ποὺ δὲν τελείωσε».

Κλείνουμε τὸ βιβλίο, μὲ τὴν ψυχὴ πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν πεμπτοσύνη τῆς Κυπριακῆς γῆς, τὸ δράμα τῆς ὁμορφίᾳς τῆς, κι εὐχόμαστε δλόψυχα στοὺς συγγραφεῖς, οἱ ἐπόμενες σειρές τῶν ὁδοιπορικῶν τους, νὰ γίνουν, στὰ κατεχόμενα τώρα ἀπὸ τὰ τούρκικα στρατεύματα, κυπριακὰ ἐδάφη. Τὴν δόξαανθῇ Ἀμμόχωστο, τὴ γραφικὴ Κερύνεια, τὴν ὁλοπράσινη Λάπηθο, τὴν Κυθρέα, τὸ λουλουδένιο Πέλλα Πατς καὶ τόσα ἄλλα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Νίκου Τσοῦρα: «ΤΑ ΛΥΧΝΑΡΙΑ ΤΟΥ ΜΥΚΕΡΙΝΟΥ», Δοκίμια, ἐκδόσεις Τ. Πιτσιλοῦ, Ἀθήνα, 1982.

Ὁ Νίκος Τσοῦρας, ὁ συγγραφέας τῶν δοκιμακῶν οπουδῶν τοῦ βιβλίου τούτου, ἀνήκει στὴν πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὰ γράμματά μας γενιὰ τοῦ 1960. Σημαντικὴ, γιατί ἡ προσφορά της ποὺ καὶ βάθος καὶ λάμψη ἔχει, ἔγινε ἀθόρυβα, μὲ τὸν τρόπο ἀνθρώπων που ξέρουν τὸ νόημα τῆς σεμνότητος.

Ὁ Νίκος Τσοῦρας εἶναι δοκιμιογράφος. Κύριο μέλημά του τὸ λογοτεχνικὸ μελέτημα, μὰ ἀκόμα καὶ τὸ μελέτημα τῶν εὐρύτερων πνευματικῶν στόχων. Γράφει καὶ ποίηση. Ἐπαρκὴς καὶ στὸ λογοτεχνικὸ τοῦτο εἶδος. Μὰ βασικὰ εἶναι ὁ δοκιμιογράφος τῆς γενιᾶς τοῦ 1960. Ἡ «Φιλολογικὴ Βραδυνή», τὸ σοβαρὸ αὐτὸ φυτῶριο νέων λογοτεχνῶν, ἔχει φιλοξενήσει πολλὰς ἀπὸ τίς σημαντικότερες ἐργασίες του. Ὁ στοργικὸς διευθυντής της Μπάμπης Κλάρας, βοήθησε μὲ τὸν τρόπο του τίς ροπές τοῦ Νί-

κου Τσοῦρα. Κι ἐκεῖνος ἀξιοποίησε τὴν συμπαράσταση μὲ τὸν ἐπωφελέστερο τρόπο.

Στὰ «Λυχνάρια τοῦ Μυκερίνου» (πρόκειται γιὰ ἓνα βιβλίο ἑκτακτῆς ἐμφάνισης), ὁ Νίκος Τσοῦρας συγκεντρώνει μερικὰ ἀπὸ τὰ σημαντικότερα μελετήματά του τῆς πρώτης περιόδου παραγωγῆς του. Προτάσσεται ἓνα ἐγκάρδιο γράμμα τοῦ ἀληομύνητου Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, ποὺ ἀγαποῦσε ἀληθινὰ τοὺς νέους καὶ δὲν τοῖγκουνευόταν τὸν καλὸ λόγον, ὅπως ἄλλοι μεγαλόδοχοι τῆς λογοτεχνίας μας. Κι ἀφοῦ ἀκολουθήσουν ἑξὶ μελετήματα γενικῆς ἐποπτείας, ὁ Νίκος Τσοῦρας, μπαίνει μὲ ἄνεση στὸ πῶρο του: Στὸ λογοτεχνικὸ μελέτημα. Στὸ κεφάλαιο «Ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς» ἀναφέρεται στὸ ἔργο τοῦ Ἡλία Μηλιάτη, τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, τοῦ Ἀδαμάντιου Κοραΐ, τοῦ Διονυσίου Λάτα καὶ τοῦ Αὐγουστίνου Καντιώτη. Στὸ κεφάλαιο «Τὰ Ἑθνικά μας Γράμματα» παρακολουθεῖ μὲ ἐνάργεια τὸ ἔργο τῶν ἐξῆς λογοτεχνῶν: Καρκαβίτσα, Περικλῆ Γιαννόπουλου, Κων. Χρηστομάνου, Λορέντζου Μαβίλη, Τέλλου Ἀγρα, Μήτσου Παπανικολάου, Φώτου Πολίτη, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Τάκη Δόξα, Κωστῆ Βελιούρα. Ἀκόμη, στὰ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου του ἐποπτεύει καὶ τὸ ἔργο τοῦ ζωγράφου Μπουζιάνη καὶ τῶν ξένων λογοτεχνῶν: Σέλμας Λάγκερλεφ, Κνουτ Χάμσουν καὶ Ἀλμπέρ Καμῦ.

Ὁ Νίκος Τσοῦρας, σ' ὅλη τὴν ἑκταση τοῦ βιβλίου του εἶναι ἀναλυτικός, ὅπου χρειάζεται, καὶ μὲ φιλολογικὴ εὐσυνειδησία καὶ ἐπάρκεια τεκμηριώνει τίς ἀπόψεις του. Οἱ διεισδύσεις του εἶναι καίριες καὶ οἱ παρατηρήσεις του ἱκανοποιοῦν τὸν ἐπαρκῆ ἀναγνώστη, γιατί εἶναι καρπὸς ἐπίμονης καὶ ἐπύπονης ἀναζήτησης. «Τὰ λυχνάρια τοῦ Μυκερίνου» εἶναι ἓνα χρήσιμο βιβλίο καὶ γιὰ τὸν λογοτέχνη καὶ γιὰ τὸν ἀπλὸ φιλαναγνώστη. Κι ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὸ πῶρο τῆς νεότερης λογοτεχνικῆς κριτικῆς.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Φοίβου Δέλη : «ΧΑΡΑΥΓΗ»,
ποιήματα.

Ένα τραγούδι στην αγάπη ή «Χαραυγή» του Φοίβου στην όμορφη και στο αιώνιο ανακύκλιμα, αλλά και στη φθορά και την άμφιβολία και την μη πίστη, ένα τραγούδι διάρκειας άφου μέσα σ' αυτή τη σύνθεσή του χώρεσαν ή Άντιγόνη και ή Ήλέκτρα, ο Δελφικός Θεός και τα χελιδόνια της Σαντορίνης, ή άρχαία μας μάσκα και το αιώνιό μας στίγμα, ή Άφροδίτη κι' ο Δημόκριτος, οί ρήσεις το Μακρυγιάννη, του Καραϊσκάκη και του Κολοκοτρώνη, ή γη με τόν Πύθωνα κι' οί πέτρινες γενιές του Δευκαλίωνα και της Πύρρας.

Άλλα και ό έρως και ή έριδα, ή σφαγή και ή γέννηση, το χτές, το σήμερα, το αύριο. Η γυναίκα, δύναμη, ενέργεια, όμορφη κι' αγάπη, αλλά και φίδι του Άσκληπιού, δηλητήριο κι' Ίαση με μέσα της την ανάγκη συνύπαρξης, μήτρα ζωής και των καινούργιων γενιών. Κι' άκόμη ό Σίσυφος κι' ό τραγικός Οιδίποδας, οπόρος των κούρων και πλατυφτέρουγος Παρνασσός της καμένης του γής, οκαλίζοντας την Άργώ των όνείρων τους.

Τραγούδι στη γυναίκα που μαγεύει τόν Άπόλλωνα και ξελογιάζει τόν Διόνυσο, τούς Σάτυρους και Σιληνούς, τραγούδι στη γυναίκα μύθο της Άφροδίτης και σοφία της Φρύνης, μαντική θεότητα της Φωκίδος, νύχτα κι' αυγή, κύκλο της φωτιάς κι' όδυρμό της Έκάβης.

Η «Χαραυγή» του Φοίβου είναι ένα μεγαλόπνοο τραγούδι στη γυναίκα, που δέν είναι χωρίς κώνιο, που έρχεται και φεύγει άγέρας περαστικός.

Μέσα άπ' την «Χαραυγή» ό Φοίβος δαμαστής των χεριών της σ' ένα τρελλό πυρρίκιο, κρᾶμα γνώσης και οτόχασης στο ποτάμι του Ήράκλειτου στην ανακύκλιση της φωτιάς, τραγουδά τόν παλιδ και τόν νέο διάβολο, τόν παλιδ και τόν νέο λόγο, τόν αιώνιό μας στίγμα στη φωτιά της άγάπης, στο έπιφάνειο μιάς νέας Έλλάδας «κεντριών και σκορπιών», έτσι καθώς διασώζεται μέσα άπὸ τὰ σπῆλαια τοῦ Μινώταυρου, φτάνοντας στο ξάγναντο της

μεγάλης αλήθειας, σῆς Κασταλίας πηγῆς τὸ κελάρυμα, φῶς ἀναστάσιμο άπ' τις πλαγιές τοῦ Κιθαιρώνα.

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κώστα Ν. Νικολαΐδης : «Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ (Τζοντίλα) ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΑΜΠΟΧΩΡΙΑ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ» (Άπό τούς άρχαίους Μολοσσούς ως τὰ χρόνια τὰ δικά μας), Άθήνα 1976, σελ. 447.

Ό συνταξιούχος δημοδιδάσκαλος Κώστας Ν. Νικολαΐδης, που έπὶ σαράντα τόσα χρόνια υπηρέτησε με θέρμη και ζήλο την Ήπειρωτική Παιδεία και τὸ διδακτικό-παιδευτικό του έργο έτυχε της γενικής αναγνώρισης, είναι εκτός των άλλων και ένας ταλαντούχος και εὐαίσθητος συγγραφέας με αξιόλογη προσφορά στὰ νεοελληνικά γράμματα και ειδικότερα στην Ήπειρωτική Γραμματεία. Τὸ λογοτεχνικό έργο του Κώστα Νικολαΐδη αγκαλιάζει όλους τούς τομείς της ελληνικής πνευματικής ζωής. Για δεκαετίες όλόκληρης ό Κ. Ν. τροφοδοτούσε τὰ έγκυρότερα περιοδικά της χώρας και τις τοπικές έφημερίδες με ὦλη ποιικίλου περιεχομένου, ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια, μελέτες, βιβλιοκριτικές και άλλα, εκτός άπὸ τὰ αὐτοτελή βιβλία που κατά καιρούς κυκλοφόρησε, είναι τὸ πνευματικό ἀπαύγασμα της λογοτεχνικής του δημιουργίας. Τὸ ὕπὸ κρίση πόνημα τοῦ Κ. Ν., «Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΑΜΠΟΧΩΡΙΑ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ», είναι ένα ιστορικό βιβλίό με έπιστημονικές αξιώσεις, που συνδυάζει την έπιστημονική πληρότητα με τη λογοτεχνική δημιουργία. Καί ὅς μη νομισθεῖ ότι η ΖΩΟΔΟΧΟΣ τοῦ Κ. Ν. είναι ένα κοινότυπο ιστόρημα, που άποσκοπεῖ νά ἐξάψει τὸ τοπικιστικό φρόνημα των συμπατριωτῶν τοῦ συγγραφέα. Κάθε άλλο, η ΖΩΟΔΟΧΟΣ τοῦ Κ. Ν. διαπραγματεύεται άκροθιγῶς τὴν ιστορία της Ήπειρου όλόκληρης τριῶν και μισῆς χιλιτηριῶν. Ό συγγραφέας, γνωρί-

ζοντας από τη διδακτικοπαιδευτική του πείρα ότι η ιστορία δεν χωράει μέσα σε στενά χρονικά πλαίσια και σε περιορισμένα τοπικά όρια διεξέρχεται το θέμα του σε συνάρτηση με τη γενικότερη ιστορία της 'Ηπείρου και των φορέων της από την εποχή των βασιλείων των Μολοσσών και των Θεσπρωτών και μέχρι τις μέρες μας. 'Ο Κ. Ν., αρχίζοντας την αφήγησή του, μās κάνει μία σύντομη τοπογραφική παρουσίαση της Ζωοδόχου και των γύρω από αυτήν χωριών του λεκανοπεδίου των Γιαννίνων. 'Αφού ο αναγνώστης κατατοπισθεί στην τοπογραφία της περιοχής και στα τοπωνύμια με την παλαιά και τη νέα τους ονομασία, στις ακροπόλεις, στα κάστρα και στα ιστορικά μνημεία του παρελθόντος, ο συγγραφέας με δεξιοτεχνία, όπως έκαναν οι αρχαίοι ιστορικοί, εισέρχεται στην παρουσίαση του θέματός του. Οι άγωνες των Μολοσσών, των Θεσπρωτών και των Χαόνων για την επικράτησή τους στον Κεντρικό 'Ηπειρωτικό χώρο από το δεύτερο μισό της δεύτερης π.χ. χιλιετηρίδας και έπειτα είναι η άφετηρία της ιστορικής περιήγησης του Κ. Ν. Με ζωντάνια και παραστατικότητα ο συγγραφέας διεξέρχεται τους άγωνες και μās ανασυνθέτει το ιστορικό παρελθόν της 'Ηπείρου. Με δεξιοτεχνία μās εισάγει από την αρχή του μύθου της προϊστορίας στη ζωντανή πραγματικότητα των ιστορικών χρόνων. Κέντρο των Μολοσσών ή λεκάνη των 'Ιωαννίνων με τις περίφημες πολιτείες Πασσαρώνα και Τέκμονα, με τα ιστορικά τους μνημεία και ιερά, τους ονομαστούς Βασιλιάδες, 'Αδμητο, Θαρύπα και 'Αλκέτα που δίνουν στο κράτος των Μολοσσών οντότητα και το προετοιμάζουν να παίξει πανελλήνιο και παγκόσμιο ρόλο, με το Βασίλειό της 'Ηπείρου, τον δομητικό Πύργο.

'Η Βασιλοπούλα της 'Ηπείρου 'Ολυμπιάδα με τα αναμφισβήτητα προσόντα της θα παίξει τον ιστορικό της ρόλο στο σμίξιμο των δύο ελληνικών ακριτικών περιοχών της 'Ηπείρου και της Μακεδονίας για τη μεταλαμπάδευση του ελληνικού πνεύματος στις χώρες της 'Ανατολής. 'Ετσι, ο ελληνισμός με τον μισοηπειρώτη 'Αλέξανδρο και τους επιγόνους του θα λάβει οι-

νομικές διαστάσεις και θα αλλάξει την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας. Ρωμαιοκρατία και Βυζαντινοί χρόνοι, με την ανάδειξη της 'Ηπείρου σε πανελλήνιο πνευματικό κέντρο την εποχή του Δεσποτάτου, παρόντων άρμονικά τη θέση τους και τη σωστή τους τοποθέτηση στην ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους. Τουρκοκρατία και 'Αλή Πασάς, άγδωνες κάτω από τα δεσμά, πολιτιστική λάμψη της 'Ηπείρου στους σκοτεινούς αιώνες της Τουρκοκρατίας, έμπνευσμένοι διδάσκαλοι και σοφοί ιερωμένοι, κλέφτες και άρματολοι παλέμαρχοι ύψώνονται σε πανελλήνια κλίμακα και δημιουργούν τις αντίκειμενικές προϋποθέσεις για την αναγέννηση του υποδούλου ελληνισμού. Μεγαλέμποροι, τραπεζίτες και οικονομικοί ταγοί ήπειρωτικής καταγωγής της έτοιμόρρολης 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δίδουν το μέτρο της άπλοχεριάς τους και βοηθούν με τα οικονομικά τους μέσα στον ξεσηκωμό του γένους και κατόπιν με τις δωρεές και άγαθοεργίες τους στηρίζουν το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Ο Κ. Ν. με στοιχεία άδιαμφισβήτητης έγκυρότητας αποδεικνύει ότι η συμβολή της 'Ηπείρου στη θεμελίωση της Νέας 'Ελλάδας υπήρξε ουσιαστική από κάθε πλευρά. Τέλος, αφού διεξέρχεται ένα προς ένα τα σύγχρονα ιστορικά γεγονότα της περιοχής, φθάνει στις μέρες μας. 'Ενα πλούσιο ιστορικό και λαογραφικό υλικό με σωστή και έπιμελημένη καταγραφή των έπ' μέρους στοιχείων του αποτελεί τον επίλογο της πνευματικής δημιουργίας του Κ. Ν.

Το βιβλίο χαρακτηρίζουν λογοτεχνικές άρετες σπάνιες, γλώσσα, ύφος, έκφραστικά μέσα τέλεια, όλα δηλαδή τα δημιουργικά στοιχεία που συνθέτουν μία καλή πνευματική εργασία βρίσκονται σε άρμονική διάταξη μεταξύ τους. Και κάτι άλλο άκόμη. 'Ο λεπτός και ευαίσθητος συγγραφέας Κώστας Νικολαΐδης την ευαίσθησία της ψυχής του τη διοχετεύει αθόρυμτα στην πνευματική του δημιουργία και μās συγκινεί βαθύτατα. 'Από την άποψη αυτή το προσωπικό στοιχείο παίρνει ουσιαστική θέση στην παραπάνω εργασία του Κ. Ν. Αυτό είναι και το σημείο άναφοράς ανά-

μεσα στὸν ἀληθινὸ δημιουργὸ καὶ στὴν πραγματικὴ πνευματικὴ δημιουργία.

Δ η μ ῆ τ ρ η Λ ο υ λ έ : «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ», ἐκδόσεις «Σύγχρονη Ἑποχή», Ἀθήνα 1981, σελ. 70.

Ὁ λέκτορας τῆς ἱστορίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Δημήτρης Λουλές, ὕστερα ἀπὸ ἐξαντλητικὲς ἔρευνες στὰ κρατικά ἀρχεῖα τῆς Ρωσίας καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φόρεϊν Ὕφφρις (Λονδίνο), κυκλοφόρησε μία ἱστορικὴ μελέτη μὲ τίτλο «Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ». Ὁ συγγραφέας μὲ μεθοδικότητα, ὑπευθυνότητα καὶ εὐσυνειδησία διεξέρχεται χρονολογικά καὶ κατὰ κεφάλαιο τὶς διαφορὲς φάσεις τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὶς συσχετίζει μὲ τὶς θέσεις πού ἔπαιρναν κατὰ καιροὺς οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἔναντι τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Ὁ Δημήτρης Λουλές μὲ ἀναμφισβήτητη τεκμηρίωση, πού στηρίζεται πάνω σὲ ἀνέκδοτα ἀρχεῖα καὶ ἔγγραφα, ἀποδεικνύει ὅτι ἀρχικὰ ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις εἶχαν λάβει ἀρνητικὴ θέση ἔναντι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης τὰ ἀνακτοβούλια καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἀναγκάζονται νὰ ἀλλάξουν στάση. Ἡ κάθε μία χώρα ἔβλεπε ἀπὸ τὴ δική της πολιτικὴ σκοπιὰ τὸ ἐλληνικὸ πρόβλημα ὅπως διαμορφώνονταν στὴν ἐξέλιξή του. Ἡ Αὐστρία σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως μένει ἀταλάντευτη στὶς ἀρχικὲς ἀρνητικὲς τῆς θέσεις. Ἦταν ὑπέρμαχος τῆς διατήρησης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, γιατί ἀντιλαμβανόταν ὅτι στὴ φάση ἐκείνη δὲν εἶχε τίποτε νὰ κερδίσει ἀπὸ τὸ διαμελισμὸ τῆς. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία στάθμιζαν τὴ θέση τους ἀνάλογα μὲ τὰ οικονομικά καὶ ἐμπορικά τους συμφέροντα στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Δὲν ἐπιθυμοῦσαν συνεπῶς ἀναστατώσεις καὶ μεταβολὲς πού θὰ μείωναν τὴν πολιτικὴ τους ἐπιρροή καὶ θὰ ἔβλαπταν τὰ οἰκονομικά τους συμφέροντα. Μόνον ἡ Ρωσία, ἀντίθετα ἀπὸ τὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἐπισπευσθεῖ ἡ διάλυση τῆς ἐτοιμόρροπης Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ ἡ Ρωσία νὰ βλέπει μὲ συμπάθεια τὸν ἐλληνικὸ ἀγώνα. Οἱ διεργασίες, πού εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως στὴ Ρωσικὴ Αὐλή, ἐπιταχύνθηκαν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δέσμιου τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας Τσάρου Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἀνοδο στὸ θρόνο τοῦ ἀποφασιστικοῦ Νικολάου Α'. Δὲν ἔλειπε λοιπὸν παρὰ ἡ ἀφορμὴ καὶ τὸ κατάλληλο πρόσχημα, τὸ ὁποῖο ἐπεξεργάζονταν ὁ Τσάρος Νικόλαος. Ἡ Ἀγγλία ἀντιλήφθηκε τὶς προθέσεις τοῦ Τσάρου Νικολάου καὶ ὁ διορατικὸς Κάννινγκ γιὰ νὰ προσφθάσει μονομερῆ Ρωσικὴ ἐπέμβαση στὰ ἐλληνικὰ πράγματα, ἔκανε στροφὴ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας του καὶ ἀναγκάστηκε νὰ συνεργασθεῖ μὲ τὴ Ρωσία γιὰ τὴ λύση τοῦ ἐλληνικοῦ προβλήματος.

Ἡ Γαλλία, γιὰ νὰ ἀνακτήσει τὸ χαμένο ἔδαφός της στὴν Ἀνατολή, ἀναγκάστηκε καὶ αὐτὴ νὰ ἀναμειχθεῖ στὴν Ἑλληνικὴ υπόθεση. Ὁ Δημήτρης Λουλές μὲ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία παρουσιάζει ὅλες τὶς διεργασίες πού συντελέστηκαν στὴν Τσαρικὴ Αὐλὴ καὶ πού εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν εὐνοϊκὴ λύση τοῦ ἐλληνικοῦ προβλήματος. Ὁ συγγραφέας ἀποδεικνύει ὅτι ἡ συμβολὴ τῆς ὁμόδοξης Ρωσίας στὴ διαμόρφωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑπῆρξε ἀποφασιστικὴ. Τὸ πολιτικὸν συμφέρον τῆς Ρωσίας, στὸ ὁποῖο ἀναμφισβήτητα ἔπαιξαν τὸ ρόλο τους καὶ συναισθηματικοὶ λόγοι, ταυτίζονταν μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Μία ἐλεύθερη καὶ βιώσιμη Ἑλλάδα στὰ νότια τῆς Βαλκανικῆς ἐξυπηρετοῦσε ἀφάνταστα τὰ Ρωσικὰ συμφέροντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἑργασία ωφέλιμη καὶ κατατοπιστικὴ ἀπὸ κάθε πλευρὰ, γιατί διασαφηνίζει ἀρκετὲς μέχρι τώρα σκοτεινὲς πλευρὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ δράματος καὶ γιατί δίδει ἀ-

πάντηση σὲ ἀνάλογα καυτὰ ἐρωτήματα, πὺ ἔμειναν ἐπίσης ἀναπάντητα.

Β α σ ι λ ε ί ο υ Α. Δ ή μ ο υ : «**Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΓΚΟΥΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΜΕΤΟΧΙΑ ΑΥΤΗΣ ΒΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ**», Ἰωάννινα 1983, σελ. 395.

Ὁ Θεολόγος Καθηγητὴς Βασίλειος Α. Δήμου, γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλες πνευματικὲς ἐργασίες του, ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιες ἀρχειακὲς καὶ βιβλιογραφικὲς ἐρευνες συνέθεσε τὴν ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας καὶ τῶν εἰς τὴν Βλαχία μετοχίων αὐτῆς Βάλιας καὶ Σταυρουπόλεως. Πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας τῆς Ἑπαρχίας Κόνιτσας, κοντὰ στο ἄλβανοκρατοῦμενο τμῆμα τῆς Βορείου Ἡπείρου. Ὁ συγγραφέας, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ στὸν πρόλογό του, συνάντησε τεράστιες δυσκολίες στὴν ἀνίχνευση καὶ ἀνεύρεση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου, καθὼς δὲν ὑπῆρχε εἰδικὴ μὲ τὸ θέμα του βιβλιογραφία καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀρχειακὰ στοιχεῖα ἦσαν ἐλλιπῆ καὶ ἀποσπασματικά.

Ὡστόσο, ὁ Βασίλειος Δήμου μὲ ἀκατάπονη ἐργατικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία, κατόρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια καὶ παρουσίασε μία ὀλοκληρωμένη συνθετικὴ ἐργασία, τέλεια στὸ εἶδος τῆς. Ὁ συγγραφέας διαπραγματεύεται τὸ θέμα του μὲ δεξιότητες καὶ ἐπιτυχάνει νὰ δώσῃ τὴν ἱστορία τῆς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν Γκούρας κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικό. Τὸ τμῆμα Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἐπιστημονικὴ πληρότητα τῆς ἐργασίας τοῦ Βασιλείου Δήμου, τὴν ἔκανε ἀποδεκτὴ καὶ ἀπένευμε στὸ συγγραφέα τῆς διδακτορικῆς δίπλωμα. Ὁ Β. Α. Δ. μὲ τὴν ἐργασία του αὐτὴ φέρνει στὸ φῶς ἄγνωστες πτυχὲς τῆς Ἡπειρωτικῆς ἱστορίας καὶ παρουσιάζει λησμονημένους, ἄγνωστες ἢ πολὺ λίγο γνωστὲς μορφὲς ἱεραρχῶν πὺ διακόνησαν στὴ Μο-

νὴ Γκούρας καὶ ἄφησαν τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικότητάς τους.

Ἡ ἴδρωση τῆς Μονῆς, τὰ περιουσιακὰ τῆς στοιχεῖα, οἱ σχέσεις τῆς μὲ ἄλλες Μονὲς καὶ τὰ μετόχια πὺ ὑπάγονται σ' αὐτὴν εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπμέρους κεφάλαια τοῦ βιβλίου. Τὰ κείμενα συμπληρώνουν εἰκόνες, χάρτες, φωτογραφίες καὶ λοιπὸ ἐπιδοθητικὸ καὶ ἐπεξηγηματικὸ ὕλικό. Ὅλα σωστὰ τοποθετημένα καὶ τεκμηριωμένα ἀπὸ τὸν ταλαντοῦχο συγγραφέα Βασίλειο Δήμου, πὺ στὴν ἐργασία του αὐτὴ συνδυάζει ἀρμονικὰ τὴν ἐπιστημονικὴ πληρότητα μὲ τὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅποιος διαβάσῃ τὴν ἐργασία τοῦ Β. Α. θὰ αἰσθανθεῖ περισσότερο τὸ κάλλος τῆς πνευματικῆς δημιουργίας παρὰ τὴ στεγνότητα μιᾶς διδακτορικῆς διατριβῆς στὴ συννησιμένη τῆς μορφῇ.

Σ π υ ρ. Κ. Σ ί τ ο υ : «**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**», Γ' ἔκδοση βελτιωμένη, Ἰωάννινα 1984, σελ. 573.

Ἐξειδικευμένη εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Καθηγητῆ τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων ΣΠΤΡ. Κ. ΣΙΤΟΥ μὲ τίτλο «**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**». Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου μὲ δεξιότητες ἐπεξεργάζεται τὸ θέμα του καὶ μὲ τὶς προσήκες πολυαριθμὸν εἰκόνων-φωτογραφιών, ἐπεξηγηματικὸν συμπληρωμάτων καὶ παραπομπῶν δίδει σὲ αὐτὸ τὴ μορφὴ μιᾶς τέλειαις πνευματικῆς δημιουργίας, στὴν ὁποία τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο τοῦ δημιουργοῦ παίζει πρωτεύοντα ρόλο, Ὁ Καθηγητῆς ΣΠΤΡ. Κ. ΣΙΤΟΣ μὲ ὑπευθυνότητα, εὐσυνειδησία καὶ σεβασμὸ πρὸς τὸ ἀναγνωστικὸ του κοινόν, μέασ στίς 573 σελίδες τοῦ βιβλίου του παρουσιάζει ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τὰ δημιουργικὰ ἐπιτεύγματα τῶν προγόνων μας στὴν μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς ἱστορικῆς τους πορείας. Ὁ συγγραφέας μὲ ἐπιτυχεῖς συλλογισμοὺς κάνει δια-

χωρισμό της πολεμικής ιστορίας από την ιστορία του πολιτισμού της 'Αρχαίας 'Ελλάδας και δίδει ξεχωριστό βάρος στη δεύτερη. Τα πολεμικά γεγονότα τις περισσότερες φορές έχουν στενά τοπικά όρια και ενδιαφέρουν μόνο τους συμπλεκόμενους λαούς. 'Αντίθετα, τα πνευματικά έπιτεύγματα ενός λαού ενδιαφέρουν όλoκληρη την ανθρωπότητα. 'Η 'Αρχαία 'Ελλάδα μπορεί να έγινε γνωστή στα πέρατα του κόσμου από τις μάχες του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας, αλλά χωρίς τα πνευματικά έπιτεύγματα της κλασικής αρχαιότητας και των έλληνιστικών χρόνων, τα πρώτα, δηλαδή τα πολεμικά γεγονότα, θα ήταν απλές λεπτομέρειες, μέσα στην ιστορική πορεία της ανθρωπότητας. 'Όσο και αν θέλουμε να ώραριοποιήσουμε τα πράγματα από έθνική υπερφάνεια, ό 'Ελληνας δέν υπήρξε ποτέ πολέμαρχος, αλλά παντού και πάντοτε υπήρξε πνευματικός δημιουργός. Μία αλήθεια πού με δεξιοτεχνία και πειστικότητα αποδεικνύει ό Καθηγητής ΣΠΤΡ. Κ. ΣΙΤΟΣ στην εργασία του αυτή. 'Η βαθεία διεισδυτικότητα του συγγραφέα στην ύφή και στην ούσία του θέματος τό όποιο έπεξεργάζεται, ή ευρύτητα των σκέψεων και ή όρθή τοποθέτηση της ύλης των έπί μέρους στοιχείων του βιβλίου τό καθιστούν ένα πραγματικό δημιούργημα, χρήσιμο και ωφέλιμο στους ειδικούς αλλά και στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό.

Σ ά β β α Θ. Θε ο δ ώ ρ ο υ: «Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΒΙΚΟΥ», 'Ιωάννινα 1985, σελ. 47.

Μικρό στο μέγεθος αλλά μεστό σέ περιεχόμενο είναι τό βιβλίό του δημοδισκάλου ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, πού φέρει τόν τίτλο «Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΒΙΚΟΥ» και ύπότιτλο «ΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ». 'Ό λαμπρός εκπαιδευτικός με τη μακρόχρονη και πλούσια προσφορά στά 'Ηπειρωτικά νιάτα, συνεχίζοντας την παράδοση του διδασκαλικού κόσμου της 'Ηπείρου, μās έδωσε ένα βιβλίό τέλειο στο είδος του, Πράγματι ή

«'Αγία Παρασκευή του Βίκου» του ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ είναι ένα αληθινό κομμοτεχνήμα από απόψεως ούσίας και περιεχομένου. 'Ο συγγραφέας τόν πλούσιο συναισθηματικό του κόσμο και την άγάπη του για την πατρογονική γή τά εκφράζει στο συνοπτικό αλλά περιεκτικό εισαγωγικό του σημείωμα, όπου ανάμεσα στα άλλα γράφει:

«...Θά προσπαθήσω να δώσω στον αναγνώστη μια συνολική εικόνα του θαυμάσιου αυτού μνημείου, κάνοντας μια ιστορική αναδρομή στην αρχή και κατόπιν λεπτομερή περιγραφή του χώρου και των κτισμάτων του. Θεωρώ υποχρέωσή μου να τό κάνω, γιατί σ' εκείνο τό σκοτεινό εκκλησάκι της 'Αγίας Παρασκευής μαζί με τ' άλλα παιδιά της ηλικίας μου, έμαθα να διαβάω τόν απόστολο και τό ψαλτήρη κοντά στον άξέχαστο ιερομόναχο Παπακρίθι. 'Αλλά άκόμη και για έναν άλλο λόγο. Τά μοναστήρια αυτά μοναδικά μνημεία της Πατρίδας μας, πρέπει να τά γνωρίσουν όλοι οι 'Έλληνες και να γίνουν τόπος προσκυνήματος για τους νεότερους και πηγή άέναη για τό ζωντάνεμα της έλληνοχριστιανικής μας παράδοσης...». Στη συνέχεια ό συγγραφέας αφού κάνει μία ιστορική αναδρομή στο παρελθόν, αναφέρεται στο ό ιστορικό του Μοναστηριού και στους εύσεβεις ιερωμένους πού διακόνισαν τη χάρη του Θεού σέ αυτό, παραθέτοντας πλούσια ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία, πού σχετίζονται με τη γενικότερη ιστορία του Ζαγοριού. Θρύλοι και παραδόσεις βγαλμένοι από τά σπλάχνα του λαού, διανθίζουν την εργασία του Σ.Θ., πού μεταφέρθηκαν ως τις μέρες μας από γενιά σέ γενιά και από πατέρα σέ παιδί και πού αποδίδονται με αυθεντικότητα από τό συγγραφέα και άνασυνθέτουν τό ιστορικό παρελθόν του Μοναστηριού και της ευρύτερης περιοχής του. Τέλος, αφού αναφερθεί στο κτηριακό συγκρότημα του Μοναστηριού και τους γύρω χώρους, ό συγγραφέας μās κάνει μία τέλεια περιγραφή των κτηριακών εγκαταστάσεων, των τοιχογραφιών, των εικόνων και των λοιπών κειμηλίων, πού είναι άπαιρωμένα στη θεία λατρεία, παρουσιάζοντάς μας και άρχετès

φωτογραφίες και εικόνες, που συμπληρώνουν και έπεξηγούν θαυμάσια την πετυχημένη αφήγησή του, για να καταλήξει διεξοδικά στις προοπτικές που διαγράφονται για την τουριστική και οικονομική ανάπτυξη του Ζαγορίου.

Τά έκφραστικά μέσα του συγγραφέα είναι τέλεια, γλώσσα, ύφος, διατύπωση διανοημάτων στην καλύτερή τους μορφή. Με την ευκαιρία αυτή κρίνουμε σκόπιμο να κάνουμε μία επισήμανση, που αναφέρεται στις εργώδεις προσπάθειες του διδασκαλικού κόσμου των Γιαννίνων και γενικότερα της Ήπειρου στον ιστορικό και λαογραφικό τομέα. Ένα πλήθος από ωφέλιμα και χρήσιμα βιβλία ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου, μελέτες και άρθρα σε έφημερίδες και περιοδικά με ανάλογο περιεχόμενο βλέπουν το φως της δημοσιότητας κάθε χρόνο. Αυτό τιμά ιδιαίτερα το διδασκαλικό κόσμο της Ήπειρου, που δίνει το μεγάλο του «παρών» στις γενικότερες προσπάθειες που καταβάλλονται για τη διάσωση της ιστορικής μας ταυτότητας και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Ιωάννη Ν. Νικολαΐδη:
«ΜΝΗΜΕΣ ΤΟΥ 40», Ίωάννινα 1985,
σελ. 142.

Ο συνταξιούχος Έπιθεωρητής σ.ε. και γνωστός λόγιος Ίωάννης Ν. Νικολαΐδης κυκλοφόρησε πρόσφατα ένα βιβλίο ντοκουμέντο για την ελληνική έποποιία του 1940-1941, με τίτλο «ΜΝΗΜΕΣ ΤΟΥ 40». Ο συγγραφέας με δεξιοτεχνία και υπευθυνότητα, με καθαρή κρίση και βαθειά διεισδυτικότητα στην ύφή και στην ουσία των γεγονότων, τα οποία έζησε από κοντά ως στρατιώτης-γραφέας στο Έπιτελείο του Στρατηγείου της ΓΙΙΙ Μεραρχίας, παρουσιάζει τα διώματά του κατά τρόπο αληθινά αξιοθαύμαστο. Ο Ίωάννης Ν. Νικολαΐδης με δυνατό αισθητήριο και γερό μνημονικό, στο πρώτο μέρος της εργασίας του μάς δίνει το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε στα Γιάννινα και στο

Πανελλήνιο κατά την τελευταία προπολεμική περίοδο. Τα μεθοδευμένα συνοριακά επεισόδια, οι προκλήσεις και οι άπειλές που έκτοξεύονταν σε βάρος της χώρας μας από το Μουσολίνι και τη φασιστική Ίταλία, είχαν γραντώσει το φρόνημα του λαού και είχαν δημιουργήσει το κατάλληλο ψυχολογικό κλίμα για την μέχρις εσχάτων αντίσταση. Στην ψυχολογία του λαού μας ή μάχη είχε κερδηθεί πριν ακόμη εκδηλωθεί ή Ίταλική επίθεση. Με δυσκολία ή τότε ήγερσία συγκατατούσε το λαό από εκδηλώσεις που θα μπορούσαν να δώσουν άφορμή στο Μουσολίνι για να έπιτεθεί εναντίον της χώρας μας. Οι μυστικές αλλά πυρετώδεις πολεμικές προετοιμασίες των έπιτελών της ΓΙΙΙ Μεραρχίας, οι συσκέψεις των Διοικητών των Μονάδων της Μεραρχίας με το Στρατηγό Χ. Κατσιμήτρο και τους έπιτελείς του, ή αλλαγή στη στάση των αξιωματικών, ή νευρικότητα και οι άνησυχίες τους από την όλοένα φορτισμένη πολεμική ατμόσφαιρα, είχαν πείσει και τότε τελευταίο φαντάρο ότι ή Ίταλική επίθεση δεν θα άργούσε να εκδηλωθεί. Η πολεμική ατμόσφαιρα είχε μεταφερθεί από τους στρατώνες στην πόλη και οι Γιαννιώτες περίμεναν με θάρρος και καρτερία την αναμενόμενη επίθεση των Ίταλών. «...Στις τελευταίες ειρηνικές μέρες — γράφει στη σελίδα 29 του βιβλίου του ο Ι. Ν. Ν. — ή ατμόσφαιρα ήταν φορτισμένη μ' όλα τα στοιχεία που συνθέτουν μία πολεμική κατάσταση, μόνο οι μάχες έλειπαν για να έπισημοποιήσουν το γεγονός...».

Την όλη ατμόσφαιρα ζούσε με άνησυχία ό γραφέας-φαντάρος του Στρατηγείου της ΓΙΙΙ Μεραρχίας Ίωάννης Ν. Νικολαΐδης και παρόλο που από τότε έχουν περάσει σαράντα πέντε δλόκληρα χρόνια, μάς τη δίνει με ζωντάνια και παραστατικότητα στην παραπάνω εργασία του, σαν να πρόκειται για χθεσινά γεγονότα. Προχωρώντας στην αφήγησή του ό ταλαντούχος συγγραφέας μάς περιγράφει την εκδήλωση της Ίταλικής έπιθέσεως και την ήρωική αντίσταση των φαντάρων της ΓΙΙΙ Μεραρχίας. Οι ήρωϊκές μορφές των στρατηγών Χ. Κατσιμήτρου και των έπιτελών

και λοιπών αξιωματικών της ΥΠΗ Μεραρχίας Χ. Δορίδα, Π. Μαυρογιάννη, Β. Ρήγα, Γ. Ντρέ, Μορδαχαίου Φοιζή, Π. Πετρουτσόπουλου, Κ. Πανταζή και άλλων, υψώνονταν κατακόρυφα στην αφήγηση του συγγραφέα και αναδεικνύονται τα θρυλικά πρόσωπα της μεγάλης έποποιίας της φυλής. Αλλά και οι άπλοι μαχητές, το ανώνυμο πλήθος των φαντάρων της Μεραρχίας δεν ύστερούν, έδειξαν με τη μαχητικότητα τους και την περιφρόνησή τους προς το θάνατο την υψηλή φύση του "Έλληνα πολεμιστή στις τραγικές εκείνες για την ανθρωπότητα στιγμές.

Ακολουθεί ή αντίθεση της Μεραρχίας και οι φονικές μάχες που ακολούθησαν για το διώξιμο των επιδρομών από την πατρογονική γη. Οι τρομερές συγκρούσεις και οι ανθρωποσφαγές στη Μπουνα, στο Μπουράτο και στο ύψωμα 669 ανάμεσα σε "Έλληνες και Ίταλους χρωματίζουν τον τόνο της αφήγησης του συγγραφέα και τον ανεβάζουν στα ύψη Αισχύλειας τραγωδίας. Το τραγικότερο σημείο της αφήγησης του Ι. Ν. Ν. είναι ή σελίδα 77 του βιβλίου του, όταν μετά το τσάκισμα των Ίταλων έπισκέφθηκε το ύψωμα 669. "Εκεί ο συγγραφέας ξεχνάει το φυλετικό μίσος και την αγριότητα του πολέμου και δείχνει όλο το μέτρο της ευαισθησίας και της ανθρωπιάς του μπροστά στους αναρίθμητους σωρούς των πτωμάτων των Ίταλών στρατιωτών, που κάλυπταν το πεδίο της φονικότερης του πολέμου μάχης. "Αλλά ως αφήσουμε τον ίδιο το συγγραφέα να μās μιλήσει γι' αυτό: «...Το τί αντίκρισαμε όταν ανεβήκαμε στο 669... Οι άνθρωποι που κείτονταν εκεί πάνω, έκατοντάδες νεκροί, όλοι Ίταλοί, δεν έμοιαζαν με όντα του κόσμου τούτου. Είχαν ξεκοπεί από έφιαλτικές ιστορίες από σελίδες τρόμου. Στο έδαφος ήταν πεσμένα κορμιά ανάκατα, άλλα χωρίς κεφάλια, άλλα χωρίς πόδια ή χέρια, ξεκοιλιασμένα, με τα έντόσθια πεταγμένα δεκάδες μέτρα μακριά, ίδια σφαχτάρια, μάρτυρες των πιο φρικαλέων στιγμών των ανθρωπίνων πράξεων και θήματα μās παρανοϊκής ι-

δεολογίας, που είχε στείλει αυτά τα νέα παλληκάρια να πολεμήσουν ένα μικρό λαό που δεν τους είχε φταίξει σε τίποτα...».

Ακολουθώντας το μετακινούμενο Στρατηγείο της ΥΠΗ Μεραρχίας ο Ι. Ν. Ν. μās παρουσιάζει τις δυσκολίες του στρατού μας στο Βορειοηπειρωτικό έδαφος κατά τον φοβερό χειμώνα του 1940 - 1941. Τis έκαστόμβες θυμάτων και ανθρωποθυσιών και από τα δύο μέρη κατά την εαρινή επίθεση του Μουσολίνι το Μάρτιο του 1941. Τραγικότητα παίρνει ή περιγραφή του στόν αντίκτυπο που είχε για τους ήρωες του άλβανικού μετώπου ή εισβολή των Γερμανών στη χώρα μας και το πλευρόκόπημα της στρατιάς της Ήπειρου από τις γερμανικές φάλαγγες από την κατεύθυνση της Θεσσαλίας, Μέτσοβο - Βοτονόσι - Γιάννινα. Τα έπιστρέφοντα με τάξη συντεταγμένα τμήματα του στρατού μας αίφνιδιάζονται όταν πληροφορούνται ότι οι Γερμανοί είχαν εισέλθει στα Γιάννινα. Οι αξιωματικοί είναι αδύνατο, αλλά και ποιο το όφελος, να συγκρατήσουν τους ταλαιπωρημένους φαντάρους που έφερναν στους ώμους τους τα δοξασμένα όπλα τους. Εκεί γράφονται μερικές από τις δραματικότερες σκηνές της παγκόσμιας ιστορίας. Η περίπτωση του Ταγματάρχη του Πυροβολικού Κ. Βερση, που όταν κυκλώθηκε στην Πεδινή από Γερμανούς και του ζητούσαν να τους παραδώσει τα κανόνια της Μεραρχίας με τα όποια είχε συντρίψει τους εισβολείς Ίταλους στη μάχη του Καλπακίου, προτίμησε να χτυπήσει με το περίστροφό του τον κρόταφό του και να πεθάνει παρά να τα αποχωρισθεί ζωντανός, είναι το υψηλότερο δίδαγμα θυσίας και αυταπάρνησης της τρομερής έποποιίας του 1940 - 1941.

Από την παρουσίαση αυτή γίνεται φανερό ότι το βιβλίο του Ίωάννη Ν. Νικολδη, «ΜΝΗΜΕΣ του 40», αξίζει να διαβασθεί από όλους τους Ήπειρώτες, από όλους τους Έλληνες γιατί είναι ένα πολύτιμο ντοκουμέντο της μεγάλης έποποιίας του 1940 - 1941.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ**I
ΘΕΑΤΡΟ****«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ» ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ «ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ»****Ντάριο Φό: «ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ, ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ»**

Τὴν Κυριακὴ 2 Μαρτίου εἶδαμε ἀπὸ τὸ ΔΗ.ΠΕ.Θ.Ι. στὸ «Πνευματικὸ Κέντρο» τοῦ Δήμου μία ἀπὸ τίς περισσότερες συγκροτημένες, ἀπὸ τίς πρὸ ἐπιτυχεῖς παραστάσεις τοῦ Γιαννιώτικου θεάτρου. Καί, καθὼς ἦταν φυσικὸ (ὅπως πάντα στὴν περίπτωση, πού πρόκειται γιὰ μιὰ Τέχνη οὐκ ἂν τὸ θέατρο, πού ἡ ἔκβαση εἶναι συγκερασμὸς πολλῶν παραγόντων, συχνὰ ἀμφίτροπων καὶ διαφορετικῶν κατευθύνσεων, δηλαδὴ δουλειὰ συνόλου) στὸ προκείμενον ἀποτέλεσμα συνέβαλαν σχεδὸν ἐξίσου οἱ πάντες: ἀπὸ τὸ συγγραφέα ὡς τὸ σκηνοθέτη, τὸν ἐνδυματολόγο καὶ τοὺς ἡθοποιούς.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα ὁ συγγραφέας, πού μὲ τὸ ἔργο του — μιὰ σπαρταριστὴ κωμωδία καταστάσεων, τοῦ Πρίμα Φάοις, ὅμως εἶναι τέτοια πού κτυπᾷ καὶ σατιρίζει τὰ κακῶς κείμενα ἐνὸς κόσμου ἐγκλωβισμένου μέσα στη μιζέρια καὶ τὴ φτώχεια, γιὰ τίς ὁποῖες δὲν εὐθύνεται — τὴν οἴψη, τὴν ἐκμετάλλευση, μὰ προπάντων τὴν ἡλιθιότητα — ἐνὸς πραγματικοῦ συρφετοῦ, πού σέρνεται παντοδύναμος καὶ συγχρόνως ἀνίσχυρος στὸ ζοφερόν τοῦτο «ἀλήϊον πεδίων», ο' αὐτὴ τὴ μόνιμη θλίψη τῆς καθημερινότητος, ο' αὐτὴ τὴν κόλαση, πού ὥστόσο θὰ μπορούσε νὰταν πραγματικὴ Ἑδέμ. Κι' ὅλα αὐτά, μὲ δομὴ σωστή, μὲ θαυμαστὴ πλοκή, μὲ σοφὰ εὐρήματα, μὲ σπέρτο. Μόνο μιὰ σκηνή, ἡ σκηνὴ τῆς τύφλωσης βλέπει κανεὶς νὰ μπαίνει οὐκ ἀναισθητῶς στὸ σῶμα τοῦ κειμένου καὶ νὰ διαταράσσει κάπως τὴν ἀπαραίτητη ἡμεροσότητά του. Ἀπὸ τοὺς λοιποὺς συντελεστὲς τῆς παράστασης πρέπει νὰ τονίσουμε ξεχωριστὰ τὴ δουλειὰ τοῦ κ. Γ. Καραχιοαρίδη, πού κατ' ὀρθὴν, παρὰ τοὺς σκολινοὺς δρόμους, πού ὀρθώνονταν μπροστὰ σ' ἓνα ἔργο γιομάτο κίνηση καὶ μισόλογα, τὰ ὁποῖα ἄφηναν τόπο γιὰ παρερμηνεῖς, νὰ φτάσει τὴν παράσταση στὴν ἐπιτυχία, καθὼς καὶ τῆς κ. Σάσας Καστούρη, πού μὲ τὸ πλαστικόν, τὸ γεμάτο ἀποχρώσεις καὶ χυμῶδες παίξιμό της, «κράτησε» στὶς πλάτες της τὴν παράσταση. Ὅμως, καθὼς τονίσαμε καὶ στὴν ἀρχή, στὸ καλὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τέλος, συνέβαλαν οἱ πάντες. Τὰ σκηνικά καὶ τὰ κοστοῦμα τοῦ κ. Ἀντ. Χαλκιᾶ κρατήθηκαν οὐκ ὀσῶς μέτρα. Ἡ μουσικὴ τοῦ κ. Ν. Λαδοβρέχης ἐξαιρετικὰ ταιριαστὴ. Οἱ κ.κ. Μιχ. Μπίζιος καὶ Δ. Ἀραμπατζόγλου πολὺ καλοὶ στοὺς ρόλους τους. Ὁ κ. Γ. Τζέρμπος ἐξίσου καλός. Ἡ κ. Μ. Μακρῇ, ὁ Θ. Σκαρλίγκος καὶ ὁ Β. Κωσταντῆς, σωστοί. Ἡ μετάφραση, τέλος, τῆς κ. Ἀν. Βαρβαρέσου - Τζόγια πιστὴ καὶ καλὴ.

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ**ΘΕΑΤΡΟ «ΑΘΗΝΑΙΟΝ»****Ἀλεξάντερ Γκέλμαν: «ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ»**

Ἡ ἀξιολόγησις τῆς ποιότητος πάνω στὸ ἔργο «ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ» τοῦ Ἀλεξάντερ Γκέλμαν, πού παρουσιάζει στὸ θέατρο ΑΘΗΝΑΙΟΝ τὸ γνωστότατον πλέον καλλιτεχνικὸ δίδυμο — ΚΑΡΕΖΗ - ΚΑΖΑΚΟΣ — πρέπει νὰ προβληματισθῇ βασικὰ πάνω σὲ μιὰ διαφοροποιημένη θεώρηση, ἀπὸ ἐκείνη, τῆς δογματικῆς προσήλωσης καὶ ἐντιμότητος τοῦ σοβιετικοῦ πολίτη. Καὶ

μᾶς δείχνει σχεδὸν ἐλεύθερα, ὅτι κάτω καὶ πίσω, ἀπὸ τὴν διατεταγμένη αὐστηρότητα γιὰ τὸ πλάνο καὶ τὴν παραγωγή τῆς δουλειᾶς, ὁ σοβιετικὸς ἄνθρωπος, αὐτὴ τὴ φορά, ὑπόκειται καὶ ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο καὶ τὸν παρόμοιο κώδικα τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξέλιξης ποὺ ἔχουν καθιερώσει σὰν δέλεαρ ζωῆς καὶ κοινωνίας, ὅλοι καὶ ὅλες σ' ὅλα τὰ μήκη καὶ τὰ πλάτη.

Δηλαδή τὴν χρησιμοποίηση, γιὰ τὴν προσωπικὴ μικρὴ ἢ μεγάλη ἐπιτυχία, τῆς ὁμορφῆς συζύγου, τῆς κολακείας, τῆς δουλικότητος, τοῦ λαδώματος, ἀκόμα καὶ τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος. Μέχρι ἐδῶ τὸ ἐλεύθερο γράψιμο τοῦ ἔργου, μοῦ θυμίζει τὸ ἀνοιγμα ἀπὸ τὸ 2ο συνέδριο καὶ τὶς διαδικασίες ποὺ συντηροῦν τὸν εὐρωκομμουνισμὸ καὶ ἴσως νὰ σημαίνουν πολιτικὴ αὐτοκριτικὴ καὶ ἴσως νὰ δηλώνουν πολιτικὴ καὶ κοινωνιστικὴ καταγγελία.

Δηλαδή μιὰ ἀποκάλυψη ποὺ συμβαίνει ὅμως τώρα νὰ ξεσκεπάζει τὰ κλειστὰ καὶ τόσο ἐρμηνετικά κοινωνικά φαινόμενα ἀπὸ τὴν μέσα μεριά.

Δηλαδή ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν σοβιετικὸ, ὁρῶντα κάπως ἔτσι καὶ χειρότερα, πόλιν. Ὡστόσο αὐτὴ ἡ ἀπλὴ ἀρχικὰ ἀναφορὰ παίρνει πρὸς τὸ δεύτερο μέρος μιὰ ἀντίστροφη διάσταση.

Τώρα ὁ ἄντρας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατηγορεῖ τὸ ἄλλο πρόσωπο, δηλαδή τὴν γυναῖκα του, ὅτι τὸν ἔσπρωξε νὰ κινηθεῖ μὲ αὐτὸν τὸν ἀθέμιτο τρόπο καὶ πῶς ἀνέχθηκε σιωπηρὰ ὅλες αὐτὲς τὶς πράξεις, μιὰ καὶ ἐξασφάλιζε ἔτσι, κοινωνικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ πρόοδο καὶ ἄνοδο.

Τὸ ἔργο βασίζεται στὸ κύριο εὖρημα τῆς ἀποκοπῆς τῶν χειρῶν τοῦ γιοῦ ποὺ τὸν ἔστειλε ὑπηρεσιακὰ στὸ συνεργεῖο κι ἔπαθε τὸ αὐτῆς, ὁ ἴδιος ὁ πατέρας, σὰν υπεύθυνος ἐργολάβος. Ἡ ἀθέατη παρουσία του, τὸ τί θὰ γίνεῖ ὅταν ἔρθεῖ κουλὸς στὸ σπίτι καὶ ἡ καυτὴ ἀναμονή, γίνεταί ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσει ἀνάμεσα στὸ ζευγάρι, ὅλη αὐτὴ ἡ πολύχρονη συμφορὰ τῶν διαπιστώσεων ἐνὸς ἐκάστου γιὰ τὸν ἄλλον, ποὺ τόσο τοὺς βασανίζει μυστικά.

Τὸ ἔργο ἔχει ἓνα ρεαλιστικὸ ὕψος, ὅμως ἡ σκληρότητα καὶ ἡ ἀπαραίτητη διαλεκτικὴ ποὺ τὸ πλαισιώνουν διαφοροποιοῦνται σιγὰ - σιγὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ προβάλλονται οἱ πολυδιάστατες ἀνθρώπινες πλευρές, ἐκεῖνες δηλαδή, ποὺ σχηματικοῦν τὴν κάθε ἀνθρώπινη μοῖρα.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεταλλαγὴ ὁ σκηνοθέτης, τὴν συνοδεύει μὲ τὴν ποίηση τῆς μιμητικῆς καὶ τὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς σιωπῆς. Ὁ φωτισμὸς τοῦ μπαλκονιοῦ, τὸ σφύριγμα τῆς τσαγιέρας πάνω στὴν ἔνταση τοῦ διαλόγου, ὁ ἥχος ποὺ ἀκούγεται στ' ἀκουστικὸ καὶ εἶναι μιὰ παραπληρωματικὴ ἐννοιολογία τῆς συμφορᾶς, ἀνήκουν στὴ σκηνοθετικὴ γραμμὴ.

Ὁ Ἑφραίμωφ διδάσκει τὸν ὁμαλὸ ρυθμὸ τῆς ἀνάπτυξης ὅταν διασυνδέει τὴν μικρὴ μὲ τὴν μεγάλη λεπτομέρεια τῆς τραγικῆς στιγμῆς μὲ τὴν μουσικότητα τῆς μοίρας ποὺ ἐπέρχεται... σὰν ἐνανθρωπισμένη ἀπελπισία καὶ ἀντιφεγγίζεται πάντα στὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο... περίπτωση ποὺ καὶ ἐπιλέγεται καὶ ἀναζητεῖται σὰν θήραμα ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα καὶ τὴν θεώρηση τῶν ποικίλων ψυχισμῶν τοῦ ἀνθρώπινου λογισμοῦ δυτικοῦ τύπου. Ὁ Καζάκος διαπρέπει σ' αὐτὲς τὶς σιωπὲς καὶ τὴ μιμητικὴ καὶ μοιράζει τὴν ὑποκριτικὴ του ἀνάμεσα στὸ τραγικὸ καὶ στὸ ἀνακόλουθο μὲ τὴν μουσικότητα τῆς σκηνοθετικῆς γραμμῆς.

Ἡ Καρέζη παίζει στὴ γνωστὴ μανιέρα ἀλλὰ καὶ πείθει καὶ συγκινεῖ. Μελετήσαμε κάπως τὴν σκηνοθεσίαν τοῦ ἔργου. Ὁ Ἑφραίμωφ ντύνει μὲ παραπληρωματικὰ στοιχεῖα τὸν ρεαλισμὸ τοῦ ἔργου ποὺ τὸν κλιμακώνει μουσικότητα μὲ συνέπεια, νὰ ὑπάρχει στὴ σκηνὴ μιὰ πλήρης ἄνθηση τῆς ἀνθρώπινος εὐαίσθησας, παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀφετηρία ἦταν ἐδῶ ἡ διαλεκτικὴ καὶ τὸ ἱερὸ χρέος στὸ πλάνο.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

II

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΟΜΑΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Μὲ πίνακες χωρὶς ἀμφίβολες ἀναζητήσεις, ἡ ἐκθεση τούτῃ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν στὴν πόλιν μας, παρουσιάζει ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ δίνει, γιὰ τοὺς φιλότεχνους,

που δὲν θηρεύουν τὶς ἀπόπειρες ἐντυπώσεων, τὴν καλὴ εὐκαιρίαν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί τους.

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν βάση, μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς ἡ σταθμισμένη ἀντίληψη, τὰ κριτήρια καὶ ἡ ὀρθόδοξη ὁραση τῶν χρωμάτων, δίνουν στὸ γεγονὸς κάποια καθιερωμένη πρόσβαση, γιὰ νὰ χαροῦμε τὴν δημιουργία τους καὶ γιὰ νὰ προβληματιστοῦμε, ἀκόμα, πάνω στὴν τρέχουσα πορεία τῶν εἰκαστικῶν τῆς ἐποχῆς μας.

Ἔτσι, ἡ Βάλια Νελαβίτοκυ, μὲ τὴν τέλεια τεχνικὴ, τὸν ἀκαδημαϊκὸ ρεαλισμὸ καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς καθαρῆς ἀξίας τῶν χρωμάτων, προσφέρει πίνακες σχεδὸν κλασσικῆς νοοτροπίας, ποὺ ἔχουν τὸ προνόμιο τῆς ἀμεσης ἐπαφῆς μὲ τὴν φυσικὴ ὁμορφιὰ καὶ τῆς βαθύτερης ἐνατένσιος τοῦ διαφεύγοντος ὁράματος τῆς μορφῆς. Γι' αὐτό, πιστεύουμε πῶς, παρὰ τὴν «δέσμευση» τῆς ἐλευθερίας, κρατοῦν κρυσταλλωμένο καὶ τὸ ὄνειρο καὶ τὸ πάθος τῆς ζωῆς.

Πιὸ ἀνοιχτός, ὁ Μπέρδος Ἀσλανιάν, κινεῖται μὲ κάποια διάθεση εὐρύτερης πρόθεσης, ποὺ ἀξιοποιεῖται μ' ἕναν ποιητικὸν οἶστρο, κρατημένον στὴ μοναξιά τῶν θεμάτων, πίσω ἀπ' τὴν ἡρεμὴ κλίμακα ἀποτύπωσης μιᾶς ἀχνῆς παλέττας. Καί, σὲ πολλὰς περιπτώσεις (τοπία), διαχέει κι' ἕναν μουσικὸν ἀέρα, ποὺ χρωματίζει τὴν ἀνθρώπινη ρέμβη.

Μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ φύση, ὁ Νίκος Πισσάς, διαφοροποιεῖται θεματογραφικὰ καί, μὲ τόνους ἀλλοῦ χαμηλοῦς κι' ἀλλοῦ ἔντονης ρεαλιστικῆς φωτεινότητος, στέκεται περισσότερο σὲ μιὰ μορφὴ σπουδῆς, ποὺ ἔχει τὴν δική της ἰδιαιτερότητα.

Στοὺς πίνακες μὲ ἀντικείμενο τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, κυριαρχεῖται ἴσως ἀπὸ προθέσεις ποὺ ξεπερνοῦν τὸ ἀποτέλεσμα, πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ τὸν ὑποχρεώνει σὲ κάποια πιδὲ λυρικὴ ἔξοδο.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΔΟΥΝΤΣΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΓΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΙΟΙ ΤΥΡΟΙ